

ERDÉLYI JOGÉLET

III. FOLYAM | 2020 | 03

KIADJA:

SCIENTIA KIADÓ

Szerkesztőbizottság

Dr. Csák Csilla egyetemi tanár (ME ÁJK)
Dr. Mezey Barna egyetemi tanár (ELTE ÁJK)
Dr. Nagy Csongor István egyetemi tanár (SZTE ÁJK)
Dr. Nótári Tamás egyetemi tanár (Sapientia EMTE JTI)
Dr. Papp Tekla egyetemi tanár (NKE)
Dr. Szabó István egyetemi tanár (PPKE JÁK)
Dr. Szalayné Sándor Erzsébet egyetemi tanár (PTE ÁJK)
Dr. Szikora Veronika egyetemi tanár (DE ÁJK)
Dr. Veress Emőd egyetemi tanár, kutatóprofesszor (Sapientia EMTE JTI és Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet)
Dr. Vékás Lajos akadémikus, professor emeritus (ELTE ÁJK)

Szakterületi felelős szerkesztők:

Dr. Fegyveresi Zsolt (kereskedelmi jog, jogtörténet), egyetemi adjunktus (Sapientia EMTE)
Dr. Kádár Hunor (büntetőjog, büntető eljárásjog), egyetemi adjunktus (Sapientia EMTE)
Dr. Kokoly Zsolt (európai jog, médiajog), egyetemi adjunktus (Sapientia EMTE)
Dr. Székely János (polgári jog, polgári eljárásjog), egyetemi adjunktus (Sapientia EMTE)
Dr. Sztranyiczki Szilárd (polgári jog), egyetemi docens (Sapientia EMTE)
Dr. Vallasek Magdolna (munkajog), egyetemi adjunktus (Sapientia EMTE)
Dr. Varga Attila (alkotmányjog, közigazgatási jog, kisebbségi jog), Románia Alkotmánybíróságának bírása, egyetemi docens (Sapientia EMTE)

A lapszám szerkesztője:

Dr. Fazakas Zoltán József

www.jogelet.ro

© Scientia 2020

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes fejezeteket illetően is.

ISSN 2734 – 6226
ISSN-L 2734 – 6226

VERESS EMŐD

Vitaindító javaslatok a román–magyar viszony rövid távú javítása és hosszú távú fejlesztése kapcsán: a kisebbségi törvény aktualitása és egyéb problémák

Proposals for the Short-Term Improvement and Long-Term Development of the Romanian–Hungarian Relationship: Topicality of the Minority Act and Other Problems

Abstract: The aim of the discussion paper is to assess the current state of Romanian–Hungarian relations in Transylvania, the causes of the problems and possible ways to improve interethnic links. The proposals include legal and non-legal solutions. From a Hungarian point of view, it is not possible to circumvent the redesign of the dialogue; it is necessary to be able to explain why the goal is to achieve consociational democracy. In this context, it is also necessary to write a short programme document in Romanian outlining the ideal model of coexistence. The legal instrument for moving forward still seems to be the Minority Act provided for in the Constitution but never adopted. In this regard, Romania is in a situation of anti-constitutionality due to omission. Resolving the problem of language use in the judiciary is also a key issue. The establishment of training centres in Cluj-Napoca and Iași within the framework of the National Institute of Magistracy in the short term may be a step forward to tackle the under-representation in the judiciary, while consociational democracy is the solution in the long term for this issue as well. The topic of cultural autonomy, which already exists in certain elements, is also open and may lead to progress, and this must be resolved within the framework of the Minority Act.

Keywords: Transylvania, Romanian–Hungarian relations, Minority Act, anti-constitutionality due to omission, judicial professions, cultural autonomy, consociational democracy

Összefoglaló: A vitaindító tanulmány célja, hogy felmérje a román–magyar viszonyok jelenlegi állapotát Erdélyben, a problémák okait és az etnikumközi kapcsolatos javításának lehetséges útjait. A javaslatok között jogi és nem jogi megoldások is szerepelnek. Magyar szempontból nem lehet megkerülni a párbeszéd újatervezését, meg kell tudni magyarázni, miért a konszociációs demokrácia megvalósítása a cél. E körben az együttélés ideális modelljét vázoló román nyelvű, rövid programdokumentum megírása is szükséges. A továbblépés jogi eszközként továbbra is az alkotmány által előírt, de meg nem alkotott kisebbségi törvény tűnik. E vonatkozásban Románia a mulasztásos alkotmányértéktétel helyzetében található. Szintén kulcskérdés az igazságszolgáltatási nyelvhasználat problémájának a rendezése. A bírói és ügyészi pályákon jelentkező alulreprezentációra rövid távon a Magisztratúra Nemzeti Intézetének keretein belül a kolozsvári és a jászvásári képzőközpontok létrehozása is jelenthet előrelépést, hosszú távon viszont

a konszociális demokrácia a megoldás. A bizonyos elemeiben már létező kulturális autonómia kérdésköre is nyitott és előrelépéshez vezethet, ezt a kisebbségi törvény keretei között kell rendezni.

Kulcsszavak: Erdély, román–magyar viszony, kisebbségi törvény, mulasztásos alkotmányértés, bírói és ügyészi hivatásrendek, kulturális autonómia, konszociális demokrácia

1. A román–magyar viszony fontosságáról

Az utóbbi időszakban újra a politikai manipuláció eszközeként használták az erdélyi magyar kérdést Romániában. Leglátványosabban Iohannis államfő. Ami zavaró, hogy ez milyen (túl) könnyen ment, és milyen kevés és erőtlén ellenreakciót váltott ki. Ennek nyilván nagyon sok oka van.

Erdélyi magyar közösségként is jelentős mulasztásaink és lemaradásunk van e kérdéskörben. Kifejezetten zavaró, hogy a magyar közösség felé megfogalmazott – egyébként korrekt – üzenetünk mellett oly kevés mondandónk volt és van a románok irányába. Talán érdemes most végiggondolni, értelmezni a helyzetet, felmérni a mozgásteret, és legalább azt kezdeményezni, ami rajtunk áll. Ezért vázolok fel néhány gondolatot, anélkül, hogy a kérdéskör komplexitását tagadnám vagy teljességre törekednék. Szükségesnek tartom (e keretek között először az erdélyi magyar) értelmiségi együttgondolkodást ebben a témában. A politikai képviselőtünknek is szüksége van (lehet) az ilyen tisztázó segítségre. Célunk, hogy vázoljuk elképzeléseinket a jelenlegi helyzetben esetleg szükséges korrekciókról, csak olyan elképzeléseket vázolva, amelyek nem irreálisak. Nagyon is ideje lenne elindítani az erdélyi magyarság körében a románokkal való viszony jövőjéről szóló vitát, közös gondolkodást, amelyet megfelelő cselekvés is követ. Tehát az alábbi sorokat elsősorban vitaindítónak szánom – talán kimozdulunk a holtpontonról.

Alaptételem, hogy Erdélyben sorsunk kétségtelen rendezetlenségéért önmagunk is viselünk felelősséget, és a rendezés lehetetlen a románsággal való megállapodás, kompromisszum és folyamatos együttműködés nélkül. Ebben a kontextusban vázolok fel néhány kérdést és megoldási javaslatot – miként jeleztem, szigorúan a realitás és a megvalósíthatóság jegyében.

2. Román nyelvtudás

Általában az együttműködés, de Erdélyben, egyéni szinten a munkaerőpiaci siker is a román nyelvtudáson múlik. Az oktatási rendszerben a román nyelv oktatásának rendezésére vonatkozó kísérletek nagyon régiek, és mindmáig nem vezettek megoldásra, a középiskolát, amelynek végére megfelelő, életképes minőségű román nyelvtudással kellene hogy rendelkezzenek a hallgatók, legtöbbször ilyen élő és használható tudás hiányában zárják. Az egyetemnek *csak* a szaknyelvi tudást kellene nyújtania, a szakmai

kommunikációs készségeket fejlesztenie, és nem a román nyelvismeret alapvető hiányosságait pótolnia.

Valószínű, hogy az RMDSZ-nek kell felvállalnia a román nyelvi oktatás innovatív modelljének és teljes tananyagának a kidolgozását. Valóban, ez állami feladat lenne, de erre várni jelen körülmények között fölösleges (ehhez a projekthez akár román állami finanszírozást is lehet szerezni, de ez nem pótolja a lényegét: a koncepciót és az annak megfelelő megvalósítást a magyar kisebbség részéről). A román nyelv oktatásának hatékonysága attól függ, hogy ezt az oktatási modellt kifejezetten a magyar hallgatókra kell szabni: az anyanyelv sajátosságait figyelembe véve kell oktatni a román nyelvet. Emlékszem egy Székelyudvarhelyen kiadott román nyelvtan könyvre, amelynek magyar diákokat oktató román anyanyelvű szerzője a magyar gyerekek által rendszeresen „elkövetett”, anyanyelvi sajátosságok következményeként megjelenő román nyelvtani hibákra hangsúlyosan tért ki és azokat magyarázta el. Ez a kötet nekem sokat segített a román nyelv elsajátításában (román nyelven végeztem az egyetemet). Ilyen gyakorlati megközelítésben, szakemberek részvételével kellene tankönyveket, gyakorlatokat, oktató videókat – az életkorra szabott, teljes tananyagot elkészíteni.

3. A területi elvű autonómia kérdése

Nem lehet megkerülni a területi autonómia kérdését. Ezt a magyar politikai elit a jelenlegi Romániában valójában megvalósíthatatlannak gondolta és gondolja, az ezért való „küzdelmet” választási célokra használta (az alternatív magyar mikropártokkal való verseny kényszeréből). A megvalósítás politikai lehetőségei rövid- és középtávon is kétségtelenül hiányoznak. Az autonómiatervezetek kezdeményezése, a törvényhozási eljárás elindítása a Parlamentben szintén a romániai magyar választóknak szóló üzenet volt: megtettük, ami lehetséges, ha elbukunk is, harcoltunk. Ez önmagában akár rendben is lehet, ez a taktika napirenden tarthat egy-egy kiemelt kérdést. Viszont oda is vezetett, hogy az előre borítékolható sikertelenség az erdélyi magyarság politikai frusztrációit növeli, és azt a nagyon is téves képzetet kelti, hogy a területi elvű autonómia az egyetlen, varázslatos megoldás „sorskérdéseinkre”, amelyet minduntalan megtagadnak: kitűnő eszköz az ellenségkép reprodukálására. Önmagában a területi autonómia nem varázslatos megoldás. Ráadásul annak érdekében, hogy a politikai vezetőink megőrizhessék bukaresti súlyukat, fenntartsák a lehetőséget, hogy potenciális kormányzati partnerként tekintsenek rájuk, azt kellett sugallniuk, hogy az autonómiatervezetek nem másak, mint a saját választóiknak szóló politikai kommunikáció eszközei, amelyek ezen túl semmilyen egyéb magyarázatot nem igényelnek. Vagyis rettenetes kommunikációs kettősség alakult ki (amely sosem szokott jóra vezetni): egyfelől az autonómia ígérete (délibábja), másfelől az autonómiáról való lemondás üzenete. Egyébként a román közösség irányába való kommunikációban a területi autonómia nem kell tabutéma legyen, de emellett számos más, nagyon fontos probléma létezik, amelyeknek centrális jelentőséget kell biztosítani.

4. A tudatos, tervezett kommunikáció

A jelenlegi politikai kontextusban nagyon nehéz a tárgyalást és a megegyezést a gyengébb félnek – nekünk – kezdeményeznie. Ez kétségtelen ügyességet igényel, sikere bizonytalan, időigénye hosszú. Viszont arra, hogy ebben az irányban nem zajlik folyamatos tevékenység, erőfeszítés: nincs mentség. A román társadalom különböző struktúrái felé megnyitott kommunikációs csatornák elképesztően elégtelenek. Pedig ezeknek a csatornáknak a lehetősége a technológiai fejlődés eredményeképpen megsokszorozódott. A csatornák léteznek, de nem működnek, mert hiányzik az üzenet, amelyet közvetíthetnének. A hatékony üzenet megfogalmazása kétségtelen erőfeszítést igényel, amelyet fel kell vállalni.

Az egyébként valóban létező eredményeinknek a kontextusa mindig a kormány támogatásáért csrébe megkötött politikai alku volt, amit a másik oldal soha, de soha nem meggyőződésből vagy empátia alapján teljesített. Amikor az RMDSZ kormányzati részvételének valós lehetősége megszűnt, az eredmények el is maradtak. Sőt, a meglévő, korábban elért eredmények stabilitása ingattá vált: bármikor visszavonhatók, korlátozhatók, leépíthetők lettek. Jó példa erre a Közigazgatási törvénykönyv kapcsán a – valóságban eddig is bizonytalanul és kétes minőségben érvényesülő – nyelvi jogok vitája.

A fentiekből következik, hogy nincsen jól strukturált üzenetünk, kommunikációs stratégiánk. Nem csak az RMDSZ-nek, hanem minden intézményünknek (egyetemeinknek, kulturális folyóiratainknak stb.) többet kellene tennie ebben a kérdésben. Az RMDSZ-nek viszont kezdeményező, összehangoló szerepet kellene játszania.

A párbeszéd a másik fél megismerését feltételezi. Akár fókuszcsoportban is tesztelve, ki kell dolgozni azokat az érveket, amelyek lehetséges üzenetünk alapjait képezhetik, amelyekre a román kultúra pozitívan tud reagálni, és amelyre stratégiát lehet alapozni. Néhány felvetés és lehatárolás gyakorlati jelentőségű lehet. Mindenképpen rögzíteni kell, mit tudunk ajánlani az alkuban. Romániának lojális kisebbségre van szüksége. Ehhez viszont az erdélyi magyarnak nemcsak Erdélyben, hanem Romániában is „jól kell éreznie magát”. Rendszeresen ki kell mondani, a politikai kommunikációnak a befogadóra hangolt eszközeivel, hogy nem Erdélyt akarjuk elszakítani. Ellensúlyozni azt a román kultúrába rögzült érzést, hogy mi bármit teszünk, erre törekszünk. Üzenetté kell formálni, hogy identitásunk és kultúránk megőrzése a cél. Azt, hogy leginkább erdélyi elfogyásunk, szerepvesztésünk megállítására keresünk legitim eszközöket. És a folyamatos kudarcélmények hatására – ezek között a legmeghatározóbbak egyike részarányunk folyamatos csökkenése – létrejöhetnek olyan kontextusok, amelyek a radikalizálódáshoz, a destabilizációhoz vezetnek. Ez pedig senkinek sem lehet a célja. A magyarság történelmi erdélyi közösségként, Romániában pedig adófizetőként is jogosult bizonyos közösségi kérdésekben önmaga dönteni.

Jelenlétünk az egész ország számára érték, gazdasági, tudományos, kulturális hozzájárulásunk nem csak a magyar kultúrát, hanem Románia egészét képes előmozdítani. Hogy miért és hogyan, ezt is meg kell tudni magyarázni. Talán egy román nyelvű

programdokumentum is segítene abban, hogy a magyarok miképpen képzelik el az együttélést Erdélyben a jövőben.

Kétségtelenül nehéz elvárásokat megfogalmazni egy olyan állammal szemben, amely román nemzetiségű állampolgárait sem tudja „ittthon” tartani. De mégis a saját feladatunkat el kell végeznünk. Azt is lehet mondani, hogy totális a partnerhiány a kisebbségi jogok fejlesztése terén. De a partnerhiányért is felelősség terhel minket.

A legfontosabb, hogy a korábban említett területi autonómián kívül is létező számos kisebbségi igényt folyamatosan, megfelelő minőségben, alacsony és magas komplexitású változatban és valamennyi csatornán kommunikáljuk. Nagyon sok igényünk és elvárásunk megvalósulásának realitása jóval nagyobb, mint a területi autonómiáé. Az erdélyi magyar közösség hihetetlenül vágyik valamilyen kollektív sikerre, mert Romániában ebben nem igazán volt része.

5. A közös történelemkönyvet megelőzően

A románság politikai kultúráját a mi szempontunkból sajnálatos módon a nyolcvanas évekre véglegesre csiszolt nacionalista, etnicista történelemszemlélet határozza meg. Ez sokszor végtelenül egyszerű képletekből építkezik, ez a sikerének is az egyik titka. A könnyen rögzíthető képlet az évszázadokon át elnyomó szerepben levő magyar és az elnyomás alól felszabaduló román etnikum hierarchikus viszonya, amelyben a pozíciókat a XX. század elején sikerült megfordítani. Az e keretekben gondolkodó értelmiségi, politikus vagy titkosszolgálati vezető számára minden kisebbségi jog, amit elismer az állam, az túlzó ajándék, meg nem érdemelt jutalom, engedmény. Ezt ellen-súlyozni gigászi feladat.

De miért nem készült el egy rövid, a magyar álláspontot, a magyar–román erdélyi együttélést korrekt módon, ugyanakkor újszerűen bemutató, román nyelvű Erdély-történet? Nem kell megvárni a majdani álmodott „közös történelemkönyvet”. Kezdetnek ez is elég, megírása és megvédése is komoly szellemi energiákat igényel. Az RMDSZ ennek a munkának a szervezését, finanszírozását is fel kell vállalja. Ezzel a könyvvel kapcsolatban számos tartalmi ötletem is van, de azok ismertetésére nem ez a megfelelő keret. A lényeg, hogy az erdélyi együttélést hitelesen, valós komplexitását érzékeltető módon kell elemezni, az együttműködés és a kulturális kölcsönhatások vagy a nagyhatalmi beavatkozások következményeinek ismertetésével, mindazokat a témákat és kérdéseket felvetve, amelyek az erdélyiséget és a kompromisszum lehetőségét meghatározzák. Sőt, ezt a kötetet magyarul is érdemes lenne kiadni, hiszen a magyar közösség tudatában sem pontos és korrekt az erdélyi múlt valóságáról alkotott kép. Ha empátiát várunk el, bennünk is kell legyen bizonyos fokú empátia.

6. A kisebbségi törvény és a mulasztásos alkotmányértés

Ebben a körben a legfontosabb annak a ténynek a belföldi és külföldi tudatosítása és képviselete, hogy Románia, mivel nem fogadta el a saját alkotmányában alapvető jelentőségűként kiemelt (organikus törvénynek minősített) kisebbségi törvényt, a mulasztásos alkotmányértés állapotában van. Az organikus törvények a román jogrend és társadalom legalapvetőbb kérdéseit szabályozzák. Az 1991. évi Alkotmány rendszerében előírt valamennyi, legalább két tucat organikus törvényt már rég elfogadta a jogalkotó, egyetlenegy kivétellel: ez a kisebbségi törvény.

A kisebbségi törvényért folyó küzdelem újra a politizálásunk központjába kell hogy kerüljön, ahonnan (megérdemelt helyéről) a területi autonómia kiszorította. Ez a javaslat nem azt jelenti, hogy a területi autonómia nem tartható fenn mint kérdés és probléma: de ne abszolutizáljuk, és ennek tematizálása ne jelentse egyéb fontos kérdéskörök mellőzését. Kisebbségi törvényként nem elég, ha a meglévő jogokat kodifikáljuk, összegyűjtjük. A konszociális demokrácia lehető legtöbb elemét megvalósító kisebbségi törvény szükséges, mert ez lehet több területen is a kulcsa a román–magyar viszonyban való továbblépésnek. A konszociális demokrácia elemeit, ezek célszerűségének, a román érdekekkel való összehangolhatóságának és hatékonyságának magyarázatát hangsúlyosan fel kell vállalni, a politikai és kommunikációs program részévé kell tenni.

7. A kulturális autonómia reneszánsza

A kulturális autonómia, az oktatási és kulturális kérdésekben való öngazgatás lehetősége kulcskérdés. A valódi kulturális autonómia még a Székelyföld vonatkozásában is rendezhetne számos kérdést, ha további közigazgatási decentralizációhoz kapcsolódik (amely igen, az egész országban egységesen valósulhatna meg, és ezt hangsúlyozni szintén kiemelt jelentőségű). A megfelelően folytatott közigazgatási decentralizáció keretei között a kulturális autonómia létrehozhatja szinte azt a helyzetet, amelyet egyébként a területi elvű autonómia realista modelljei megvalósíthatnának (a román részről történő elfogadásuk esetén és feltételével). E kettő együttese megteremtheti azokat a kereteket, amelyekre vágyunk.

Olyan politikai kontextus a jövőben talán kialakulhat, amikor Románia a kulturális autonómiát elfogadja. Az EU- és a NATO-csatlakozás által megteremtett kedvező lehetőség valóban elmúlt. A jövőben mégis jelentkezhet újra kedvező kontextus, azonban ennek előkészítése érdekében most kell lépni. Ha ez nincs „ideológiailag” előkészítve, akkor teljesen bizonytalan lesz, hogy a kulturális autonómia befogadásával pszichológiailag meg tud-e birkózni a román politikum. A rendezés fenntartható jellege a politikai alkukon túlmutatóan legalább minimális empátiát is feltételez, amely sajnos magától nem jön létre.

8. Igazságszolgáltatási nyelvhasználat

Sajnos elhanyagolt kérdés az igazságszolgáltatási anyanyelvhasználat problémája, amelynek a rendezése szintén komoly előrelépés lehetne. Az 1945-ös Nemzetiségi Statútum szerint *„azok a törvényszékek és járásbíróságok, amelyeknek körzetében a legutóbbi népszámlálás adatai szerint a lakosság legalább 30%-a nem román ajkú, hanem egy más közös nyelvet beszél, kötelesek: a) az illető körzet 30%-át kitevő lakosság tagjai által saját anyanyelvükön kiállított és benyújtott bármilyen beadványt elfogadni anélkül, hogy ezekről román nyelvű fordítást követelhetnének; b) a beadványok felett ugyanazon nyelven határozni; c) a felet saját anyanyelvén meghallgatni”*. A konszociális demokrácia azt feltételezné, hogy a bírói és ügyészi pályára való belépésnél nemzetiségarányosan biztosítsanak helyet a bejutásra. Ez a jelenlegi, sokszoros túljelentkezés által jellemzett rendszerben nagyon nehéz politikai feladat. De már az jelentős előrelépés lenne, ha a Magsztratóra Nemzeti Intézetét, amely hiperközpontosított rendszerben, csak Bukarestben nyújt képzést, három alegységre lehetne bontani, és Kolozsváron, valamint Jászvásáron is létre lehetne hozni egy-egy dekoncentrált képzési központot. Az egyetem elvégzésekor a legtehetségesebb, sokszor családalapítás küszöbén levő fiatal jogászaink most sokkal inkább választják az ügyvédi pályát, mert az nem felételezi a rendkívül hosszú bukaresti továbbképzést és tartózkodást. A Magsztratóra Nemzeti Intézetének reformja olyan kérdés, ahol az erdélyi román és magyar érdekek egybeesnek. Hogy ebben a körben milyen rosszul állunk, érdemes számokkal is szemléltetni. Becsléseink szerint körülbelül 82 magyar bíró és ügyész van Romániában. Hogy a népességarányunknak megfelelően legyünk képviselve a bírói és ügyészi karban, 358 magyar bírónak és ügyésznek kellene e tisztségeket gyakorolnia. Vagyis a hiány: 276 magas képzettségű magyar jogász.

9. Összegzés

Összegezve, néhány konkrét javaslat a továbbgondolás, pontosítás és bővítés szándékával:

1. A román nyelvi oktatás kompetitív és innovatív modelljének, tananyagának kidolgozása és bevezetése.

2. Az erdélyi román–magyar együttélés valóságára és a közös jövőre koncentráló román (és magyar) nyelvű rövid Erdély-történet megjelentetése, amely nem propagandisztikus módon, hanem szakmailag is hitelesen közvetít akár a kényes történelmi kérdésekben is.

3. Nagyon precízen megtervezett, folyamatos és intenzív kommunikáció román nyelven az erdélyi magyar problémákról, és arról, hogy miért „éri meg” a románságnak is közös megoldásokat keresni ezekre a problémákra. Ebben a kontextusban alapvető célként a konszociális demokrácia egyes elemeinek megvalósítását kell célként kitűzni és megmagyarázni. A kommunikációs eszközöket és lehetőségeket a maguk teljességében kell felmérni, és a tárgyalópartnerhez, akár annak előítéleteihez, információhiányához,

politikai kultúrájához igazítani. Többmodellű kommunikáció szükséges, ami komoly erőfeszítés, de e nélkül nemhogy rövid, de hosszú távon sem lesz előrelépés.

4. Az együttélés ideális modelljét vázoló román nyelvű, rövid programdokumentum megírása.

5. A kisebbségi törvény elmaradásának mulasztásos alkotmánysértésként történő tudatosítása belföldön és külföldön. A kisebbségi törvénynek újra a politikai kommunikáció központi terébe való beemelése.

6. A kulturális autonómia kérdésének, modelljének újragondolása, és az erre vonatkozó szabályozás tervezetének törvényjavaslatként való előkészítése (a korábbi tervek kiindulópontként szolgálhatnak), a kulturális autonómiáról való román nyelvű folyamatos kommunikáció.

7. Az igazságszolgáltatási nyelvhasználat kérdésének az aktív felvállalása, távlatilag a konszociációs demokrácia elvei alapján, rövid távon viszont a Magsztrátúra Nemzeti Intézetének keretein belül a kolozsvári és a jászvásári képzőközpontok létrehozása is jelenthet megoldást.

Az útkeresésnek muszáj folytatódnia.

BÁNYAI JÓZSEF

Egy-két gondolat a vitaindító nyomán

Some Thoughts regarding the Keynote Article

Abstract: The future of the Romanian–Hungarian relationship is particularly topical in the light of the last hundred years. The importance of language skills, the factual presentation of autonomy, our openness to other minority groups, and our own community activism, regardless of election cycles, cannot be overemphasized.

Keywords: Transylvania, Romanian–Hungarian relations, autonomy, education, minorities, election cycles

Összefoglaló: A román–magyar viszony jövője, áttekintve az elmúlt száz év időszakát, különösen aktuális. Nem lehet eléggé hangsúlyozni a nyelvtudás fontosságát és az autonómia tényszerű ismertetését, más kisebbségi csoportok felé való nyitásunkat és saját közösségi aktivizmusunkat, választási ciklusoktól függetlenül.

Kulcsszavak: Erdély, román–magyar viszony, autonómia, oktatás, kisebbségek, választási ciklusok

Moldova György valamelyik erdélyi útja alkalmával, helyi emberrel beszélgetve arra terelődött a szó, hogy miként is élünk mi, magyarok, Romániában (1989 előtt). Emberünk egyszerűen és szemléletesen magyarázta helyzetünket a sokak által (általam is) kedvelt ironiának (bár ő nem túlságosan elfogult velünk szemben...): 1918 körül a romániai magyarság bekerült egy nagyocska gödörbe. Hamarosan rájött, hogy nincs egyedül: egy hatalmas medve a társa... akivel kötekedni nem tanácsos (az ismert okok miatt).

Nos, a (primitívnek is mondható) párhuzam szemléletes, valós:

- az idők folyamán akkor, amikor igazából senki sem figyelt hazánkra, nagyjából azt tettek a közösséggel, amit akartak (1918–1944);
- amikor számításba is vehették a véleményünket (pl. Párizsban), „kedvünkben jártak”, a külföldi döntéshozók felé felmutatva a kisebbségbarát politikát (1944–1948);
- aztán mindenki egyenlő lett és dúlt az internacionalizmus (1948–1977);
- új divat indult, ami megalapozta a XXI. század Romániáját is: nacionálkommunizmus (1977–1989);
- a nagy remények rövid időszaka hamar lepergett (1989–1990);
- átmenet és az EU-csatlakozás időszaka, amikor azt hittük, megváltozott a kicsi világunk (1991–1996; 1996–2010);

– 2010 után, a sepsiszentgyörgyi iskolaper¹ nyomán rájöhetünk, hogy mit is jelent a medvével együtt élni... és ez a folyamat ma is tart: a hétköznapi sovinizmus gyakran lecsap, akár a központból jövet, akár helyileg (pl. annak a vegyes házasságból származó gyereknek az esetében, akit a Kolozsvári Törvényszék román óvodába küldött).

Amennyiben meg akarunk maradni és előrelépni, amit igencsak remélek, tudomásul kell vennünk, hogy lényegében csak magunkra számíthatunk. Bár a magyarországi segítség jelentős, a hétköznapiakat nekünk itt kell megélnünk. Terveznünk nem négyéves ciklusra vagy ciklusokra kell, hanem közép- és hosszú távra.

A román nyelv alapos ismerete nélkül nem boldogulunk sem egyénileg, sem közösségként. Az anyanyelvű oktatást erősíteni kell minden eszközzel, de az egyházak bevonásával látom megoldani az államnyelv sokkal jobb elsajátításának lehetőségét (az anyagi források és az emberanyag kezelése stabil kézben kell legyen; bár sokan nem kedvelik azt az intézményt – én is látom sok hibáját... –, de egyelőre jobbat nem tudok találni: saját hálózatunk nincs, az RMDSZ gyenge, nem elég reprezentatív, 1-2 rossz „elem” hamar bajt okoz).

Az autonómia kérdése nagyon idegen elem a román társadalomban, és a többség nem érti, bizalmatlan. Emiatt nem javaslom, hogy hivatalos formában foglalkozzunk vele mindaddig, amíg a többség nem változtat alaposan álláspontján. Ezt a folyamatot nem nekünk kell végeznünk. Ellenben azt a receptet kellene elővennünk, amit hosszú időn keresztül alkalmaztak (-nak ma is) zsidó testvéreink: lojalitás az állam felé, mint állampolgár (ezt elvárják és meg lehet tenni; el lehet és kell mondani „n”-szer, hogy mi vagyunk a haza leghűbb polgárai), és ugyanakkor a hétköznapi autonómia kiépítése (ami nem szól senki ellen, és mindenkinek, még az államnak is jó), minden szinten, minél több embert, közösséget bevonva és érdekeltté téve.

Valószínű, hogy több időbe fog kerülni, de ne ijedjünk meg. Kezdjük el, bátorítsuk társainkat és a közösségeinket (az lehet a megoldása az alapvető gondjainknak; a Barabás-féle hálózatelmélet is ezt támasztja alá).

Ebben a folyamatban nem lenne szabad megfélekedni a cigányságról: ha mi nem, a többség vonja magához (a mérai példa lehetne a kiindulást jelentő mód: tanulás-tanítás + közösségi munka).

Egyelőre ennyi fogalmazódott meg bennem. Folytassuk!

¹ A sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium államosított épületeinek a visszaszolgáltatását célzó tulajdoni pert az Erdélyi Református Egyházkerület Romániában jogerősen elvesztette. A per részleteiről és a felmerült jogi problémákról lásd: VERESS Emőd: *Vázlatos megjegyzések a romániai egyházi ingatlanrendezésről, különös tekintettel a Székely Mikó Kollégium ügyére*. Pro Minoritate 2020/nyár, 76–94.

BETHLENDI ANDRÁS

Az „otthonossághoz való jog” mint a kisebbségi létparadoxon jogi feloldása

Right to Homeliness: The Dissolution of the Existential Paradox of Minorities

Abstract: In my study, I explore the logical self-contradictions stemming from the legal category of the national minority and argue that the minority rights that create this category are unsuitable for resolving the fundamental existential paradox of minority status. Similarly to Sándor Makkai, I see the minority paradox in the lack of homeliness of the physical home. In my view, homeliness as a measure of social defaultness is a function of the consensus prevailing in society and thus is related to the legal order of the state hosting the minority. To resolve this existential paradox of ethnic Hungarians in Transylvania, I find it necessary to recognize the right to homeliness, which entails stepping out from the paradigm of minority rights.

Keywords: minority rights, national minority, Hungarians in Transylvania, Romania, self-determination, homeliness, Sándor Makkai

Összefoglaló: Tanulmányomban a nemzeti kisebbség jogi kategóriájából származó logikai önellentmondásokat tárom fel, és emellett érvelek, hogy a kategóriát létrehozó kisebbségi jogok alkalmatlanok a kisebbségi léthelyzet alapvető paradoxon feloldására. A kisebbségi létparadoxont Makkai Sándorhoz hasonlóan a fizikai otthon otthontalanságában látom. Álláspontom szerint az otthonosság, mint a társadalmi magától értetődőség mértéke, a társadalomban uralkodó konszenzusok függvénye, és így összefügg a kisebbségnek otthont adó állam jogrendjével. Az erdélyi magyarok kisebbségi létparadoxonának feloldásához az otthonossághoz való jog elismerését találom szükségesnek, amely a kisebbségi jogok paradigmájából való kilépést vonja maga után.

Kulcsszavak: kisebbségi jogok, nemzeti kisebbség, erdélyi magyarok, Románia, önrendelkezés, otthonosság, Makkai Sándor

1. A kisebbségi létparadoxon mint jogi probléma

Makkai Sándor volt erdélyi református püspök *Nem lehet* című 1937-es írásában tagadás formájában fogalmazta meg az egyén és nemzete közötti feloldhatatlan kapcsolatot. Európa lelkiismeretének üzent a *Láthatár* című, kisebbségi témákat feldolgozó

magyarországi szakfolyóirat hasábjain magyarul.² Írásában úgy fogalmazott, hogy nem tudja elképzelni „a kisebbségi életnek semmiféle emberhez méltó elrendezését, mert magát a kisebbségi »kategoriat« tartom emberhez méltatlannak és lelkileg lehetetlennek”. Annak ellenére, hogy írásában leszögezte, hogy „én ez alkalommal nem politikai szempontból nézem azt a kérdést, amellyel foglalkozni kívánok, hanem legmélyebb gyökerében: a humánus sorsát illetően”, írását elkeseredés és közfelháborodás fogadta a kisebbségi sorban élő kortárs erdélyi magyar értelmiségiek körében. Ennek oka nagymértékben az volt, hogy a korábban transzilvanista nézeteket valló és hirdető Makkai lemondó ítéletével egyidejűleg kilépett a kisebbségi sorsból és kivándorolt Magyarországra. Jelen tanulmányban nem veszem vizsgálat alá, hogy meddig terjed a püspök felelőssége abban, hogy az olvasók többsége szavait szándékától eltérően értelmezte. A félreértéseket két évre rá, 1939-ben a *Nemzet és kisebbség* című írásában³ próbálta meg orvosolni. Ebben elismételte, „[...] hogy a kisebbségi kérdés – nem mint politikai, hanem mint emberi probléma – megoldhatatlan, és pedig a lényegében rejlő ellentétes élettörvény következtében”. Állítása szerint a kisebbség mint kategória „mesterségesen létesített szegénykaloda”, mely „embertelen”, „életellenes”, „lelkileg elviselhetetlen”, „emberhez méltatlan” és „benne az emberi mivolt sorvadásra van ítélve”. Figyelemre méltó, hogy álláspontja szerint a kisebbségi sorsból nem következik szükségszerűen a kisebbségi kategória, ugyanis a kisebbségi kategória az önző, önmagát féltő többségi önrendelkezés kirekesztő politikájának az eredménye: „Egy olyan nemzeti önállóság, mely az »önrendelkezési jog«, az emberi mivolt teljességét annyira feltétlenül igényli és érvényesíti, hogy csak magamagát látja s a maga féltésében mindenki másban »rémeket lát«. Ezért vonja el a levegőt azoktól, akiket veszedelmeseknek érez a maga egyoldalú önrendelkezésére nézve. Ezt a levegőelvonó készüléket és ezt a levegőtlen börtönt nevezzük »kisebbségi kategóriának«.” Láthatóan különös jelentőséget tulajdonít annak is, hogy különbséget tegyen a határmódosítás által az anyaországától elszakadt kisebbség és a történelmileg kisebbségi sorban nemzeti öntudatra ébredő nemzetiség kategóriái között: „A szórvány és a kisebbség között azonban mérhetetlen különbség van, nemcsak a lélekszám tekintetében, hanem mindenesetre ennek alapján a belső összetétel és az önállóság szempontjából is. Maga az a körülmény, hogy egy nemzet döntő uralmát érvényesítő állam keretében nagyobb lélekszámú más fajképhez tartozó embercsoport létezett, a múltban a »nemzetiség« fogalmához és léhelyzetéhez vezetett. A »nemzetiség« néprajzi, kulturális és politikai fogalom volt, de ami lényeges, összetételében és önállóságában mindig olyan problémát jelentett, mely az államban érvényesülő döntő nemzeti egzisztencián belül, azzal együtt vagy azzal párhuzamosan oldandó meg. A nemzetiség ugyanis nem volt egyéb, mint idők folyamán és történelmi alakulások rendjén felduzzadt szórvány, melyet eredeti nemzeti egzisztenciájának testéből nem kitéptek és leszakítottak, hanem amely saját kényszere vagy akarata folytán beleszivárgott és belevándorolt a nemzeti egzisztencia államszervezetébe. Nem véletlen tehát, hogy az így kialakult tömböket nemzetiségnek nevezték, de nem kisebbségnek. A kisebbség nem egy idők és körülmények folytán felduzzadt szórvány, nem egy természeti és természetes alakulat, hanem egy mesterséges és történelemellenes létesítmény,

² Makkai Sándor: *Nem lehet = Nem lehet. A kisebbségi sors vitája*, szerk. CSEKE Péter, MOLNÁR Gusztáv, Héttorony Könyvkiadó, Budapest, 1989, 106–111.

³ Makkai Sándor: *Nemzet és kisebbség = Nem lehet. A kisebbségi sors vitája*, szerk. CSEKE Péter, MOLNÁR Gusztáv, Héttorony Könyvkiadó, Budapest, 1989, 230–237.

egy kategória, amely ellentétben áll a nemzeti egzisztencia lényegével és csakis rajta kívüli, attól elkülönített és így halálraítélt tömbökre vonatkozik.

A kisebbség magának a nemzeti egzisztenciát alkotó fajképnek darabokratöréséből származott. Azáltal jött létre, hogy a fajképet alkotó egyének millióit, tömbjeit, tájegységeit, néptípusait, tehát valóságos szerkezeti tényezőit erőszakkal, akaratuk ellenére leszakították és kitépték belőle. A kisebbség létesítése a nemzeti egzisztenciának megcsonkítása, tudatos gyilkossági merénylet.”

Makkai azt állítja, hogy „a teljes önmegvalósítás minden nemzeti egzisztenciának kényszerítő belső törvénye”, tehát mindazok, akik kitéptek a többségi nemzeti önrendelkezés lehetőségéből, az emberi élet teljességéből kerültek kirekesztésre, emberi méltóságukban lefokozásra, megalázásra. „Mert ez az, amit a »kisebbség« fogalma jelent, ez és semmi más” – szól Makkai ítélete a kisebbségbe jutott erdélyi magyarok sorsáról. Amint megállapítja, a „kisebbségtartó állam” keretei között a többség magának igényli „[...] saját impériumában az életcélok kitűzését és azok elérésének módját és így a kisebbséget céltalanáá teszi, mert nem szervesen beillesztendőnek, hanem kizárandónak, eltokozandónak ítéli mint önérvényesítése zavaró elemeit. A céltalanáá tett kisebbség ezért szükségképpen bomlasztó elemmé fog válni.” Állítása szerint még az őshonos kisebbség is idegenné válik otthonában, ahol „[...] a többség által képviselt más nemzeti egzisztencia önmegvalósítása” folyik. A földrajzi és lelki otthon kisebbségi paradoxonát a következőképpen ragadja meg: „A kisebbségi kategória azonban nemcsak külső lehetetlenséget jelent, hanem a kisebbséget önmagán belül is dilemmába sodorja, melyben belülről is mind keményebben mered fel a helyzet tarthatatlansága. A kisebbségi nemzetdarab ugyanis ragaszkodik földi otthonához, mert egész élete abból nőtt ki, s abban lélegzik, és mégis elvágyik belőle, mert szellemi otthona csak saját nemzeti egzisztenciájának teljességében található fel. A politikai irredentizmus vádjának alacsony szempontjain végtelenül túl és felül ez a lelki, egzisztenciális irredentizmus nemcsak természetes, de a legteljesebb mértékben tiszteletreméltó is, mert ez magának az örök emberinek sikoltása és vergődése, s elnémulása az ember halálát jelentené.”

Makkai elgondolásának kisebbségjogi és politikaelméleti relevanciája egyrészt abban rejlik, hogy megalkotta az egyén elnyomottsága és a kisebbségi közösség közötti liberális világszemléletű összefüggést, másrészt abban, hogy tagadta, hogy a kisebbségi kategória, a liberális humanizmus céljait szolgálhatná, ugyanis azt az egyén kiteljesedését korlátozó meghaladhatatlan akadálnak tekintette. Makkai problémafelvetése a II. világháborúban bekövetkezett területi revízió idején érdektelenné vált,⁴ a kommunizmus fogalmi eszköztárán pedig kívül esett.⁵ A rendszerváltás óta minden körülmény adva

⁴ Meg kell jegyeznünk, hogy Makkai Sándor 1942-ben az észak-erdélyi románok kivándorlása vagy a magyar közösségbe való asszimilálása mellett foglalt állást: „Nekünk a minőség hatalma mellett kell döntenünk, nekik pedig aközött, hogy a magyarságba való önkéntes beolvadással valósítják-e meg jobb emberségüket, vagy nem? Mert a magyarság ellenére ebben az országban ennek útját nem kereshetik, s ha emiatt lelkiismereti kétségbe esnek, nincs más hátra, mint hogy elváljanak és eltávozzanak Magyarországról.” (Láthatár 1942/10.) In: *Nem lehet. A kisebbségi sors vitája*, szerk. CSKE Péter, MOLNÁR Gusztáv, Héttorony Könyvkiadó, Budapest, 1989, 267.

⁵ A kisebbségi jogi kategória megkérdőjelezésének lehetősége Makkai Sándor *Nem lehet* c. írása után nem került az erdélyi nyilvánosság vagy értelmiségi körök figyelmének középpontjába. A kisebbségi sorsból való kilépés és a Magyarországra való kivándorlás kérdése viszont annál inkább foglalkoztatta mind a kortársakat, mind a 80-as, 90-es évek erdélyi magyar

volt arra, hogy ismét problematizálva legyen a *kisebbségi kategória*, ez viszont láthatóan elmaradt napjainkig. Nem azt nem firtattuk, hogy jó-e vagy rossz, vagy hogy fenntartható-e vagy sem a kisebbségi sors, hanem elfelejtettünk a kisebbségi kategóriáról mint megkérdőjelezhető legitimitású kategóriáról beszélni.

Jelen tanulmányban – több mint 80 évvel a *Nem lehet* című cikk megjelenése után – Makkaihoz hasonlóan a kisebbségi kategória legitimitását kérdőjelezem meg. Továbbá amellet érvelek, hogy a kisebbség, mint jogilag kijelölt társadalmi kategória, lehetlenné teszi az otthonosság komfortjának a megelégsét az erdélyi magyarok számára.

Amennyiben elfogadjuk elméleti kiindulópontként, hogy minden egyén óhatatlanul, akarva-akaratlanul törekszik az otthonosság megelégsére, amelyet legitim, védelemre méltó célnak tekintünk, akkor jogi természetű problémaként tárgyalhatjuk az egyenlő mértékű otthonosság kérdését. A legitim, védelemre méltó minőségét az otthonossághoz való jognak a természetjog morális problémafelvetéséből vagy pedig a tételes jog működésbeli hibáiból, ellentmondásaiból vezethetjük le.

Az otthonosság jogi problémájának a jogászok elől rejtőzködő természete azzal magyarázható, hogy a szabadság jól bevált fogalmi eszköztára képtelen megragadni azt. Ennek oka, hogy a személyes szabadság jogi értelemben a tiltás hiányát jelenti, ami ilyenképpen mennyiségi kérdéssé válik. Ezzel szemben az otthonosság nem egy mennyiségi mutatója az emberi életnek, az ugyanis a magától értetődőségek a mértékegysége, ami egy kontextuális kérdés, attól függetlenül, hogy a személyek szabadságának mekkora a kiterjedése. A magától értetődőség a társadalomban uralkodó konszenzusok következménye. Nem attól otthonos valami, mert jól ismerjük, vagy mert ott sok mindent szabadna, hanem attól, hogy sajátos karakterisztikáink, jelenlétünk, milyenségünk, törekvéseink magától értetődőek, tehát reflektálatlanok maradnak.⁶ A reflektálatlanság annyit tesz, hogy karakterisztikáink nem feltűnőek, nem figyelemre méltóak, nem válnak értelmezés, megértés, elfogadás vagy bármely más hasonló kognitív művelet tárgyává. Az otthonosság tehát egy kontextuális fogalom, nem abban az értelemben, hogy másokhoz képest vagyunk otthonosak, hanem abban az értelemben, hogy ugyanazokkal a karakterisztikákkal vagy ismeretekkel annak függvényében otthonos egy szituáció, hogy a környezetünk mennyire tekinti magától értetődőnek karakterisztikáinkat, jelenlétünket. A közérthetőség érdekében, az elméleti leírásnál, egy konkrét, plasztikus példával szemléltetem az otthonosság kontextuális működését: mind hiába ismerjük a jó barátunk lakását ugyanolyan részletesen, mint a saját lakásunkat, a saját lakásunkban nem mi magyarázkodunk, hogyha, miközben meztelenül rántottát készítünk, valaki benyit, ellenben a barátunk lakásában minden bizonyonnyal egy ilyen szituációban szükségesnek

értelmiségek körét. Ennek vonatkozásában lásd: CSEKE Péter: *Lehet – Nem lehet? Kisebbségi létértelmezések (1937–1987)*, Mentor, Marosvásárhely, 1995.

⁶ Rogers Brubaker a jelölt-jelöletlen fogalom párral ragadta meg a reflektáltság működését a kisebbségi léthelyzetben. Ennek értelmében a jelöltek azok az emberek, akiknek valamely tulajdonságuk reflektálttá válik egy interakció során, és jelöletlenek mindazok, akiknek tulajdonságaik jellemzően nem válnak reflektáltakká. Bővebben lásd: ROGERS BRUBAKER, FEISCHMIDT Margit, JON FOX, LIANA GRANCEA: *Nacionalista politika és hétköznapi etnicitás egy erdélyi városban*, L' Harmattan, Budapest, 2011, 224–225.

éreznénk elmagyarázni, hogy miért is vagyunk ott, akkor, úgy.⁷ A példa jól szemlélteti, hogy az otthonosság mértéke nincs szükségszerű összefüggésben a szituáció ismerőségével vagy a lehetőségeink, szabadságunk mértékével. Az otthonosság kérdése az élet társadalmi konszenzusrendszerében nyer értelmet.

A kisebbségi kategória pontosan attól fosztja meg a kisebbség tagjait, hogy a többség tagjaihoz hasonló mértékben maradjon reflektálatlan milyenségük. Ez az a fogalmi keret, amelyben értelmezést nyer a kisebbségiek sajátos kisebbségi frusztrációja, a kisebbségi paradoxon. Ez abban rejlik, hogy miközben az őshonos kisebbség tagjai ugyanannyira otthon vannak, mint az őshonos többség tagjai – hiszen családjaik, közösségük története legalább annyira az adott hely időtlen múltjába nyúlik vissza, mint a többségieké, ők maguk ugyanannyira a hely szülöttei, mint a többségiek – ez a közös földrajzi otthonban való lét a kisebbségiek számára kevésbé otthonos, mint a többségiek számára. Makkai beazonosítja ezt a paradoxont, viszont ő ezt a közösségi törekvések, a nemzeti önrendelkezés korlátozottságára, hiányára vezeti vissza.

2. A kisebbség mint jogi kategória bonyodalmai

Még mielőtt az otthonossághoz való jog mibenlétét és jogi következményeit feltárnám, tekintsük át a kisebbség és nemzetállam viszonyának alapvető bonyodalmait.

2.1. Egyéni és kollektív jogok a nemzetállamban

Az európai jogi gondolkodást talán legutoljára az a filozófiai elgondolás mozdította ki a sarkából maradandóan, hogy az ember eredendően szabad.⁸ Érdekes módon ez az objektív igazolást mindaddig nem nyerő elgondolás éppen az irracionalitást megvető, kételkedést hirdető felvilágosodás korában nyerte meg magának az emberek agyát és szívét. Az egyének *szabadságra ébredésének* szükségszerű következménye volt, hogy az állami szuverenitás forrása fokozatosan, vagy éppenséggel egy guillotine-csapás vagy puskalövés alatt átkerült Isten kezéből az emberek, a polgárok, pontosabban az *istenadta nép*, a nemzet kezébe.⁹ Ebből született a népszuverenitás új, modern legitimációja, amely

⁷ A példa szemléletessége részben abban rejlik, hogy a meztelenségből származó archetipikus emberi szégyenérzetet veszi alapul, mely a reflektáltsággal szervesen összefüggő érzés.

⁸ „Az ember szabadnak született és mindenütt láncokat visel.” – a *Társadalmi szerződés* című Rousseau-mű első mondata. ROUSSEAU Jean-Jacques: *Társadalmi szerződés*, Phönix-Oravetz-kiadás, Budapest, 1947, 18.

⁹ Az 1776. június 12-i Virginiai Jognyilatkozat a hatalom forrásának a népet jelölte meg: „Jogok nyilatkozata, melyet Virginia derék népének képviselői alkottak teljes és szabad gyűlekezetükben, s amely jogok, mint a kormányzat keletkezésének alapjai, a maguk és utódaik tulajdonának tekintendők. [...] Minden hatalom a néptől ered; s az ruházza át képviselőire; az előljárók az ő megbízottai és kiszolgálói, s mindenkor felelősséggel tartoznak.” Lásd: KOVÁCS István, SZABÓ Imre: *Az emberi jogok dokumentumokban*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976, 606.

Az 1776-os Amerikai Függetlenségi Nyilatkozat a kormány hatalmát a kormányzottak beleegyezéséből származtatta: „Ezeknek a jogoknak a biztosítására az emberek kormányzatokat létesítenek, amelyeknek törvényes hatalma a kormányzottak beleegyezésén nyugszik. Ha bármikor, bármely kormányforma alkalmatlanná válik e célok megvalósítására, a nép joga, hogy az ilyen kormányzatot

viszont mondhatni azonnal frigyre lépett a nemzeti öntudatra ébredt tömegek nemzeti önérzetével.¹⁰ A nemzeti demokrácia, amely az állam szuverenitását a nép hatalmából származtatja, szükségszerűen életre hívta a nemzetállam általunk is ismert sajátos jogrendjét. A nemzetállamban az állami szuverenitás a nép önrendelkezésének politikai és jogi manifesztálódásából nyeri legitimitációját. A nemzetállamban az állampolgárok lojalitásának fő alanya saját nemzetük és a nemzetük állama, anélkül, hogy különösebb jelentőséggel bírna, hogy az állam milyen értékeket vall, milyen jogrendet választ.¹¹

Ebben az immár két évszázados új rendszerben – amit az egyéni szabadság liberalizmusára és az egyenlők nemzetének nacionalizmusára építettek¹² – két fogalmi kulcsot kaptunk a világ rendjének megrajzolására és megismerésére: a szabadság és az egyenlőség fogalmait. Modern, európai jogrendszereink és az elsősorban európaiak által meghatározott nemzetközi jog egyaránt ezen fogalmak logikai lehetőségei szerint írják le a társadalmi rend helyes, békés, méltányos mivoltát. Ezek a fogalmak szolgálnak az igazságos és igazságtalan kategóriák megállapítására. Az igazság kimérését szolgáló két kulcsfogalom a második világháború tapasztalatai után kiegészült az emberi méltóság jogi elismerésével. Elsőként az Egyesült Nemzetek Alapokmánya, később pedig az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya és további nemzetközi egyezmények ismerték el. Az emberi méltóság absztrakt, filozófiai jelentéstartalma ellentmondásos értelmezésekre is lehetőséget ad, viszont a funkcióját tekintve egyetértés mutatkozik. Ennek értelmében az emberi méltóság az emberi jogok alapját képezi.¹³

megváltoztassa vagy eltörölje, és új kormányzatot létesítsen, olyan elvekre alapítva és hatalmát olyan módon szervezve, amely jobban védi biztonságát, és jobban elősegíti boldogulását.” Lásd: Az Amerikai Egyesült Államok népének Függetlenségi Nyilatkozata, A Magyar Amerikai Társaság megbízásából kiadja Rózsavölgyi és társa, Budapest. <http://mek.oszk.hu/02200/02256/02256.htm> (letöltés ideje: 2020. 09. 22.)

Az 1789-es francia Ember és Polgár Jogainak Deklarációja 3. cikke a nemzettől származtatta a szuverenitást: „Minden szuverenitás lényegileg a nemzettől származik; sem terület, sem egyes ember nem gyakorolhat olyan hatóságot, amely nem kifejezetten a nemzettől ered.” Lásd: Kovács István, Szabó Imre: *Az emberi jogok dokumentumokban*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1980, 120.

¹⁰ A modern demokratikus államrend és a nacionalizmus eszmétörténeti összefonódásáról bővebben lásd: DEMETER M. Attila: *Szabadság, egyenlőség, nemzetiség*, Pro Philosophia Kiadó, Kolozsvár, 2009, 22–25.

¹¹ A patriotizmus lényegileg abban különbözik az európai nacionalizmustól, hogy a társadalmi lojalitás tárgya az állam és az állam jogrendje által képviselt értékrend.

¹² Amint Charles Taylor rámutat, a nemzet koncepciója a modern egyenlőség és individualizmussal szervesen összefügg. Ezen értékek jogi elismerése előtt a „rendi társadalomban” az egyén a társadalomhoz a társadalom valamely összetevőjén keresztül tartozott. „A paraszt a földbirtokoshoz kötődött, a földbirtokos pedig a király hűbérese volt. Egyeseknek városi testületben volt tagsága, ez a terület pedig valamilyen jogállással bírt a királyságon belül; mások egy parlamentben töltötték be pozíciót, s a parlamentnek megvolt az elismert társadalmi státusa, és így tovább.” A nemzet tagjai, állampolgárokként viszont közvetlen kapcsolatba kerültek az állammal. Bővebben lásd: TAYLOR Charles: *Nacionalizmus és modernitás*, Magyar Kisebbség, 2002/3 (25.), <https://www.jakabffy.ro/magyarkisebbség/index.php?action=cimek&lapid=20&cikk=m020321.html> (letöltés ideje: 2020. 08. 22.)

¹³ Lásd: Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 1. cikk: „Minden emberi lény szabadon születik és egyenlő méltósága és joga van. [...]”

A liberalizmus és a nemzeti öntudatra ébredés eredendően magában hordozta az egyéni és kollektív jogok problémáját. A probléma lényege abban rejlik, hogy miként lehet egy államon belül egy időben megvalósítani az egyének és az államon belüli nemzeti csoportok egyenlőségét, tekintve, hogy az egyének és nemzeteik kisajátították a politikai hatalmat maguk számára. A francia modellel követő nemzetállami koncepció, mely szerint egy államban egy nemzet él, elméletileg alkalmasnak bizonyul a probléma feloldására. A francia modell képletén belül a megoldás úgy szól, hogy mivel az állam területén egyetlen nemzet létezik, és ennek a nemzetnek a határai egybeesnek az állampolgárok közösségét alkotó politikai közösség határaival, nem áll fenn a politikai közösségen belüli több nemzeti csoport létezésének a lehetősége. A több nemzeti csoport létezése hiányában pedig a csoportok közötti egyenlőség problémája sem merülhet fel. Ez viszont egy politikai, jogi fikció, ugyanis nem találunk arra példát sehol a világon, hogy egy állam összes állampolgára egy ugyanazon nemzeti közösségnek a tagjaként határozza meg magát, más releváns nemzeti affiliációkat, lojalitásokat nélkülözve.¹⁴ Amennyiben az állam lemond a francia modell látszólagos kényelméről, és elismeri, hogy területén több nemzeti közösség is létezik, amelyek törekvései nem illeszthetők egyetlen nemzet önrendelkezési törekvéseibe, felmerül a kérdés, hogy lehet-e egyenlő mértékű szabadságot biztosítani a nemzeti közösségek számára, vagy az egyik nemzet önrendelkezésének kiteljesítése feltételezi a többi önrendelkezési törekvéseinek az elszorvasztását. Természetesen ahhoz, hogy jogilag értelmezhetővé váljon a nemzeti közösségek egyenlőségének problémája, el kell ismerni ezen közösségek létén túl a közösségek jogalanyiságát. Ennek a problémának az egyik, talán legkorábbi vitájával találkozhatunk az 1868. évi XLIV. törvénycikk a nemzetiségi egyenlőség tárgyában 1867–1868-ban lefolytatott magyar országgyűlési vitájában. A vita jogelméleti szempontból lényeges kérdése az volt, hogy a magyar politikai nemzet tagjai Magyarország polgárai, vagy a magyar, román, szerb, szlovák stb. nemzetiségek.¹⁵

Deák Ferenc, a magyar kormány vezetője és a vita első felszólalója a következőképpen nyilatkozott: *„az én meggyőződésem a fen[én]forgó kérdésekben az, hogy Magyarországon egy politikai nemzet létezik: az egységes, oszthatatlan magyar nemzet, melynek a hon minden polgára, bármi nemzetiséghez tartozzék, egyenjogú tagja”*.¹⁶ A magyar kormány egyértelműen arra az álláspontra helyezkedett, hogy a politikai nemzet tagjai az egyének és nem a nemzeti csoportok.

Ezzel szemben a szerb–román nemzetiségi törvénytervezet, ahogy Alexandru Mocioni Temes megyei román országgyűlési képviselő is világosan a nemzeti közösségek jogalanyiságának az elismerését, vagyis a kollektív jogok szavatolását kérte: *„A nemzet, mint olyan embereknek összessége, kiket származás-, földrajzi, történeti s ennél fogva nyelvi kötelékek is szorosan fűznek egymáshoz, miután az erkölcsi fejlődés magvát foglalja magában, s miután öntudattal bír: azért személyiség, vagyis jogi személy. Természetes, hogy ezen jogi személynél,*

¹⁴ Az EU-n belül Franciaország és Görögország az a két tagállam, amely jogi értelemben nem ismer el a területén más nemzeti csoportot az államnemzeten kívül.

¹⁵ Az 1868. évi XLIV. törvénycikk a nemzetiségi egyenlőség tárgyában lefolytatott országgyűlési vitának a jogi elemzését lásd: BETHLENDI András, SZEREDAI Norbert: *Az erdélyi románok kisebbségjogi jogállása 1918*, Acta Universitatis Sapientiae, Legal Studies, 2018/2, 129–163.

¹⁶ KEMÉNY G. Gábor: *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában*, Budapest, 1952, 130.

mint minden más jogi személynél, az első s legszentebb természetes érdek nem lehet más, mint saját létének fen[n]tartása. A nemzeti igényeknek alanya tehát első rendben soha sem lehet az egyik vagy másik egyén, mind összesen sem, hanem csak épen a nemzet, mint ilyen. [...] Ezeket előre bocsátva, (Zaj) az első legfőbb nemzetiségi igény nem lehet más, mint a nemzeti egyéniség létének, fejlődésének biztosítása. És miután arról van szó, hogy a nemzetiségi igényeket törvényesen biztosítsuk, természetes, hogy első teendők nem lehet más, mint hogy a nemzeti egyéniségek létének és fejlődésének a törvényes biztosítékot adjuk meg.

Ez az, mi ellenindítványomban ben[n]foglalta, ez az, mit a központi bizottság szövegében nem találhatok...”¹⁷

Az 1868. december 7-én kihirdetett XLIV. tc. a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában preambulumban a deáki politikai nemzet koncepcióját szentesítette, mely értelmében: „Mint hogy Magyarország összes honpolgárai az alkotmány alapelvei szerint is politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan egységes magyar nemzetet, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzék is, egyenjogú tagja.”

2.2. A kisebbségek jogállása Romániában

Románia annak a nemzetállamnak az esete, amely elismeri a román nemzeten kívüli, a romántól különböző identitású nemzeti közösségek létezését az államon belül. Ezt főként abból következtethetjük ki, hogy az Alkotmány több ízben rendelkezik a nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgárokról, ezek saját identitásukhoz,¹⁸ saját anyanyelvükön folyó oktatáshoz,¹⁹ illetve a közigazgatási²⁰ és igazságszolgáltatási anyanyelvhasználathoz,²¹ valamint a parlamenti képviselőkhöz való jogáról.²²

¹⁷ KEMÉNY: i. m., 133.

¹⁸ 6. cikk – Az identitáshoz való jog

(1) Az állam elismeri és biztosítja a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogát az etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásuk megőrzéséhez, fejlesztéséhez és kifejezéséhez.

(2) A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek identitásának megtartását, fejlesztését és kifejezését célzó állami védő intézkedéseknek meg kell felelniük a többi román állampolgárhoz viszonyítva az egyenlőség és a diszkrimináció tilalma elveinek (http://jog.sapientia.ro/data/hallgatok/letoltesek/Romania_alkotmánya_HU.pdf)

¹⁹ 32. cikk – A tanuláshoz való jog

(3) Garantált a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek joga anyanyelvük tanulásához és a jog ahhoz, hogy ezen a nyelven oktathassák őket; e jogok gyakorlásának a módjait törvénnyel állapítják meg. (http://jog.sapientia.ro/data/hallgatok/letoltesek/Romania_alkotmánya_HU.pdf)

²⁰ 120. cikk – Alapelvek

(2) Azokban a területi-közigazgatási egységekben, ahol az egy nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárok aránya jelentős, biztosítják az illető nemzeti kisebbség anyanyelvének használatát, szóban és írásban, a helyi közigazgatási hatóságokkal és a dekoncentrált közszolgálatokkal való kapcsolatokban, az organikus törvény feltételei között. (http://jog.sapientia.ro/data/hallgatok/letoltesek/Romania_alkotmánya_HU.pdf)

²¹ 128. cikk – Az anyanyelv és tolmács használata az igazságszolgáltatásban

(2) A nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgároknak joguk van, hogy anyanyelvükön fejezzék ki magukat a bírói hatóságok előtt, az organikus törvény feltételei között. (http://jog.sapientia.ro/data/hallgatok/letoltesek/Romania_alkotmánya_HU.pdf)

²² 62. cikk – A házak megválasztása

(2) A nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgárok azon szervezetei, amelyek a választásokon nem kapják meg a parlamenti képviselőkhöz szükséges szavazatszámot, egy-egy képviselői helyre jogosultak,

Ezeket a nem román nemzeti identitású közösségeket az alkotmány és a hatályos jogszabályok nemzeti kisebbségeknek nevezik, attól függetlenül, hogy azok egy önrendelkezési jogot gyakorló, saját nemzetállammal rendelkező nemzeti közösség töredékei-e, mint például a magyarok, szlovákok, ukránok, vagy anyaország nélküliek, mint például a romák vagy a tatárok.²³ Azonban a nemzeti kisebbségek létezésére sem az alkotmány, sem más jogszabályok formálisan nem alapítanak csoportjogokat,²⁴ amelyek magukat a kisebbségeket illetnék meg csoportként, és amely jogokat a kisebbség valamely képviseleti testület útján gyakorolhatna. A politikai diskurzusban és a jogászok körében is elterjedt közhiedelem szükségessé teszi tisztázni, hogy Románia Alkotmánya nem zárja ki a kisebbségek kollektív jogainak lehetőségét, vagyis a nemzeti kisebbségek közjogi jogalanyiságát, tekintve, hogy az Alkotmány 73. cikk (3) bekezdésének r) betűje értelmében organikus törvénynek kellene szabályoznia a nemzeti kisebbségek – nem a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek – jogállását.²⁵ Organikus törvény a 2003-as alkotmánymódosítás óta politikai akarat híján mindeddig nem született. Mégsem valószínű, hogy a Parlament jogalkotási feladata alkotmányellenes elmulasztásának állapotában találatna immár 17 éve, figyelembe véve, hogy az 1945. évi 86. törvény a nemzeti kisebbségek jogállásáról²⁶ mind a mai napig hatályos, tekintve, hogy ezt sosem helyezte hatályon kívül a jogalkotó és nem is évült el. Ezt igazolja a Törvényhozó Tanács 575. sz. 2005. 05. 21-i azon véleménye, mely szerint egy új törvény a nemzeti kisebbségek jogállásáról egyúttal az 1945. évi 86. törvény hatályon kívül helyezését vonná maga után.²⁷ Megjegyzendő, hogy ez a törvény sem szavatol kollektív jogokat, vagyis nem ismeri el a nemzeti kisebbségeket közjogi jogalanyokként.

Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy a kisebbségi állampolgárok parlamenti képviseletét ellátó szervezetek jogosítványai a kollektív jogokhoz hasonló következményeket vonnak maguk után. Erre kiváló példaként szolgál, hogy az Alkotmány mindazon nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgárok szervezetei²⁸ számára garantál egy képviselői helyet a Parlamentben, amennyiben ezek a választásokon nem kapták meg a parlamenti képviselethez szükséges szavazatszámot.²⁹ Ennek értelmében, attól függetlenül,

a választási törvény feltételei között. A valamely nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárokat csak egyetlen szervezet képviselheti.

²³ Például a Románia Hivatalos Közlönye 9/2008. számában megjelent 282/2007. sz. törvény a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek – Strasbourgban, 1992. november 5-én elfogadott – Európai Kartájának ratifikálásáról 2. cikkében a következő kisebbségi nyelveket sorolja fel: albán nyelv, örmény nyelv, bolgár nyelv, cseh nyelv, horvát nyelv, német nyelv, görög nyelv, olasz nyelv, jiddis nyelv, makedón nyelv, magyar nyelv, lengyel nyelv, romani nyelv, orosz nyelv, rutén nyelv, szerb nyelv, szlovák nyelv, tatár nyelv, török nyelv, ukrán nyelv.

²⁴ Jelen tanulmányon belül a csoportjog és kollektív jog kifejezéseket szinonimákként használok.

²⁵ 73. cikk – Törvénykategóriák

(3) Organikus törvénnyel szabályozandó:

r) a romániai nemzeti kisebbségek jogállása;

²⁶ Románul: Legea nr. 86 din 6 februarie 1945 privind Statutul Naționalităților Minoritare. A törvényt közzétették Románia Hivatalos Közlönyének 30. számában, 1945. február 7-én.

²⁷ Lásd: <http://www.cdep.ro/proiecte/2005/500/00/2/cl502.pdf> (letöltés ideje: 2019. 04. 19.)

²⁸ Románul: organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale.

²⁹ 62. cikk – A házak megválasztása

(2) A nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgárok azon szervezetei, amelyek a választásokon nem kapták meg a parlamenti képviselőséghez szükséges szavazatszámot, egy-egy képviselői helyre jogosultak,

hogy hányan szavaznak például a Romániai Magyar Demokrata Szövetségre (RMDSZ), a Parlamentbe az RMDSZ-en keresztül a romániai magyar közösség tagjai mindenképpen delegálhatnak egy teljes jogkörrel rendelkező parlamenti képviselőt. Ugyancsak a kollektív jogok rendszerét, ezen belül a konszociációs politikai rendszereket idézi az a vétőjog, hogy a kisebbségi nyelvű oktatási intézmények megszervezése, újjászervezése, megszüntetése csak az érintett nemzeti kisebbség szervezetének beleegyezésével történhet.³⁰ Formálisan egyik esetben sem beszélhetünk kollektív jogról, ugyanis a nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgárok szervezetei az állampolgárok és nem a közösség szervezetei. Funkcionálisan viszont egyértelműen közösségi képviseleti szerepük van ezeknek a szervezeteknek. Ezt formálisan is elismerte a pozitív jog az 1991-es Alkotmány hatálybalépése előtt. Az 1990. évi 92. dekrétumtörvény a Parlament és Románia elnökének megválasztásáról még a *kisebbségeket* és nem a kisebbséghez tartozó állampolgárokat *képviselő szervezetekről* beszélt.³¹

2.3. A kisebbség, mint az önrendelkezést nélkülöző csoport jogi kategóriája

Az EU és a tagállamok szintjén sem született maradéktalan konszenzust élvező meghatározás a nemzeti kisebbségekről. Jogi értelemben tisztázatlan kérdés a nemzetközi jogban mind a mai napig, hogy melyek a nemzeti kisebbség fogalomalkotó karakterisztikái.³² E tudományos és jogi bizonytalanság mögött nem az objektív kritériumok hiánya áll, hanem az államok szintjén jelentkező politikai törekvések. A meghatározást lehetővé tevő általános érvényű objektív kritériumok nemzetközi szinten történő megállapítását akadályozza az államok azon igénye, hogy fenntartsák maguk számára annak lehetőségét, hogy ideológiai és politikai megfontolásból bizonyos közösségek tagjait ne kelljen a kisebbségvédelmi egyezmények védelme alá venniük. A nemzeti kisebbségek létét elismerő államok jellemzően a többségi nemzethez túlságosan is hasonló csoportokat vagy a

a választási törvény feltételei között. A valamely nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárokat csak egyetlen szervezet képviselheti.

³⁰ Legea 1/2011 a educației naționale, art. 63, al. (2), b): „organizarea, reorganizarea, desființarea oricăror formațiuni de studiu, inclusiv cel simultan pentru forma de învățământ în limba maternă a unei minorități naționale existente, se pot realiza cu avizul conform al Ministerului Educației și Cercetării, Comisiei de învățământ și tineret a Consiliului Minorităților Naționale, aflat în coordonarea Departamentului de relații interetnice din cadrul Secretariatului General al Guvernului, și al organizației minorității naționale reprezentate în Parlamentul României;”

³¹ Decretul-Lege 92/1990 pentru alegerea parlamentului și a Președintelui României, art. 4: „Reprezentarea populației de toate naționalitățile în parlament se asigură pe baza sistemului de repartizare proporțională a mandatelor rezultate în urma votării, în condițiile prezentului decret-lege. Organizațiile reprezentînd minoritățile naționale înregistrate la data adoptării prezentului decret-lege, care nu întrunesc numărul de voturi necesar pentru a avea, potrivit alin. 1, un mandat în Adunarea Deputaților, au dreptul la un mandat de deputat.”

³² A nemzeti kisebbségek meghatározásában mértékadó Francesco Capotorti, A Diszkrimináció Megelőzésével és Kisebbségek Védelmével Foglalkozó Albizottság (ENSZ) különmegbízottja által megfogalmazott definíció, mely szerint i) a kisebbség kategóriába csak azok a nem domináns csoportok tartoznak, amelyek meg szeretnék őrizni a lakosság többi részétől eltérő stabil etnikai, vallási és nyelvi hagyományait vagy karakterisztikáikat; ii) ezen csoportoknak legalább annyi tagjuk kell legyen, hogy az lehetővé tegye hagyományaik és sajátosságaik megőrzését; iii) ezen csoportok lojálisak kell legyenek az államhoz. Lásd: CAPORTI Francesco: *Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, United Nations, New York, 1979, 6.

nem őshonos kisebbségeket, a bevándorlókat vagy politikai betelepítetteket nem ismerik el nemzeti kisebbségekként. Kulturális jegyeik, különálló identitásuk megőrzése helyett számukra a többségi lakosságba való asszimilálódás vagy az elvándorlás útját jelölik ki.³³ Nem bocsátkozunk szakmai vitába, hogyha azt mondjuk, hogy a nemzeti kisebbségek alatt az államok és a nemzetközi jog általában olyan csoportokat értenek: a) amelyek tagjai az adott állam állampolgárai;³⁴ b) amelyek etnokulturális identitásközösségként tekintenek magukra; c) amelyek létszámban a számukra otthont adó országnak nem a legnagyobb etnokulturális csoportjai; d) amelyek nem rendelkeznek a saját közösségük életterét és alkotmányos berendezkedését meghatározó tényleges politikai hatalommal.³⁵ Az alkotmányos berendezkedést meghatározó politikai hatalom az önrendelkezési jog gyakorlásának az eredménye. Tehát, meghatározásom szerint, a jogi értelemben vett nemzeti kisebbségek nélkülözik az önrendelkezési jogot. Ennek értelmében mindazon demográfiai kisebbségek, amelyek képesek önrendelkezési jogukat gyakorolni egy államon belül, jogilag nem minősülnek kisebbségeknek.

Ez utóbbi megállapítást igazolják azon történelmi tapasztalataink, melyek szerint mindazon demográfiai kisebbségben lévő nemzeti közösségek, amelyek az államhatalmon kellőképpen nagy arányban osztoznak a demográfiai többséggel, nem tekintenek magukra kisebbségekként jogi értelemben. Így a boszniai horvátok, a kanadai francia nyelvű québeciek, a spanyolországi katalánok vagy baszkok létszámbeli kisebbségük ellenére nem tekintenek magukra nemzeti kisebbségekként. Ezek a közösségek mind az önrendelkezés valamilyen formáját gyakorolják országuk területén belül. A belső önrendelkezés eredményeként jön létre az autonómia jogi intézménye. Az autonómia

³³ Ilyen megfontolásból nem tekint az aromán nyelvre, védendő kisebbségi nyelvként a román állam. Lásd ebben a kérdésben a Keretegyezmény Tanácsadó Bizottságának álláspontját: *“19. The Advisory Committee notes that representatives of the Aromanian and the Csango communities ask to be protected as national minorities. It notes that, in spite of sustained efforts to maintain their self-identification and in spite of the number of persons declaring their Aromanian or Csango ethnicities in the 2011 census, the central authorities have not examined this issue since the first monitoring cycle. Aromanians and Huculs continue to be considered respectively as ‘sub-ethnic’ groups of Romanian or Ukrainian national groups. The Advisory Committee wishes to recall that the application of the provisions of the Framework Convention with respect to a group of persons does not necessarily require its formal recognition as a national minority or the existence of specific legal status as a group. It emphasizes further that the right to free self-identification contained in Article 3 of the Framework Convention is a cornerstone of minority rights and every person must have the right to identify freely as a member of a specific group, or to choose not to do so, provided that ‘the choice of the individual is not to be arbitrary but must be linked to some objective criteria.’”* ACFC/OP/IV(2017)005 <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-romania-adopted-on-22-june-2017/168078af76> (letöltés ideje: 2020. 10. 31.)

³⁴ Észtország például éppen azzal kerülte el, hogy a nemzetközi kisebbségvédelmi vállalásait az orosz etnikumú lakosságára is kiterjessze, hogy a II. világháború után betelepült orosz lakosok nagy része nem szerezte meg a Szovjetunió összeomlása utáni Észtország állampolgárságát, és az állampolgárság megszerzésének jogát 2015-ig a jus sanguinis elv szabályozta. A Keretegyezmény Tanácsadó Bizottságának véleményét a kérdésben lásd: ACFC/OP/IV(2015)002 <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168047d0e5> (letöltés ideje: 2020. 10. 31.)

³⁵ Fontos megjegyezni, hogy az államhatalom gyakorlásának megosztása nem csorbitja az állam szuverenitását.

létrejötté gyakorlatilag azt feltételezi, hogy a többség megosztódik a felségjogokon³⁶ egy vele párhuzamosan önrendelkező közösséggel. Éppen ezért a demográfiai kisebbség autonómiája – természeténél fogva – mindig verseng a többség önrendelkezésével az állami felségjogokért, hiszen két csoport önrendelkezési joga találkozik ilyenkor, és a kettő viszonya kölcsönösen kizáró jellegű. Éppen ezért, az önrendelkezési jog szémszögéből nézve, nagyon is helyesen érzékelik azok, akik azt állítják, hogy az etnikai alapú területi autonómia amolyan állam a nemzetállamban, még hogyha ezt nem is jogelméleti megfontolásból szokták emlegetni.

Amennyiben elfogadjuk azt az állítást, hogy az önrendelkezési jog nélkülözése az egyik fogalomalkotó kritériuma a kisebbségi kategóriának, beláthatjuk, hogy valójában nem is kell egy demográfiai többség ahhoz, hogy egy közösség tagjai magukat kisebbségi sorban találják. A már hivatkozott 1868. évi XLIV. törvénycikk nagy ívű országgyűlési vitája és maga a törvény szövege pontosan azt szemlélteti, hogy miként születik a nemzetállam és vele együtt a kisebbségi kategória egy abszolút demográfiai többséget képező nemzeti közösség hiányában.³⁷ Az I. világháború utáni nemzetállam abban tér el az 1868-as zsenge magyar nemzetállamtól, hogy miközben az utóbbi őszintén bevallotta, hogy jogilag alátámasztott nyelvi egyenlőtlenséget szeretne eszközölni – a magyar és más nyelvek között – a nemzetiségi törvénnyel,³⁸ a modern nemzetállam ezt nem ismeri be, és fenntartja a jogi értelemben vett semlegesség, vagyis a diszkrimináció hiányának látszatát.

2.4. A semlegességi állandó a nemzetállamban

A modern nemzetállam látszatsemlegességére alapított kisebbségi jogok egy jogi logikai ellentmondáshoz vezetnek.

A modern nemzetállam, mivel nem vallja be, hogy egyenlőtlen feltételeket teremt a különböző nemzeti csoportok tagjai számára, a kisebbségi jogok a semlegesség, a meg nem különböztetés hibajegyzékévé válnak. Mégis minden eddigi tapasztalatunk azt mutatja, hogy a kisebbségi jogok esetleges eltörlése jogi értelemben nem vezet a hátrányos megkülönböztetés megállapításához a nemzetállamban. A romániai magyar közösséget 2019-ben érte a legutóbbi kisebbségi jogvesztés, anélkül, hogy bármely hatóság megállapíthatta volna a hátrányos megkülönböztetés tényállását. A helyi közigazgatásról

³⁶ A felségjogok összessége eredményezi az állami szuverenitást. A felségjogok az államhatalom részjogosítványaiként értendők. A felségjogokon való megosztozás az autonómia jogi formáján keresztül nem a szuverenitást, hanem az államnemzet önrendelkezését korlátozza. Bővebben lásd: CHRONOWSKI Nóra, PETRÉTEI József: *Szuverenitás*, 14. <http://real.mtak.hu/115767/1/szuverenits.pdf> (letöltés ideje: 2020. 09. 25.)

³⁷ Ekkor ugyanis az 1857-ben elkészült országos összeírás 1867-ben nyilvánosságra hozott adatai szerint, vélhetően a magyar etnikumú lakosság sem volt abszolút többségben Magyarországon.

³⁸ A törvény preambuluma értelmében „[...] ezen egyenjogúság egyedül az országban divatozó többféle nyelvek hivatalos használatára nézve [...] eshetik külön szabályok alá [...] a honpolgárok teljes egyenjogúsága minden egyéb viszonyokat illetőleg épségben maradván, a különféle nyelvek hivatalos használatára nézve következő szabályok fognak zsinórmértékül szolgálni: [...]”

szóló 2001. évi 215. törvény³⁹ 131. cikke⁴⁰ értelmében azon közigazgatási egységeken belül, ahol 20% fölött mérték a törvény hatálybalépésének pillanatában a kisebbségek számarányát, közigazgatási anyanyelvhasználati jogokat kellett biztosítani az adott kisebbségek számára abban az esetben is, ha bármilyen oknál fogva azok számaránya a törvény hatálybalépésének pillanata után 20% alá csökkent. Ez azt eredményezte, hogy mindazon közigazgatási egységeken, ahol 2001 után 20% alá csökkent a kisebbségek számaránya, az 1992-es népszámlálási adatokat kellett alapul venni a közigazgatási nyelvi jogok biztosítása vonatkozásában, amennyiben akkor még 20% fölött mérték ezt az arányt. Erre hivatkozva mondta ki a Kolozsvári Törvényszék a 2017. 02. 21-i 961. sz. jogerőre emelkedett polgári jogi ítélete az 1535/117/2015. sz. ügyben, hogy a Kolozsvár ki- és bejáratait jelző helységnévtáblákon a román megnevezés alatt magyarul is ki kell írni a város nevét, ugyanis 1992-ben 20% fölött mérték a kolozsvári magyarok számarányát.⁴¹ A helyi közigazgatásról szóló 2001. évi 215. törvényt 2019. július 5-én hatályon kívül helyezte a Közigazgatási kódexről szóló 2019. évi 57. sz. sürgősségi kormányrendelet,⁴² amely 94. cikkének (1) bekezdése⁴³ a legutolsó népszámláláshoz kötötte a közigazgatási nyelvi jogok szavatolását a kisebbségek számára. Így, az új törvény értelmében a kolozsvári magyarokkal együtt kb. 70 000 magyar lakos veszttette el a gyakorlatban is meglévő vagy jogi úton érvényesíthető közigazgatási nyelvi jogait egyik napról a másikra.⁴⁴

³⁹ Közzétéve Románia Hivatalos Közlönyének 204/2001. számában. Hatálybalépésének időpontja: 2001. május 24.

⁴⁰ 131. cikk – A 19. cikk, a 39. cikk (7) bekezdésének és a 76. cikk (2)–(4) bekezdésének [B. A.: a közigazgatási nyelvi jogok] előírásai akkor is alkalmazhatók, ha különféle okokból a jelen törvény hatálybalépését követően az egyes nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgárok aránya a 19. cikkben előírt alá csökken.

⁴¹ A 215/2001. számú helyi közigazgatási törvényben foglalt, a valamely nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgároknak a helyi közigazgatásban való anyanyelvhasználati jogával kapcsolatos előírások alkalmazására vonatkozó 1206/2001. számú kormányhatározat 1/9. számú mellékletének 1. tételénél a „Kolozsvár” magyar megnevezés éppen ezért szerepel. Érdekességként megjegyezzük, hogy az eredetileg közzétett mellékleteket a számos helyesírási hiba miatt később ismét közzétették Románia Hivatalos Közlönyében.

⁴² Közzétéve Románia Hivatalos Közlönyének 555/2019. számában.

⁴³ 94. cikk, (1) bekezdés – *În unitățile/subdiviziunile administrativ-teritoriale în care cetățenii aparținând unei minorități naționale au o pondere de peste 20% din numărul locuitorilor, stabilit la ultimul recensământ, autoritățile administrației publice locale, instituțiile publice aflate în subordinea acestora, precum și serviciile publice deconcentrate asigură folosirea, în raporturile cu aceștia, și a limbii minorității naționale respective, în conformitate cu prevederile Constituției, ale prezentului cod și ale tratatelor internaționale la care România este parte.*

⁴⁴ Az 1992-es és 2011-es népszámlálás eredményei szerint a következő településeken következett be jogvesztés: Kisjenő (Arad megye) – 1464 személy, Retteg (Beszterce-Naszód megye) – 576 személy, Élesd (Bihar megye) – 1559 személy, Rév (Bihar megye) – 751 személy, Fugyivásárhely (Bihar megye) – 1170 személy, Krizba (Brassó megye) – 381 személy, Sárkány (Brassó megye) – 291 személy, Bodola (Brassó megye) – 679 személy, Köhalom (Brassó megye) – 977 személy, Marosnagylak (Fehér megye) – 230 személy, Tompaháza (Fehér megye) – 225 személy, Salamás (Hargita megye) – 681 személy, Gyeke (Kolozs megye) – 238 személy, Kolozsvár (Kolozs megye) – 49 565 személy, Kajántó (Kolozs megye) – 543 személy, Katona (Kolozs megye) – 347 személy, Kolozs (Kolozs megye) – 700 személy, Szászfenes (Kolozs megye) – 3299 személy, Előpatak (Kovácsna megye) – 430 személy, Felsőbánya (Máramaros megye) – 2593 személy, Bátos (Maros megye) – 669 személy, Erdőd (Szatmár megye) – 1098 személy, Középlak (Szilágymegye) – 325 személy, Fény (Temes megye) – 241 személy, Igazfalva (Temes megye) – 471

Amint látjuk, a Romániához hasonló, kisebbségi jogokat elismerő nemzetállamokban ezen jogok hatályon kívül helyezése nem vezet a diszkrimináció tényállásához. Ennek köszönhetően a kisebbségi jog létezése, és ebből fakadóan a jogi értelemben vett kisebbségi kategória létezése egy modern, nemzetállami jogi logikai ellentmondást eredményez. Az ellentmondás abból következik, hogy logikusan a kisebbségi jogok vagy az eredeti állapot korábban diszkriminatív mivoltát ismerik el, vagy a társadalomban frissen bekövetkezett változások okán lépnek hatályba. Ellenkező esetben viszont a kisebbségi jogok a többséghez mérten többletjogokat eredményeznek a kisebbségek javára.⁴⁵ Mindezt az ellentmondást az a logikusan megmagyarázhatatlan gyakorlat kezeli, hogy a nemzetállam magát a szavatolt kisebbségi jogok mértékétől függetlenül semlegesnek – nem diszkriminatívna – tekinti a kisebbségek és többségekkel szemben.

Következésképpen a nemzetállam jogi logikájában a kisebbségi jogok különböző mértékű szavatolása vagy éppenséggel azok megvonása nem befolyásolja az állam semlegességének mértékét az állampolgárokkal szemben. Azt is mondhatnánk, hogy a *kisebbségtartó* állam jogrendszerének semlegessége a nemzeti csoportokkal és azok tagjaival szemben amolyan *nemzetállami állandóként* értelmezhető, amelyre nincs hatással a szavatolt kisebbségi jog mértéke.

3. Az otthonossághoz való jog

Makkai a kisebbségi létparadoxont – az otthon otthonosságának hiányát – a nemzeti önrendelkezés korlátozottságára, hiányára vezette vissza. Korábban kifejtett meghatározásom szerint viszont az önrendelkezés lényeges korlátozása vagy annak teljes hiánya a nemzetállamban a nemzeti kisebbség egyik fogalomalkotó karakterisztikája. Így, meghatározásom fényében, Makkai megállapítása úgy szól, hogy a „kisebbségi létparadoxon a kisebbségi kategória eredménye”. Annak ellenére, hogy ez utóbbi kijelentéssel teljes mértékben egyetértek, mégis lényegesen más következtetést vonok le belőle, mint Makkai. Álláspontom szerint ugyanis a kisebbségi kategória terhére nemcsak úgy lehet felszámolni, hogyha többségi státuszba kerülünk, hanem úgy is, hogyha a kisebbség-többség dichotómiával dolgozó jogi keretet felszámoljuk.

személy, Gyér (Temes megye) – 213 személy, Újszentes (Temes megye) – 1058 személy, Újvár (Temes) – 401 személy.

⁴⁵ Ez utóbbi megállapítást, mely szerint a kisebbségi jogok az eredeti jogegyenlőségen túlmutató többletjogok volnának, el kell utasítanunk. Balogh Artúr kisebbségjogász is ezen álláspont mellett érvelt már 1925-ben a *Magyar Kisebbség* hasábjain: „[...] éppen a kisebbségi jogok nélkül hiányozna a jogegyenlőség, mert akkor a kisebbséghez tartozó polgárok nem bírnának olyan jogokkal (tanszabadság, saját nyelvük használatának joga a hatóságok előtt stb.), aminőkkel a többséghez tartozó polgárok a többséghez tartozásuknál fogva rendelkeznek. Vagyis éppen a többségnek lennének kiváltságai, ha kisebbségi jogok nincsenek.

Ezekkel a jogokkal ugyanis a többséghez tartozó állampolgárok már az alapjogoknál fogva bírnak, mert a többség nyelvének joga az egyes alapjogok keretén belül magától értetődő. Nem ily magától értetődő azonban a kisebbségi nyelvek joga, ha azt külön törvényes rendelkezések el nem ismerik és nem biztosítják. Ez történik éppen a kisebbségi jogoknak elismerése és biztosítása által.” Lásd: BALOGH ARTHUR: *Kisebbségjogok és azok védelme Romániában*, Magyar Kisebbség 1925/7.

Az otthonosság, mint a társadalmi magától értetődőség mértéke, a társadalomban uralkodó konszenzusok függvénye. Éppen ezért, az államnak nem lehet feladatként adni, hogy számonkérje a társadalom tagjain, hogy mit tekinthetnek azok magától értetődőnek és nem magától értetődőnek, hiszen akkor a lelkiismereti, gondolati szabadságukban kéne korlátoznia őket, ami a totalitárius elnyomó államokat idézi. Habár a gondolati szabadságukban az embereket nem lehet korlátozni, az államnak mégis beazonosítható felelőssége van abban, hogy az állampolgárok miként viszonyulnak például egy őshonos nemzeti kisebbség tagjainak igényeihez. A politikai diskurzuson túl, az állam jogrendszere is hatással van a társadalomban dívó nézetekre. A jogrendszer egy demokratikus jogállamban a társadalmi konszenzusok szabásmintájaként működik: azoknak eredménye és eredője egy időben. Amennyiben a jog nem hajlandó bizonyos emberkategóriákat és azok igényeit magától értetődőként kezelni, akkor a társadalom is képtelen lesz magától értetődőként viszonyulni ezen személyek magatartásához, jelenlétéhez, igényeihez. Ez pedig óhatatlanul ezen személyek otthonosságérzetének a csorbulásához fog vezetni.

Így könnyebben érthetővé válik, hogy mi a forrása annak, hogy az erdélyi magyarok egy része 102 év után is a demográfiai valóságon – a számbéli kisebbségen – túlmutatató többlettartalmat tulajdonít a kisebbségi kategóriának, amelyet a lekicsinyeltség, lefokozottság, a másodrangúság érzetével társít. Ezen érzések megalapozott forrása, hogy Romániában a magyar közösség érdekei sosem voltak és jelenleg sincsenek magától értetődően szem előtt tartva, sőt a többségi lakosság egy része a magyarok kulturális és politikai jogainak legitim mivoltát is megkérdőjelezi.⁴⁶ A kisebbségként való létezés az idegenség érzetét és látszatát rója az erdélyi magyarokra.

Az állampolgárokat nemzetiségtől függetlenül megillető otthonossághoz való jogtól tehát azt remélhetnénk, hogy a társadalomban jogaink és jelenlétünk is magától értetődőként volnának kezelve. Az otthonossághoz való jog diskurzusa nem az elfogadás, megtűrés vagy tolerálás diskurzusa, hiszen csak azt kell tolerálni, ami nem magától értetődő, és valójában csak a magától értetődők kiváltsága, hogy toleránsak lehetnek másokkal. Gondoljunk csak bele, hogy micsoda tanúságtétele a toleranciának, hogyha egy kolozsvári román például azt állítja magáról, hogy őt egyáltalán nem zavarja, hogyha körülötte magyarul beszélnek az utcán vagy a munkahelyén. Ezzel szemben mennyire furcsán szólna, hogyha egy kolozsvári magyar azzal kérkedne, hogy őt egyáltalán nem zavarja, hogyha körülötte az idegenek vagy a munkatársak románul beszélnek. A tolerancia diskurzusában – például Kolozsvár kontextusában – ugyanis a román toleráns a magyarral szemben, a magyar a romával és a roma az ázsiai vagy afrikai vendégmunkással. Sőt, a humor forrásává válik, hogyha egy roma az ázsiai bevándorlókkal szemben intoleráns, vagy egyenesen rasszista, hiszen oly egyértelmű, hogy éppen ő a tolerancia gondolatának a kijelölt kegyeltje társadalmunkban. Az otthonossághoz való jog így nem a tolerancia gondolati rendszerében elhelyezendő, hiszen csak azokat kell tolerálni, akik kilógnak és elfogadásra, elismerésre szorulnak.

⁴⁶ Lásd: KISS Tamás, CSATA István, TORÓ Tibor: *Regionális Barométer – 2019*, Székelyföldi Közpolitikai Intézet, Kolozsvár–Sepsiszentgyörgy, 2020, 129–138. https://balvanyos.org/wp-content/uploads/2020/09/Regionalis-Barometer_FIN.pdf (letöltés ideje: 2020. 10. 29.)

Az állampolgárok otthonossághoz való joga tehát olyan társadalmi szabásmintát feltételez, amely magától értetődő, nem külön kategóriaként viszonyul a nemzeti különbségekből származó igényekhez. Ennek értelmében:

a) Az államon belüli jogszabályok nem különítenek el demográfiai és nemzetiségi alapon behatárolható kisebbségeknek vagy egyebeknek nevezett kategóriákat;

Ez nem színvak látásmódot feltételezne, ugyanis a jogszabályok szükség esetén beszélhetnének külön a romániai ukránokról, románokról vagy magyarokról, viszont nem állíthatnák fel nemzetiségi alapon a kisebbségi kategóriát. A külön nevesíthetőség szükségességére a c) pontnál elmagyarázott csoportspecifikus jogok miatt van szükség. Az erdélyi magyarság természetesen demográfiai értelemben továbbra is nemzeti kisebbség volna, viszont jogi értelemben elveszítené ezt a Makkai által *szégyenkalodának* nevezett jogi besorolást.

b) A jogszabályok nem külön, a magától értetődő főszabálytól eltérő kategóriaként szavatolnák a létszámát tekintve kisebbségben lévő nemzeti csoportok jogait, hanem a főszabályt olyan módon fogalmaznák meg, hogy az a nemzeti közösségekben mindenütt egyaránt fellelhető igényeket – pl. oktatási, közigazgatási, igazságszolgáltatási anyanyelvhasználat, saját történelem és kultúra oktatása, saját kulturális narratíva megjelenítése a nyilvános terekben, saját vallás gyakorolhatósága stb. – minél nagyobb mértékben kielégítse;

Ennek az elméleti lehetőségét Szilágyi N. Sándor már 1994-ben kiválóan szemléltette a „*Törvény az etnikai és nyelvi identitással kapcsolatos jogokról, valamint az etnikai és nyelvi közösségek méltányos és harmonikus együttéléséről*” c. törvénytervezetében, amely az állampolgári, univerzális jogok nyelvezetén fogalmazta meg a többségi lakosság javára is az általában kisebbségi jogoknak tekintett anyanyelvhasználati és más kulturális jogokat.⁴⁷

c) Csoportspecifikus jogot nem általánosan, hanem csak konkrétan, valamely nemzeti csoport sajátos – a többi csoportnál egyáltalán nem vagy alig fellelhető – kulturális igényének a kielégítésére vagy társadalmi helyzetének javítására lehetne alapítani.

Ilyen sajátos kulturális igények kielégítését célzó csoportspecifikus jognak volna tekinthető például a muzulmánok azon joga, hogy amennyiben az állam kötelező módon előírja a boltok hétfévi zárva tartását, akkor nekik legyen lehetőségük szombaton vagy vasárnap nyitva tartani, amennyiben a vallásuk miatt boltjaikat pénteken is bezárva tartották. Hasonló, a mi tájainktól távolabbi példa lehet a csoportspecifikus jogokra az őslakos halász, vadász népek azon joga, hogy életterükön belül halász-, vadászengevény nélkül is gyakorolhassák ezt a közösségi életük szerves részét képező tevékenységet.⁴⁸ A sajátos társadalmi kirekesztettség helyzetének javítását célzó csoportspecifikus jog volna a roma közösség felsőoktatásban való alulreprezentáltságát ellensúlyozó egyetemi kvóta megállapítása, amely mindaddig könnyítő körülményeket teremtené a roma közösség tagjai számára, amíg ez a közösség is arányosan tud részesülni a közoktatás előnyeiből.⁴⁹

⁴⁷ SZILÁGYI N. Sándor: *Mi egy más*, Kalota Könyvkiadó, Kolozsvár, 2003, 576–648.

⁴⁸ A csoportspecifikus jogok megállapítása a jogegyenlőség problémáját veti fel. Azon esetekben, amikor csoportspecifikus jogokat ismer el a jogalkotó, akkor a csoport és a csoport tagjainak sajátos igényeit részesíti elismerésben. Ilyen esetekben vagy az identitáshoz való jogot, vagy a társadalmi integráció össztársadalmi érdekét helyezi a jogalkotó a jogegyenlőség értéke fölé.

⁴⁹ Ezeket a történelmi múltba nyúló társadalmi hátrányokat orvosolni kívánó előnyös megkülönböztetéseket szokták a köznyelvben pozitív diszkriminációnak nevezni.

4. Következtetések

Tanulmányomban igyekeztem rámutatni az erdélyi magyar kisebbségi lét ereendő egzisztenciális terhére, az otthon otthonosságának hiányára. Ennek a mély-ségesen kisebbségi és így erdélyi magyar élménynek a társadalmi okai véleményem szerint nagymértékben a *kisebbségtartó* román nemzetállam jogrendszerében keresendő, ugyanis az megfoszt minket, erdélyi magyarokat a magától értetődőség komfortjától. Identitásunk megőrzéséhez, fejlesztéséhez, megéléséhez való jogainkat az *otthonossághoz való jog* hiányában a főszabálytól eltérő kisebbségi jogokon keresztül szavatolja bizonyos mértékig az állam. A kisebbségi jogok logikája viszont ráerősít a többségi nacionalizmus önző diskurzusára, mely szerint a románok és magyarok ugyanazon jogai más-más legitimitással bírnak Romániában. A magyarok számára a kisebbségi jogokon keresztül szavatolt jogok – amint a közigazgatási nyelvi jogok kolozsvári példája kapcsán láthattuk – törvényes úton visszavehetőek, anélkül, hogy a román lakosság ugyanezen jogai sérülnének, és a román és magyar anyanyelvű állampolgárok között kialakult egyenlőtlen helyzetet jogi úton orvosolhatnánk. Ezt az önmagában jogi logikai ellentmondásokat eredményező jelenséget a *nemzetállami semlegesség állandójának* neveztem.

Mindezek okán, meggyőződésem szerint, amennyiben a romániai magyar kisebbség jogait továbbra is a kisebbségi jogok eszköztárával próbáljuk biztosítani,⁵⁰ a kisebbségi lét otthontalanságának egzisztenciális terhet állandósítjuk, és örökségül hagyjuk a következő generációk számára.

Ezért programszerű javaslataim a következők:

a) Az erdélyi magyar közösség saját identitását szabadítsa fel a kisebbségi kényszer-kategóriától – kezdjünk nem kisebbségekként tekinteni önmagunkra jogi értelemben.

b) Tűzzük politikai törekvéseink zászlójára, hogy a román jogrendszer ismerje el identitásunk védelmét, nem kisebbségi identitásként is – a számunkra otthont adó állam hivatkozzon a romániai magyarok és románok identitására egyaránt, pl. „*őshonos közösségekhez tartozó személyek*” etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásaként, vagy bármely más, kölcsönösen elfogadható gyűjtőfogalom segítségével.

c) Tűzzük jogi és politikai törekvéseink zászlójára, hogy az egyenlő bánásmódhoz való jog az egyazon jogi kategóriákba tartozók jogainak *azonos módon és formában* történő szavatolását is feltételezi. Ez azt eredményezné, hogy csak olyan módon lehetne a magyar etnikumú lakosok például anyanyelven folyó oktatásához, igazságszolgáltatáshoz, közigazgatási ügyintézéséhez való jogait csorbítani, ha az a román etnikumú lakosok jogait is csorbítja. Ezáltal a magyarok ez irányú jogai többé nem öltenék a többletjogok látszatát, és a többségi lakosság is érdekeltté válna a magyarok és románok kulturális jogainak kiterjesztésében, megőrzésében.

Amennyiben sikerül elérni mindezt, akkor a diszkrimináció tilalma alkalmas jogi eszközzé válik arra, hogy mindazon esetekben, amikor politikailag nem sikerül érvény

⁵⁰ Az önrendelkezési jogot a kisebbségi jog eszköztárán kívülinek tekintem, ugyanis meghatározásom értelmében az önrendelkező csoport már nem kisebbségi csoport.

szerezni az *otthonosság*hoz való jog programjának, akkor jogi úton kényszerítsük ki a román etnikumú lakossággal azonos jogi besorolásunknak megfelelően a jogaink azonos formában való védelmét.

Felhasznált irodalom

1. BALOGH Arthur: *Kisebbségjogok és azok védelme Romániában*, Magyar Kisebbség, 1925/7.
2. BETHLENDI András, SZEREDAI Norbert: *Az erdélyi románok kisebbségjogi jogállása 1918*, Acta Universitatis Sapientiae, Legal Studies, 2018/2, 129–163.
3. BRUBAKER Rogers, FEISCHMIDT Margit, FOX Jon, GRANCEA Liana: *Nacionalista politika és hétköznapi etnicitás egy erdélyi városban*, L' Harmattan, Budapest, 2011.
4. CAPOTORTI Francesco: *Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, United Nations, New York, 1979.
5. CHRONOWSKI Nóra, PETRÉTEI József: *Szuverenitás*. <http://real.mtak.hu/115767/1/szuverenits.pdf> (letöltés ideje: 2020. 09. 25.)
6. DEMETER M. Attila: *Szabadság, egyenlőség, nemzetiség*, Pro Philosophia Kiadó, Kolozsvár, 2009.
7. KEMÉNY G. GÁBOR: *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában*, Budapest, 1952.
8. KISS Tamás, CSATA István, TORÓ Tibor: *Regionális Barométer – 2019*, Székelyföldi Közpolitikai Intézet, Kolozsvár–Sepsiszentgyörgy, 2020, 129–138. https://balvanyos.org/wp-content/uploads/2020/09/Regionalis-Barometer_FIN.pdf (letöltés ideje: 2020. 10. 29.)
9. MAKKAJ Sándor: *Nem lehet = Nem lehet. A kisebbségi sors vitája*, szerk. CSEKE Péter, MOLNÁR Gusztáv, Héttorony Könyvkiadó, Budapest, 1989.
10. MAKKAJ Sándor: *Nemzet és kisebbség = Nem lehet. A kisebbségi sors vitája*, szerk. CSEKE Péter, MOLNÁR Gusztáv, Héttorony Könyvkiadó, Budapest, 1989.
11. KOVÁCS István, SZABÓ Imre: *Az emberi jogok dokumentumokban*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976.
12. ROUSSEAU Jean-Jacques: *Társadalmi szerződés*, Phönix–Oravetz Kiadás, Budapest, 1947.
13. SZILÁGYI N. Sándor: *Mi egymás*, Kalota Könyvkiadó, Kolozsvár, 2003.
14. TAYLOR Charles: *Nacionalizmus és modernitás*, Magyar Kisebbség, 2002/3. (25.)

FAZAKAS ZOLTÁN JÓZSEF

A simile... A román–magyar viszony és tanulságai az alkotmányjog-történet tükrében

A Simile... The Romanian–Hungarian Relationship and Its Lessons in the Light of the History of Constitutional Law

Abstract: The study undertakes to clarify some basic issues that have been erroneously recorded in the public consciousness, to make a kind of confrontation in order to take the initial steps of improving the Romanian–Hungarian relationship. In order to achieve the above goal and basic thesis, it is a primary task to illuminate and banish the mistakes and myths recorded in the public consciousness from both sides. In this context, it is revealed that neither the topos of the “millennial Hungarian oppression” simplified to the extreme nor the thesis of the “slow – anti-Hungarian – Romanian national occupation” can be held. In the interest of constructive dialogue, it is worth returning to the position that prevailed in the Hungarian reform era, and even at the time of the unification of the Romanian states, according to which the interdependence and commonality of destiny of the two peoples is a real and common path. To this end, the study uses legal history to present the original meaning of nationalism, the majority and minority arguments made during the drafting of the Hungarian Nationality Act of 1868, the models that can be interpreted in the majority–minority relationship, and the relationship of the two states to these models then and in the present day. In this context, the constitutional conceptions of Hungary and Romania are analysed in connection with the minority issue with the intention to prove the legitimacy of the needs of the Hungarian minority. The basic premise of the study in this area is that if a minority demand was legitimate from the Hungarian side within the Hungarian state, then the *argumentum a simile* from the Hungarian side is necessarily legitimate within the Romanian state.

Keywords: nationalism, myths, legal history, constitutional law, Romanian–Hungarian relationship, Reform Era, dualism, Nationality Act, community of destiny, minority models, cultural autonomy, territorial autonomy, estates, unitary state, confrontation, nationality claims

Összefoglaló: A tanulmány a köztudatban tévesen rögzült néhány alapkérdés tisztázását, egyfajta szembesítés elvégzését vállalja fel annak érdekében, hogy a román–magyar viszony viszony javításának kezdő lépéseit elvégezhessük. A fenti cél és alaptézis érdekében a köztudatban rögzült tévedések, mítoszok mindkét oldalról való megvilágítása és száműzése elsődleges feladat. E körben feltárásra kerül, hogy sem a végtelékig leegyszerűsített „ezeréves magyar elnyomás” toposza, sem pedig a „lassú – magyarellenes – román nemzeti térfoglalás” tézise nem tartható. A konstitutív párbeszéd érdekében érdemes visszatérni arra a magyar reformkorban, sőt a román államok egyesítése idejében leginkább uralkodó álláspontra, amely szerint a két nép egymásrataltsága, sorsközössége valós és tényleges közös utat képez. Ennek érdekében a tanulmány a jogtörténet segítségével ismerteti a nacionalizmus eredeti jelentését, az 1868. évi magyar nemzetiségi törvény megalkotása során elhangzott többségi és kisebbségi érveket, a

többség-kisebbség relációjában értelmezhető modelleket és a két állam viszonyát ezen modellekhez akkor és most. E körben Magyarország és Románia alkotmányos felfogása kerül elemzésre a kisebbségi kérdéssel kapcsolatban a magyar kisebbség igényei legitimitásának bizonyítási szándékával. A tanulmány alaptétele e körben: amennyiben valamely kisebbségi igény román oldalról megfogalmazva a magyar államkereteken belül legitim volt, úgy *argumentum a simile* annak a magyar oldalról való megfogalmazása a román államkereteken belül is szükségképpen legitim.

Kulcsszavak: nacionalizmus, mítoszok, jogtörténet, alkotmányjog, román–magyar viszony, reformkor, dualizmus, nemzeti törvény, sorsközösség, kisebbségi modellek, kulturális autonómia, területi autonómia, rendiség, unitárius állam, szembesítés, nemzeti igények

1. A román–magyar párbeszéd fontosságáról és alkotmányos alapjairól

Napjainkban – a két nemzet közös történelme során fennállt néhány kegyelmi állapot tisztavág-életű időszakait leszámítva¹ – a román–magyar viszony ismét válságos állapotban van. Felelős polgárként, jogászként, közéleti gondolkodóként e viszony rövid távú javítása és hosszú távú fejlesztése kapcsán elengedhetetlen párbeszéd új alapokra helyezése érdekében megszólalni nemcsak szükséges, hanem értelmiségi kötelezettség is. A megszólalás azonban nem lehet öncélú, nem lehet csak a már ismert – *ha úgy tetszik, unalomig ismételt* – érvek újbóli rögzítése, hanem elengedhetetlen néhány alapkérdés tisztázása, egyfajta szembesítés elvégzése annak érdekében, hogy a terhelt viszony javításának kezdő lépéseit elvégezhesük. A fenti cél és alaptézis érdekében a feladat kiemelt elemeként – *részben visszaulva és csatlakozva Veress Emőd vitaindító gondolatainak 5. pontjára* – elsődleges a köztudatban rögzült *tévedések, mítoszok* mindkét oldalról való megvilágítása és száműzése a *tényleges* párbeszéd érdekében. A tévedések, mítoszok lemetszése nélkül az egymással szembeni fenntartások tovább élnek, és ilyenképpen már a kezdeti lépések őszintesége súlyos csorbát szenved, *circulus vitiosus* eredményez, és megghiúsítja a megértés és párbeszéd lehetőségét. Természetes, hogy több ezer év történelmét, több évszázad alkotmányos tanulságait egy rövid esszében összefoglalni nem lehetséges, de egyes sarokpontok rögzítésével talán értelmes vita és annak eredményeképpen konstruktív párbeszéd indulhat a felek között, *visszatérve arra a magyar reformkorban, sőt a román államok egyesítése idejében leginkább uralkodó álláspontra*, amely szerint *a két nép egymásrautaltsága, sorsközössége valós és tényleges közös utat képez*.

E körben elsődlegesen a nacionalizmus jelentőségét kell kiemelnünk, amelynek szempontjai a párbeszédet döntő mértékben befolyásolják, valljuk be: torzítják, szinte lehetetlenné teszik. Annak ellenére, hogy a nacionalizmust *konszenzusos és univerzális*

¹ Ilyen kegyelmi állapot volt megítélésem szerint a későbbiekben említett, 1849. júliusi 14-i megbékélési tervezet időszaka, a neoabszolutizmus időszakának második fele, az I. világháború kitörését követő hónapok és az 1989. decemberi romániai forradalom ideje, és talán e körbe sorolható Románia európai uniós csatlakozási időszaka.

módon tárgyaló mű *nem létezik*,² és *nincs a nemzetnek sem univerzálisan* elfogadott *fogalma*,³ abban konszenzus van a jogtudomány, a filozófia, a politológia és a történelemtudomány képviselői között, hogy a nacionalizmus és a nemzeti kérdés, nemzeti kihívás sajátosan *modern* jelenség, megszületése a nagy francia forradalomhoz kötött, és szoros kapcsolatban áll annak rendi államot lebontó programjának eszmerendszerével.⁴ Az eszmetörténeti fejtegetéseket mellőzve kijelenthetjük, hogy a nemzeti eszme megjelenésének időtényezőjéből *a contrario* következik, hogy ezen időszakot megelőzően a mai fogalmak szerinti nemzeti alapú történelmi, politikai, jogi eseményekről nem beszélhetünk. A korábbi időszakra vetített események nemzeti színezetben való feltüntetése anakronisztikus, és ezen az alapon nem értelmezhető. Nem értelmezhető ezáltal sem az „ezeréves magyar elnyomás” toposza, sem pedig a „lassú – magyarellenés – román nemzeti térfoglalás” tézise. Amennyiben ezt a tételt a párbeszéd kiindulópontjaként elfogadjuk, úgy a román–magyar viszony tárgyalását megszabadíthatjuk a középkor rendi társadalmából fakadó sérelmek terheitől, a mai jogi és történelmi felfogásunk anakronisztikus visszavetítéseitől,⁵ és megteremthetjük a párbeszédhez nélkülözhetetlen alapokat.

A modern államok a többség-kisebbség viszonyában alapvetően három modellt vallanak, amelyek kirekesztő, együttműködő, illetve befogadó modellként írhatók le. A kirekesztő modell lényegét olyan jogalkotás jelenti, amely közvetlenül vagy közvetetten sérti a kisebbségek jogait és a kisebbségek többséggel szembeni jogegyenlőségét, az együttműködő modell a jogegyenlőség talaján áll és alapvetően formális jogegyenlőségre törekszik, individualista alapállást vallva, de egyes kollektíven gyakorolható jogokat kifejezetten egyéni alapon elismer, míg a befogadó modell a kisebbségek közösségi jogait is elismeri, értve ez alatt az önkormányzati jogokat, amelyek adott esetben föderatív államberendezkedésig is terjedhetnek,⁶ kiemelve, hogy a többnemzetiségű államok nemzetiségi kihívásának ezen megoldása a területi integritás biztosításával napjainkban összekapcsolható.⁷ A történelmi tapasztalat alapján kijelenthető, hogy *a kirekesztő modell a mai jogfejlődés szintjén nem igazolható és a jogegyenlőtlenség talaján állva nem elfogadott*,⁸ így

² John LUKÁCS: *A XX. század és az újkor vége*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2006, 220.

³ Cristian IONESCU: *Tratat de drept constituțional contemporan*, Editura C.H. Beck, București, 2019, 854.; KOVÁCS Péter: *Nemzetközi közjog*, Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 356–358.

⁴ Francis FUKUYAMA: *A történelem vége és az utolsó ember*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2014, 450–466.

⁵ E körben azokra a román közgondolkodásban alapvető tételekre utalunk, amelyek a román nemzeti eszme gyökereit az ókori Dák Királyságban lelik fel, illetve a román államok első *nemzetállami* egységesítését Mihail Viteazul személyéhez kötik, valamint arra a magyar közgondolkodásban jelen lévő toposzra, amely szerint az erdélyi területek mindvégig a Magyar Királyság unitárius értelemben vett részét képezték, figyelmen kívül hagyva a középkori Erdélyi Vajdaság sajátos rendi viszonyait, az Erdélyi Fejedelemség államiségének időszakát, továbbá hogy a modern unitárius magyar állam megteremtése alapvetően a középkori partikularizmust végleg felszámoló kiegyezést követő időszakra tehető.

⁶ TRÓCSÁNYI László: *Kisebbségi politikák, kisebbségi jogok* = Emlékkönyv dr. Ruzsoly József 70. születésnapjára, szerk. HOMOKI-NAGY Mária, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2010, 893–894.

⁷ Rainer BAUBÖCK: *Területi vagy kulturális autonómiát kapjanak a nemzeti kisebbségek*, Pro Minoritare, 2002/nyár. 138–168.

⁸ TRÓCSÁNYI: *i. m.*, 893.

a román–magyar relációban az együttműködő és a befogadó modell tanulságait kell vizsgálat tárgyává tenni, az azokra vonatkozó álláspontokkal kell szembenézni, illetve a szembesítést elvégezni.

Románia megalakulásától kezdve a mai napig változatlanul és következetesen a centralizált nemzetállam alapján áll. A román alkotmányos gondolkodás lényegi elemét képező tétel az, hogy a nemzet – államnemzeti értelemben a szuverenitás letéteményeseként – az emberi közösség legfejlettebb formája, amelyet alapvetően az állampolgárság határoz meg,⁹ és Románia ennek megfelelően nemzetállam.¹⁰ A román alkotmányjog – nem vitatva a nemzetek állampolgárságtól független, etnikai értelemben létező társadalmi fogalmának létét¹¹ – a fenti egységes román államnemzeti alapon a nemzetiségek szerinti decentralizációt ez okból nem tartja lehetségesnek.¹²

Románia Alkotmánya¹³ 4. cikkének (1) bekezdése rögzíti, hogy a román nép egysége és állampolgárainak szolidaritása az állam alapja,¹⁴ amely rendelkezést a (2) bekezdés tovább árnyal,¹⁵ kijelentve, hogy Románia az összes állampolgárának közös és oszthatatlan hazája, fajtól, nemzetiségtől, etnikai származástól, nyelvtől, vallástól, nemtől, véleményétől, politikai hovatartozástól, vagyontól vagy társadalmi származástól függetlenül.¹⁶ *A bekezdések Románia korábbi kartális alkotmányaiiban rögzített indokolatlan különbségtételeit ismétlik meg a román nép és a román állampolgárok különbségtétele által, anélkül, hogy kisebbségi fogalmat vagy politikai nemzet fogalmat alkotnának mint a különbségtétel legitim indokát.* Kiemelendő, hogy a szolidaritás nem jelent együttműködést, és annak ellenére, hogy Románia Alkotmánya 6. cikk (1) és (2) bekezdése az identitáshoz való jog körében az együttműködő modellhez hasonló rendelkezéseket tartalmaz,¹⁷ azok jogi és tartalmi megközelítése egyoldalú:

Románia Alkotmányának tárgyi rendelkezései szerint *a román állam egyoldalúan elismeri és biztosítja a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogát az etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásuk megőrzéséhez, fejlesztéséhez és kifejezéséhez,*¹⁸ *amely egyoldalú megközelítés lényegében véve a párbeszéd és együttműködés hiányát jelenti.* Mindezt tovább árnyalja az a tény, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek identitásának megtartását, fejlesztését és kifejezését célzó állami védőintézkedéseknek meg kell felelniük a többi román állampolgárhoz viszonyítva az egyenlőség és a diszkrimináció tilalma elvárásainak.¹⁹ *A román nemzet alkotmányjogi értelemben az állampolgárok közösségét jelenti, de ellentétben a magyar politikai nemzet fogalmával, a nemzeti kisebbségek nem államalkotó*

⁹ Ion DELEANU: *Instituții și proceduri constituționale în dreptul român și în dreptul comparat*, Editura Servo-Sat, Arad, 2003, 273.

¹⁰ DELEANU: *i. m.*, 264., 277.

¹¹ IONESCU: *i. m.*, 804–805.

¹² DELEANU: *i. m.*, 262–263.; IONESCU: *i. m.*, 150.

¹³ A Hivatalos Közlöny 2003. október 29-i 758. számában kihirdetett módosításokkal egységes szerkezetbe foglalt Románia Alkotmánya – Constituția României.

¹⁴ DELEANU: *i. m.*, 264., 277.; IONESCU: *i. m.*, 844.

¹⁵ DELEANU: *i. m.*, 266.; IONESCU: *i. m.*, 847–848.

¹⁶ DELEANU: *i. m.*, 277.; IONESCU: *i. m.*, 844.

¹⁷ DELEANU: *i. m.*, 264–266.; IONESCU: *i. m.*, 866–868.

¹⁸ IONESCU: *i. m.*, 850–862.

¹⁹ IONESCU: *i. m.*, 871–872.

tényezők. Az identitáshoz való jog fenti, román alkotmányjogi felfogása a nemzetállami alapállással együttes értelemben a formailag felállított együttműködési modellt eredményez tehát, a modellt egyoldalú deklarációként kezeli, annak ellenére, hogy annak fogalmi eleme – az együttműködés jelentéséből fakadóan – a legalább kétoldalú megközelítés. Az együttműködés lényegéből fakadóan párbeszédet feltételez a felek között, elvégre ezen mód ad lehetőséget a többség-kisebbség viszonyát érintő kérdések konstruktív tisztázására, a társadalmi igények feltárására és ezáltal a jogalkotás alapjainak megteremtésére. Az egyoldalú deklaráció szintjén álló kisebbségi jogalkotás a kisebbségi igények, kérdések feltárása és meghallgatása nélkül a nemzetiégi kihívásra nem adhat választ.

Szükséges e körben kiemelni, hogy a jogegyenlőség tényleges megvalósítása, a kisebbségi jogok elismerésén túl, azok érvényesülésének hatékony biztosítását követeli meg, ami a jogtudomány álláspontja szerint legitim módon töri át a formális jogegyenlőség és a diszkrimináció tilalmának alkotmányokban rögzített tételeit. A nemzetközi jog, amelynek elsőbbsége a mai korban jogi axióma, e körben közel egy évszázada felállította azt a tételt, amely szerint bár az egyenlőség mint azonosság minden megkülönböztetést kizár, *de a tényleges egyenlőség tulajdonképpen az eltérő bánásmódot, azaz a pozitív diszkriminációt is magában foglalhatja olyan eredmény elérése érdekében, amely egyensúlyt hoz létre a tényleges helyzetek között az igazságosság és észszerűség alapjain csökkentve, megszüntetve az egyenlőtlenség körülményeit, okait.*²⁰ A tétel – és a befogadó modell később kifejtett releváns aspektusai – ennek megfelelően teljes egészében összhangban áll továbbá az európai uniós szubszidiaritás elvének²¹ azon felfogásával, amely szerint a közjó elérése többszintű döntéshozatali rendszert feltételez, amely figyelembe veszi a helyi partikuláris közjó elemeit, és *a helyi közösségekkel mint kollektív entitásokkal* a közpolitikai döntések terén minőségi konszenzus és kompromisszum útján valósít meg tényleges és hatékony decentralizációt,²² amely egyben az igazságosságnak is megfelel.²³

2. A párbeszéd alapjainak jogtörténeti megalapozása

A trianoni békeszerződés aláírásának centenáriuma különös aktualitást ad a román–magyar viszony új alapokra helyezendő tárgyalásának, a fentiekben jelzett szembesítés elvégzésének. Az okok közül alapvetően kettőt érdemes kiemelni. Elsődlegesen azt, hogy az I. világháború eredményeképpen a mai fogalmaink szerinti Erdély viszonylatában a két nemzet szerepe *felcserélődött*. A többnemzetiségű magyar államban *a legnagyobb nemzeti kisebbséget* a román kisebbség képezte, a békeszerződésekkel létrejött területében megnövekedett Románia legnagyobb nemzeti kisebbségévé a magyar államban abszolút többséggel rendelkező magyar nemzetrész vált. Az abszolút többséggel

²⁰ SHAW Malcolm N.: *Nemzetközi jog*, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2008, 257.

²¹ Kiemelve, hogy mindkét állam az Európai Unió tagállama.

²² FRIVALDSZKY János: *A jogfilozófia alapvető kérdései és elemei*, Szent István Társulat, Budapest, 2011, 271–285.

²³ BAUBÖCK: *i. m.*, 161.

rendelkező *domináns nemzet* és a *legnagyobb nemzeti kisebbség tényének, szerepének tükröződése, felcserélődése* a mai napig a román–magyar viszony alapja: köztudomású, hogy mindmáig Romániában él a legnagyobb lélekszámú határon kívüli magyar nemzet-rész mint Románia legnagyobb kisebbsége.²⁴ Az I. világháború eredményeképpen a többnemzetiségű és unitárius jellegű magyar állam lényegét tekintve egynemzetiségű országgá lett,²⁵ az alapvetően egynemzetiségű román állam területében megnövekedve pedig nem csak többnemzetiségűvé,²⁶ hanem az elődállamaitól nyert területek tényéből fakadóan különböző társadalmi, gazdasági, jogi partikularizmusok egy államkereten belüli honává vált.²⁷ Másodlagosan kiemelendő, hogy az évszázadok függetlenségi küzdelmeit követően teljes szuverenitását elnyert Magyarország valójában soha nem lehetett a magyarság egészét magában foglaló modern nemzetállam,²⁸ következésképpen magyar szempontból az *irredentizmus* megjelenése Trianonhoz köthető, ellenkező előjellel viszont a román *irredentizmus* megvalósítását legnagyobb mértékben Trianon teljesítette az 1918. december 1-jei gyulafehérvári határozatokkal együtt, amely események így a román társadalomban *nagy egyesülésként* rögzült fogalomná vált, sőt alkotmányos jelentőségű tényként él.²⁹ A két állam, a két társadalom így eltérő módon viszonyul Trianonhoz, illetve az ekkor Romániához csatolt területekhez,³⁰ mindmáig megakadályozva egy semleges, pártatlan, objektív történelmi szintézis kialakulását a kérdésben.³¹ A közgondolkodásában egymással ellentétes előjelű fogalmak és értelmezések ennek megfelelően magától értetődően kínálják fel egyfajta szembesítés elvégzését oly módon, hogy a nemzetek szerepe felcserélődésének tényétől függetlenül határozhatjuk, illetve alapozhatjuk meg közel kétszáz év tapasztalatával a *legitim kisebbségi politika igényeit*.

Jelen dolgozat alaptétele e körben világos: amennyiben valamely kisebbségi igény román oldalról megfogalmazva a magyar államkereteken belül legitim volt, úgy argumentum a simile annak a magyar oldalról való megfogalmazása a román államkereteken belül is szükségképpen legitim.

A fenti tétel bizonyítását az alábbiakban oly módon lehetséges eszközölni, hogy elsőként a nacionalizmus eredeti szerepének tisztázását végezzük el, ezt követően román–magyar viszonylatban rögzítjük a magyar alkotmányos államberendezkedés politikai nemzetfogalmának célját és kapcsolatát a román nemzeti mozgalmak kezdeti időszakával. Ezen alapok rögzítését követően röviden felvázolhatjuk a román kisebbség

²⁴ A 2011. október 20-ai romániai népszámlálás szerint Romániában 1 237 746 magyar élt, ami Románia összlakosságának 6,5%-a. *Recensământul Populației și al Locuințelor din 2011*. Institutul Național de Statistică, București, 2014, 10.

²⁵ ROMSICS Ignác: *A trianoni békeszerződés*, Helikon Kiadó, Budapest, 2020, 183.

²⁶ LUCIAN BOIA: *Miért más Románia?* Koinónia Könyvkiadó, Kolozsvár, 2013, 54–60.

²⁷ VERESS Emőd: *Kilenc évtized – Az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv Erdélyben = Ad salutem civium inventas esse leges. Tisztelgő kötet Vékás Lajos 80. születésnapjára*, szerk. VERESS Emőd, Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár, 2019, 160–167.

²⁸ GYÖRI SZABÓ Róbert: *A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig*, Helikon, Budapest, 2011, 11.

²⁹ Románia Alkotmánya 12. cikk (2) bekezdés értelmében Románia nemzeti ünnepe az 1918. december 1-jei gyulafehérvári nemzetgyűlés napjára emlékezve december 1-je.

³⁰ E területeket ma összefoglaló elnevezéssel a történelmi Erdélyi Fejedelemség után Erdélynek nevezzük.

³¹ NEAGU DJUVARA: *Lehet-e igaz a történetírás?* Koinónia Könyvkiadó, Kolozsvár, 2017, 126–128.

képviselőinek a magyar állammal szemben megfogalmazott igényeit, kiegészítve a tétel szerint annak mai releváns vonzataival és a királyi Románia Parlamentjében helyet foglaló magyar kisebbségi képviselők összefoglaló álláspontjával, végezetül a tételből mai napon levonható következtetéseket tehetünk, amely a *modern nemzetállam eszméjét* árnyalni képes, és *az egyoldalú deklaráció helyett valós párbeszédet feltételez*. A tétel és annak bizonyítási keretei rögzítésének célja a jogtörténeti álláspontok ütköztetésével, szembenézéssel és szembesítéssel a román–magyar viszony új, pontosabban kevésbé ismert vagy elfeledett perspektíváinak felvázolása, figyelemmel arra, hogy a jogtörténet művelése kiható aktualitással bír a jelenre, a vizsgált jogintézmények kialakulásának, működésének ismerete a jelen megértésének és a jövő formálásának eszköze.³²

2.1. A nacionalizmus eredeti értelme:

egységes – etnikai értelemben (is) semleges – állam

A jog- és államtudomány, a politológia, filozófia és történelemtudomány művelői között gyakorlatilag paradigmaként él az a megállapítás, hogy *a nemzeti eszme megjelenése nem feltételezett nemzetiségi elnyomást*. E tény azonban nem jelenti azt, hogy a nemzeti eszme később ne torzult volna: a nacionalizmus – mindkét államban később teret, illetve állampolitikát és ideológiai dominanciát nyert – sovínista torzulásai³³ azonban elvetendő, mind jogilag, mind szociológiailag kontraproduktívak. A torz nacionalizmus eredményeivel való szembenézés a kívánt párbeszéd és a szembenézés folyamatának lényegi elemét kell hogy képezze az alapok tisztázását követő időszakban. *Mindezek tükrében az első kérdés, amelynek megválaszolása szükséges, nem más, mint hogy a magyar politikai nemzetfogalom kialakulása mint a magyar nacionalizmus alkotmányos alaptétele illethető-e azzal a kritikával, amely szerint annak célja a nemzetiségek elnyomása lett volna*. A válasz megfogalmazásához elengedhetetlen a jogtörténet eszköztárának segítségével a magyar politikai és jogalkotás tárgyi folyamatainak felvázolása.

A román közgondolkodás a magyar államot valamennyi időszakában elnyomó hatalomként tartja számon, és különösen a dualizmus korát alapvetően kisebbségellenes, mi több: *románellenes* korként mutatja be.³⁴ A román álláspont lényegi problematikája ebben a körben az, hogy a román szakirodalom a magyar nemzetiségi politikájának kritikáját ugyan megfogalmazta, ugyanakkor a többnemzetiségű román állammal kapcsolatosan kritikát kis kivételtől eltekintve nem gyakorol. A román alkotmányjog a nemzetiségi kérdést a *román alkotmányok nemzetállami, illetve jogegyenlőségi klauzulája mögé rejtve kezeli*, és azt számszaki kérdésnek tekintette,³⁵ illetve tekinti. Figyelemmel arra a tényre, hogy a jogegyenlőségi klauzula a magyar politikai nemzetfogalommal

³² VERESS Emőd: *Erdély mint jogtörténeti tér = Erdély jogtörténete*, szerk. VERESS Emőd, Forum Iuris, Kolozsvár, 2018, 19.

³³ Mindkét állam esetében értve ez alatt különösen, de nem kizárólagosan az I. világháborút követően teret nyert, az állampolgári jogegyenlőséget kezdetben burkoltan, majd később nyíltan megtagadó politikáját, gyakorlatát, majd jogalkotását, államnacionalizmusát.

³⁴ A. D. XENOPOL: *Românii și ungurii* = A. D. Xenopol: *Românii și ungurii*, szerk. Constantin SCHIFIRNEȚ, Editura Albatros, București, 1999, 16.

³⁵ Vintilă GAFTOESCU I.: *Poziții juridice în dreptul internațional. Problema minorităților*, Imprimeriile „Curentul” S. A., București, 1939, 54–55.

tartalmát tekintve lényegileg azonos, a román szakirodalom álláspontja egyoldalú: *a magyar politikai nemzetfogalmat oly módon teszi kritika tárgyává, hogy ezen kritikát a saját alkotmányjogi fogalmaival és román politikájával szemben nem alkalmazza, továbbá elmulasztja feltárni azon tényeket, amelyek az ekkor kritikával illetett magyar nemzetiségi politikát a romániai magyar kisebbség számára mégis vonzóvá tették és teszik. A kritika így nem ad választ arra a kérdésre, hogy a romániai magyar kisebbség célja Trianont követően miként lehetett a lesújtó véleményekkel illetett ugyanolyan alkotmányos helyzet, jogállás és jogok biztosításának elérése, amelyet a magyarországi román nemzetiség élvezett.*³⁶

A válasz megadásához a magyar, illetve erdélyi alkotmánytörténet kapcsolódó pontjainak ismertetése elengedhetetlen. A magyar és erdélyi jogalkotás nemzeti kérdés tárgyában megkezdett első lépései *a nemzeti eszme megszületésével egy időben történtek, azaz a jogalkotásra a nemzeti eszme nemcsak hatott, hanem annak eredményei befolyásolták is annak fejlődését.* A magyar alkotmányjog XI. századtól megkezdődött állandó és folyamatos fejlődési tényéből következik,³⁷ hogy a XIX. század közepéig, illetve részben azon túl is *keveredtek* a nemzet fogalmához kapcsolódó *értelmezések*,³⁸ amely által a *rendi* alapú *nemzetfogalmak* és a rendi eredetű privilégiumok elismerésének igénye *párhuzamosan jelentkezett a modern nemzetfogalom értelmezésével* és az azokra alapozott, döntően kollektív alapállású jogok érvényesítési szándékával. E tényből a mai korban levonható első következtetésünk az, hogy a román nyelvű közösség *rendi alapon megfogalmazott igényeit nem tekinthetjük a nacionalizmus mai felfogása szerinti nemzeti kisebbségi igényeknek.*

A nemzetállami eszme megjelenése döntő mértékben megváltoztatta a nemzetközi politika, illetve a nemzeti jog természetét. A *nacionalizmus eredeti értelmében a jogi, társadalmi és gazdasági egyenlőség megteremtésének célját* fogalmazta meg,³⁹ az addigi isteni legitimitációt, dinasztikus érdekeket, rendi társadalomszerkezetet és monarchikus állameszmét a népszuverenitás elve váltotta fel, és felborítva a korábbi, alapvetően a nagyhatalmi egyensúlyon alapuló nemzetközi viszonyokat, máig érvényesülő globális ideológiává vált.⁴⁰ Mindebből egyenesen következik az a tény, hogy *a nemzetiség, nemzeti kisebbség fogalma a rendi keretek között nem volt értelmezhető és így nem is volt szabályozható.* A nemzetállam, illetve a nemzetállami eszme megjelenésének okait tehát elsősorban a nagy francia forradalom hármas jelszavában megtestesített politikai programra lehet visszavezetni,⁴¹ különösen a társadalmi szerződés jogegyenlőség tételére,⁴² amely a poli-

³⁶ BALÁZS Sándor: *Magyar képviselet a királyi Románia parlamentjében*, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008, 42.

³⁷ HÓMAN Bálint: *Történelmi áttekintés* = Hóman Bálint – *A történelem útja*, szerk. BUZA János, Osiris Kiadó, Budapest, 2002, 357.

³⁸ „E szó: nemzet, hol az állam, hol a nyelv vagy faj közösségét jelenti; és a nemzetiség nevében majd előbb különvált néprészek egygyólasztása, majd idegen elemek kiküszöbölése vagy át-
idomítása, majd csak egyenjogúság, majd uralkodás követeltetik.” EÖTVÖS József: *A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra. Első Kötet*. Révai Testvérek Irodalmi Intézet R.-T., Budapest, 1902, 38.

³⁹ Raoul Charles CAENEGEM VAN: *Bevezetés a nyugati alkotmányjogba*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008, 250–251.

⁴⁰ FUKUYAMA: *i. m.*, 450–466.

⁴¹ EÖTVÖS József: *A nemzetiségi kérdés*, Révai Testvérek Irodalmi Intézet R.-t., Budapest, 1903, 9.

⁴² Jean-Jacques ROUSSEAU: *A társadalmi szerződés*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár, 2001, 35–39.

tikai hatalom kiterjesztésének célját hordozta magában az abszolutizmus eltörlésével, a montesquieu-i hatalommegosztás⁴³ elvének megvalósításával és a rendi függőségi rendszer felszámolásával.⁴⁴ A jogegyenlőség tétele alapján az államot ezt követően jogegyenlőségen alapuló, politikailag szervezett társadalomként, egyenlő jogokkal rendelkező egyének jogközösségeként fogták fel. A jogegyenlőségen alapuló jogközösség új identitást eredményezett: az egyenlő emberek közössége a nép vagy nemzet lett. *A nemzetállami eszme alapjait tehát nem etnikai, kulturális vagy nyelvi okokban kell keresnünk, hanem a rendi különjogoktól, illetve partikularizmusoktól mentes, egyenlőségen alapuló, ezért egységes jog alapján hatékonyan kormányzott állam iránti igényben.*⁴⁵ A fenti igények szükségképpen magában hordozták az addigi értelemszerűen nyelvi, kulturális, valamint etnikai alapon is sokszínű államok egységesítésének programját,⁴⁶ amelynek az egyéni jogok biztosításán túli *egyik kézenfekvő kiindulópontja a hivatalos nyelv kérdése* volt. A közös vagy többségi nyelvtől eltérő nyelvek, mint az egységesítés és egyenlőség ellen ható tényezők, ez okból váltak döntő jelentőségű politikai kérdéssé. Ezért a döntően nyelvi alapon alakult ki a nemzeti identitás eszméje.⁴⁷ A nemzeti eszme nyelvi alapú feléledése tehát *a korábbi etnikailag semleges, de nyelvileg töredezett társadalmú államokat, így Magyarországot és Erdélyt is különös kihívások elé állították.*

A *hatékony és ezáltal stabil egységes állam* megteremtésének és kormányzásának alapfeltételét a XIX. században akként látták a kor gondolkodói, hogy az csak a nyelvi és a politikai határok egybeesésével, azaz nemzetállamok kialakításával lehetséges.⁴⁸ A nyelvi kérdés így vált a rendi államberendezkedést felváltó új típusú állam *alapfeltételévé*, vagyis az *egyszerre oka és okozata a nemzetállamok politikai programjának és eszméjének*, és végül két ellentétes uralkodó nemzetfelfogást eredményezett. *Az első felfogás elsősorban nyelvi alapon szerveződő nemzeti eszmét és az ez alapján kiépített nemzetállamot*⁴⁹ képviselte, és képviseli ma is.⁵⁰ *Ezzel ellentétben állt a politikai nemzet koncepciója*, amely Magyarországon a magyar rendi nemesi nemzet, a *natio Hungarica* hagyományán,⁵¹ azaz a *hungarus* tudaton alapul, és a rendi nemesi nemzet jogainak kiterjesztésével, a feudális kiváltságok eltörlésével⁵² *a nemzetet politikai entitásként kezelte nyelvtől, etnikai, kulturális, vallási vagy egyéb szempontoktól függetlenül, és ezen az alapon szervezett politikai*

⁴³ SÁRI János: *A hatalommegosztás és a társadalom-többségi elv = Alkotmánytan I.*, szerk. KUKORELLI István, Osiris Kiadó, Budapest, 2002, 35–37.

⁴⁴ ROGER PRICE: *Franciaország története*, Maecenas Könyvkiadó–Talentum Kft., Budapest, 2001, 83–106.

⁴⁵ SZABADFALVI József: *A nemzet = Államelmélet. A mérsékelt állam eszméje és elemei II. Alapelvek és alapintézmények*, szerk. BÓDIG Mátyás, GYÖRFI Tamás, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 251–254.

⁴⁶ MANZINGER Krisztián: *A területi fókuszú kisebbségvédelem szükségessége és főbb ismérvei Európában*, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2019, 15–16.

⁴⁷ EÖTVÖS: *A XIX...*, i. m., 62–63.

⁴⁸ SZABADFALVI: *i. m.*, 252–253.

⁴⁹ EÖTVÖS: *A XIX...*, i. m., 63–64.

⁵⁰ GABRIEL-VIRGIL RUSU: *De la idee de națiune la formarea statelor naționale (până la Primul Război Mondial) = Trianon, Trianon. Un secol de mitologie politică revizionistă*, szerk. Vasile PUȘCAȘ, Ionel SAVA N., Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2020, 11–12.; FUKUYAMA: *i. m.*, 456.

⁵¹ PAKSA Rudolf: *A magyar szélsőjobboldal története*, Jaffa Kiadó, Budapest, 2012, 11.

⁵² SCHLETT István: *Eötvös József*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1987, 110.

értelemben vett – nyelvi és etnikai szempontból neutrális,⁵³ döntően egyéni jogok alapján álló – *nemzetállamot képviselt*.

A történelmi Magyarország, illetve az Erdélyi Fejedelemség komplex rendi és nyelvi viszonyai eredményeképpen a *korszellemnek megfelelő nemzetállami cél elérését nyelvi alapon értelemszerűen lehetetlenné tették. A magyar és az erdélyi állam a nyelvi alapon felfogott nemzetállam feltételeinek*⁵⁴ *hiányában*⁵⁵ így csak a második nemzetfelfogást vallhatta magáénak, és törekedhetett *nyelvi aspektusoktól független unitárius állam megteremtésére*. Ennek eszközeként a nyelvi alapú nemzetfogalom helyett a *natio Hungarica* eszméjének modern kori, *jogegyenlőségen alapuló fogalmával* próbálta integrálni a nemzetiségeket,⁵⁶ illetve a dualizmus korában másodlagosan közvetlen és közvetett módon szorgalmazta a nemzetiségek asszimilációját.⁵⁷

A fenti folyamatok esetében ki kell emelni, hogy ezen politikai programnak *semmi képpen sem volt célja a nyelvi kisebbségek* nyelvének, vallásának, kultúrájának *elnyomása*. A politikai program lényegi elemét képező magyar nyelv hivatalossá tétele *a holt latin helyetti élő államnnyelv bevezetése volt*, annak a magyar elnyomás egyik eszközeként való értelmezése ebben a korban még marginális jelentőségű álláspontot jelentett még – az egyébként magyar mintát követő⁵⁸ – a nemzetiségi mozgalmakon belül is. Az elnyomás célként már csak azért sem volt értelmezhető, mert a magyar rendi politikai elit a magyar állam területi épségének a pánszláv,⁵⁹ a vele rokon horvát nacionalizmus, ún. illirizmus,⁶⁰ illetve a pángermán⁶¹ mozgalmaitól féltette a külső viszonyokat elemezve, míg belső oldalról a már idézett unitárius állam jogegyenlőségen alapuló megteremtésének politikai programja és célja csak a nemzetiségek hűségének biztosításával volt lehetséges. Nem szabad figyelmen kívül hagyni továbbá azt a tényt sem, hogy az 1848. évi áprilisi törvényekig a magyar alkotmányos berendezkedés megkérdőjelezhetetlen alapját képezte, hogy a politikai jogok birtokosa *a rendi értelemben vett magyar nemzet egyenlő jogú tagjai*.⁶² A magyar nemesi rend tagjai – az ország lakosságának megközelítőleg 3,5%⁶³ – *a nyelvüktől függetlenül élvezték a jogokat*.⁶⁴ Ebből fakadt az a *törvényhozói*

⁵³ G. Constantin DISSESCU: *Dreptul constituțional*, Editura Librăriei Soccec & Co., București, 1915, 630–632.; RUSU: *i. m.*, 12.; SZABADFALVI: *i. m.*, 266–267.

⁵⁴ Továbbá nemzetközi minták és modellek sem álltak ebben a korban rendelkezésre.

⁵⁵ SZABÓ Béla: *A' magyar korona országainak státuszjogi és monarchiai állása a' Pragmatica Sanctio szerint*, Schmid Ferencz és Busch, Pozsony, 1848, 60., 139–140.

⁵⁶ EÖTVÖS: *A nemzetiségi...*, *i. m.*, 97–108., 111.

⁵⁷ GYÖRI SZABÓ: *i. m.*, 11–12.

⁵⁸ NIEDERHAUSER Emil: *A nemzetek ébredése a Duna-tájon = Egyezredév*, szerk. HANÁK Péter, Gondolat, Budapest, 1986, 182–186.

⁵⁹ MOCSÁRY Lajos: *Nemzetiség*, Ráth Mór, Pest, 1858, 149–152., 184–204.; WESSELÉNYI Miklós: *Szózat a magyar és a szláv nemzetiség ügyében*, Wigand Ottónál, Lipcse, 1843, 18–247.

⁶⁰ ERDŐDY Gábor: *A horvát kérdés a magyar polgári nemzet megteremtésének kontextusában*, Jogtörténeti Szemle, 2018/1–2. 60–61.

⁶¹ MISKOLCZY Ambrus: *Határjárás a román–magyar közös múltban*, Lucidus Kiadó, Budapest, 2004, 219.

⁶² BEÖTHY Zsigmond: *Elemi magyar közjog*, Emich Gusztáv bizománya, Pest, 1846, 75–76.

⁶³ KÓSA László: *Nemesek, polgárok, parasztok*, Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 33.

⁶⁴ SZABÓ: *A' magyar...*, *i. m.*, 60–61.

alapállás, hogy a rendi magyar nemzet, azaz a *populus jogainak*⁶⁵ kiterjesztése a feudális kiváltságok eltörlésével⁶⁶ a politikai jogokból kizárt *plebs* irányába és ezáltal az egységes jog megteremtése⁶⁷ *magától értetődően jogokkal ruházza fel a nemzetiségi lakosságot is*,⁶⁸ *értve ez alatt a többmillió magyar nyelvű jobbágyságot is. A rendiség tehát nemcsak a nem magyar nyelvű kisebbségek számára volt jogkorlátozó rendszer, hanem a magyar nyelvű lakosság millióit is hátrányosan érintette.* Mindezeknek megfelelően maguk a nemzetiségek sem láttak kezdetben a magyar politikai mozgalmakban ellenük irányuló szándékot,⁶⁹ sőt azt alapvetően támogatták, elfogadták a magyar nyelvet mint az országos ügyek intézésére való közös nyelvet, és azt a *jogkiterjesztés eszközeként* a modern magyar állam megteremtésének egyik alapfeltételének tartották.⁷⁰ Magyarország sajátos viszonyait felismerve a cél tehát a történelmileg egymás mellé rendelt népek belső viszonyainak politikai egyenlőségen alapuló korszerű demokratikus társadalmának kiépítése volt.⁷¹

Az Erdélyi Nagyfejedelemségben ebben az időszakban zajlott a *románok* küzdelme *rendi nemzetként* való *elismerésük* érdekében.⁷² Az Erdélyi Nagyfejedelemségben az 1437. évi kápolnai unió alapján a XVI. század óta fennállt alkotmányos rendben *három rendi politikai nemzet*,⁷³ az *Unio Trium Nationum* volt – szemben a magyarországi egy magyar politikai rendi nemzettel – az államszervezet alapja: a német nyelvű szász, a döntően de nem kizárólagosan magyar nyelvű magyar, illetve a magyar nyelvű székely rendi nemzet.⁷⁴ Az Erdélyben évszázadok óta folyamatosan letelepedett és *számszerű többséget képező román* nyelvű lakosság egyházi vezető rétegének az alapvetően a dákoromán

⁶⁵ TIMON Ákos: *Magyar Alkotmány- és jogtörténet különös tekintettel a nyugati államok jogfejlődésére*, Hornyánszky Viktor cs. és kir. udvari könyvnyomdája, Budapest, 1903, 552–554.

⁶⁶ SCHLETT: *Eötvös...*, i. m., 110.

⁶⁷ SZABÓ: *A' magyar...*, i. m., 110–120.

⁶⁸ SZEMERE Bertalan: *Szemere Bertalan miniszterelnök emlékiratai az 1848/49-i magyar kormányzat nemzetiségi politikájáról*, Cserépfalvi Kiadás, Budapest, 1941, 39.

⁶⁹ Ennek a tételnek ékes bizonyítékeként állhat többek között Kossuth Lajos példája, aki anyai ágon szlovák származásúként lett a magyar liberális reformellenzék vezető alakja, Petőfi Sándor pedig szlovák és szerb származásúként lett magyar nemzeti költő, ahogyan az aradi tizenhárom vértanú többsége sem volt a magyar nyelvi közösség tagja. Román–magyar viszonylatban példaként állhat Gozsdu Manó, aki román nemzetiségére büszke magyar hazafiként 1826-ban, tehát tizennyolc évvel a magyar nyelv hivatalossá tétele előtt elsőként nyújtott be magyar nyelvű keresetlevelet a kortársak nem kis megdöbbenésére. BERÉNYI Mária: *Viața și activitatea lui Emanuil Gojdu 1802–1870*, Fundația Publică "Pentru Minoritățile Naționale și Etnice din Ungaria" Autoguvernarea Minoritară Română – Sectorul II, Budapesta și Ministerul Patrimoniului Cultural Național, Gyula, 2002, 155.

⁷⁰ MOCSÁRY: i. m., 165–170.

⁷¹ LACKÓ Mihály: *Széchenyi és Kossuth vitája*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1977, 200–202.

⁷² MIKÓ Imre: *Nyelvhasználat és jogtörténet Erdélyben = Változatok egy témára*, MIKÓ Imre, Kriterion, Bukarest, 1981, 53–58.

⁷³ ANTON DÖRNER E.: *Transilvania între stabilitate și criză (1457-1541) = Istoria Transilvaniei Vol. I.*, szerk. Ioan-Aurel POP, Thomas NÄGLER, Academia Română Centrul de Studii Transilvane – Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Cluj-Napoca – Deva, 2016, 286–293.; MEZEY Barna: *Feudális állammodellek Magyarországon = Magyar alkotmánytörténet*, szerk. MEZEY Barna, Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 74–77.

⁷⁴ EGYED Ákos: *Erdély 1848–1849*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2010, 7–10.; MAKKAJ László: *A rendi társadalom kialakulása (1172–1526) = Erdély rövid története*. szerk. KÖPECZI Béla, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993, 195–197.; TIMON: i. m., 692–701.

elméletre alapított *politikai programja* 1791-ben *Supplex Libellus Valachorum Transsilvaniae* folyamodványában nyert szintézist. A program azonban a korszellemtől eltérően rendi alapon állt,⁷⁵ így annak teljesítése gyakorlatilag a már meghaladott rendi államberendezkedés, igaz, a románokkal való kibővített formában való konzerválását jelentette volna, ezáltal és ezen okból nem nyert és nem nyerhetett támogatást sem a magyar, sem a székely, sem pedig a szász rendi nemzet részről.

Az Erdélyi Nagyfejedelemség és a Magyar Királyság 1848. évi egyesülésével⁷⁶ létrejött új magyar állam 1848. évi áprilisi alaptörvényekkel⁷⁷ megalkotott alkotmányos berendezkedésének kiindulópontja a liberális reformellenzék jogegyenlőség tétele volt.⁷⁸ A rendi *politikai nemzet fogalmának kiterjesztése* által a törvényhozás a kor körülményei között a lehető legszélesebb körben ruházta fel egyenlő jogokkal az ország lakosságát *nemzetiségtől függetlenül*⁷⁹ abban a hitben, hogy a jogegyenlőség felszámolja a nemzetiségi ellentéteket,⁸⁰ és elvezet a nemzetiségek feltétlen lojalitásához.⁸¹

A fentieket összegezve rögzíthetjük, hogy a nemzeti eszme Magyarországon, illetve Erdélyben a rendi partikularizmustól mentes egységes, a kor fogalmai szerinti lehető legnagyobb mértékű jogegyenlőségen alapuló társadalom és állam megteremtésének célját tűzte ki, amelynek eszközeként szerepelt Erdély és Magyarország azonos államkeretekben való egyesítése a holt latin helyetti élő magyar nyelv hivatalos nyelvvé tételével. A kezdetben irodalmi síkon megjelenő kérdés politikai síkra terelődése tehát egyenesen vezetett el a rendi alkotmány kereteinek fellazításához, *párhuzamosan* pedig a *nemzeti-ségi mozgalmak megszületéséhez* és azok párhuzamos nemzetépítéseihez.⁸² A hivatalos nyelv kérdése a kor gondolkodói szerint a többnyelvű államban közvetítő nyelv jellegét hordozott magában, annak célja nem volt a magyartól eltérő nyelvi közösségek elleni fellépés, a hivatalos nyelv mint a rendiség eltörlésének egyik eszköze a nyelvi kisebbségek részéről alapvetően támogatott volt, ugyanakkor tagadhatatlan, hogy az magában hordozta a nyelvi kisebbségek *önkéntes* beolvadásának lehetőségét.⁸³

⁷⁵ *Supplex Libellus Valachorum* = *Supplex Libellus Valachorum*, szerk. KÖLLÖ Károly, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1971, 100–102.

⁷⁶ 1848. évi VII. törvénycikk Magyarország és Erdély egyesítéséről, 1848. évi erdélyi I. törvénycikk Magyarország és Erdély egygyé alakulásáról.

⁷⁷ NAGY Ernő: *Magyarország közbjoga (Államjog)*, Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Kiadása, Budapest, 1907, 198.; TOLDY Ferenc: *A Magyar Birodalom Alaptörvényei*, Emich Gusztáv M. Akad. Nyomdász, Pest, 1861, X., 279–307.

⁷⁸ SCHLETT István: *A politikai gondolkodás története Magyarországon 1., Századvég Kiadó, Budapest, 2009, 491–505., 546–548.*

⁷⁹ VICTOR CHERESTEȘIU: *Az 1848-as forradalom = Erdély története II., A Román Népköztársaság akadémiajának Kiadója, Bukarest, 1964, 4–6.;* GERGELY András: *A forradalom és az önvédelmi háború (1848–1849) = Magyarország története a 19. században*, szerk. GERGELY András, Osiris Kiadó, Budapest, 2019, 242.

⁸⁰ HERMANN Róbert: *Forradalom és szabadságharc (1848–1849) = Millenniumi Magyar Történet*, szerk. TÓTH István György, Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 385.

⁸¹ MISKOLCZY: *i. m.*, 221–222.

⁸² PAJKOSSY Gábor: *A reformkor = Magyarország története a 19. században*, szerk. GERGELY András, Osiris Kiadó, Budapest, 2019, 221–223.

⁸³ ROMSICS Ignác: *Magyar rebellisek*, Helikon Kiadó, Budapest, 2019, 175.

2.2. A mai fogalmaink szerinti nemzetiségi igények megjelenése a magyar állammal szemben

A hivatalos nyelv kérdésén túl az államiság feltételét képező államterület kérdése volt a korban döntő jelentőségű, egyrészt annak integritása, másrészt annak unitárius alapokon való, középkori partikuláris önkormányzatokat felszámolását követő újrászervezése által. E körben hangsúlyozandó, hogy a magyar mintát követő, kialakuló és formálódó nemzetiségi mozgalmak ekkor a *magyar állam területi épségét adottnak, mi több: védendő értéknek, megfogalmazott igényeik korlátjának tekintették. E ténynek azért van különös jelentősége, mert napjaink diskurzusa a román–magyar relációban abból a feltevésből indul ki, hogy a kisebbségek által megfogalmazott kollektív jogok, területi autonómia igények az állam területi épsége ellen hatnak, és ezáltal elvetendőek.*⁸⁴

A jogtörténeti elemzés fonalát felvéve rögzítendő, hogy 1848-ban a Magyar Királyságban honos nemzetiségek a jogegyenlőséget elfogadták és üdvözölték,⁸⁵ és – az erdélyi románok kivételével és velük ellentétben – már ezen új alkotmányos berendezkedés alapján a továbbiakban nem rendi kiváltságokért küzdöttek,⁸⁶ hanem a korábbi magyar példa mintája szerint, és annak érvrendszerét megismételve és felhasználva *elsősorban nyelvi-kulturális jogokat*, később *közigazgatási* jellegű, mai fogalmaink szerinti *területi alapú önkormányzati igényeket* fogalmaztak meg.⁸⁷ Mindez azt jelenti – és szembe kell néznünk vele mind magyar, mind román részről elemezve az eseményeket –, hogy már 1848-ban meghaladottá vált a nemzetiségi kérdés individualista alapállású megközelítése, következésképpen a kisebbségek kollektív jogainak elismerése nélkül valós társadalmi béke az államon belül nem képzelhető el. A kor magyar politikai vezetésének álláspontja szerint azonban a közjogi értelemben külön kollektív entitásként definiált nemzetiségi követelések jogi teljesítése és elismerése a felszámolandó privilégiumok és partikularizmusok az államon belül államot képező megismétlését jelentette volna, amelyet a liberális, jogegyenlőségen alapuló új magyar alkotmányos rend – amely alig kezdte meg a rendiség és a partikularizmus felszámolását – nem vállalhatta fel, azokat a magyar állameszmével összeegyeztethetetlennek tekintette és elutasította.⁸⁸ Az elutasítás indoka tehát a rendiséggel szembeni következetes fellépés és az unitárius állam megteremtésének politikai programja volt, nem pedig a nemzeti-ségek elnyomásának célja.

⁸⁴ A magyarság által megfogalmazott kisebbségi igények azonban a későbbiekben kifejtettek szerint nem hatnak a román állam területi integritása ellen, azt adottnak és fenntartandónak tekintik.

⁸⁵ EGYED Ákos: *Forradalom Székelyföldön = Székelyföld története II. kötet*, szerk. EGYED Ákos, HERMANN Gusztáv Mihály, OBORNI Teréz, Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Erdélyi Múzeum-Egyesület – Haáz Rezső Múzeum, Budapest–Kolozsvár–Székelyudvarhely, 2016, 520., 526–527.

⁸⁶ SCHLETT István (szerk.): *A nemzetiségi törvényjavaslat országgyűlési vitája. 1868*, TTFK – Kortárs Kiadó, Budapest, 2004, 5–6.

⁸⁷ BRYAN CARTLEDGE: *Megmaradni. A magyar történelem egy angol szemével*, Rubicon-Ház Kft., Budapest, 2016, 220–224.

⁸⁸ NIEDERHAUSER Emil: *1848 = A Habsburgok*, szerk. GONDA Imre, NIEDERHAUSER Emil, Pannonica Kiadó, Budapest, 1998, 175.

A jogkiterjesztés elve és a feudalizmus eltörlésének szorgalmazott programja Erdélyben szükségképpen a legnagyobb mértékben a románokat érintette, akik az 1848. május 15-i balázsfalvi gyűlésen elfogadott politikai programjukban⁸⁹ *továbbra* is a fenti és már meghaladott *rendi alapon* fogalmaztak meg kiváltságok iránti igényt. A román kérdés fontosságát felismerve, annak megoldása érdekében elsőként báró Wesselényi Miklós, majd a román képviselők törvényjavaslatot nyújtottak be a román nemzet polgári jogainak egyenlőség alapján való biztosításáról.⁹⁰ A törvényjavaslat a rendi nemzeti elismerés programján túl nyelvi, oktatási és egyházszerkezeti kérdéseket tartalmazott. Ezen törvényjavaslat magyar állameszmével összhangban álló nyelvi, oktatási és egyházszerkezeti elemei nem csak a román kisebbség javát szolgálták, hanem általános jelleggel kodifikálásra kerültek mind az 1849. évi VIII. törvénycikk a nemzetiségekről, mind az 1868. évi XLIV. törvény a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában (a továbbiakban: nemzetiségi törvény) rendelkezéseiben. E körben megjegyzésre érdemes, hogy ebben az időben magyar részről is megjelentek az állam föderatív átszervezésének elképzelései is.⁹¹ A jogszabályok megalkotásától és a nemzetiségeknek tett engedményektől a kormányzat alapvetően azt várta el, hogy belső erőforrásokat mozgósíthat,⁹² és a honvédség ellen harcoló szerb és román erőket sikerül megnyernie a szabadságharc ügyének az orosz intervencióval szemben. A fentiek szellemében folytattak tárgyalásokat ennek reményében a szabadságharc vezetői a szerbekkel, területi autonómiát is kilátásba helyezve, illetve a tragikus eseményektől sem mentes román–magyar közeledési tárgyalásokat követően,⁹³ 1849. július 14-én megbékélési tervezetet (*Project de pacification*) írt alá Kossuth Lajos a román emigráció vezetőjével, Nicolae Bălcescuval, illetve Cezar Bolliackal.⁹⁴

Az 1848/49. évi szabadságharc bukását követően bevezetett *neoabszolutista államberendezkedés* egyet jelentett az addig organikusan fejlődő *magyar és korábbi erdélyi államberendezkedés megsemmisítésével*,⁹⁵ és ezáltal a nemzetiségi jog területén elért eredmények, továbbá a nemzetiségi jog talaján álló intézmények megteremtése lehetőségeinek megszüntetésével.⁹⁶ A román igények *centralista elutasítása*⁹⁷ egyebekben első ízben eredményezte a rendi nemzeti elismerés politikai programjától való tényleges elmozdulást a kollektív önkormányzati jogok és a területi autonómia irányába, és ekkor fogalmazódott meg egyértelműen végleges

⁸⁹ JAKABFFY Elemér: *A román példa. Magyar Kisebbség*, 1922. I/1, 16–20.

⁹⁰ JANCsó Benedek: *A román nemzetiségi törekvések története és jelenlegi állapota. II. Kötet*. Lampel Róbert (Wodianer F. és fiai) cs. és kir. udvari könyvkereskedés, Budapest, 1899, 552–567.

⁹¹ RUSZOLY József: *Az 1849. július 28-i nemzetiségi törvény és a közép-európai alkotmányfejlődés*, Jogtörténeti Szemle, 2007/1, 58.

⁹² GYÖRI SZABÓ: *i. m.*, 19.

⁹³ PÁCURARIU Francisc: *Româniî şi maghiarii de-a lungul veacurilor*, Editura Minerva, Bucureşti, 1988, 244–264.; RUSZOLY: *i. m.*, 59–60.

⁹⁴ NAGY József: *Magyar–román békekötés*, Magyar Kisebbség, 1926. V/12, 468–471.

⁹⁵ TAYLOR Alan John Percival: *A Habsburg Monarchia 1809–1918*, Scholar Kiadó, Budapest, 2011, 106–110.

⁹⁶ HEKA László: *A délszláv népek nemzetiségi mozgalmái a 19. században*. = Emlékkönyv dr. Ruszoly József 70. születésnapjára, szerk. HOMOKI-NAGY Mária, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2010, 300.

⁹⁷ KÁROLYI Dénes: *Székelyvértanúk 1854*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár, 2001, 11–12.

politikai célként a román államok egységesítése egy államban mind Erdélyben, mind a dunai fejedelemségekben.⁹⁸

A szabadságharc egyik legfontosabb tanulságaként a fenti események tükrében az emigrációba kényszerült és az itthon maradt politikai elit egyaránt *felismerte*, hogy a *nemzetiségi kérdés* megoldása a jövőben nemcsak *megkerülhetetlenné*,⁹⁹ hanem *elsődlegessé* is vált.¹⁰⁰ A rendiség eltörlése és a jogok kiterjesztése nem érte el azt az eredményt, amit vártak tőle, hanem ellenkezőleg, a nemzetiségi mozgalmak megerősödtek és jelentős nemzetiségi erők a magyar államiság ellen fogtak fegyvert, így a belháború következtében felizzott etnikai ellentétek immáron a *nyelvkérdésen* és klasszikus *liberalizmuson* túlmutató programokat eredményeztek.

A nemzetiségi kérdés megoldására alapvetően két álláspont tekinthető uralkodónak a korban:¹⁰¹ az *első* szerint gyakorlatilag *területi alapú autonómiák konföderációjaként* kell újraalkotni Magyarországot kollektív nemzetiségi jogok alapján,¹⁰² a *második* álláspont szerint a már meglévő, illetve újraalkotandó államszervezetben belül kell az *egyéni nemzetiségi jogok széles körű érvényesülése érdekében a megfelelő intézkedéseket megtenni*.¹⁰³ A neoabszolutista kormányzás kudarcát követően összehívott Országgyűlés ennek megfelelően *kiemelt fontosságú ügyként kezelte a nemzetiségi kérdés rendezését*. Deák Ferenc a kérdéssel kapcsolatban elsődlegesnek nevezte a félreértések eloszlatását, az elnyomás helyett a lehető legszélesebb körű szabadság biztosítását, amelyet *továbbra is a teljes jogegyenlőség és a magyar állam területi integritásának alapján* látott megoldhatónak, amely *kiindulópontokhoz csatlakoztak a kibékülés vágyával és hitével* a „Bécsben csalódott” nemzetiségek jelen lévő képviselői is.¹⁰⁴ Bárány Eötvös József javaslatára az Országgyűlés elrendelte a kérdés fenti alapelvek mentén, külön nemzetiségi bizottságban való tárgyalását és az előkészítő munkálatok elvégzését.¹⁰⁵ A huszonhét tagú nemzetiségi bizottság – ahol jelentős szerepet kaptak a nemzetiségi képviselők is – végül az 1861. augusztus 9-i ülésre

⁹⁸ JANCsó Benedek: *A román irredentista mozgalmak története*, Attraktor Kft., Máriabesnyő–Gödöllő, 2004, 55–59.

⁹⁹ ERDőDY: i. m., 62–63.

¹⁰⁰ HERMANN Róbert: *A magyar emigráció tervei Magyarország és szomszédjai jövőjéről, 1849–1867 = Megosztó kompromisszum – Az 1867. évi kiegyezés 150 év távlatából*, szerk. HERMANN Róbert, LIGETI Dávid, Országház Könyviadó, Budapest, 2018, 94–95.

¹⁰¹ EÖTVÖS: *A nemzetiségi...*, i. m., 60.

¹⁰² SCHLETT István: *A politikai gondolkodás története Magyarországon 2.*, Századvég Kiadó, Budapest, 2010, 152–155, 176–188.

¹⁰³ HERMANN Róbert: *Kossuth konföderációs koncepciója. A magyar emigráció elképzelései az együttélés újrászabályozására 1848–1867*, Rubicon 2018/2, 7–9.

¹⁰⁴ MIKó Imre: *Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika*. Minerva, Kolozsvár, 1944, 90–99.

¹⁰⁵ „Legyenek megnyugodva mindazok, akik más ajkúak, nem mondom más nemzetiségek, mert ha a hazában különböző ajkú lakók vannak, de én itt más, mint egyenjogú polgártársat, más, mint magyart nem ismerek annyiban, hogy én a fajnak említésében nem látok semmi sértést, mert van magyar faj s van más faj, de egyenlő polgárok vagyunk mindnyájan. Ha itt véletlen tanácskozás tárgyául tesszük ezen kérdést, éppen mivel az egyes kitételeket mindenikünk előre meg nem gondolhatta, olyan szavak mondathatnak, melyek sértésnek vagy kicsinylésnek vétethetnének. Tehát meggyőződéseim szerint nincs senki, aki a hazában lakó különböző nemzetiségek iránt más érezne, mint a legnagyobb testvériséget és jogegyenlőséget, valamint bizonyos, hogy e hazában csak hasonló polgárok vannak, és hogy éppen a tökéletes egyenlőségben fekszik a hazának érdeke” – érvelt a bizottság felállítása mellett báró Eötvös

terjesztette elő jelentését Sigismund Popovici és Aloisiu Wlad román *nemzetiségű külön javaslatával*.¹⁰⁶ A bizottság javaslatát végül az Országgyűlés tárgyalni nem tudta, azt az uralkodó 1861. augusztus 22-én feloszlatta.

2.3. A román nemzetiség igényei a magyar állammal szemben.

A politikai magyar nemzet fogalmának megszületése

A mai politikai programok megértését és a fentiekben megelőlegezett szembesítését oly módon vállalhatjuk elvégezni, hogy felvázoljuk a magyar nemzetiségi törvény megalkotását eredményező román és magyar álláspontokat. A több mint 150 évvel ezelőtt elhangzott érvek tekintetében a jelenre vonatkoztatva is levonhatunk következtetéseket, ahogyan röviden emlékeztethetünk a királyi Románia Parlamentjében elhangzott magyar álláspont mai aktualitására is.

Az 1861. évi Országgyűlés összehívását eredményező okok ismételt bekövetkezése az uralkodót is a Magyarországgal való megegyezés szándéka felé vezette.¹⁰⁷ A megegyezés alapfeltétele a magyar Országgyűlés ismételt összehívása volt, amellyel egyidejűleg az Erdélyi Nagyfejedelemség országgyűlése is összehívásra került. A *kiegyezés elvi alapját a mérsékelt liberalizmus programja képezte, és ezáltal szervesen illeszkedett a történelmi folyamatokba és továbbra sem célzott semmilyen nemzetiségi elnyomást*,¹⁰⁸ ennek ellenére a *nemzetiségek oldalán ellenérzéseket váltott ki a német, illetve a magyar szupremácia megerősödése és biztosítása okán*.¹⁰⁹ Az elvi alapok változatlanágából fakadóan a két évtizeddel korábbi, valamint az 1861. évi Országgyűlés által elfogadott *jogalkotási koncepció érdemben nem változott*,¹¹⁰ azaz a nemzetiségi kérdés döntően individualista megközelítésben volt a magyar vezetés által értelmezett.¹¹¹ Az erdélyi országgyűlés – amely alapvetően saját legitimációjáról folytatott heves közjogi vitákat – végül a magyar képviselők távollétében a román nemzetiség kérdését rendezte, és bevezette a magyar mellett a német és román hivatalos nyelvet,¹¹² továbbá a nemzeti terület kivételével teljesítette a román nemzet egyenjogúsítási és elismerési kéréseit.¹¹³ A kiegyezés megvalósulását megelőzően, 1865/1866 fordulóján a Magyarországgal való unió pártján állók kerültek többségbe az erdélyi országgyűlésben, így az erdélyi kérdések rendezését is az 1865/1868. évi magyar Országgyűlés volt hivatott rendezni.¹¹⁴ Az Országgyűlés közel két hónapos, sokszor

József. FENYŐ István (szerk.): *Eötvös József művei – Arképek és programok*. Magyar Helikon, Budapest, 1975, 594.

¹⁰⁶ MIKÓ: *A nemzetiségi...*, i. m. 104.

¹⁰⁷ SZÁSZ Zoltán: *Politikai élet és nemzetiségi kérdés a dualizmus korában (1867–1918) = Erdély rövid története*, szerk. KÖPECZI Béla, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993, 524.; TAYLOR: i. m., 139–153.

¹⁰⁸ JÁSZI Oszkár: *A Habsburg-monarchia felbomlása*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1982, 362.

¹⁰⁹ PÁCURARIU: i. m., 297–298.

¹¹⁰ SCHLETT: *A politikai...*, i. m., 271–370.

¹¹¹ EÖTVÖS: *A nemzetiségi...*, i. m., 92–96.

¹¹² IOAN BOLOVAN: *Epoca liberală = Istoria Transilvaniei Vol. III.*, szerk. Ioan-Aurel POP, Thomas NÄGLER, MAGYARI András, Academia Română Centrul de Studii Transilvane – Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Cluj-Napoca – Deva, 2016, 415–416.

¹¹³ SZENCZEI László: *Magyar–román kérdés*, Officina, Budapest, 1946, 70–71.

¹¹⁴ KISTELEKI Károly: *Erdély a Habsburg Birodalomban és az Osztrák–Magyar Monarchiában = Erdély jogtörténete*, szerk. VERESS Emőd, Forum Iuris, Kolozsvár, 2018, 282–285.

személyeskedéstől sem mentes vita után állította fel törvény-előkészítő bizottságát, *végül öt törvényjavaslat* kerül kidolgozásra az Országgyűlés elé terjesztésre, amelyek közül kettő, az úgynevezett *bizottsági-többségi*, illetve Mocsonyi Sándor (Alexandru Mocioni) vezetésével kialakított, *szerb és román képviselők* által jegyzett úgynevezett *kisebbségi javaslat* tekintendő alapvető fontosságúnak. Az alábbiakban a román nemzetiségi igényeket a kisebbségi törvényjavaslat, illetve az 1861. évi, Sigismund Popovici és Aloisiu Wlad román nemzetiségű *külön javaslata alapján világítjuk meg.*

Valamennyi nemzetiségi álláspont elismerte és hitet tett Magyarország *területi integritása* mellett, nem vitatva, hogy érveik és igényeik ezen integritás ellen hatnának, azaz ebben a kérdésben *konszenzus* állt fenn. *E tényből levonható az a következtetés, hogy napjaink román–magyar párbeszédének kiindulópontja szintén ezen az alapon képzelhető el.*¹¹⁵

Szintén rögzíthető, hogy az 1848. évi *jogegyenlőség* tételen nyugvó *politikai magyar nemzet fogalmát* is alapvetően *elfogadták a nemzetiségi képviselők*, azonban annak jelentését már *árnyalni kívánták*. A nemzetiségi képviselők a *politikai magyar nemzet fogalma alatt a magyarországi nemzetek egyfajta szövetségét értették*,¹¹⁶ ennek megfelelően a nemzetiségi képviselők *kollektív és nem individualista alapon állva kérték a nemzetiségek, beleértve a magyar nemzetiség felsorolását is a törvényben*, és ez alapján látták megvalósíthatónak az ország területi igazgatásának nemzetiségi alapon való átszervezését.¹¹⁷ *Mindebből levonható az a következtetés, hogy amennyiben 150 évvel ezelőtt a román nemzetiségi képviselők már megfogalmazták saját nemzetiségük kollektív jogok iránti igényét, úgy a magyar nemzetiség e körben megfogalmazott igényei is legitimek.*

A nemzetiségi törvény javaslatához C) *mellékletként* csatolt, Mocsonyi, Branovácsky és Miletics képviselők által jegyzett, a szerb és román képviselők úgynevezett *kisebbségi törvényjavaslata* a már említett *natio Hungarica árnyalásával határozza meg a történeti nemzetiségeket, beleértve a magyarokat is, és ezen nemzetiségeknek együttesen biztosította volna a kollektív és egyéni egyenjogúságot a területi és politikai egység biztosításával.*¹¹⁸ A törvényjavaslat törekedett arra, hogy ne favorizáljon egyetlenegy nemzetiséget sem, azaz annak szabályait valamennyi nemzetiség tekintetében alkalmazandónak és alkalmazhatónak kívánta.¹¹⁹ A közigazgatási kérdések tekintetében a javaslat *törekedett a nyelvileg homogén vármegyék és választókerületek „kikerekítésére”, kialakítására*, a nyelvhasználat tekintetében a többségi elvet fogadta el, a kisebbségi nyelv tekintetében az arányosság alkalmazása mellett érvelt.¹²⁰ *A javaslat mai napi aktualitását a Románia közigazgatási átszervezésének vitáiban elhangzott érvek tekintetében nem lehet eléggé hangsúlyozni.* Az Országgyűlés mindkét házában, a központi hatóságoknál, a felsőbb bíróságoknál és egyéb területeken a *nemzetiségi arány szerinti képviseletet* írta volna elő a kisebbségi javaslat, hivatalos nyelvként

¹¹⁵ Mindezt tartalmazza a Temesvárott, 1996. szeptember 16-án aláírt, a megértésről, az együttműködésről és a jószomszédságról szóló szerződés, közkeletű nevén román–magyar Alapszerződés, amelyet Magyarországon az 1997. XLIV. törvény, míg Romániában a 113/1996. törvény a Hivatalos Közlöny 1996. október 16-i számában hirdetett ki.

¹¹⁶ SCHLETT: *A nemzetiségi...*, i. m., 11.

¹¹⁷ SCHLETT: *A nemzetiségi...*, i. m., 12–13.

¹¹⁸ Camil MUREȘAN: *Erdély 1867–1900 között = Erdély története II.*, A Román Népköztársaság Akadémiájának Kiadója, Bukarest, 1964, 267.; MIKÓ: *Nemzetiségi...*, i. m., 137–140.

¹¹⁹ MIKÓ: *Nemzetiségi...*, i. m., 137–138.

¹²⁰ *Uo.*, 138–139.

elfogadva a magyart központi szinten, de biztosítva az anyanyelv használatát valamennyi területen.¹²¹ A hatóságok egymás közötti levelezése szintén lehetséges lett volna nemzetiségi nyelveken, eltérő nyelvek esetében a viszonyosságot tekintette alapul a törvényjavaslat, az igazságszolgáltatás területén pedig valamennyi szinten biztosítani kívánta az anyanyelv szabad használatát.¹²² A kulturális jogok biztosítása érdekében előírta volna továbbá a javaslat a nemzetiségi intézmények állami támogatását, a szabad egyesület, iskola, művelődési és tudományos intézet, valamint nemzeti kongresszusok mint területtől független nemzetiségi önkormányzatok szabad alapításának jogát.¹²³ Egyházi és oktatási kérdésekben szintén az adott nemzetiség sajátosságait vették alapul, széles körű jogokat biztosítva. E körben hangsúlyozták az adott nemzetiség történelmének kiemelt tanítási kötelezettségét, *valamint a nemzetiségek javára államilag támogatott egyetemi tanszékeket állítottak volna fel nemzetiségi jogakadémiákkal együttesen.*¹²⁴

Az E) mellékletként csatolt normaszöveg gyakorlatilag a román nemzetiségű Sigismund Popovici és Aloisiu Wlad 1861. évi javaslata, amely alapvetően szintén a nemzetiségek által árnyalt módon tételesen sorolta fel a nemzetiségeket, amelyek a magyar nemzetiséggel együttesen képezik ezen álláspont szerint Magyarország politikai nemzetét.¹²⁵ A hangsúly *Magyarország politikai nemzetén* mint a magyarok és a velük egyenjogú nemzetiségek együttesén volt, amely összességében államalkotó, szembeállítva a magyar politikai nemzettel, amely egy, és amelynek tagjai nem kollektív nemzetiségek, hanem a hon egyenjogú egyéni polgárai, nemzetiségtől függetlenül.¹²⁶ A törvényjavaslatban a nemzetiségek felsorolásának és ezáltal a Magyarország politikai nemzete fogalomalkotásának alkotmányos célja és jelentősége volt: lényegében véve az a *föderatív államberendezkedés* fundamentumaként került rögzítésre. A nyelvhasználat terén alapvetően ebben a javaslatban is a többségi, illetve az arányossági elv volt a döntő, a *magyar nyelv* pedig a javaslatoktól eltérően nem közvetítő nyelv szerepet, hanem *mellérendelt* szerepet kapott volna, egyedül a törvényhozásban élvezve elsőbbséget, bár a képviselők anyanyelvhasználatára ott sem lett volna korlátozható.¹²⁷ Egyházi ügyekben a teljes autonómia érvényesült volna, az oktatás tekintetében pedig a C) melléklettel egyezően került volna előírásra a nyelvi tanszékek és a jogakadémiák felállításának kötelezettsége, illetve a kulturális és oktatási intézmények, egyesületek alapításának szabadsága, továbbá a törvényjavaslat biztosította volna a külföldi nemzeti nyelvű kiadványok szabad behozatalát, előírta volna a *nemzetiségi jelképek* használatának kötelezettségét a megyei közgyűléseken túl az Országgyűlésben is.¹²⁸ A javaslat utolsó előtti szakasza rögzítette, hogy a törvényt nem lehet az ország területi integritásával ellentétesen értelmezni.¹²⁹ A javaslathoz csatolásra került a román ortodox egyházra és román iskolákra vonatkozó külön, elsősorban a

¹²¹ Uo., 138.

¹²² Uo., 138–139.

¹²³ Uo., 139.

¹²⁴ Uo., 140.

¹²⁵ Uo., 146–149.

¹²⁶ Uo., 146.

¹²⁷ Uo., 147–148.

¹²⁸ Uo., 147–149.

¹²⁹ Uo., 149.

szerb egyháztól való függetlenséget biztosító szabályrendszer is, amely később külön kodifikációt nyert.¹³⁰

A többségi és kisebbségi álláspont különbségei alapvetően a *magyar politikai nemzet* és a *Magyarország politikai nemzete* különbségében ragadható meg, amely *különbség melletti értékválasztás* a törvény általános vitáját alapvetően *determinálta*. Míg a *politikai magyar nemzet egynemű államalkotó alkotmányos tény*, addig *Magyarország politikai nemzete több egyenjogú politikai nemzet, mint kollektív entitások államalkotó szövetsége* írható le. Következésképpen a *vita* jogilag az *unitárius* állam és a *föderális* állam közötti *választásról*¹³¹ szólt, mint az új magyar alkotmányos államberendezkedés alapjáról.

A politikai magyar nemzet fogalma ennek megfelelően a *magyar* szó jelentését *kettőzte* meg: egyszerre *jelentette a politikai közösséget*, azaz az *ország valamennyi lakosát*, illetve a *magyar ajkúak kulturális és nyelvi közösségét* mint *kulturális jogok nemzetiségi alanyát*. A nemzetfogalom így különböző jelentéstartalmakat vett fel, a *nemzet politikai fogalom* má vált és az *állampolgárok közösségét* jelentette, míg a *nemzetiség nyelvi-kulturális közösséget* jelentett.¹³² A *különbségtétel célja* a fogalmi rendszer tisztázásán túl az állam és a nemzetiségi eszme, *nemzetiségi kihívás szétválasztása* volt egy *etnikailag semleges államszerkezet megalkotása érdekében*.¹³³ A politikai magyar nemzettel szemben a nemzetiségi kritika alapját alapvetően az képezte, hogy megítélésük szerint az nem teljesíti az egyenlőség modern fogalmát, és lényegét tekintve „barbár erő alkalmazása a leigázottakkal szemben”,¹³⁴ a dualizmus pedig „két nemzet szövetsége a többi ellen”.¹³⁵ Mindebből pedig egyenesen következik, hogy a jelen jogalkotója sem hunyhat szemet afelett, hogy a többségi nemzet kötelezettsége a kisebbségi nemzetiséggel szemben a valós egyenlőség megteremtése, ugyanakkor az ekkor megalkotott *nemzetállam nem jelentette annak kizárólagos magyar nyelvi-kulturális jellegű nemzetállam jellegét*.

A *többségi* álláspont a tárgyalt korban az *unitárius* állam elvéből indult ki és az egyéni jogokból *nemzetiségi különbség nélkül*, míg a *kisebbségi* álláspont a *nemzetiségeket kollektív entitásokként* képzelte el, az országot pedig ezen kollektív entitások *szövetségeként, föderációjaként*. A kisebbségi álláspont tehát a kollektív jogok és kulturális autonómia alapján eljutott az államszervezet minden részén az arányos képviselő és a területi önkormányzatok felállításának igényéig, ezáltal egyfajta nemzetiségi arányokon és területeken alapuló szövetségi államberendezkedésig.¹³⁶ A többségi és kisebbségi álláspont ütköztetésére a nemzetiségi törvényjavaslat képviselőházi általános vitáján 1868. november 24–29. között került sor.¹³⁷

Az első felszólaló Deák Ferenc volt, aki lényegében a *törvény preambuluma*t az *egyetlen politikai nemzet mint az egységes, oszthatatlan magyar nemzet alapítételének rögzítésével kívánta kiegészíteni, amely tétel elfogadása ezt követően csak a nyelvkérdés szabályozását vállalhatta*

¹³⁰ 1868. évi IX. törvénycikk a görögkeleti vallásúak ügyében.

¹³¹ SCHLETT: *A nemzetiségi...*, i. m., 11.

¹³² CSEKEY István: *A magyar nemzetfogalom (Folytatás)*, Magyar Kisebbség, 1938. XVII/16, 358–362.

¹³³ SCHLETT: *A nemzetiségi...*, i. m., 14–16.

¹³⁴ XENOPOL: i. m., 95–98.

¹³⁵ MUREȘAN: i. m., 267.

¹³⁶ SCHLETT: *A nemzetiségi...*, i. m., 16.

¹³⁷ MIKÓ: *Nemzetiségi...*, i. m., 184–222.

fel.¹³⁸ Az egységes, oszthatatlan politikai magyar nemzetnek „a hon minden polgára, bármi nemzetiséghez tartozzék, egyenjogú tagja” az elfogadott indítvány szerint. Ezen alaptétel lényegét tekintve azon eötvösi elgondoláson alapult, amely szerint az állam egysége az államatagok érdekegységén alapul.¹³⁹ Az *alaptétel* és a fogalom alapján a nemzetiségek a *nyelvi különbözőséget elismerő* módon, de nem közösségként, hanem egyénenként tagjai a politikai magyar nemzetnek, amely tétel rögzítését követően logikailag csak az egyéni egyen jogúság tételére helyezkedhetett a jogalkotás, következésképpen csak a nyelvkérdés tételes szabályozása lehetett a feladata.

Fontos kihangsúlyozni, hogy a *magyar politikai nemzet fenti koncepcióját nem valamilyen államnacionalizmus indokolta*, hanem a nemzetállam helyébe állított szabadelvű politikai közösség ténye, 1848 öröksége, a kiegyezés valóságából fakadó alkotmányos kötelezettségek együttese, valamint az állam és a nemzetiségi eszme szétválasztásának szándéka. Az indítványt előterjesztő és a fogalmat pontosító Deák Ferenc személy szerint mélyen hitt abban,¹⁴⁰ hogy az egyéni jogok kiteljesedése esetén a nemzetiségi kérdés teljesen meghaladottá válik, a kulturális jogok támogatása mellett pedig külön hitet tett több parlamenti felszólásában.¹⁴¹ Deák ennek megfelelően *élesen elválasztotta egymástól az alkotmányos politikai nemzetet, mint az állam és egyben Ausztria-Magyarország nagyhatalmának egyik fele hatékony kormányzásának alapfeltételét és mint szabad és egyenlő egyének összességét a kulturális örökséget közösségként birtokló nemzetiségektől*. A nemzetiségek számára a nyelvi jogok megadását és kulturális jogaik kiteljesedését, illetve támogatását magától értetődőnek és nem is feltétlenül központi kormányzati kérdésnek tekintette. Ebben az összefüggésben szemlélve a kérdést külön is indokolható a *területi integritáshoz* való ragaszkodás és az unitárius állam megteremtésének programja, eszméje, amely által az egységes Magyarország befolyása a Monarchián mint nagyhatalmon belül *biztosított*, amely befolyás *eredményei az egységes politikai magyar nemzet minden tagjára érvényesek. A politikai magyar nemzet tehát, bár tagjai legnagyobb részt magyarok, nem nemzetiségi vagy etnikai fogalom, hanem jogegyenlőségen alapuló politikai közösség és tény.*¹⁴² A folyamat elemzésekor végezetül meg kell jegyeznünk, hogy önmagában a kiegyezés ténye *negatívan is hathatott a kompromisszumkészségre*. A magyarok által leginkább sérelmezett alkotmányos és területi kérdéseket a kiegyezés alapvetően orvosolta és a bécsi centralizmussal szembeni küzdelmeket nagyrészt megszüntette, következésképpen a *nemzetiségekkel való megbékélés mint az udvarral való egységes és hatékony érdekérvényesítés feltétele* és egyben kényszerítő politikai ténye *okafogyottá* vált.

¹³⁸ CSORBA László: *A dualizmus rendszerének kiépülése és konszolidált korszaka (1867–1890) = Magyarország története a 19. században*, szerk. GERGELY András, Osiris Kiadó, Budapest, 2019, 364.; PÁCURARIU: i. m., 298.

¹³⁹ EÖTVÖS József: *A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra. Harmadik kötet*. Révai Testvérek Irodalmi Intézet R.-T., Budapest, 1902, 43.

¹⁴⁰ JÁSZI: i. m., 411–412.

¹⁴¹ JUNGER József: *Deák Ferenc és a nemzeti kisebbségek*, Magyar Kisebbség, 1933. XII/5, 149–150.

¹⁴² „[...] nem azt mondom ki, hogy most határozzuk el, hogy Magyarország összes lakosai egy politikai nemzetet képeznek, hanem hivatkozom rá [...] mint valóságos tényre”. Deák Ferenc felszólalása. SCHLETT István (szerk.): *A nemzetiségi törvényjavaslat országgyűlési vitája. 1868*. TTKF – Kortárs Kiadó, Budapest, 2004, 27.

2.4. A dualizmus kora és annak tanulságai

Az Országgyűlés a kor legliberálisabb és Európában is egyedülálló nemzetiségi törvényét fogadta el a többségi javaslat alapján, és azt a nemzetiségi kérdés konszolidációjának feltételeként fogta fel. Hangsúlyozandó, hogy az alkotmányos jelentőségű nemzetiségi törvény rendelkezései jóval magasabb védelmi szintet biztosítottak, mint később az I. világháborút követően megkötött kisebbségi szerződések. Tagadhatatlan azonban, hogy a jogszabály *lex imperfecta* jellegéből fakadóan annak végrehajtása később súlyos hiányosságokat szenvedett. Ennek egyik oka, hogy a *magyar szupremácia iránti többségi igény szélsőséges politikai programokat eredményezett mind a magyar, mind pedig a nemzetiségi képviselők oldaláról, ennek megfelelően a nemzetiségi jogi jogalkotást különböző jogágakban a kényes egyensúlyra való törekvés, illetve az asszimiláció kívánt eredményének közvetlen és közvetett elősegítése jellemezte a magyar állameszme határai között. A szélsőséges javaslatokat az Országgyűlés nem tárgyalta, nem támogatta, a korszakban az állampolgári egyenlőség talajáról való letérés nem volt tapasztalható,¹⁴³ valamennyi szabadságjog egyébként meglehetősen fragmentált szabályozása gyakorlatilag nélkülözte a nemzeti aspektust,¹⁴⁴ e jogok tekintetében uralkodó felfogásként és gyakorlatként érvényesült az állampolgárok jogi egyenlősége,¹⁴⁵ az állam önkorlátozása és a közigazgatás bírói kontrollja és a bírói jogvédelem.¹⁴⁶ A nemzetiségi törvény a magyar állampolgárok tekintetében az állampolgári jogegyenlőség talaján és a politikai magyar nemzet etnikailag semleges fogalmán állva ismerte el az állam nyelvi töredezettségét,¹⁴⁷ a *de facto* többnemzetiségű magyar államot, és megteremtette a *többség-kisebbség dichotómiáján nyugvó állam nemzetiségi jogi alkotmányos kereteit*.¹⁴⁸ A törvényhozás alapállásától eltérően azonban a társadalmi valóság végletesen megváltozott a korban, a *nemzeti eszme dinamikus nacionalizmussá vált, és a technikai fejlődés nyomán szélesebb kört ért el, mint a megszületése idején*.¹⁴⁹ A dinamikus nacionalizmusra adott válaszként politikai síkon több törvényhozáson kívüli tárgyalás indult a központi kormányzat és a nemzetiségi képviselők között. A tárgyalások alapjaként szerb, román és szlovák nemzetiségek 1895. augusztus 10-én közös kongresszusukon hozott határozataikban a magyar állammal szemben a *területi autonómiát rögzítették*, következésképpen e körben is igazolást nyer a területi autonómia legitim igénye.*

A felfokozott nacionalizmus eredményeképpen a törvényt a nemzetiségek nem fogadták, amely elutasítottság okán a magyar álláspont megmerevedett, és az *asszimiláció*

¹⁴³ MIKÓ: *Nemzetiségi...*, i. m., 247–275.; NAGY: *Magyarország...*, i. m., 157–161.

¹⁴⁴ CSIZMADIA Andor: *A szabadságjogok érvényesülése a dualizmus idején = Magyar állam- és jogtörténet*, szerk. CSIZMADIA Andor, Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest, 1998, 316–324.

¹⁴⁵ NAGY: *Magyarország...*, i. m., 129–130., 157.

¹⁴⁶ SZABÓ István: *A bírói normakontroll hazai bevezetésének sajátosságai: A szokásjog és a neoabszolutizmus jogának hatásai. = Ad Astra Per Aspera. Ünnepi kötet Solt Pál 80. születésnapja alkalmából*, szerk. KOLTAY András, DARÁK Péter, Pázmány Press, Budapest, 2017, 614–618.

¹⁴⁷ NAGY: *Magyarország...*, i. m., 157–159.

¹⁴⁸ BETHLENDI András, SZEREDAI Norbert: *Az erdélyi románok kisebbségi jogállása 1918. előtt*, Acta Universitatis Sapientiae, Legal Studies, 7, 2018/2. 142.

¹⁴⁹ ABLONCZY Balázs: *Ismeretlen Trianon*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2020, 20–21.

közvetett és közvetlen eszközeit alkalmazta,¹⁵⁰ támogatta¹⁵¹ különösen az oktatás területén. A magyar nyelv oktatásának kérdése szükségképpen asszimilációs tényezőként jelent meg és közvetetten ezt a célt szolgálta, ugyanakkor az államnyelv ismerete az államszervezet hatékonyságának nem vitatott elemeként is jelentőséggel bírt. Az asszimilációt alapvetően azon rendelkezések szolgálták, amelyek a magyar tananyelvű oktatási intézmények előnyösebb állami támogatását írták elő, mint a más nyelveken oktató intézmények, ugyanakkor a támogatás igénylése alapvetően szabad döntés tárgya volt.¹⁵² A magyar államnyelv oktatása a korban idegen nyelvként az anyanyelven oktatott tárgyak mellett szerepelt alapvetően.

A kiegyezés koráról a nemzetiségek alkotmányos jogállása tekintetében összegzőképpen megállapítható, hogy az állampolgári jogegyenlőség tétele alapján jogi különbségtétel a kisebbségi nemzetiségek tagjai és a többségi magyar nemzetiség tagjai között nem volt fellelhető, de a nyelvi kisebbségek kollektív jogi entitásként való elismerése, azaz a nemzeti kisebbségek mint nemzetiségek jogi személyként való elismerése nem történt meg.¹⁵³ A nemzetiségek tételes jogainak élvezete ennek megfelelően egyrészt az egyéni jogok tekintetében, különösen az élet, szabadság, vallásszabadság, állampolgárság, magánéletben való jogok gyakorlása során nyilvánult meg. A lelkiismereti és vallásszabadság tárgyában továbbá nemzeti jelleget hordozó egyházszervezetek is fennálltak, illetve kialakultak. Az állammal szemben és az állammal való jogviszonyokban a nyelvhasználat szabadsága a lehető legszélesebb körben biztosított volt a közigazgatásban, a törvényhatóságok, járások, községek szintjén, és úgyszintén biztosított volt az anyanyelven való kérvényezés joga, valamint az elsőfokú bírósági eljárások esetében is döntő módon érvényesültek a nemzetiségek nyelvi jogai.¹⁵⁴ Az állam tekintetében mind a bírák, mind a tisztségviselők számára előírt nyelvismeret alapvetően ezen jogok érvényesülését segítette elő, illetve ezen pályák a nemzetiségek tagjai előtt is nyitva álltak.¹⁵⁵ Különösen a kulturális, gazdasági, egyházi területen ismert és elismert volt a nemzetiségi jogok szabad gyakorlása, és ezen jogok e területeken szükségképpen kollektív módon valósultak, nyilvánultak meg. A magyar államnyelv ismeretéhez kötött egyes jogok gyakorlása nyilvánvalóan hátrányos volt a nemzetiségek tagjai számára szociológiai szempontból, azonban annak elsajátítása esetén semmilyen megkülönböztetést vagy egyéb hátrányt nem szenvedtek el,¹⁵⁶ a magyar nyelv ismerete így a közéleti pálya feltétele volt elsősorban. A magyar nyelv elsajátítására irányuló, különösen oktatási tárgyban hozott jogszabályok a jogegyenlőség tételét nem adták fel, a magyar elsajátításának feltétele nem jelentette a nemzetiségi identitás feladásának kötelezettségét, bár tagadhatatlanul hatott az asszimilációra. A magyar államnyelv kérdése a bevallott asszimilációs politikai célon túl inkább kormányzati hatékonysági kérdés volt, amelynek bizonyítékát adja az, hogy az azt tökéletesen elsajátító nemzetiségi vezetők később sem

¹⁵⁰ DOBSZAY Tamás, FÓNAGY Zoltán: *Magyarország társadalma a 19. század második felében = Magyarország története a 19. században*, szerk. GERGELY András, Osiris Kiadó, Budapest, 2019, 414.; JÁSZI: *i. m.*, 422–433.; SZENCZEI: *i. m.*, 84–85.

¹⁵¹ CARTLEDGE: *i. m.*, 292.

¹⁵² MIKÓ: *Nemzetiségi...*, *i. m.*, 438–448.

¹⁵³ NAGY: *Magyarország...*, *i. m.*, 157.; TAYLOR: *i. m.*, 171–172.

¹⁵⁴ MIKÓ: *Nyelvhasználat...*, *i. m.*, 65–67.

¹⁵⁵ NAGY: *Magyarország...*, *i. m.*, 158–159.

¹⁵⁶ John LUKACS: *Budapest, 1900*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2014, 164–166.

váltak úgymond magyarrá,¹⁵⁷ hanem nemzetiségi politikai céljukat érvényesítették az I. világháború időszakában, illetve azon túl is.¹⁵⁸

E körben végezetül szükséges annak a ténynek a megvilágítása, hogy a nemzetiségi jog tekintetében az alkotmányos szabályok újragondolását egy paradox helyzet nehezítette, illetve lehetetlenné tette el a korszakban. Bár az I. világháború időszakáig politikai síkon több törvényhozáson kívüli tárgyalás volt a központi kormányzat és döntően a román nemzetiségi képviselők között, *a tárgyalások elvi alapja lényegesen eltért a nemzetiségi törvény megalkotásának időszakától.* A nemzetiségi törvény megalkotásának időszakában az 1848–49-es eseményekből fakadó erkölcsi kötelezettség és a nemzetiségi igények kompromisszummal való teljesítése jellemezte a törvényhozás alapállását, illetve *a nemzetiségek többségi magyarsággal való egymásrautaltsága általánosan elfogadott tétel volt a magyar állam területi integritásának eszméjével.* A nemzetiségi törvény alapján a folyamatos jogkiterjesztés elvének érvényesítésével a korszak kezdetén valós lehetőség nyílt a konszolidációra, azonban annak elutasítása mind a magyar politikai elit, mind a nagyhatalmak, mind a nemzetiségek, mind a szomszédos államok oldalán a nacionalista irány megerősödését eredményezték.¹⁵⁹ A dualizmus végén tehát az álláspontok a korszak vezetői által is felismert módon¹⁶⁰ radikálisan megváltoztak.¹⁶¹ *A nemzetiségek a nemzetiségi törvényt és annak egységes politikai nemzetfogalmát – a konszolidáció feltételét – nem fogadták el,¹⁶² ennek ellenére a már garantált jogokon túlfogalmaztak meg igényeket,¹⁶³ illetve a szomszédos országokkal való kapcsolatai veszélyeztették a magyar állam területi integritását, és később nyílt elszakadási küzdelem jelleget is felvállaltak.¹⁶⁴ Ennek megfelelően a tárgyalási alapok tekintetében a megbékélés és kölcsönös bizalom, valamint a magyar állam területi integritásának elve eltűnt.*

A nemzetiségi tárgyalások tekintetében a nemzetiségi törvény elvi alapjáról való bármilyen irányú elmozdulás tehát azért volt lehetetlen, mert amennyiben arról a társadalmi többség igényeinek irányába történt volna elmozdulás a felfokozott magyar nacionalizmus jegyében a tényleges magyar etnikai nemzetállam irányába,¹⁶⁵ úgy a nemzetiségi törekvések fokozottabb radikalizálódása következett volna be, míg ellenkező esetben a magyar állam unitárius alapállása és

¹⁵⁷ MOLDOVÁN Gergely: *Magyarok, románok. A nemzetiségi ügy kritikája*, Attraktor, Máriabesnyő, 2011, 71–77.

¹⁵⁸ A teljesség igénye nélkül említhetjük többek között Iuliu Maniu, Octavian Goga, Alexandru Vaida-Voevod, Vasile Goldiș személyét.

¹⁵⁹ SZARKA László: *Arad 1918, a magyar kormány és a Román Nemzeti Tanács tárgyalása az erdélyi kérdés átmeneti rendezéséről = Impériumváltás Erdélyben*, szerk. KOVÁCS Kiss Gyöngy, Komp-Press Kiadó – Iskola Alapítvány Kiadó, Kolozsvár, 2020, 30–31.

¹⁶⁰ ROMSICS Ignác: *Bethlen István*, Helikon Kiadó, Budapest, 2019, 61–62.

¹⁶¹ GYÓRI SZABÓ: *i. m.*, 29–30.

¹⁶² GOLDIȘ Vasile: *A románok és a magyar nemzeti állam kérdései = Magyar az üzött magyarságban*, szerk. POMOGÁTS Béla, Kráter Műhely Egyesület, Pomáz, 2012, 72–73.; PAKSA: *i. m.*, 12.

¹⁶³ GYÓRI SZABÓ: *i. m.*, 36.

¹⁶⁴ PÖLÖSKEI Ferenc: *Tisza István és kora*. Éghajlat Könyvkiadó, Budapest, 2014, 115–116., 175–183.; ROMSICS Ignác: *Gróf Bethlen István politikai pályája 1901–1921*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1987, 65–68.; MOLDOVÁN: *i. m.*, 29–31.

¹⁶⁵ ALBRECHT Ferencz: *Forrástanulmányok Gróf Tisza István román nemzetiségi politikájához (Második közlemény)*, Magyar Kisebbség, 1927. VI/20, 723.; RÁKOSI Viktor: *Harmincmillió magyar, és mienk Európa kelete! = A XX. század magyar beszédei*, szerk. VAJDA Barnabás, Agave Könyvek, Budapest, 2007. 30–33.; PAKSA: *i. m.*, 13–17.; SZENCZEI: *i. m.*, 85–86.

területi integritása került volna lehetetlen és fenntarthatatlan helyzetbe.¹⁶⁶ A nemzetiségi törvény hatékonyabb végrehajtásának, illetve kereteinek szélesítését a fentiek szerint a megváltozott elvi alapok és tárgyalási pozíciókat zsákutcába kényszerítették, a testvériség és bizalom alapja ádáz ellenségek tárgyalási alapjává változott.¹⁶⁷ A nemzetiségi törvény így a valóságban ekkor már nem érvényesült,¹⁶⁸ és sajátos alkotmányjogi csapdába esett és társadalmi csapdává lényegült át annak súlyos következményeivel.¹⁶⁹ A nemzetiségi kérdés ezen a szinten olyan társadalmi dilemmává vált, amelyben mindkét oldal a maga érdekeinek optimális érvényesítésére törekedett, és a tényleges párbeszéd hiánya eredményeképpen a kihívás kezelése végletesen kicsúszott a felek ellenőrzése alól, máig tartó bizalmatlanság terhével sújtva őket.

Az események tanulságaira a királyi Románia Parlamentjében több ízben felhívták a figyelmet az Országos Magyar Párt képviselői. Az Országos Magyar Párt a magyar nemzetiség megőrzésének vállalt politikai programjával elfogadta az új állam kereteit,¹⁷⁰ és különböző módokon igyekezett a decentralizáció elvén a kisebbségi egyházi, oktatási, közigazgatási és igazságszolgáltatási területen autonómiatervezeteit¹⁷¹ és a korábbi magyar jog által garantált jogok szintjét¹⁷² elfogadtatni, illetve legalább napirenden tartani. Ennek megfelelően a magyar képviselők felszólalásaikban rendszeresen visszatartak a Gyulafehérvári határozatokra mint államszervezeti elvekre, illetve a nemzetiségi törvény rendelkezésire, szembesítve és emlékeztetve a román képviselőket az azokban foglaltakra, illetve hangsúlyozták a korábbi román nemzetiségi mozgalmak érveit. A komparatív érvrendszer lényegét képezte, hogy a korábbi magyar jogszabály nem megfelelő végrehajtása nem lehet érv a gyulafehérvári határozatokban rögzített, a Supplex Libellus Valachorumban, a balázsfalvi nemzetgyűléseken

¹⁶⁶ ALBRECHT: i. m., 157–158.

¹⁶⁷ MIKÓ: *Nemzetiségi...*, i. m., 269.

¹⁶⁸ TAYLOR: i. m., 172.

¹⁶⁹ HANKISS Elemér: *Társadalmi csapdák*. Helikon Kiadó, Budapest, 2017, 17., 166.

¹⁷⁰ „[.] a romániai magyarság az állam törvényei és a törvényes állami hatalom iránti teljes tisztelettel s az állampolgársági hűség minden követelményének teljesítésével kíván résztvenni az állam életében, de ez a magatartása természetszerűleg együtt jár azzal, hogy ragaszkodik a magyar nemzeti kisebbségi oktatás és nevelés örök emberi, törvényes jogához, elsősorban a már meglevő, sok százados tradíción alapuló felekezeti, azután pedig a Párisban kötött kisebbségi egyezményben biztosított autonóm iskolák fenntartásának, vezetésének és fejlesztésének jogához.” Az Országos Magyar Párt 1924. december 14-ikén megtartott nagygyűlésén elfogadott határozati javaslatok, Magyar Kisebbség, 1925. IV/1, 27.; Bernády György felszólalása a Képviselőházban (1922. április 10.) = BALÁZS Sándor: *Magyar képviselő a királyi Románia parlamentjében*, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008, 199–204.; Sándor József beszéde az alkotmánytervezetről (1923. március 17.) = BALÁZS Sándor: *Magyar képviselő a királyi Románia parlamentjében*, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008, 226.

¹⁷¹ Sándor József beszéde az alkotmánytervezetről (1923. március 17.) = BALÁZS Sándor: *Magyar képviselő a királyi Románia parlamentjében*, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008, 219.; 124–127., 187.; Sándor József beszéde a közigazgatási törvényről (1931. június 25.) = BALÁZS Sándor: *Magyar képviselő a királyi Románia parlamentjében*, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008, 355–356.

¹⁷² „Iorga képviselő ur, nem kérünk egyebet, csak úgy denacionalizálják önök a magyarokat, amint mi tettük ezt a románokkal. Ne adjanak nekünk több jogot, mint amennyit mi adtunk a románoknak!” = Sándor József orsz. képviselő beszéde a kamara 1923. márc. 17-iki ülésén az Alkotmány-javaslatához, Magyar Kisebbség, 1923. II/11, 423.; Sándor József beszéde az alkotmánytervezetről (1923. március 17.) = BALÁZS Sándor: *Magyar képviselő a királyi Románia parlamentjében*, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008, 216–217.

és az 1892. évi Memorandumban is megfogalmazott – tehát a román fél által is kiemelt jelentőségűnek elismert – kisebbségi jogok negligálásának.¹⁷³

3. A jogtörténet tanulságai

A fentiek fényében láthatjuk, hogy Magyarország jogalkotása a nemzetiségi kérdés tekintetében a nemzeti eszme politikatörténeti megjelenésével egyidejűleg indult el, azzal szervesen fejlődve elsőként a magyar nemzeti eszme birodalmi centralizációs törekvésekkel szembeni politikai programjaként jelentkezett és a rendi keretek felszámolását célozta, azok ellen és nem a lakosság nem magyar nyelvű részei ellen irányult. A korban a nemzeti eszme és annak tételei, a klasszikus nacionalizmus kiforrott formában nem állt rendelkezésre, így a jogalkotás egyszerre volt követő és megelőző jellegű. A nacionalizmus térnyerésével nemcsak a magyar nemzeti eszme, hanem a nyelvi kisebbségek, így a román nemzetiség mozgalmai is fejlődésnek indultak. Ezen mozgalmak a korábbi Béccsel szembeni magyar mintát követték immár a magyar kormányzattal szemben, másrészt a magyar jogalkotásra adott válaszként fejlesztették saját nemzeti eszmerendszerüket. *A magyar jogalkotás ennek megfelelően egyszerre volt a nemzetiségi kihívásra adott válasz, valamint az erősödő nemzetiségi kihívások oka.* Ez a felismerés már a nemzetiségi törvény vitájában kidomborodott, és gyakorlatilag oda vezetett, hogy az I. világháború kitöréséig a magyar politikai elit és a nemzeti kisebbségek álláspontjai végretek megmerevedtek, és a kihívás újabb, illetve hangsúlyosabb aspektusai, különösen a területi autonómiák esetében nem nyertek jogalkotási eredményt. A magyar állam mindezek alapján vallotta az együttműködő modellt, törekedett konszolidációra és a párbeszédre egyaránt. Tagadhatatlan, hogy a magyar állam a befogadó modell elemei tekintetében *a korszellemnek ugyan megfelelő, ma már azonban nehezen igazolható álláspontot fogadott el.* E körben azonban ki kell emelni, hogy a befogadó modell elemét megvalósító, azaz *a területi autonómiaként felfogott eredménnyel és politikai nemzetként való elismeréssel végződő horvát–magyar kiegyezés kudarca*¹⁷⁴ *mintegy közvetlen bizonyítékot szolgáltatott arra, hogy a felfokozott nacionalizmus korában a kisebbségek által akkor szorgalmazott megoldások a kérdés megnyugtató rendezésére nem feltétlenül lettek volna alkalmasak.*

A román jogalkotás részletesebb elemzése nélkül ki kell emelni, hogy a nemzetiségi kihívás az I. világháborút követően jelentkezett, a jogalkotás *társadalmi aktorai helyett azokat döntően a nemzetközi jogban lehetjük fel.* Románia jogalkotása alapvetően mind az alkotmányok esetében, mind egyéb jogágak tárgyában, így a kisebbségi jogalkotás tekintetében *külföldi minták átvételén, nemzetközi jogi szerződésekben előírt kötelezettségek*

¹⁷³ Hegedüs Nándor felirati vitában való hozzászólása (1929. november 26.) = BALÁZS Sándor: *Magyar képviselet a királyi Románia parlamentjében*, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008, 317–340.; *Hegedüs Nándor beszéde a közigazgatási törvény módosításáról* (1932. szeptember 3.) = BALÁZS Sándor: *Magyar képviselet a királyi Románia parlamentjében*, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008, 414–416.; *Willér József véleménye a közigazgatási törvényjavaslatról* (1936. február 25.) = BALÁZS Sándor: *Magyar képviselet a királyi Románia parlamentjében*, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008, 486–502.

¹⁷⁴ ERDŐDY: i. m., 64.

teljesítésén alapult.¹⁷⁵ A többnemzetiségűvé vált román állam a többnemzetiségű állam tényét azonban nem vette figyelembe, alkotmányai az egységes és oszthatatlan román nemzetállam¹⁷⁶ és a nemzetközi jog által előírt jogegyenlőség talaján álltak. A nemzetállami célnak a román alkotmányok ténylegesen alárendeltek, a nemzetállam megteremtésének elsődleges programja államszervezeti változásoktól függetlenül valamennyi jogalkotási, végrehajtási és jogalkalmazói aktusban érvényesül, azt a nemzeti kisebbségek kivételével megváltozhatatlan értékmérőnek és közös nevezőnek tekintik. Románia esetében tehát az egységes, oszthatatlan román nemzetállam – érinthetetlen tétellé vált.¹⁷⁷ Az alkotmánymódosítás tiltott tárgyainak meghatározása nem ismeretlen az alkotmányjogban,¹⁷⁸ a nemzetállami eszme ilyen tárgyá tétele azonban annak különös, az állami minőség lényegét meghatározó jellegét hivatott hangsúlyozni, és mint ilyen a lehetséges párbeszéd fókuszpontját képezi.

Az állampolgári jogegyenlőség tétele és az egységes, oszthatatlan román nemzetállam alkotmányos alapja érdemben megakadályozta és mai napig megakadályozza egy kisebbségi törvény megalkotását, és ezáltal cizellált jogi fogalmak kimunkálását, alkalmazását. Az állampolgári jogegyenlőség tétele és az azok alapján rögzített jogok katalógusa ellenére a cizellált jogi fogalomalkotás hiánya elvezet a román és a román állampolgár közötti tartalmi különbségtételhez. Ennek következménye, hogy Románia Alkotmánya ugyan textuálisan tartalmazza az együttműködő modell elemeit, azonban azt ténylegesen csak formailag vallja, illetve gyakorolja.

Magyarországon a kisebbségek államalkotó tényezők,¹⁷⁹ és ezáltal lényegében véve a nemzetiségi törvény alapállása ma is hatályos. Az együttműködő modell mindezeknek megfelelően változatlanul a magyar alkotmányosság alapintézményeként fogható fel, és az tartalmában is hordozza annak lényegi elemeit, a befogadó modell intézményeinek lehetőségét, elismerve az egyéni és kollektív jogokat egyaránt.¹⁸⁰

Románia esetében – amely napjainkban is többnemzetiségű állam – az együttműködő modell hatékony alkalmazása, azaz a tartalmában is együttműködő modell minimum elvárásként fogalmazható meg. A minimum elvárást a jogfejlődés eredményein túl a történelmi tények is

¹⁷⁵ JAKABFFY Elemér: *A kisebbségi szerződések története*, Magyar Kisebbség, 1922. I/8, 254–259.

¹⁷⁶ IONESCU: *i. m.*, 745.

¹⁷⁷ Románia hatályos Alkotmánya 152. cikk (1) bekezdése kizárja több tárgy mellett az alkotmánymódosítás köréből.

¹⁷⁸ KILÉNYI Géza: *Összehasonlító alkotmányjog. Az államszervezet*, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2008, 41–42.

¹⁷⁹ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) – Nemzeti Hitvallás: Kinyilvánítjuk, hogy a velünk élő nemzetiségek a magyar politikai közösség részei és államalkotó tényezők.

XXIX. cikk (1) A Magyarországon élő nemzetiségek államalkotó tényezők. Minden, valamely nemzetiséghez tartozó magyar állampolgárnak joga van önazonossága szabad vállalásához és megőrzéséhez. A Magyarországon élő nemzetiségeknek joguk van az anyanyelvhasználatához, a saját nyelven való egyéni és közösségi névhasználatához, saját kultúrájuk ápolásához és az anyanyelvű oktatáshoz.

(2) A Magyarországon élő nemzetiségek helyi és országos önkormányzatokat hozhatnak létre.

(3) A Magyarországon élő nemzetiségek jogaira vonatkozó részletes szabályokat, a nemzetiségeket és a nemzetiségként való elismerés feltételeit, valamint a helyi és országos nemzetiségi önkormányzatok megválasztásának szabályait sarkalatos törvény határozza meg. Sarkalatos törvény a nemzetiségként való elismerést meghatározott idejű honossághoz és meghatározott számú, magát az adott nemzetiséghez tartozónak valló személy kezdeményezéséhez kötheti.

¹⁸⁰ ÁRVA Zsuzsanna: *Kommentár Magyarország Alaptörvényéhez*, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2013, 208–209.

megalapozzák és igazolják. Az I. világháborút követően az 1923. évi román Alkotmány¹⁸¹ és az 1938. évi román Alkotmány¹⁸² hatálya alatt alkalmazott – kezdetben formailag együttműködő, majd mind formailag, mind tartalmilag kirekesztő modellen alapuló – román politika, jogalkotás és joggyakorlat¹⁸³ 1940 nyarára ténylegesen kudarcot vallott. *Az együttműködő modellt valló történelmi magyar állam politikai kudarca ebben a kérdésben szintén azt bizonyítja, hogy a modell jogintézményeinek valós végrehajtása és a kisebbségek legitim igényeinek negligálása bár hosszabb távon asszimilációs eredményeket képes felmutatni, de a nemzetiségi kihívást egy jelentős arányú nemzeti kisebbségekkel rendelkező államban nem oldhatja meg.* Ennek megfelelően az együttműködő modell alkalmazásán túl Románia esetében *a befogadó modell kulturális autonómia formájának universalis, valamint területi autonómia formájának partialis* átültetése a jövőben *indokolt és legitim.* A nemzetiségek által nemzedékeken keresztül következetesen kinyilvánított autonómiaigényt a mai korban a formális jogegyenlőséget tartalmazó unitárius alkotmányokkal visszaszorítani nem szabad,¹⁸⁴ figyelemmel arra a tényre, hogy a kisebbségi jogok individualista alapállása már 1848-ban, de legkésőbb az I. világháborút követően lényegében véve meghaladottá vált,¹⁸⁵ és erre maguk a román nemzetiségi képviselők hívták fel legerőteljesebben a figyelmet *a budapesti Parlamentben.*

A területi autonómia előnyeit maguk a román képviselők tárták fel, emellett kell hangsúlyozni a kulturális autonómia területfelettségének számtalan előnyét, azok elemeinek egymással *kombinálhatóságát*¹⁸⁶ azzal, hogy annak alkalmazása nem *összeegyeztethető* az állam területi integritásának elvével, hanem *annak biztosítékaként* is értelmezhető.¹⁸⁷ Ki kell emelni a jogtörténeti példákon túl, hogy a befogadó modell esetében nemcsak nyugat- és észak-európai, valamint észak-amerikai távoli példák állnak rendelkezésre, hanem a testvérállamként aposztrofált Moldovai Köztársaság, azaz a korábbi Besszarábia Gagauzia autonóm területe is. E körben hangsúlyoznunk kell, hogy a kulturális autonómia területi aspektus hiányában *per definitionem* nem hordoz szecessziós elemet, míg a romániai magyar kisebbség mintegy felét kitevő székely területi autonómia iránti igény a román állam földrajzi középpontjában a Romániától való elszakadás objektív lehetetlenségét jelenti. Az autonómiával kapcsolatos ellenérvek döntően abból fakadnak, hogy azt első lépésnek tekintik az államtól való elszakadás útján,¹⁸⁸ de mind a fentebb jelezett, a magyar törvényhozásban kifejtett román képviselők álláspontjai, mind pedig Románia különleges nemzetiségi viszonyai ezen érveket alapvetően és tényszerűen cáfolják.

¹⁸¹ A Hivatalos Lap 1923. március 29-i 282. számában kihirdetett Románia Alkotmánya – Constituția României din 1923.

¹⁸² A Hivatalos Lap 1938. február 27-i 48. számában kihirdetett Románia Alkotmánya – Constituția României din 1938.

¹⁸³ NAGY Lajos: *A kisebbségek alkotmányjogi helyzete Nagyromániában*, Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt., Kolozsvár, 1944, 25–207.

¹⁸⁴ BAUBÖCK: *i. m.*, 140.

¹⁸⁵ PONGRÁCZ Kálmán: *A szórványvédelem jelentősége és az asszimiláció problémája a kisebbségi életben*, Magyar Kisebbség, 1938. XVII/5. 125–127.

¹⁸⁶ BAUBÖCK: *i. m.*, 142–143.

¹⁸⁷ BAUBÖCK: *i. m.*, 139.

¹⁸⁸ BAUBÖCK *i. m.* 161.

A modellek lényegét el kell magyaráznunk tehát, és annak lépéseit a korábbi román álláspontokkal felvértézve kell a román közvélemény elé tárnunk, szembenézve a magyar jogalkotás mulasztásaival, de megismételve a királyi Románia Parlamentjében következetesen képviselt érvrendszert. Ekként lehet rámutatni az államnyelv kérdése elsajátításának idegen nyelvként való oktatásának értelmére, az oktatási kérdésekben rejlő megértés lehetőségeire, a középiskolai és felsőoktatás igényének évszázados legitim követelésére, a valós arányos képviselet és nyelvhasználat jogára, a kisebbségi törvény megalkotásának szükségességére kezdő lépésként.

Felhasznált irodalom

1. ABLONCZY Balázs: *Ismeretlen Trianon*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2020.
2. ALBRECHT Ferencz: *Forrástanulmányok Gróf Tisza István román nemzetiségi politikájához (Második közlemény)*, Magyar Kisebbség, 1927. VI/20.
3. ÁRVA Zsuzsanna: *Kommentár Magyarország Alaptörvényéhez*, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2013.
4. *Az Országos Magyar Párt 1924 december 14-ikén megtartott nagygyűlésén elfogadott határozati javaslatok*, Magyar Kisebbség, 1925. IV/1.
5. BALÁZS Sándor: *Magyar képviselet a királyi Románia parlamentjében*, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008.
6. BAUBÖCK Rainer: *Területi vagy kulturális autonómiát kapjanak a nemzeti kisebbségek*, Pro Minoritate, 2002/nyár
7. BEÖTHY Zsigmond: *Elemi magyar közjog*, Emich Gusztáv bizománya, Pest, 1846.
8. BERÉNYI Mária: *Viața și activitatea lui Emanuil Gojdu 1802–1870*, Fundația Publică “Pentru Minoritățile Naționale și Etnice din Ungaria” Autogovernarea Minoritară Română – Sectorul II, Budapesta și Ministerul Patrimoniului Culturii Naționale, Gyula, 2002.
9. *Bernády György felszólalása a Képviselőházban (1922. április 10.)* = BALÁZS Sándor: *Magyar képviselet a királyi Románia parlamentjében*, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008.
10. BETHLENDI András, SZEREDAI Norbert: *Az erdélyi románok kisebbségi jogállása 1918 előtt*. Acta Universitatis Sapientiae, Legal Studies, 7, 2018/2.
11. BOIA Lucian: *Miért más Románia?* Koinónia Könyvkiadó, Kolozsvár, 2013.
12. BOLOVAN Ioan: *Epoca liberală = Istoria Transilvaniei Vol. III.*, szerk. POP Ioan-Aurel, NÄGLER, Thomas, MAGYARI András, Academia Română Centrul de Studii Transilvane – Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Cluj-Napoca – Deva, 2016.
13. CAENEGEM VAN, Raoul Charles: *Bevezetés a nyugati alkotmányjogba*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008.
14. CARTLEDGE, Bryan: *Megmaradni. A magyar történelem egy angol szemével*. Rubicon–Ház Kft., Budapest, 2016.
15. CHERESTEȘIU Victor: *Az 1848-as forradalom = Erdély története II.*, A Román Népköztársaság akadémiájának Kiadója, Bukarest, 1964.
16. CSEKEY István: *A magyar nemzetfogalom (Folytatás)*, Magyar Kisebbség, 1938. XVII/16.
17. CSIZMADIA Andor: *A szabadságjogok érvényesülése a dualizmus idején = Magyar állam- és jogtörténet*, szerk. CSIZMADIA Andor, Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest, 1998.

18. CSORBA László: *A dualizmus rendszerének kiépülése és konszolidált korszaka (1867–1890) = Magyarország története a 19. században*, szerk. GERGELY András, Osiris Kiadó, Budapest, 2019.
19. DELEANU Ion: *Instituții și proceduri constituționale în dreptul român și în dreptul comparat*, Editura Servo-Sat, Arad, 2003.
20. DISCESCU G. Constantin: *Dreptul constituțional*, Editura Librăriei Socec & Co., București, 1915.
21. DJUVARA Neagu: *Lehet-e igaz a történetírás?* Koinónia Könyvkiadó, Kolozsvár, 2017.
22. DOBSZAY Tamás, FÖNAGY Zoltán: *Magyarország társadalma a 19. század második felében = Magyarország története a 19. században*, szerk. GERGELY András, Osiris Kiadó, Budapest, 2019.
23. DÖRNER E. Anton: *Transilvania între stabilitate și criză (1457-1541) = Istoria Transilvaniei Vol. I.*, szerk. POP Ioan-Aurel, NÄGLER Thomas, Academia Română Centrul de Studii Transilvane – Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Cluj-Napoca – Deva, 2016.
24. EGYED Ákos: *Erdély 1848-1849*, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2010.
25. EGYED Ákos: *Forradalom Székelyföldön = Székelyföld története II. kötet*, szerk. EGYED Ákos, HERMANN Gusztáv Mihály, OBORNI Teréz, Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Erdélyi Múzeum-Egyesület – Haáz Rezső Múzeum, Budapest–Kolozsvár–Székelyudvarhely, 2016.
26. EÖTVÖS József: *A nemzetiségi kérdés*, Révai Testvérek Irodalmi Intézet R.-t., Budapest, 1903.
27. EÖTVÖS József: *A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra. Első kötet*, Révai Testvérek Irodalmi Intézet R.-T., Budapest, 1902.
28. EÖTVÖS József: *A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra. Harmadik kötet*, Révai Testvérek Irodalmi Intézet R.-T., Budapest, 1902.
29. ERDŐDY Gábor: *A horvát kérdés a magyar polgári nemzet megteremtésének kontextusában*, Jogtörténeti Szemle, 2018/1–2.
30. FENYŐ István (szerk.): *Eötvös József művei – Arcképek és programok*, Magyar Helikon, Budapest, 1975.
31. FRIVALDSZKY János: *A jogfilozófia alapvető kérdései és elemei*, Szent István Társulat, Budapest, 2011.
32. FUKUYAMA, Francis: *A történelem vége és az utolsó ember*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2014.
33. GAFTOESCU I. Vintilă: *Poziții juridice în dreptul internațional. Problema minorităților*, Imprime-riile „Curentul” S.A., București, 1939.
34. GERGELY András: *A forradalom és az önvédelmi háború (1848–1849) = Magyarország története a 19. században*, szerk. GERGELY András, Osiris Kiadó, Budapest, 2019.
35. GOLDIȘ Vasile: *A románok és a magyar nemzeti állam kérdései = Magyar az üzött magyarságban*, szerk. POMOGÁTS Béla, Kráter Műhely Egyesület, Pomáz, 2012.
36. GYÖRI SZABÓ Róbert: *A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig*, Helikon, Budapest, 2011.
37. HANKISS Elemér: *Társadalmi csapdák*, Helikon Kiadó, Budapest, 2017.
38. *Hegedűs Nándor felirati vitában való hozzászólása (1929. november 26.) = BALÁZS Sándor: Magyar képviselő a királyi Románia parlamentjében*, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008.
39. *Hegedűs Nándor beszéde a közigazgatási törvény módosításáról (1932. szeptember 3.) = BALÁZS Sándor: Magyar képviselő a királyi Románia parlamentjében*, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008.

40. HEKA László: *A délszláv népek nemzetiségi mozgalmak a 19. században* = *Emlékkönyv dr. Ruszoly József 70. születésnapjára*, szerk. HOMOKI-NAGY Mária, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2010.
41. HERMANN Róbert: *Kossuth konföderációs koncepciója. A magyar emigráció elképzelései az együttélés újrászabályozására 1848–1867*, Rubicon, 2018/2.
42. HERMANN Róbert: *A magyar emigráció tervei Magyarország és szomszédjai jövőjéről, 1849–1867* = *Megosztó kompromisszum – Az 1867. évi kiegyezés 150 év távlatából*, szerk. HERMANN Róbert, LIGETI Dávid, Országház Könyvtár, Budapest, 2018.
43. HERMANN Róbert: *Forradalom és szabadságharc (1848–1849)* = *Millenniumi Magyar Történet*, szerk. TÓTH István György, Osiris Kiadó, Budapest, 2001.
44. HÓMAN Bálint: *Történelmi áttekintés* = *Hóman Bálint – A történelem útja*, szerk. BUZA János, Osiris Kiadó, Budapest, 2002.
45. IONESCU Cristian: *Tratat de drept constituțional contemporan*, Editura C.H. Beck, București, 2019.
46. JAKABFFY Elemér: *A kisebbségi szerződések története*, Magyar Kisebbség, 1922. I/8.
47. JAKABFFY Elemér: *A román példa*, Magyar Kisebbség, 1922. I/1.
48. JANCsó Benedek: *A román irredentista mozgalmak története*, Attraktor Kft., Máriabesnyő–Gödöllő, 2004.
49. JANCsó Benedek: *A román nemzetiségi törekvések története és jelenlegi állapota. II. kötet.*, Lampel Róbert (Wodianer F. és fiai) cs. és kir. udvari könyvkereskedés, Budapest, 1899.
50. JÁSZI Oszkár: *A Habsburg-monarchia felbomlása*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1982.
51. JUNGER József: *Deák Ferenc és a nemzeti kisebbségek*, Magyar Kisebbség, 1933. XII/5.
52. KÁROLYI Dénes: *Székely vértanúk 1854*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár, 2001.
53. KILÉNYI Géza: *Összehasonlító alkotmányjog. Az államszervezet*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2008.
54. KISTELEKI Károly: *Erdély a Habsburg Birodalomban és az Osztrák–Magyar Monarchiában* = *Erdély jogtörténete*, szerk. VERESS Emőd, Forum Iuris, Kolozsvár, 2018.
55. KÓSA László: *Nemesek, polgárok, parasztok*, Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
56. KOVÁCS Péter: *Nemzetközi közjog*, Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
57. LACKÓ Mihály: *Széchenyi és Kossuth vitája*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1977.
58. LUKACS John: *Budapest, 1900*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2014.
59. LUKACS John: *A XX. század és az újkor vége*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2006.
60. MAKKAJ László: *A rendi társadalom kialakulása (1172–1526)* = *Erdély rövid története*, szerk. KÓPECZI Béla, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993.
61. MANZINGER Krisztián: *A területi fókuszú kisebbségvédelem szükségessége és főbb ismérvei Európában*, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2018.
62. MEZEY Barna: *Feudális állammodellek Magyarországon* = *Magyar alkotmánytörténet*, szerk. MEZEY Barna, Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
63. MIKÓ Imre: *Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika*, Minerva, Kolozsvár, 1944.
64. MIKÓ Imre: *Nyelvhasználat és jogtörténet Erdélyben* = *Változatok egy témára*, MIKÓ Imre, Kriterion, Bukarest, 1981.
65. MISKOLCZY Ambrus: *Határjárás a román–magyar közös múltban*, Lucidus Kiadó, Budapest, 2004.
66. MOCSÁRY Lajos: *Nemzetiség*, Ráth Mór, Pest, 1858.

67. MOLDOVÁN Gergely: *Magyarok, románok. A nemzetiségi ügy kritikája*, Attraktor, Máriabesnyő, 2011.
68. MUREȘAN Camil: *Erdély 1867–1900 között = Erdély története II.*, A Román Népköztársaság Akadémiájának Kiadója, Bukarest, 1964.
69. NAGY Ernő: *Magyarország közbjoga (Államjog)*, Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Kiadása, Budapest, 1907.
70. NAGY József: *Magyar–román békekötés*, Magyar Kisebbség, 1926. V/12.
71. NAGY Lajos: *A kisebbségek alkotmányjogi helyzete Nagyromániában*, Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt., Kolozsvár, 1944.
72. NIEDERHAUSER Emil: *1848 = A Habsburgok*, szerk. GONDA Imre, NIEDERHAUSER Emil: Pannonica Kiadó, Budapest, 1998.
73. NIEDERHAUSER Emil: *A nemzetek ébredése a Duna-tájon = Egy ezredév*, szerk. HANÁK Péter, Gondolat, Budapest, 1986.
74. PĂCURARIU Francisc: *Românii și maghiarii de-a lungul veacurilor*, Editura Minerva, București, 1988.
75. PAJKOSSY Gábor: *A reformkor = Magyarország története a 19. században*, szerk. GERGELY András, Osiris Kiadó, Budapest, 2019.
76. PAKSA Rudolf: *A magyar szélsőjobboldal története*, Jaffa Kiadó, Budapest, 2012.
77. PONGRÁCZ Kálmán: *A szórványvédelem jelentősége és az asszimiláció problémája a kisebbségi életben*, Magyar Kisebbség, 1938. XVII/5.
78. PÖLÖSKEI Ferenc: *Tisza István és kora*, Éghajlat Könyvkiadó, Budapest, 2014.
79. PRICE Roger: *Franciaország története*, Maecenas Könyvkiadó – Talentum Kft., Budapest, 2001.
80. RÁKOSI Viktor: *Harmincmillió magyar, és mienk Európa kelete! = A XX. század magyar beszédei*, szerk. VAJDA Barnabás, Agave Könyvek, Budapest, 2007.
81. *Recensământul Populației și al Locuințelor din 2011*. Institutul Național de Statistică, București, 2014.
82. ROMSICS Ignác: *A trianoni békeszerződés*, Helikon Kiadó, Budapest, 2020.
83. ROMSICS Ignác: *Bethlen István*, Helikon Kiadó, Budapest, 2019.
84. ROMSICS Ignác: *Gróf Bethlen István politikai pályája 1901–1921*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1987.
85. ROMSICS Ignác: *Magyar rebellisek*, Helikon Kiadó, Budapest, 2019.
86. ROUSSEAU Jean-Jacques: *A társadalmi szerződés*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár, 2001.
87. RUSU Gabriel-Virgil: *De la ideea de națiune la formarea statelor naționale (până la Primul Război Mondial) = Trianon, Trianon. Un secol de mitologie politică revizionistă*, szerk. PUȘCAȘ Vasile, SAVA N. Ionel, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2020.
88. RUSZOLY József: *Az 1849. július 28-i nemzetiségi törvény és a közép-európai alkotmányfejlődés*, Jogtörténeti Szemle, 2007/1. 58.
89. *Sándor József beszéde az alkotmánytervezetről (1923. március 17.)* = BALÁZS Sándor: *Magyar képviselő a királyi Románia parlamentjében*, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008.
90. *Sándor József orsz. képviselő beszéde a kamara 1923. márc. 17-iki ülésén az Alkotmány-javaslatához*, Magyar Kisebbség, 1923. II/11.

91. Sándor József beszéde a közigazgatási törvényről (1931. június 25.) = BALÁZS Sándor: *Magyar képviselet a királyi Románia parlamentjében*, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008.
92. SÁRI János: *A hatalommegosztás és a társadalom-többségi elv = Alkotmánytan I.*, szerk. KUKORELLI István, Osiris Kiadó, Budapest, 2002.
93. SCHLETT István (szerk.): *A nemzetiségi törvényjavaslat országgyűlési vitája, 1868.* TTFK – Kortárs Kiadó, Budapest, 2004.
94. SCHLETT István: *A politikai gondolkodás története Magyarországon 1.*, Századvég Kiadó, Budapest, 2009.
95. SCHLETT István: *A politikai gondolkodás története Magyarországon 2.*, Századvég Kiadó, Budapest, 2010.
96. SCHLETT István: *Eötvös József*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1987.
97. SHAW Malcolm N.: *Nemzetközi jog*, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2008.
98. *Supplex Libellus Valachorum = Supplex Libellus Valachorum*, szerk. KÖLLŐ Károly Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1971.
99. SZABADFALVI József: *A nemzet. = Államelmélet. A mérsékelt állam eszméje és elemei II. Alapelvek és alapintézmények*, szerk. BÓDIG Mátyás, GYÖRFI Tamás, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002.
100. SZABÓ Béla: *A' magyar korona országainak státuszjogi és monarchiai állása a' Pragmatica Sanctio szerint*, Schmid Ferencz és Busch, Pozsony, 1848.
101. SZABÓ István: *A bírói normakontroll hazai bevezetésének sajátosságai: A szokásjog és a neoabszolutizmus jogának hatásai = Ad Astra Per Aspera. Ünnepi kötet Solt Pál 80. születésnapja alkalmából*, szerk. KOLTAY András, DARÁK Péter, Pázmány Press, Budapest, 2017.
102. SZARKA László: *Arad 1918, a magyar kormány és a Román Nemzeti Tanács tárgyalása az erdélyi kérdés átmeneti rendezéséről = Impériumváltás Erdélyben*, szerk. KOVÁCS KISS Gyöngy, Komp-Press Kiadó – Iskola Alapítvány Kiadó, Kolozsvár, 2020.
103. SZÁSZ Zoltán: *Politikai élet és nemzetiségi kérdés a dualizmus korában (1867–1918) = Erdély rövid története*, szerk. KÖPECZI Béla, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993.
104. SZEMERE Bertalan: *Szemere Bertalan miniszterelnök emlékiratai az 1848/49-i magyar kormányzat nemzetiségi politikájáról*, Cserépfalvi Kiadás, Budapest, 1941.
105. SZENCZEI László: *Magyar–román kérdés*, Officina, Budapest, 1946.
106. TAYLOR Alan John Percival: *A Habsburg Monarchia 1809–1918*, Scolar Kiadó, Budapest, 2011.
107. TIMON Ákos: *Magyar Alkotmány- és jogtörténet különös tekintettel a nyugati államok jogfejlődésére*, Hornyánszky Viktor cs. és kir. udvari könyvnyomdája, Budapest, 1903.
108. TOLDY Ferenc: *A Magyar Birodalom Alaptörvényei*, Emich Gusztáv M. Akad. Nyomdász, Pest, 1861.
109. TRÓCSÁNYI László: *Kisebbségi politikák, kisebbségi jogok = Emlékkönyv dr. Ruszoly József 70. születésnapjára*, szerk. HOMOKI-NAGY Mária, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2010.
110. VERESS Emőd: *Erdély mint jogtörténeti tér = Erdély jogtörténete*, szerk. VERESS Emőd, Forum Iuris, Kolozsvár, 2018.
111. VERESS Emőd: *Kilenc évtized – Az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv Erdélyben = Ad salutem civium inventa esse leges – Tisztelgő kötet Vékás Lajos 80. születésnapjára*, szerk. VERESS Emőd, Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár, 2019.
112. WESSELÉNYI Miklós: *Szózat a magyar és a szláv nemzetiség ügyében*, Wigand Ottónál, Lipcse, 1843.

113. *Willer József véleménye a közigazgatási törvényjavaslatról (1936. február 25.)* = BALÁZS Sándor: *Magyar képviselet a királyi Románia parlamentjében*, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008.
114. XENOPOL, A. D.: *Românii și ungurii* = A.D. Xenopol *Românii și ungurii*, szerk. SCHIFIRNEȚ Constantin, Editura Albatros, București, 1999.

NAGY CSONGOR ISTVÁN

A kisebbségi jogvédelem nyelvezete: „az igazat mondd, ne csak a valódit”

The Language of Minority Rights Protection: „Tell the Full Truth, Not Only That Which Is”

Abstract: The paper proposes an alternative (complementary) narrative for minority rights protection, which is based on dissociation and expressive language. Minority rights protection, besides the traditionalist thinking, should endeavour to identify the buzzwords that are familiar to the rule-of-law and human rights discourse of the 21st century. This quest should have two aspects: dissociation from the (fake) sovereignty associations and articulation of ethnic discrimination.

Keywords: alternative narrative, minority rights, language rights, autonomy, discrimination, Europe, representation

Összefoglaló: A tanulmány egy alternatív (kiegészítő) narratívát javasol a kisebbségi jogvédelem számára, amelynek két eleme a disszociáció és a kifejező nyelvezet. A kisebbségi jogvédelemben, a traditionalista kisebbségi jogvédelmi gondolkodás mellett, keresni kellene azokat a hívószavakat, amelyeket a XXI. századi jogállamisági és emberi jogi diskurzus ismer, és amelyekre rezonál. Ennek a keresésnek két fő szempontja a kisebbségi jogvédelem leválasztása (az egyébként hamis) szuverenitási asszociációkról és az etnikai diszkrimináció kérdésének artikulálása.

Kulcsszavak: alternatív narratíva, kisebbségi jogok, autonómia, diszkrimináció, Európa, képviselő

A romániai magyarságnak az elmúlt időszakban talán legnagyobb kiábrándultságot okozó élménye, hogy az európai és általában a nemzetközi intézményrendszer milyen kevéssé tudta vagy akarta elősegíteni az erdélyi magyarság védelmét. A 90-es évek nagy reménye, hogy a transzatlanti és európai integrációval jelentős mértékben javul a romániai magyarság helyzete, illetve jogvédelmi lehetőségei, hiú ábrándnak bizonyult (annak ellenére, hogy bár az autonómia és több nagy, szimbolikus kérdésben nem vagy alig történt előrelépés, a romániai magyarság helyzete a 90-es évek előtti időszakhoz képest ettől függetlenül jelentős mértékben javult). Az embernek hiányérzete van, különösen azt látva, hogy az európai jogállamisági vitában az Európai Unió és tagállamai milyen érzékenyen viszonyulnak a jogállamisági és emberi jogi kérdésekhez. Felmerül tehát a kérdés: ha a politikai, szexuális vagy vallási kisebbségek védelme ennyire fontos, akkor a nemzeti-etnikai kisebbségeké miért nem az?

Álláspontom szerint az ellentmondást részben az is okozza, hogy a romániai magyarság problémáit, panaszait nem megfelelően fogalmazzuk meg. Ehhez javaslok egy

új megközelítést. Nem állítom, hogy az általam javasolt megközelítés minden sérelmes helyzet orvoslására vagy artikulálására alkalmas, azt viszont igen, hogy nagyon sok problémára megfelelő reakció. Javaslatom két eleme a disszociáció és a kifejező nyelvezet.

1. Disszociáció: a kisebbségi jogvédelmet (már az asszociáció szintjén) proaktív módon el kell választani a területi szuverenitástól

Anélkül, hogy részletes történeti fejtegetésbe bocsátkoznánk, látni kell, hogy a kisebbségi jogvédelem, és úgy általában a nemzeti kisebbségek kollektív védelme csak a deklarációk szintjén tartozik a jogállamiság és az emberi jogi jogvédelem fő sodrához. Ennek okait a rossz történelmi asszociációkban kell keresni: a nemzeti kisebbségek helyzetével, jogaival kapcsolatos viták gyakran területi vitákhoz, fegyveres konfliktusokhoz kapcsolódnak, és sajnos ezt az asszociációt az elmúlt évtized sem gyengítette. Gondoljunk csak az orosz nyelv diszkriminálására Ukrajnában és a Krím Oroszország általi annektálására: az ukrainai oroszok nyelvi jogainak durva megsértése mint emberi jogi kérdés ritkán merül fel, azt felváltotta a területi szuverenitással kapcsolatos vita, amelynek az orosz kisebbség védelme, kronológiailag legalábbis, az előszobája volt. Bár a nemzeti kisebbségekkel szembeni hátrányos bánásmód ugyanúgy sérti az emberi jogi követelményeket, mint bármely más kisebbség diszkriminálása, a nemzeti kisebbségek esetén a kérdés, legalábbis tudat alatti szinten, összekapcsolódik az államiság problémájával. A romániai magyar kisebbség helyzetéről szóló diskurzus sokszor (egyébként teljesen alaptalanul) területi szuverenitási kérdésként jelenik meg, és ezáltal sajnos belesimul abba a paranoiába, mely szerint ahol nem az államalapító nemzet képezi a többséget, ott az állam szuverenitása gyenge és bizonytalan. A kisebbségi jogok történetét vizsgálva látjuk, hogy a második világháború utáni korszak, mind a nemzetközi szabályozás, mind a politikai viták szintjén, sokkal kevésbé foglalkozott a nemzeti kisebbségek kérdésével. Ennek a visszaesésnek az volt a nagyon egyszerű oka, hogy a két világháború közötti időszakban a nemzeti kisebbségek számos esetben területi követelések, és ezáltal háborús konfliktusok ürügyéül szolgáltak. Az első világháborút követően teret nyert az az elgondolás, hogy minden nemzetnek joga van az önrendelkezéshez, és ha erre nincs lehetőség, akkor garantálni kell a (kollektív) kisebbségi jogait. Ez a megközelítés sokak szemében, a második világháború fényében, kudarcnak bizonyult, így a kollektív jogok lekerültek a nemzetközi elvárások szintjéről, és a kérdés az emberi jogi terület részévé vált. Ezért a szuverenitással történő összekapcsolás (még akkor is, ha egyébként megalapozatlan) nagyon káros asszociáció, mert egy jogvédelmi problémát területi szuverenitási problémává alakít át. Míg az európai diskurzusban a jogvédelmi törekvések legitimek és kedvező fogadtatásban részesülnek, addig a területi szuverenitási törekvések aláássák az európai rendet.

Valamikor egy nemzetközi konferencián találkoztam egy tengerentúli kollégával, és beszédbe elegyedtünk a magyar–ukrán viszonyról. Kérdezte, hogy mi a feszültségek

oka, és kifejtettem neki: Ukrajna jelentős mértékben korlátozta és korlátozza a területén élő nemzeti kisebbségek jogait, ideértve a nyelvhasználat lehetőségét és terét. Ezt Magyarország kifogásolja, és fellép a kárpátaljai magyar kisebbség jogainak védelme érdekében. Teljes megdöbbenésemre a kolléga első reakciója az volt, hogy Magyarországnak van-e területi követelése Ukrajnával szemben. Ez a reakció nem csak azért volt döbbenetes a számomra, mert egyáltalán fölmerül az a nonszensz, hogy 2020-ban Magyarország területi követelésekkel léphet fel egy szomszédos országgal szemben. Sokkal megdöbbentőbb és kijózanítóbb volt számomra az, hogy az ilyen állítólagos területi követelésekkel kapcsolatos (paranoia által szült) félelmek milyen jelentős mértékben be tudják árnyékolni a kisebbségi jogvédelmet azáltal, hogy egy jogvédelmi kérdést területi kérdésként állítanak be. Ez egy borzasztóan káros asszociáció, még akkor is, ha teljesen alaptalan.

Meg vagyok győződve, hogy a romániai magyar kisebbség jogvédelmével kapcsolatos vitákat le kell választani ezekről a területi szuverenitási asszociációkról. Ha ezt nem tesszük meg, nehezebben tudjuk majd érveinket megértetni a többségi nemzettel és a nemzetközi közösséggel. Ezt már csak azért is meg kell tenni, mert egyébként az erdélyi magyar jogvédelmi törekvéseknek nincs területi szuverenitási alapjuk, az elszakadás semmilyen formában nem szerepel az erdélyi magyarság tervei között. Sem a kisebbségi jogok, sem az autonómia nem korlátozza az állami szuverenitást, mint ahogy a települési önkormányzatok hatáskörei esetén sem beszélhetünk arról, hogy a román állam szuverenitása korlátozódik, csak azért, mert bizonyos ügyek nem a központi kormányzat, hanem a helyi önkormányzat hatáskörébe tartoznak (szemben például az Európai Unióval, amelyre Románia tényleg átruházott szuverén hatásköröket). Ettől függetlenül ez egy élő, rossz asszociáció, aminek elejét kell venni.

2. Kifejező nyelvezet: etnikai diszkrimináció

Azt gondolom, hogy a területi és tradicionalista kisebbségi jogvédelmi gondolkodás mellett meg kellene találni azokat a hívószavakat, amelyeket a XXI. századi jogállamisági és emberi jogi diskurzus ismer, és amelyekre rezonál. Talán sokan felteszik a kérdést: miért fontosabb a politikai, szexuális és vallási kisebbségek védelme, mint az etnikai kisebbségeké? Miért nem kell védeni az etnikai kisebbségeket, ha más társadalmi kisebbségeket kell? A válaszom, és ez talán sokakat meglep: az európai gondolkodásban az etnikai kisebbségek védelme ugyanolyan fontos, mint a politikai, szexuális vagy vallási kisebbségeké, mindegyik kisebbség védelemre jogosult és érdemes. A problémát az okozza, hogy a magyar kisebbség jogvédelem iránti igényét sokszor nem úgy fogalmazzuk meg, hogy azt a nemzetközi mainstream megértse és arra rezonálni tudjon. Ebben a gondolkodásban az autonómia és az „ez a mienk” típusú gondolkodás nem nyert terepet és értelmezhetetlen. Viszont értelmezhető a diszkrimináció (a közvetett diszkrimináció, a szisztematikus diszkrimináció), a kisebbségek háttérbe szorítása, a társadalmi integráció hiánya, az ellenük történő gyűlöletkeltés, uszítás.

A magyarság Erdélyben őshonos, bizonyos városok és emlékhelyek a magyar nemzet történetének integráns részei, a magyarság kulturális otthonát képezik. Ezzel azonban nem támasztható alá legitim módon például a kétnyelvűség követelménye. Nem meggyőző érv, sőt, inkább provokatív azt állítani, hogy egy adott városban azért kellene kétnyelvű feliratok, mert az egy ősi magyar város – bár megfigyelhető, hogy a korábbi szász településeken mindezzel nincs probléma. Ha azonban a lakosság egy jelentős része magyar anyanyelvű, akkor kirekesztő és diszkriminatív kizárni őket a városképből. A román történelemfelfogás jelentősen eltér a magyartól, ez nem emberi jogi kérdés. Az azonban már európai szinten értelmezhető probléma, ha a kötelező tananyag közösségekkel szemben ellenérzéseket táplál, előítéletekre erősít vagy hoz létre, fokozza a közösségek közötti feszültséget.¹⁸⁹

A közelmúltban például komoly vitát kavart, hogy a kolozsvári vasúti pályaudvar építésének 150. évfordulója (1870–2020) alkalmával az először kihelyezett emléktábla nem sorolta föl az 1945 előtti állomásfőnököket.¹⁹⁰ Az emléktáblán csak az 1945 utáni vezetők neve szerepelt, az 1945 előtti időszak állomásfőnökeiről annyi állt, hogy „ismeretlenek” (necnoscuti). Ez komoly vitát kavart: sokan úgy értelmezték, hogy a román vasút ignorálni akarja, sőt, meg akarja tagadni az állomás 1945 előtti magyar történelmét. A magyar közösség képviselői szerint az volt a probléma, hogy az 1945 előtti magyar időszak állomásfőnökei nem szerepelnek az emléktáblán. Ez valóban nagy probléma, és nagyon öröndetes, hogy megoldódott. Az emléktáblát látva, az én első asszociációm azonban teljesen más volt. Nem az a probléma, amit ez a tábla nem vés kőbe, hanem az, amit kőbe vés: 1945 óta a kolozsvári pályaudvarnak csak román etnikumú (legalábbis román nevű) vezetői voltak. Kell-e ennél világosabb bizonyíték a szisztematikus etnikai diszkriminációra? Egy olyan városban, amelynek a 60-as években is majdnem fele magyar volt, a pályaudvar vezetője kizárólag román lehetett. Mintegy 80 év alatt egyetlen magyar nemzetiségű román állampolgár sem lehetett állomásfőnök. Természetesen az 1990 előtti időszakot nem tudjuk számonkérni a román többségen, azonban az 1990 utáni demokratikus időszak igenis számonkérhető. Ez akkor is érdekes, ha egyébként a probléma megoldódott, és egyébként éppen a jóindulatú hozzáállás bizonyítéka: bár az először kitett emléktábláról valóban lemaradtak az 1945 előtti állomásfőnökök nevei, a Magyar Államvasutak meghívást kapott az ünnepségre, és bár a MÁV képviselőjének előadása a járványhelyzet miatt elmaradt, írásbeli üdvözlését felolvasták.

Ha ezen logika mentén haladunk tovább, és megnézzük mondjuk a Román Akadémiát, ahol enyhén szólva alulreprezentált a magyarság (lényegében nincs magyar nemzetiségű román akadémikus), vagy a külügyet, akkor látjuk, hogy a magyarságot etnikai alapon (!) teljes mértékben kizárják ezekből az intézményekből. Ez nemcsak óriási, de egyúttal érthető és elmagyarázható probléma is. Erre az egyik reakció, hogy alapítsunk párhuzamos

¹⁸⁹ Kisebbségi monitor 2020. Kérdőíves vizsgálat, tartalomelemzés és diskurzuselemzés (kutatási terv). https://balvanyos.org/wp-content/uploads/2020/07/Kisebbségi_monitor_2020.pdf

¹⁹⁰ ROSTÁS Szabolcs: „Megkerültek” a kolozsvári magyar állomásfőnökök, Krónika, 2015. március 19. <https://kronikaonline.ro/erdelyi-hirek/amegkerulteka-a-kolozsvari-magyar-allomasfonokok>; BEDE Laura: Kizárólag román nyelvű táblával emlékeztek a magyarok által épített vasútvonalra Kolozsváron, Krónika, 2020. szeptember 7. <https://kronikaonline.ro/erdelyi-hirek/erdelyi-vasuti-unnep-150-eves-a-kolozsvarnnagymarad-vasutvonal>.

romániai magyar akadémiát vagy intézményt. Ez azonban nem lehet az egyedüli reakció: adófizető állampolgárként a romániai magyarság igenis elvárhatja, hogy ne legyen diszkrimináció áldozata. Ráadásul hogyan várhatjuk, hogy a Román Akadémia álláspontja érzékeny legyen a kisebbségek problémái iránt, ha csak román nemzetiségű tagjai vannak? De ugyanez a probléma merül fel a bíróságok és a közigazgatás esetén. Hogyan várható el egy testülettől, hogy érzékeny legyen egy etnikai kisebbség problémáira, ha abból az adott etnikum és ezáltal annak kulturális háttere szisztematikusan ki van zárva?

Ugyanígy nagyon szorosan kapcsolódik a diszkrimináció kérdéséhez a kulturális különbségekkel, eltérő identitással kapcsolatos érzéketlenség. Diszkrimináció az, ha azonosakat eltérően, vagy eltérőket azonos módon kezelünk. A magyar és román vallási ünnepek (például húsvét) időpontja sokszor eltér egymástól. Azt gondolom, hogy abszolút artikulálható igény, hogy a magyar vallási alapú ünnepnapokat figyelembe kellene venni a szabadságolásoknál, oktatási szüneteknél, a bírósági tárgyalási napok kitűzésénél stb. Ráadásul ez nem is kisebbségi jogi, hanem vallásszabadsági kérdés. A romániai magyarság anyanyelve a magyar, és az kérdésesen felül áll, hogy az anyanyelv feladása nem várható el, de még csak nem is jutalmazható. Ettől függetlenül teljesen legitim elvárás a román állam részéről, hogy az erdélyi magyarok magas szinten beszéljék a román nyelvet. A nyelvi intoleranciának, illetve az anyanyelvbe bújtatott etnikai diszkriminációnak azonban nincs helye. Döbbenetes volt számomra látni, amikor Bănescu államelnök nem nevezte ki Biró Rozáliát miniszternek, mert egy rádiós átverésben sikerült megviccelni. Egy rádióműsor abból csinált viccet, hogy a románok nem ismerik a „biped” szó jelentését; tréfából felhívták a nagyváradi polgármesteri hivatalt, és megréfélták a város akkori alpolgármesterét, Biró Rozáliát, aki beleesett a csapdába (elárulva, hogy ő sem ismeri a „biped” szó jelentését). Bănescu államelnök erre az esetre hivatkozva megtagadta Biró Rozália miniszteri kinevezését.¹⁹¹ A probléma ezzel az, hogy ez egy olyan ritka szó, amelyet láthatóan a román anyanyelvű polgárok többsége sem ismer,¹⁹² és így ebben a kontextusban inkább az etnikai diszkrimináció ürügyeként szolgált. Ez a diszkrimináció azért is égbekiáltó, mert más, nem román anyanyelvű politikusok esetén (Raed Arafat, Dominic Fritz, Clotilde Armand) úgy tűnik, hogy nem okoz problémát az akcentus vagy a kisebb nyelvi botlások, hibák. És ez a szempont talán már könnyebben elmagyarázható, mint néhány évtizeddel ezelőtt: minden bizonnyal a külföldön dolgozó több millió román állampolgár sem örülne, ha nyelvi intoleranciával találkozna Németországban, Olaszországban vagy Spanyolországban. Nem jár jutalom a romániai magyarságnak azért, mert folyékonyan beszél románul, azonban elvárhatnak egy kis jóérzést és rugalmasságot. Végére is mit jelent az, hogy valakinek akcentusa van: ő egy olyan nyelvet is beszél, amit te nem!

Ez egy olyan probléma, amit mind a román többség,¹⁹³ mind pedig az európai közösség megért egy olyan korszakban, ahol (teljesen üdvözlendő módon) a nemzetközi

¹⁹¹ Biró Rozália bársonyszékébe kerülhet a „biped” szó, Krónika, 2014. augusztus 01. <https://kronikaonline.ro/belfold/biro-barsonyszekebe-kerulhet-a-abipeda-szo>.

¹⁹² <https://www.youtube.com/watch?v=QX0j11f2fmY>; <https://www.youtube.com/watch?v=Fgv9wxGMiI4>

¹⁹³ TORÓ Tibor, KISS Tamás: Etnikumközi Monitor 2020, Magyarellenesség és a COVID-19 hatásai a politikai értékrendre Romániában. Telefonos és online adatfelvétel. Gyorsjelentés. SZKI – Bálványos Intézet. http://szki.ro/wp-content/uploads/2020/10/etn_monitor_2020_jelentes.pdf; Biró Blanka: Nem tűrt anyanyelvhasználat: nem akarnak diszkriminálni, de nyelvi kérdésekben

konferenciákon figyelnek arra, hogy legyenek női előadók, ahol a legenyhébb etnikai diszkrimináció (vagy diszkriminatív nyelvezet) is elfogadhatatlan, ahol a szisztematikus diszkriminációt nem lehet cinikus mondatokkal elűzni, a jelentős szintű alulreprezentáltságot nem lehet megmagyarázni. A romániai magyarság ugyanis nem hátrányos helyzetű, képzetlen; nincs rosszabb egzisztenciális helyzetben, mint a román többség. Míg a cigányság esetén az alulreprezentáltság mélyebb diszkriminatív hátrányokkal magyarázható (hiszen a cigányság körében alacsonyabb a diplomások, képzetek aránya), a magyarság esetében a társadalmi státusz ezt nem magyarázza.

A közelmúltban kisebb botrányt kavart, hogy egy álláspályázatnál a román külügy-minisztérium külön előírta, hogy a pályázó csak román etnikumú lehet.¹⁹⁴ Ezt ugyan a minisztérium később visszavonta és véletlen tévedést említett, azonban a külügyi állomány etnikai összetétele pont azt erősíti meg, hogy amit a pályázati kiírás explicit módon tartalmazott, az a valóságban implicit módon érvényesül. Azt gondolom, hogy ez az ügy sokkal nagyobb erőfeszítést is megért volna, hiszen itt egyértelműen etnikai-faji diszkriminációról volt szó, ami teljes mértékben elfogadhatatlan (még ha állítólag véletlen tévedés is), és amit mind a román többség, mint pedig Európa megért.

Autonómia helyett/mellett antidiszkrimináció

A szisztematikus diszkrimináció, szemben például az autonómiával, nem olyan probléma, amely fölött az Európai Unió szemet hunyhat vagy szemet huny. Ehhez pedig statisztikákra és kutatómunkára van szükség. A romániai magyar közösségben általánosan elfogadott, hogy a székelyföldi megyékbe, színmagyar településekre, távoli helyekről hoznak magyarul nem beszélő román nemzetiségű rendőrt. Tudjuk és látjuk, hogy az állami egyetemeken, a közigazgatásban, a bíróságokon alulreprezentáltak a magyarok. Ez azonban egészen addig csak anekdota, amíg nincsenek ezt alátámasztó statisztikáink.

A fenti szempontok rendkívül fontosak az európai jogállamisági vita összefüggésében, és éppen emiatt nagyon hatásosak tudnának lenni. Bár sokan gondolják Magyarországot a jogállamisági vita egyik „terheltjének”, ez a romániai magyar közösség számára valójában egy kiváló lehetőség. Ez azonban csak akkor aknázható ki, ha erre a magyar közösség rá tud csatlakozni, igényeit, sérelmeit és problémáit meg tudja fogalmazni a jogállamisági vita nyelvén. Nem igaz, hogy az európai mainstream szerint csak a szexuális kisebbségeket nem szabad diszkriminálni, a nemzeti-etnikai kisebbségeket szabad. A rossz percepció oka, hogy a szexuális kisebbségek panaszkodnak a diszkrimináció miatt és fellépnek vele szemben, a romániai magyar közösség ezen a prizmán keresztül nem fogalmazza meg sérelmeit és igényeit. Ezen mielőbb változtatni kellene.

elutasítóak a románok, Krónika, 2020. október 23. <https://kronikaonline.ro/erdelyi-hirek/nem-turt-anyanyelvhasznalat-nem-akarnak-diszkriminalni-de-nyelvi-kerdesekben-elutasitoak-a-romanok>.

¹⁹⁴ ROSTÁS Szabolcs: Nem román etnikumú állampolgárok nem jelentkezhetnek külgazdasági attasénak? Krónika, 2020. május 8. <https://kronikaonline.ro/belfold/nem-roman-allampolgarok-nem-jelentkezhetnek-kulgazdasagi-attasenak-miniszterium-tevedtunk>.

SZŐCS SÁNDOR ATTILA

A Kolozsvár-tábla ügye

The Case of “Kolozsvár” Place Name Table

Abstract: The present case study points to the arguments of those lawsuits that lasted for years, which resulted multilingual town nameplates on the city limits of Cluj-Napoca, after decades of omissions. In addition to describing the related rules of both domestic and international law, the study not only explores the legal arguments developed on the basis of them but also points out the controversial points of the regulation and the omissions of the Cluj-Napoca municipality. It also presents the activities of civic initiatives and organizations that, in addition to legal conditions and mere statistics, demonstrate a real societal need for multicultural cooperation and peaceful coexistence.

Keywords: Kolozsvár, Cluj-Napoca, Klausenburg, lawsuit, multilingualism, statistics, domestic law, international law, NGOs, multiculturalism, cooperation, coexistence

Összefoglaló: Jelen esettanulmány azoknak az évekig tartó peres eljárásoknak az érveire mutat rá, amely eljárások eredményeképpen ma, évtizedes mulasztásokat követően Kolozsvár városhatárain többnyelvű helységnévtáblák kerülhettek kihelyezésre. A tanulmány mind a hazai, mind a nemzetközi jog kapcsolódó szabályainak ismertetésén túl nemcsak az azok alapján kidolgozott jogi érveket tárja fel, hanem rámutat a szabályozás vitás pontjaira, a kolozsvári önkormányzat mulasztásaira is. Bemutatásra kerül továbbá azon civil kezdeményezések és -szervezetek tevékenysége, amelyek által a jogszabályi feltételeken és pusztán statisztikai adatokon túl bizonyítják a valós társadalmi igényt a multikulturális együttműködésre és a békés egymás mellett élésre.

Kulcsszavak: Kolozsvár, Cluj-Napoca, Klausenburg, per, többnyelvűség, statisztika, belső jog, nemzetközi jog, civilszervezetek, multikulturalizmus, együttműködés, együttélés

Az alábbiakban ismertetett igen érdekes és idővel nagy sajtóvisszhangot nyert ügyet a Hollandiában bejegyzett European Committee Human Rights Hungarians Central Europe alapítvány indította el. Az alapítvány, szabályzata értelmében, a nemzeti kisebbségek jogainak tiszteletben tartását szolgálja és vizsgálja, igyekszik előmozdítani. Az alapítvány képviselői tevékenységük során abszurdnak tartották, hogy Kolozsvár város neve neve magyarul kiírva, holott az 1995. évi strasbourgi keretegyezmény előírt ilyen elvárásokat olyan helységek esetén, ahol egy-egy tradicionális kisebbség jelentős számban él. Márpedig az 50 000 magyar lakost Kolozsvár esetében igencsak jelentős számnak lehet minősíteni.¹

¹ Valójában, de facto, Kolozsvár magyar lakossága ennél jóval nagyobb, mivel általában a lakosság alig fele jelentette be lakhelyét a városban, holott a másik fele is megtelepedett a helységben.

Igaz, hogy a helyi közigazgatásra vonatkozó (*Legea administrației publice locale*) 2001. évi 215. törvény előírásai szerint az olyan nyelvi-etnikai jogokat, mint a kétnyelvű helységnévtáblák vagy közérdekű információk kisebbségi nyelven való megjelenítése, csak olyan közösségek élvezhetik, ahol az illető kisebbség arányszáma meghaladja a 20 százalékot. Jobban mondva, csak az ilyen helységekből kötelező hivatalból eljárni ezen jogok érvényesítése érdekében. Kolozsvár esetében a magyarság arányszáma alig haladta meg a 15%-ot. Feltevődött tehát az a kérdés, hogy esetünkben csakis a 2001. évi 215. törvény alkalmazható, ugyanis ezáltal lett a belső jogba átültetve a kisebbségek védelmére vonatkozó strasbourgi keretegyezmény egy része, vagy pedig ennek a nemzetközi szerződésnek a román jogrendszerben nem konkretizált előírásai is érvényesülhetnek? Az említett keretegyezmény nagyon részletesen tárgyalja a kisebbségi nyelv használatát, az anyanyelvű feliratok nyilvános használatát és a médiajogot, nyilvánvalóvá téve, hogy kétség esetén a kisebbség számára kedvezőbb döntések születessenek.²

Az alapítvány és a kolozsvári magyar kisebbség előnyére szolgált, hogy 2002-ben született egy helyi tanácsi határozat, miszerint Kolozsvár elnevezését magyarul is ki kell írni az összes, városba be- és kivezető út szélén.

Az alapítvány felszólítását elutasították, az önkormányzati határozat végre nem hajtását költségvetési érvekkel indokolta meg a Polgármesteri Hivatal. Arra hivatkozott, hogy bár létezik a 99/2002. városi önkormányzati (helyi tanácsi) határozat, amely szerint magyarul is ki kell írni a város nevét, de erre nem utaltak ki költségfedező pénzalapot.

A 2004. évi 554. törvény, amely a közigazgatási bíráskodást szabályozza, egyértelműen előírja az előzetes felszólítási eljárást, vagyis azt a követelményt, hogy a kérelmező először a közigazgatási szervhez kell forduljon, és csak joga érvényesítésének megtagadása után fordulhat a bírósághoz.³ Az illetékes bíróság ilyen esetekben a megyei szintű törvényszék. Tehát a visszautasítás nyomán az alapítvány keresetet nyújtott be a Kolozsvári Törvényszékhez, 2014 májusában.

Hangsúlyozom: a per tékje tulajdonképpen az volt, hogy joga van-e a kolozsvári magyar kisebbségi közösségnek a magyar helységjelző táblák kitételére a város ki- és bejáratainál. Még pontosabban, román és magyar feliratú egységes táblákról volt szó. Az alapítvány magára vállalta a kihelyezés költségeit, elvágva ezzel a költségvetésre vonatkozó bürokrata jellegű érvelést.

Maga a perbeadvány, azaz a keresetlevél igen óvatos és kimért hangnemben fogalmazódott meg. Az alapítvány képviselői kihangsúlyozták a per emberi jogi tartalmát, és kérték az etnikai jellegű érvek mellőzését. Persze előre látható volt, hogy ilyenfajta szenvedélyek előtérbe fognak kerülni, tekintettel a polgármesteri hivatal Funar iskolája alatt nevelkedett jogászaiknak a felfogására.

A kereset az 1995. február 1-jén Strasbourghban elfogadott kisebbségvédelmi keretegyezmény két követelményét sorolta fel érvként, hozzátéve az önkormányzati konkrét határozatot.

² FÁBIÁN Gyula, ÖTVÖS Patrícia: *Kisebbségi jog*. Komp-Press, Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 2003, 41.

³ A 2004. évi 554. törvény a közigazgatási bíráskodásról a 7. cikkében egyértelműen kimondja a kötelező előzetes eljárást, felszólítás útján. Többek között be nem tartott jog érvényesítését kérheti a kérelmező.

Az első követelmény a jogot kérelmező kisebbségi közösség jelentős száma volt. Kimutatást nyert, hogy 1910-ben Kolozsvár magyar lakossága 82%-os volt az összlakossághoz viszonyítva, igaz, hogy jelenleg csak 15,7%-os a magyarság aránya Kolozsváron, de ez a százalék abszolút számokban kifejezve nagy létszámú csoportot, az 50 000 főt meghaladó lakosságot jelent, tehát az igény nagyon is valós.

A második érv a múltból származó és ma is tapasztalható kulturális jellegű fizikai és szellemi jelenlét (temetők, épületek, szobrok, iskolák stb.).⁴

Végül, de nem utolsósorban, a kereset hivatkozott a fent említett 99/2002. kolozsvári önkormányzati határozatra, amely elrendelte a kétnyelvű hivatalos helységnevtáblák kihelyezését.

Az előzetes bírósági eljárás során az alapítvány képviselőinek legnagyobb öröme sem az önkormányzat, sem a polgármesteri hivatal nem iktatott ellenkérelmet, azt az egyedüli és határidőhöz kötött perbeadványt, amely által kifogásokat lehet állítani. Később, jogorvoslati peres eljárásban sem lehet felhozni olyan új érveket vagy kifogásokat, amelyek nem szerepeltek az ellenkérelemben.⁵ Annál is inkább nagy megkönnyebbülés jellemezte az alperesek ilyen jellegű mulasztását, mivel pszichológiai szempontból tartani lehetett egy elutasító döntéstől, tekintve az ügy etnikai jellegű töltetét.⁶

2014. július 11-én a Kolozsvári Törvényszék a felperes alapítvány javára döntött, és elrendelte a kétnyelvű helységnevtáblák kihelyezését. Pontosabban, kötelezte a Kolozsvári Polgármesteri Hivatalt ilyen jellegű kötelezettség teljesítésére.⁷

Ennél kellemesebb meglepetést már csak a döntés indoklása jelenthetett. A román nemzetiségű bírónő hihetetlen munkát fektetett be az indoklásba, főleg minőségi szempontból. Bevett bírói gyakorlat, hogy az indoklásba a bíró a nyertes fél érveit építi be. Ezen túlmenően, a bíró olyan indokokat hozott fel a kolozsvári magyar kisebbség perben kifejezett jogosultságára nézve, hogy az alapítvány jogászaire nézve már-már megszégyenítő volt ezen indokok eredeti kereseti indokolásban való rögzítésének elmulasztása.⁸

Miután a határozat felsorolja mindazon belső jogi szabályokat, amelyek érdemben és eljárás szempontjából a kolozsvári magyarság igazát támasztják alá, kifejti, hogy mindaz, amit a törvény nem tilt, jogos.⁹ Igaz, hogy a törvény előírja a minimális 20%-os arányszámot ahhoz, hogy a kisebbségnek joga legyen anyanyelvi nyilvános feliratokra, de ez egy olyan előírás, amely kötelezi a helyi hatóságokat. Ugyanakkor nem létezik tiltó jogszabály arra nézve, hogy ha a kisebbség arányszáma kisebb 20%-nál, nem lehetne joga ilyen feliratokra. Tehát olyan következtetést von le a bíróság indoklása, hogy a

⁴ Szintén az 1995. évi keretegyezmény követelménye.

⁵ SZÉKELY János: *Román Polgári eljárásjog*, Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár, 2018, 108.

⁶ GERGELY Jenő, IZSÁK Lajos: *A huszadik század története*. Pannonia kiadó, Budapest, 2000. Bár Kolozsvár magyar lakossága nagy lelkesedéssel fogadta Horthy Miklós bevonulását, a magyar adminisztráció bevezetését és a magyar helységnevtábla kihelyezését, ugyanezt nem lehet elmondani a románokról, akik számára hosszú ideig szomorú emlékeztetővé váltak ezek az események.

⁷ A bírósági határozat száma 4800/2014, az ügyirat (dosszié) száma 1516/2014.

⁸ A kereset háromoldalas volt, míg a döntés 15 oldalas.

⁹ RITEȘ Laura: *Interpretarea, instituție fundamentală a dreptului*, Universul Juridic, București, 2014, 71–73. A szerző kiemeli, hogy az alapvető emberi jogok és szabadságok terén az elv érvényesítésének fontossága hangsúlyos.

kétnyelvű helységnévtáblák kihelyezése akkor is indokolt lenne, ha nem létezne ilyen jellegű önkormányzati határozat. Figyelemmel arra, hogy egy ilyen határozat létezik, érvel tovább a bíróság, egyértelműen a Kolozsvári Polgármesteri Hivatal kötelessége lett volna a táblák kihelyezése.

A bíróság rámutat, hogy a helyi tanácsok határozatainak végrehajtása a polgármesteri hivatalok feladata a közigazgatási törvény értelmében. Viszont, hogy ilyen téren a legkisebb kétség se merüljön fel, a helységnévtáblák szabályozását részletező kormányhatározat is előírja a polgármesterek kötelességét a két- vagy többnyelvű helységnévtáblák kihelyezésére, ott, ahol a lakosság arányszáma ezt igazolja vagy önkormányzati határozat született.¹⁰

A bírósági határozat hivatkozik olyan joggyakorlatra is, amely által más helységeken hasonló jellegű keresetek el lettek utasítva, ám ezeket helytelennek minősíti. Ugyanakkor a bíróság említést tesz arról, hogy Erdélyben nem ritka az olyan városok esete, ahol két- vagy többnyelvű felirat van hivatalosan kihelyezve a közlekedési szabványosított helységnévtáblákon, annak ellenére, hogy az ott élő kisebbségek arányszáma meg sem közelíti a 20 százalékot.¹¹

A kisebbségeket illetően kialakult egy olyan nemzetközi gyakorlat, amely egyezmények és joggyakorlat által is pártolja a hátrányos megkülönböztetés kritériumainak növelését és azt a felfogást, hogy adott esetben a diszkrimináció nem csak a tradicionális szempontok alapján dönthető el.¹² A törvénytáblák határozat rámutat, hogy a kolozsvári magyar közösség esetünkben nem a románokkal szemben szenved hátrányos megkülönböztetést, hanem az említett városok magyar közösségeivel szemben.

Bár az eddig felsoroltak alapján minden jogi érvet kimerítőnek tűnik a határozat, a bíró nem állt meg ezen a ponton, hanem kutatásokat végzett a nemzetközi jog szabályozása terén is. Mielőtt rátérne az ügyre vonatkozó nemzetközi egyezmények taglalására, kitér az ilyen jellegű jogszabályok „erejére”, azaz alkalmazásuknak kötelező jellegére. *„Románia Alkotmányának 20. cikke szerint, az állampolgárok kötelezettségeit és jogait szabályozó alkotmányos előírásokat úgy kell alkalmazni, hogy ezek összhangban legyenek az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatával és a Románia által elfogadott nemzetközi szerződésekkel. Ezt hivatott kiegészíteni a második bekezdés, amely kimondja, hogy abban az esetben, amikor az alapvető emberi jogokat szabályzó nemzetközi szerződések és a belső törvények között ellentmondás van, az előbbieket kell alkalmazni. A romániai modern jogtudomány is alátámasztja ezeket az érveket, sőt egyes szerzők a jogrendszerek nemzetközivé válásáról beszélnek.”*¹³

¹⁰ Az 1206/2001. kormányhatározatra hivatkozik a döntés, amely határozat 11. cikkének második bekezdése egyértelműen rámutat arra, hogy a helységnévtáblák kihelyezése a polgármesteri hivatalok feladata.

¹¹ Például Nagyenyed, Vajdahunyad, Radnót, Segesvár vagy Temesvár esetében.

¹² HALMAI GÁBOR, TÓTH GÁBOR ATTILA: *Emberi jogok*, Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 363–414. Ebben a tudományos műben kiválóan ki van mutatva a diszkriminációs helyzetek állandó bővülése.

¹³ Radu Bogdan BOBEI: *Teoria conflictului de legi civile*, Universul Juridic, București, 2020. A szerző egy posztnemzeti állami jogrendszer kialakulásáról igyekszik meggyőzni a jogásztársadalmat, nemcsak az alapvető emberi jogok területén, hanem magánjogi síkon is.

Tehát az emberi jogokat szabályozó nemzetközi szerződéseknek prioritásuk van a belső törvényekkel szemben, ami azt jelenti, hogy hasonló prioritást élveznek a kisebbségi jogokat szabályozó szerződések is, amelyek szerves részei az egyetemes nemzetközi emberi jogok védelmének.”¹⁴

A fentebb említett strasbourgi kisebbségvédelmi keretegyezmény alkalmazását a bíróság jóváhagyja, sőt igen szépen taglalja a magyarság által a városnak ajándékozott kultúra és civilizáció gazdagságát, és egyenesen hálátlanságnak tartja a helységnévtáblák magyar nyelvű feliratozásának a megtagadását.

A határozat vonatkoztat egy olyan jogi alapra is, amely figyelmünket elkerülte, jó értelemben szégyenítve meg az alapítvány jogászait. Felhívja a figyelmet az 1996-ban aláírt együttműködési és jószomszédi szerződésre, amely Románia és a Magyar Köztársaság által kötött meg Temesváron. Ez a nemzetközi szerződés előírja a többnyelvű helységnévtáblák és utcanévek kiírását az olyan helyiségekben, ahol jelentős számban élnek kisebbségek, mindkét szerződő fél településeinek esetében.

Amint láthattuk, Románia a „jelentős számot” 20% fölött határozta meg. Hogy ez a szám méltányos-e vagy sem, az vitatható. Viszont az említett kétoldali szerződés egyértelműen szorgalmazza azt, hogy a kisebbségi jogok kölcsönös tiszteletben tartása azt jelenti, hogy ha valamely szerződő fél a jövőben kedvezőbb feltételeket biztosít a kisebbségnek belső jogszabály útján, akkor a másik szerződő fél is (automatikusan) ugyanolyan kedvező feltételeket kell teljesítsen a saját kisebbsége javára. A bíró nem restelt utánanézni a magyarországi helyzetnek, és rábukkant a magyar 2011. évi CLXXIX. törvényre, amely a kisebbségi jogokra vonatkozik, és felfedezte, hogy a magyar törvény kedvezőbb, legalábbis ami a többnyelvű nyilvános feliratozást illeti. Magyarországon kötelező a többnyelvű feliratozás annak a kisebbségnek a nyelvén is, amelynek arányszáma meghaladja a 10 százalékot. Tehát, vonja le a következtetést a bíróság, a kétnyelvű táblák kihelyezése mindenképpen kötelező, mert az kétségtelen, hogy a magyar lakosság arányszáma jelenleg is meghaladja a 10%-ot.

Megemlítem, hogy a per teljesen „médiamentes” volt, viszont a határozat kiszivárgott, és az ügyet hatalmas szenzációként tálalta a magyar és román mass-media. Meglepő volt, hogy a román nyelvű sajtó nagy része pozitívan értékelte a határozatot. Ezáltal is nyilvánvalóvá vált, hogy a per nem „románellenes”, hanem a helyhatósági szervekkel szemben folyik.

Sajnos ez a méltányos és jól megalapozott határozat kérészetűnek bizonyult, ugyanis a Kolozsvári Polgármesteri Hivatal felfolyamodását a Kolozsvári Ítéltábla elfogadta. Az ítéltáblai határozat és annak indoklása nagyon lakonikus volt, a felperes alapítvány perképességének megtagadásában állt. Az ezt követő felháborodás egyik pillanatában született egy cikk, amelyben e sorok írója tömören így jellemezte a határozatot: „yankey go home”.¹⁵ Tudniillik, az Ítéltábla indoklása szerint egy holland alapítványnak nincs semmilyen joga, hogy a romániai magyar kisebbséget képviselje.

¹⁴ FÁBIÁN, ÖTVÖS: *i. m.*, 214. Ebből a tudományos munkából idéztem, de a bírósági határozat is ezt az eszmefuttatást tartalmazza, valamennyire tömörebb módon, szóról szóra idézve Románia Alkotmányának 20. cikkét.

¹⁵ Szócs Sándor Attila: *Kolozsvári Tábla*, Erdélyi Jogász, 2015. I/1., 32–41. A cikk nem tudományos jellegű, a folyóirat első számai a szép és tiszta magyar jogi nyelvezet ápolását tűzte ki célul.

Nem vonták kétségbe a magyar kisebbség azon jogát, hogy kétnyelvű (román és magyar) feliratok szerepeljenek a hivatalos helységnévtáblákon, de a lényeg az volt, hogy egyelőre esély sincs ilyen táblák kihelyezésére. További jogorvoslatra nem nyílt lehetőség, ugyanis a közigazgatási bírósági eljárásban csak egyszer lehet felfolyamodni, a felfolyamodásban kimondott döntés jogerős.

Így nem volt „hol” kifogásolni egy nagyon is lényeges kérdést, azaz egy durva jellegű eljárásjogi visszaélést. Miről is van szó? Fentebb már emlegettem, hogy sem az önkormányzat, sem a polgármesteri hivatal alperesi minőségben nem éltek azon jogukkal, hogy ellenkérelem útján bármilyen kifogást támasszanak. Márpedig az ilyen jellegű mulasztás jogvesztéssel jár. *„Az ellenkérelem beterjesztése főszabály szerint kötelező.”* Ha ezt az alperes elmulasztja, a jogvesztés joghatása áll be: a per folyamán ellenkező kifejezett jogszabályi rendelkezés hiányában bizonyítást nem indítványozhat, és magánérdekű anyagi és eljárásjogi kifogásokat sem emelhet (Román Polgári eljárási törvénykönyv, 208. cikk). A jogalkotó egyes közérdekű kifogások későbbi emelését is kizárja, ha az ellenkérelem útján nem történt meg.¹⁶

Ugyanez a helyzet természetesen a perorvoslati eljárást is érinti, jobban mondvá érintenie kellett volna, és a polgármesteri hivatal felfolyamodásban felhozott kifogásait az Ítéletáblának vissza kellett volna utasítania. Viszont a határozat végleges volt, és ezt a törvénytelséget már nem lehetett orvosolni.

Tekintettel a végleges határozat indokaira, megalakult a Minority Rights Egyesület, kolozsvári székhellyel, ugyanis célunk nem az afőlötti siránkozás volt, hogy mennyire jogfosztottak vagyunk, hanem az, hogy ki legyen írva magyarul is: „Kolozsvár”. Okulván az előző mulasztásokból, gondunk volt arra, hogy minden jogi érvet felhozzunk, és még egyszer átvizsgáljuk az ügy részleteit. Nem voltunk azonban naivak, tudtuk nagyon jól, hogy születhet egy újabb határozat, amely egész egyszerűen arra a tényre hivatkozhat, hogy a város lakosságának 20%-át nem haladja meg Kolozsvár magyar lakossága. Tudtuk azt is, hogy egy új per keretében az alperes is jóval felkészültebb lesz. De azt is tudtuk már, milyen érveket fog felhozni és mennyire elkeseredetten fog küzdeni a polgármesteri hivatal. Nemcsak etnikai-nacionalista indíttatásból, de „hatalmi” okokból is, presztízskérdésként kezelve a polgármesteri hivatal erejét. Az állami közigazgatási szervek nem igazán tudták még „megemésztetni” azt aényt, hogy egy kis apró egyesület legyőzheti azt az óriási „úthengert”, amit egy nagyvárosi hivatal jogászai kara képvisel. A civil társadalom fogalmát és főleg erejét még nem fogták fel igazán, ne feledjük, hogy a civil egyesületek tágabb per képessége még újdonság volt, hiszen az alig két éve megjelent új Polgári eljárás törvénykönyve szentelte fel.¹⁷

Másfelől igen tanulságos, más esetekre nézve is, hogy az előző perben elkerülte figyelmünket egy nagyon fontos tényező. Sőt az elsőfokú határozat lelkes indoklásából is hiányzott ez az alapvető tény- és jogkérdés, pedig felkészültség szempontjából a határozatot indokoló bíró egyáltalán nem marasztalható el. Miről volt szó? Pont a lényegről! Arról, hogy *hivatalos* népszámlálás Romániában tízévenként van. Az első forradalom

¹⁶ SZÉKELY: i. m., 108.

¹⁷ A 2013-ban elfogadott Román Polgári eljárás törvénykönyv 37. cikke értelmében olyan személyek és szervezetek is rendelkezhetnek jogképességgel, amelyek, anélkül, hogy igazoltan egy bizonyos érdeket képviselnének, többek között egy társadalmi csoport érdekeit védik.

utáni népszámlálásra 1992-ben került sor, a következőre 2002-ben, míg a harmadikra 2012-ben. A 2012-es népszámlálás szerint Kolozsvár magyar nemzetiségű lakosságának arányszáma 15,6% volt, a 2002-es szerint 18,96%, míg az 1992-es népszámlálás 22,77% magyarságot tartott számon. És itt jött elő az az „apró részlet”, amely addig figyelmünket elkerülte, hogy a közigazgatásra vonatkozó törvény 2001-ben jelent meg. Ergo, akkor az 1992-es népszámlálás eredményei voltak hatályosak!

Az új egyesület már optimistább volt az új per kimenetelét illetően, de azért minden érvünket alaposan alá akartuk támasztani. Például a polgármesteri hivatal már az „első menetben” hivatkozott arra, hogy nem biztos az, hogy minden kolozsvári magyar akarná többnyelvű táblák kihelyezését. Bár az érv elég primitív volt, azt a követelményt akarta aláaknázni, hogy szükséges igény létezik-e vagy sem? Ezért, az egyesülettel párhuzamosan létrejött a Musai-Muszáj civil mozgalom, amely megmozgatta a kolozsvári elit értelmiségi réteget. Most vált igazán láthatóvá, hogy mennyire is kincses város Kolozsvár. Bár már akkoriban az életszínvonal tekintetében is elől járt ez a város romániai viszonylatban, sőt európai viszonylatban is megállta a helyét, de ami a szellemi gazdagságot illeti, kevés ilyen módos város létezik, akár világszerte. Most látszott meg igazán, mennyire nem románellenes a per, hiszen a román értelmiség színe-virága mellénk állt.

Az új felszólítás iktatószámát feljegyezve, a Musai-Muszáj mozgalom lelkes önkéntesei több ezer kérelmet gyűjtöttek össze és postáztak fel a Kolozsvári Polgármesteri Hivatal címére. Ezek a kérelmek összhangban álltak a Minority Rights Egyesület felszólításával, és szintén kérelmezték a kétnyelvű feliratokat. A tét egyre nagyobb volt, már nemcsak a kolozsvári magyarság nyelvi jogainak a betartásáról szólt a készülődés, hanem a civil társadalom erejét is be akartuk mutatni a hatóságokkal szemben, az emberi jogok terén.¹⁸

Másrészt, mivel az Európai Kisebbségvédelmi Keretegyezmény előírja az igény követelményét, be akartuk bizonyítani, hogy igény igenis létezik. Később, a kereset iktatása után, az igénylők nagy része önkéntes beavatkozóként iktatta kérelmét a Kolozsvári Törvényszéken. Az ilyen jellegű beavatkozások támogató jellegűek voltak, és szintén a nagy igényre akartunk rámutatni általuk. *„A mellékbeavatkozás az, amikor a beavatkozó a per saját érdekeinek megfelelő végkimenetele érdekében az egyik felet támogatja a beavatkozó számára máskülönben kedvező álláspontja érdekében.”*¹⁹

Érdemben ugyanazokat az érveket fogalmaztuk meg az új keresetlevélben, mint az előző perben, de központi szerepet mégis az új felfedezés foglalt el. Az eszmefuttatás az volt, hogy az 1992-es népszámlálás törvényerejűen hivatalos volt akkor, amikor megjelent a 2001. évi 215. törvény. A következő népszámlálás 2002-ben történt. Viszont ennek a népszámlálásnak az adatai nem relevánsak, hiszen a polgári törvénynek nincs visszaható ereje. Ugyanakkor az 1206/2001. kormányhatározat tartalmaz egy jegyzéket („a gyengébbek kedvéért”), amely konkrétan megnevezi mindazokat a helységeket, amelyek esetében szabványosított táblákat kell (kötelező módon) kihelyezni. És egyértelműen szerepel: „Cluj-Napoca – Kolozsvár”. A 99/2002. kolozsvári önkormányzati határozat ehhez képest „kissé önkényes”, hiszen elrendeli a német „Klausenburg” feliratot is.

¹⁸ Bianca Selejan GUȚAN: *Protecția europeană a drepturilor omului. Ediția a 5-a revizută și adăugită*, Editura Hamangiu, București, 2018, 229–232.

¹⁹ SZÉKELY: *i. m.*, 63.

Viszont ez minket nem zavart, sőt, elveinkkel ellenkezett volna, hogy ne akarjuk a német feliratot is. Mi több, új keresetlevelünkben egyenesen szorgalmaztuk a háromnyelvű, román, magyar és német feliratokat.

A Kolozsvári Polgármesteri Hivatal ellenkérelme ezzel szemben felháborító hangnemet képviselt. Tagadta a kollektív jogok létezését, mégpedig azzal az éllel, hogy kétségbe vonja perképességünket. Azt a nevetséges kérdést is feltette, hogy hátha nem minden kolozsvári magyar akar magyar nyelvű feliratokat. Kevesellték a felperes egyesület tagjait, sőt még a mellékbeavatkozók számát is. Másfelől, a 2012-es népszámlálás eredményeit tartották mérvadónak.

Ami a polgári törvény vissza nem ható erejét illeti, a polgármesteri hivatal rámutatott arra, hogy a 2001. évi 215. törvény hatálybalépésekor a 2001-es népszámlálás adatai voltak érvényesek, és akkor már a magyarság aránya 18,96% volt, tehát nem érte el a 20%-os küszöböt, ami kötelezné az alperest a helységnévtáblák kihelyezésére.

Új, elképesztő ötlettel álltak elő, ami a 99/2002. önkormányzati határozatot illeti (emlékeztetőül: ez a határozat kötelezte a polgármesteri hivatalt többnyelvű táblák kihelyezésére), ez érvényét veszítette, azaz megdőlt.²⁰ Történt pedig ez a megdőlés a 2002-es és a 2012-es népszámlálások miatt, vélekedik ellenkérelmében az alperes polgármesteri hivatal.

Válasziratunkban persze cáfoltuk az alperes által felhozott kifogásokat, és mivel egy részt ugyanazokat az érveket hoztuk elő, mint a keresetben és az előző perben, itt csak az elavulásra térnék ki. Egyrészt hangsúlyoztuk, hogy az elavulás olyan jogi intézmény, amely csak jogi ügyleteket, jogi viszonyokat érinthet és nem jogi szabályokat (még akkor sem, ha azok helyi jogi szabályok). Másfelől elmondtuk, hogy szerintünk semmi mással nem állunk szemben, mint egy folytonos szabálysértéssel (kihágással), amely 2002-től kezdve fennáll. Tudniillik az önkormányzati határozatok végrehajtásának mulasztása a polgármester által ebben a törvényben előírt szabálysértés. Természetesen az is nagyon fontos szempont, hogy az önkormányzati határozatokat csakis a helyi tanács vonhatja vissza.²¹

Az elsőfokú közigazgatási bíróság most az alperes javára döntött,²² elfogadván két alapvető érvet:

1. A 99/2002. önkormányzati határozat megdőlt és ezáltal hatályát veszítette. Történt pedig mindez azért, mert Kolozsvár magyar lakosságának arányszáma 20% alá esett, vélekedett a bíró, és véleménye szerint ez már akkor megtörtént, amikor a 2002. évi 215. törvény hatályba lépett, tehát a felperes aggályai a polgári törvény visszaható alkalmazását illetően alaptalanok.

2. Kolozsvár esetében a többnyelvű táblák nem alkalmatlanok, sem visszatetszőek, hanem egész egyszerűen kihelyezésük nem tartozik a bíróság hatáskörébe. Ezzel

²⁰ Románul a „caducitate” kifejezést használták, ami olyan teljes jogi hatásvesztést von maga után, ami a polgári ügylet létrejötte és egy új körülmény megjelenése között történik, mégpedig olyan módon, hogy az ügylet végrehajtása lehetetlen vagy rendellenes.

²¹ Claudiu Angelo GHERGHINĂ: *Legalitatea actului administrativ normativ în statul de drept*, Universul juridic, București, 2019, 128., 134.

²² A Kolozsvári Megyei Törvényszék Közigazgatási Bíróságának 499/2016-os számú határozata, amely az 1535/117/2015-ös számmal iktatott dossziében született.

az érveléssel a bíró azt „üzente”, hogy akkor sem segíthetne, ha akarna, hiszen mivel nem kötelező táblakihelyezési ügygel állunk szemben, csak az önkormányzati szervek dönthetnek. Döntés a passzivitás is.

A határozathozatal 2016. február 15-én történt az 1535/117/2015-ös dossziében. Közlése nyomán a határozatot a Minority Rights Egyesület azonnal megtámadta, felfolyamodás útján. Felfolyamodási keresetünket részletesen megindokoltuk a rendelkezésre álló határidőn belül. Az indokok ugyanazok voltak, amelyeket már alapfokon felsorakoztattunk.

Viszont felfolyamodás esetén a kasszációs indokok, amelyeket a jogelmélet törvénytelen ségi indokoknak is nevez, korlátozva vannak. A kasszációs indokok katalógusa a Polgári eljárási törvénykönyv 488. cikke első bekezdésében vannak nevesítve. Mi a 6. és a 8. pontokra hivatkoztunk.

A 6. pontra akkor lehet hivatkozni, ha a határozat indoklásának módja vagy tartalma a tisztességes eljárást sérti, hiányos, ellentmondásos, nem tartalmazza a rendelkező rész indoklását, vagy az ügy természetétől idegen indoklást tartalmaz.²³ Ez a kasszációs indok nem szigorúan csak a határozatban jelentkező felsorolt hibás indoklásokra vonatkozik, hanem egyre inkább fontos az (joggyakorlati tendencia szintjén), hogy az indoklás ne sértse a méltányos és tisztességes eljárást (itt az „eljárás” szó jelöli az egész pert, beleértve a határozatot és annak indoklását). Nagyon fontos, hogy a bíró határozatának kimondása előtt mérlegelje mindkét fél érveit és bizonyítékait, a teljességre való törekvés kísérlétével. Ez nem azt jelenti, hogy a határozat ezek után okvetlenül törvényes vagy igazságos. Viszont a feleknek meg kell győződnie arról, hogy érveik figyelembe lettek véve, még akkor is, ha ezek az érvek (indokok, bizonyítékok) nem állták meg a helyüket.²⁴

A felfolyamodási bíróság ezt az indokot látta teljesen elfogadhatónak, és helyt adott a felfolyamodásnak. Az ítéltábla emlékeztet az Európai Emberjogi Bíróság egyik fontos határozatára, ahol jogsértés történt, mert a bíró röviden indokolta meg a határozatot, ugyanakkor figyelmen kívül hagyott lényeges kérdéseket.²⁵ „A tisztességes eljáráshoz való jog betartása, amelyet az Európai Emberi Jogok Szerződésének 6. cikke garantál, nem lehet valós, csak akkor, ha a felek ténylegesen »meg lettek hallgatva«, olyan értelemben, hogy a felek kérelmeit és indokait a bíróság törvényes vizsgálatnak vetette alá.”²⁶ Így vélekedik a határozat, majd pedig rámutat, hogy az ilyen jellegű tisztességes eljárás, amint a felperesek indokolták, egyáltalán nem mondható el a felfolyamodással megtámadott határozatról, főleg annak indoklásáról.

Elsősorban, a határozat el kellett volna döntse az egyértelműség igényével, hogy melyik népszámlálás a mérvadó, hiszen ennek függvényében dől el a kérelmező felperesek jogának a sorsa. A törvényszéki határozat nagyon könnyelműen kezelte ezt a problémát, és bár a felperesek érveltek az 1206/2002. kormányhatározat konkrét szabályaira alapozva, a törvényszék mellőzte ezen rendelet hatályosságának vizsgálatát az ügyben. Két népszámlálást vett figyelembe első fokon a bíró, a 2002-est és a 2011-est,

²³ Bővebben: SZÉKELY: *i. m.*, 223–225.

²⁴ GUȚAN: *i. m.*, 154–157.

²⁵ Hirvisaari v. Finnország ügy.

²⁶ Perez v. Franciaország (80 p) és Van der Hurk v. Hollandia (59 p).

magyarázat nélkül hagyva, hogy a felperesek által emlegetett 1992-es népszámlálás miért ne lenne „jó”, azaz alkalmazható. Azt sem elemezte a határozat, hogy a kolozsvári magyarság arányszerű csökkenésének egyáltalán van köze-e az ügghöz – teszi fel a kérdést az Ítéletábra.

Az Ítéletábra az általunk felhozott másik kasszációs indokra nézve nem hozott határozatot és ezt meg sem indokolta. A felperes egyesület felhozta a jogszabályok törvénytelenységének kasszációs indokát is. Viszont az Ítéletábra erre nézve azért nem döntött, mivel az ügy érdemben nem lett „megfelelően” tárgyalva, ezért az ügyet új elbírálásra küldte vissza a Törvényszékre, szigorúan utasítva az elsőfokú bíróságot az említett, nem elemzett jog és tényállási kérdések tisztázására. Mégpedig olyan módon, hogy be legyenek a tartva a tisztességes eljárás követelményei.²⁷

Elfelejtettem említeni, hogy azt a dokumentumot, ami által az alperes az 1992-es, 2002-es és 2011-es népszámlálásokra hivatkozik, az alapfokú bíróság előtt az utolsó percben tette le. Ez a dokumentum félreérthetetlenül a Nemzeti Statisztikai Hivataltól származik (Kolozs megyei Igazgatóság), és ennek az állami intézménynek a pecsétjét tartalmazza. Már eleve gyanús volt ez a dokumentum. Mikor újraindult az elsőfokú tárgyalás, rájöttünk, hogy 2011-ben nem is volt népszámlálás! Érthetetlenül álltunk ezzel a ténnyel szemben, vagyis inkább azon döbbszünk meg, hogy vállalhat valaki ekkora kockázatot, hogy egy hamis dokumentumot használjon fel *pont a bíróság előtt*. Igaz, a védelemhez való jog eltűri azt, hogy a felek büntető- vagy polgári eljárásokban inkriminált hamis nyilatkozatokat tegyenek saját védelmükben.²⁸ Viszont mindennek van határa. Azért volt érthetetlen ez a cselekedet, mert ugye nem mindegy, hogy a 2002-es vagy 2012-es népszámlálás eredménye alapján nyeri meg a pert a Polgármesteri Hivatal.

Ha pert veszítettünk volna másodfokon, mindenképpen éltünk volna egy büntető feljelentés lehetőségével, már csak azért is, hogy utólag perújítással éljünk.²⁹ De a józan ész azt diktálta, hogy ezt a tényezőt úgy használjuk ki, hogy bizonyítsuk az alperes perbeli rosszhiszeműségét.

Hogy ne álljon elő az a kényszerhelyzet, hogy a Statisztikai Hivatal magára vállalja a hibát és elírásra hivatkozzon, nem a bíróság által kértük kivizsgálni a 2011-es népszámlálás fiktív mivoltát. Egyik lelkes melléktámogatónk iktatott kérelmet a Statisztikai Hivatalhoz. A hivatal válasza ez volt: *„Tekintettel az Ön 2016. szeptember 11-én iktatott kérelmére, közöljük Önnek, hogy a lakosság etnikai összetételére vonatkozó adatokat csakis a Lakosság és lakások népszámlálása alkalmával gyűjtünk, következőképpen, semmilyen más adatokkal nem rendelkezünk, ami a 1990–2012-es időszakot illeti.”*

Az újratárgyaláson minden egy „fő lapra” lett feltéve, kidomborítottuk a legegyszerűbb érvelést, azt, hogy Kolozsvár lakossága hivatalos adatok szerint 1992-ben 22,77% volt. Ez a népszámlálás volt érvényben 2001-ben, amikor megjelent a 215/2001-es törvény. Ezért nevesítette meg Kolozsvárt az 1206/2001. kormányhatározat mint „kétnyelvű táblás” helyiséget, és végül, de nem utolsósorban ezért, vagyis mindezek alapján született

²⁷ Igazságosnak találtuk ezt a megoldást, mivel be nem vallott célja az volt, hogy egyik felet se fossa meg az érvelési és bizonyítási jogától és a kétfokú, igazi érdemi tárgyalás lehetőségétől.

²⁸ Szócs Sándor Attila: *Exercitarea dreptului la apărare prin declarații false date în fața organelor judiciare*, Jurnalul Baroului, 2018/1.

²⁹ Bővebben: SZÉKELY: i. m., 247–261.

meg a 99/2002. kolozsvári helyi tanácsi határozat. És ezt a határozatot a polgármesteri hivatal végre kellett volna hajtsa.³⁰

Persze azért nem mondtunk le a nemzetközi jogi érvekről sem, annál is inkább, mivel, amint azt már említettem, a civil társadalom erejét akartuk bizonyítani. Nevezetesen azt, hogy a polgárok már nincsenek kiszolgáltatva a nemzetállamok kényének-kedvének, és bármilyen modern alkotmány prioritást kell biztosítson az olyan emberi jogok érvényesítésének, amelyek nemzetközi jogi forrásból származnak.

A polgármesteri hivatal képviselője a végsőig és kimerítően képviselte azt az elvet, mely szerint a nemzetközi jogi normák csak irányadóak és csak akkor nyernek alkalmazást, ha nemzetközi szerződést aláíró állam ratifikálja őket, és törvények által beépíti saját jogrendszerébe. Szóval a perben nemcsak a kolozsvári magyarság nyelvi jogai ütköztek a Kolozsvári Polgármesteri Hivatal (populista okokból) felsorolt ellenérveivel, hanem tulajdonképpen két világnézet. Persze úgy is lehet értelmezni a nemzetközi szerződések „menetét” és hatályát (térben és időben), hogy a szerződő felek, az államok azokat aláírják képviselőik által, majd a törvényalkotó (általában az illető államok parlamentjei) azokat jóváhagyják, úgynevezett ratifikálás útján. A jóváhagyás egyúttal új törvényt (törvényeket vagy jogszabályokat) szül, amely tartalmazza a nemzetközi két- vagy többoldalú szerződés kitételeit. Ezen szabály alól erős és hangsúlyos kivételek a nemzetközi szerződések azon kitételei, *amelyek alapvető emberi jogokra és szabadságokra vonatkoznak*. Alapvetően minden jogállam alkotmánya rendelkezik olyan normával, amely a fenti elvet kimondja. De lehet úgy is fogalmazni, hogy az alapvető emberi jogokra vonatkozó szerződések kitételei nemcsak hogy közvetlenül alkalmazhatóak a szerződő állam jogrendjében, hanem egyenesen prioritást élveznek ilyen téren.³¹

A felfolyamodás elfogadása utáni visszautalási szakaszban az elsőfokú bíróság, tehát a Kolozs Megyei Törvényszék lett újra illetékes, ismétlem, mivel a Kolozsvári Ítéltábla úgy vélte, az ügy nem lett érdemben letárgyalva.³²

Ezúttal a Törvényszék részlegesen elfogadta a keresetet, és utasította a Kolozsvári Polgármesteri Hivatalt, hogy helyezzen ki kétnyelvű helységjelző hivatalos forgalmi táblákat Kolozsvár minden ki- és bejáratánál ilyen felirattal: „Cluj-Napoca – Kolozsvár”. Viszont visszautasította azt a kérelmet, hogy németül is ki legyen írva a „Klausenburg” felirat.

A civil társadalom nyomásgyakorlása miatt, de saját belátása hatására is, a felfolyamodási határidő utolsó napján Kolozsvár polgármestere, Emil Boc sajtókonferenciát hirdetett meg és bejelentette, hogy a hivatal felfolyamodási jogával nem kíván élni, mivel a határozat igazságos. Elnézést kért Kolozsvár magyar közösségétől amiatt, hogy eddig

³⁰ GHERGHINĂ: *i. m.*, 14–16., 34–51.

³¹ Mihaela VRABIE: *Protecția judiciară a Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene*, Universul Juridic, București, 2017, 193–241. A szerző ezt a problémát egy más szemszögből taglalja, „konvergenciáról”, „beépülésről”, „jogharmónizálásról” beszél, de végül mégis a nemzetközi jog prioritását ismeri el, sőt következtetéseiben arra a felismerésre jut, hogy emberi jogi téren a nemzetközi normák nemcsak erősebbek a belső, nemzeti rendelkezéseknél, hanem egyenesen hatályon kívül is helyezhetnek bizonyos törvényes előírásokat. És ez vonatkozhat akár az Alkotmányra is.

³² SZÉKELY: *i. m.*, 231.

nem léteztek kétnyelvű táblák, és megígérte azok kihelyezését. Kérte a Minority Rights Egyesület beleegyezését a német nyelvű feliratot illetően.

Természetesen beleegyeztünk!

Felhasznált irodalom

1. BOBEI Radu Bogdan: *Teoria conflictului de legi civile*, Universul Juridic, București, 2020.
2. FÁBIÁN Gyula, ÖTVÖS Patrícia: *Kisebbségi jog*, Komp-Press, Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 2003.
3. GERGELY Jenő, IZSÁK Lajos: *A huszadik század története*, Pannonia kiadó, Budapest, 2000.
4. GHERGHINĂ Claudiu Angelo: *Legalitatea actului administrativ normativ în statul de drept*, Universul Juridic, București, 2019.
5. GUȚAN Bianca Selejan: *Protecția europeană a drepturilor omului. Ediția a 5-a revăzută și adăugită*, Editura Hamangiu, București, 2018.
6. HALMAI Gábor, TÓTH Gábor Attila: *Emberi jogok*, Osiris Kiadó, Budapest, 2008.
7. RITEȘ Laura: *Interpretarea, instituție fundamentală a dreptului*, Universul Juridic, București, 2014.
8. SZÉKELY János: *Román polgári eljárásjog*, Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár, 2018.
9. SZŐCS Sándor Attila: *Exercitarea dreptului la apărare prin declarații false date în fața organelor judiciare*, Jurnalul Baroului, 2018/1.
10. SZŐCS Sándor Attila: *Kolozsvári Tábla*, Erdélyi Jogász, 2015. I/1.
11. VRABIE Mihaela: *Protecția judiciară a Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene*, Universul Juridic, București, 2017.

VARGA ATTILA

„Többségvédelmi” szempontok érvényesülése a nemzeti kisebbségi jogok alkalmazásában. Értelmezések és viszonyulások az alkotmánybírósági gyakorlatban

Enforcement of “Majority Protection” Aspects in the Application of National Minority Rights. Interpretations and Attitudes in the Practice of the Constitutional Court of Romania

Abstract: The jurisprudence of the Romanian Constitutional Court does not abound in cases solved in connection with the legislation on the rights of national minorities and the minority rights guaranteed in the Constitution. In the course of constitutional practice related to minority rights, a strict textualist conception of role prevails and follows its previous case-law practice. The minority rights appear partly as fundamental rights and partly in the context of the rules on state organization. The constitutional interpretation of these rights is rigid, sometimes narrowing. At the same time, in addition to the textualist interpretation, the practice of the Constitutional Court implies possibilities to guarantee these rights. The presentation of this approach is carried out based on the detailed analysis of four decisions of the Constitutional Court, examining the issues of language rights, minority education rights, the use of national symbols, and the recently adopted so-called Act on Trianon.

Keywords: constitutional court, constitution, textualism, minority rights, language rights, educational rights, national symbols, Trianon, normative content

Összefoglaló: A román Alkotmánybíróság esetgyakorlata nem bővelkedik a nemzeti kisebbségek jogaira vonatkozó, valamint az alkotmányban szavatolt kisebbségi jogokat részletező jogszabályok kapcsán végzett normakontrollban. A kisebbségi jogokkal kapcsolatos alkotmányossági gyakorlat során a szigorú textualista szerepfelfogás érvényesül és a korábbi esetjogi gyakorlatát követi. A kisebbségi jogok részben alapjogokként, részben az államszervezetet érintő szabályokként jelennek meg, e jogokkal kapcsolatos alkotmányértelmezés merev, időnként leszűkítő módon szöveghű. Az alkotmánybírósági gyakorlat ugyanakkor a textualista értelmezés mellett garanciális lehetőségeket hordoz magában. Ezt az álláspontot a tanulmány négy alkotmánybírósági határozat tételes elemzése mellett mutatja be, vizsgálva a nyelvhasználati kérdéseket, a kisebbségi oktatási jogokat, a jelképhasználatot, illetve a közelmúltban elfogadott ún. Trianon-törvényt.

Kulcsszavak: Alkotmánybíróság, alkotmány, textualizmus, kisebbségi jogok, nyelvhasználat, oktatási jogok, nemzeti jelképek, Trianon, normatartalom

1. Az Alkotmánybíróság viszonya a nemzeti kisebbségi jogokhoz – túlzott textualizmus

1.1. Gondolatok a román Alkotmánybíróság szerepfelfogásáról

Megállapítható, akár konkrét statisztikai adatok nélkül is, hogy a román Alkotmánybíróság esetgyakorlata nem bővelkedik a nemzeti kisebbségek jogaira vonatkozó, valamint az alkotmányban szavatolt kisebbségi alapjogokat részletező jogszabályok kapcsán végzett normakontrollban, illetve ezek keretében megfogalmazott határozatokban, elvi álláspontokban.

Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy miközben a többi alapjog törvényi szabályozása, illetve hatósági alkalmazása/értelmezése kapcsán jelentős számban születtek határozatok, tehát bőséges alkotmánybírósági esetgyakorlatról beszélhetünk, ugyanakkor a kifejezetten nagy jelentőségű, alapvető, erkölcsi és jogi relevanciával egyaránt bíró kérdésekben meghozott elvi értékű, a jogfelfogást meghatározó érvelések, megállapítások nem, vagy csak kevés, illetve tartalmukban nem kellő mélységű/alaposságú határozatok formájában lettek elfogadva.

Másképpen fogalmazva, arra a következtetésre lehet jutni, hogy néhány tiszteletre méltó kivételtől eltekintve, az Alkotmánybíróság elmulasztotta, hogy különösen a leg-alapvetőbb emberi jogi kérdésekben (élethez való jog, magzatvédelem, halálbüntetés tilalma, a természetes személy teljes cselekvőképességének az elvesztése stb.) akár a szöveghez messzemenően ragaszkodva is átfogó, referenciaértékű elvi értelmezéseket, magyarázatokat adjon egy-egy határozat keretében.

Értelemszerűen nem mennyiségi kérdés ez alapvetően, hanem az alkotmánybírói szerepfelfogást érintő következmény, mely azt eredményezi, hogy alapvető emberi jogokkal kapcsolatos (egyébként ezek száma igencsak jelentős) alkotmányossági ellenőrzés során az Alkotmánybíróság inkább a szigorúbb textualista magatartást, hozzáállást választotta, semmint egy aktív a konkrét alapjogot tágan értelmező, azt, valamint az alkotmányjog egészét, a jogi/jogászai felfogást alakító/fejlesztő aktivista felfogást. Sajátos módon azt is észre kell vennünk, hogy nem teljességgel idegen a román Alkotmánybíróság esetgyakorlatában az aktivizmus, de azt sokkal az államszervezetet érintő elvi, egyéb tartalmi, vagy éppen eljárásjogi kérdések tekintetében alkalmazza. Példaként említhető, hogy a román Parlament kétkamarás jellegének elvi kritériumait nem a törvényhozás két Házának akár szokásjogi vagy még inkább házszabályi előírásai határozták meg, hanem főként az Alkotmánybíróság, egyébként nem is mindig kellően következetes, de egyre bővülő esetgyakorlata. Ez azonban éppen fordítottja annak a gyakorlatnak, amit éppen a méltán nagy hírű német szövetségi Alkotmánybíróság fejlesztett ki, az alapvető emberi jogok terén mutatott aktivista hozzáállása révén, és amely eredményeként egy

gazdag alapjogi bíraskodási gyakorlat jött létre, miközben államszervezeti kérdésekben sokkal tartózkodóbb az alkotmányos előírásokhoz kötöttebb felfogásban értelmezte az alkotmányossági kérdéseket.

A román Alkotmánybíróságnak ez a szokványostól eltérő magatartása nem az utóbbi, hanem éppenséggel a jóval korábbi (mondhatni a kezdeti) években alakult ki, és éppen jelenleg (néhány éve) tapasztalhatunk nagyobb figyelmet az egyes alapjogokat átfogóan, részletesen, adott esetben a konkrét alapvető emberi jogot fejlesztően, de mindenképpen az állampolgár érdekei szerinti értelmező határozatok meghozatalát illetően.

Ez a fejlemény és bizonyos fokú, óvatos szemléletbeli változása az alkotmánybíró-sági esetgyakorlatnak azonban nem feltétlenül igaz és érvényes a nemzeti kisebbségi jogok vonatkozásában is.

Az Alkotmánybíróság, a jelenlegi összetételében is, bevallottan az alkotmányszöveg foglya, és az esetgyakorlat, a kialakított precedens hűséges őre.

Az, hogy ez így alakult, nem jogszabályi, netán alkotmányi vagy törvényi előírás, korlát okán történt, hanem az Alkotmánybíróságnak, különösen a kezdeti időkben kialakított és ezt a későbbiekben is megtartott alkotmánybírói szerepfelfogásának, szemléletének köszönhető.

Azon körülmény, hogy az Alkotmánybíróság inkább textualista avagy aktivista felfogásban, esetleg e kettő valamilyen mértékű/arányú keverékében végzi el az alkotmányossági normakontrollt, szabad elhatározás kérdése, és bármelyik opció tekinthető legitimnek, mivel az alkotmány kifejezett előírást e vonatkozásban nem tartalmaz. Természetesen az európai/kelsen-i modell szerinti az alkotmánybíráskodás bevezetése a román közjogi alkotmányos rendszerbe mintegy kötelezővé, alapvető funkciójává teszi az Alkotmánybíróság számára az alapvető emberi jogok védelmét, az alkotmány felsőbbségének, valamint a hatalommegosztás és a hatalmi ágak közötti egyensúly elvének biztosítása mellett.³³

Másrészt maguk az alkotmánybírák is eltérő felfogásúak e kérdésben, de esetükben ez már nem egy elméleti tudományos vita keretében megválaszolható kérdés, hanem a konkrét esethez köthető többségi álláspont és döntés kifejeződése. Ez azt jelenti, hogy az idők során, ha voltak, márpedig voltak és jelenleg is vannak az alkotmánybírói aktivizmusnak hívei, támogatói (bizonyos esetekre, helyzetekre korlátozottan), de ők rendszerint a konkrét ügyekben kisebbségbe kerültek, és legfeljebb különvéleményben fejezhették ki álláspontjukat.

Ezzel a néhány, talán sommásnak (nem kellően árnyalt) tűnő gondolattal jelezni kívántam a román Alkotmánybíróság jellemző hozzáállását e kérdés vonatkozásában, amely természetesen az elmúlt közel harminc évben nem volt egységes, és mindig

³³ Ioan MURARU, Elena Simina TĂNĂSESCU: *Drept constituțional și instituții politice*, Ediția 12. Vol. I. Editura All Beck, București, 2005. 71. A román alkotmányjogi szakirodalomból jól ismert szerzőpáros, akik közül I. Muraru volt, E. S. Tănăsescu jelenleg is alkotmánybíró, az alkotmánybíráskodás említett három alapfunkciója mellett még további két funkciót említenek meg: a) a politikai élet békítése, a politikai küzdelmek tompítása, b) a politikai ellenzék fellépésének hatékony eszköze. Megjegyzendő még, hogy az Alkotmánybíróság valamennyi államszervezetet érintő alkotmányos elv fölött őrökdi, azaz biztosítja az államszervezet intézményi rendszerének és működésének, a hatalomgyakorlásnak az alkotmányos demokrácia feletételei közötti megtartását.

ugyanaz, de összességében ez az alapállás, szerepfelfogás igaz még napjainkban is, amikor bizonyos, de még mindig inkább államszervezeti elveket és hatalomgyakorlást érintő kérdésekben mutat bizonyos fokú aktivizmust.

1.2. Az Alkotmánybíróság esete(i) a nemzeti kisebbségi jogokkal

Az alkotmányban mondhatni három szinten, három megközelítésben kerültek szabályozásra a nemzeti kisebbségek jogai. A szabályozás első szintje alapvető jellegű, az Alkotmány első fejezetében, az általános rendelkezésekben található, melyek közül a legfontosabb az identitáshoz való jog.³⁴ Ennek csak az első bekezdése tekinthető valódi identitásjognak, a második bekezdés sokkal inkább egy többségvédelmi klauzula. A második szint az alapvető állampolgári jogok és kötelezettségek katalógusában fellelhető konkrét kisebbségi, főként anyanyelvhasználati jogok.³⁵ Végül pedig a harmadik szint a nemzeti kisebbségek politikai képviselői jogai az országos és helyi választott hatóságokban.³⁶

Ezek az elvek, alapvető emberi jogok, államszervezeti rendelkezések törvényi szintű szabályozásokban kerültek kibontásra, részletes kifejtésre, időnkénti módosításra, amikkel kapcsolatosan, vagy más a nemzeti kisebbségek életét, jogait közvetettebben érintő jogszabályokkal kapcsolatosan, ezek alkotmányossági normakontrollja során születtek alkotmánybíróági határozatok.

A nemzeti kisebbségek jogai, annak ellenére, hogy részint alapjogokként, részint az államszervezetet érintő szabályokként jelennek meg, az ezekkel kapcsolatos alkotmányértelmezés mereven, időnként leszűkítő módon szöveghű.

Ezt a nemzeti kisebbségek szempontjából lehet hátrányosnak tekinteni, de ha a létező alkotmányos rendelkezéseket mint elfogadható/szükséges minimumot fogadjuk el, akkor ez a hozzáállás akár garanciális jellegű is lehet, hiszen ez a fentebb említett szemlélet, bár nem segít hozzá a létező jogok szélesítéséhez, de ezek elvételét, korlátozását sem teszi lehetővé.

Megállapítható, hogy a nemzeti kisebbségi jogok vonatkozásában az alkotmányi és törvényi szabályozások a leginkább elfogadhatóak, miközben természetesen lenne (legitim) igény és szükség a normatív tartalom bővítésére, az igazi és helyenként súlyos problémát a hatósági, különösen a közigazgatási hatósági jogalkalmazás jelenti.

³⁴ Az Alkotmány 6. cikke: „(1) Az állam elismeri és biztosítja a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogát az etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásuk megőrzéséhez, fejlesztéséhez és kifejezéséhez. (2) A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek identitásának megtartását, fejlesztését és kifejezését célzó állami védő intézkedéseknek meg kell felelniük a többi román állampolgárhoz viszonyítva az egyenlőség és a diszkrimináció tilalma elveinek.”

³⁵ Ezek közül közvetlenül kisebbségi jognak tekinthető az anyanyelvi oktatáshoz való jog, 32. cikk (3) bekezdése. A lelkiismereti és vallásszabadság, a felekezetek autonómiája, 29. cikk (1), (2), (3) és (5) bekezdése. Természetesen egy sor más alapjog, mely minden személyt érint, a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára is rendkívül fontos. Ilyenek például a kifejezés szabadsága (30. cikk), az információhoz való jog (31. cikk), a kultúrához való hozzáférés joga, a szavazati jog (36. cikk) a megválaszthatóság joga (37. cikk), a gyülekezési szabadság (39. cikk), az egyesüléshez való jog (40. cikk) stb.

³⁶ A nemzeti kisebbségek parlamenti képviselője [62. cikk (2) bekezdés], anyanyelvhasználat a helyi közigazgatási egységekben [120. cikk (2) bekezdés], az anyanyelv és tolmács használata az igazságszolgáltatásban (128. cikk).

A vonatkozó rendes bírósági jogalkalmazás és jogértelmezés már köztes, felemásnak tekinthető, az alkotmánybírósági pedig kiegyensúlyozottnak és kiszámíthatónak mondható e kérdésben, ami, ahogyan a fentiekben is jeleztem, csak viszonylagosan tekinthető pozitívnak.

A kisebbségvédelmi alkotmány- és jogértelmezések alapvető szemléletbeli hibája, hogy a többség védelmének szükségességéből indul ki, és ehhez képest, ehhez mérten értelmezi, magyarázza a bírói jogalkalmazó a nemzeti kisebbségeket érintő alkotmányi és törvényi rendelkezéseket.

A továbbiakban a közelmúlt (az elmúlt három évre visszatekintő) jelentősnek mondható három, valamint egy legújabb (plusz egy) alkotmánybírósági határozatát fogom ismertetni és elemezni.

2. Néhány, a nemzeti kisebbségekre vonatkozó alkotmánybírósági határozat

2.1. Az anyanyelvhasználat joga – a lehetőség tovább él. A 2017. évi 328-as alkotmánybírósági határozat³⁷

Az Alkotmánybíróság előzetes normakontroll keretében egy olyan, a Parlament által elfogadott, de ki nem hirdetett törvényt vizsgált, mely két korábbi törvényt, az egészségügyi reformról,³⁸ valamint a szociális asszisztenciáról³⁹ szóló törvényeket módosított, pontosabban új rendelkezésekkel egészített ki.

Az alkotmányossági óvás keretében kifogásolt kiegészítés az anyanyelvhasználat lehetőségét bővíti az egészségügyi és szociális intézményekben, azáltal, hogy előírja, miszerint ezeknek az intézményeknek, mindazokban a területi közigazgatási egységekben (községek, városok, megyék), amelyekben a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek/lakosok aránya eléri a 20%-ot vagy legkevesebb 5000 lakost, biztosítaniuk kell olyan egészségügyi, orvosi és szociális szakemberek alkalmazását, akik ismerik az adott nemzeti kisebbség nyelvét.

A szabályozásban a „kiegészítés” abban áll, hogy egyrészt ezek az intézmények mindent meg kell tessenek az említett nyelvismerettel rendelkező személyzet alkalmazására, másrészt (és ez az igazi újdonság) a korábban is létező 20%-os kisebbségi lakossági arány mellett, mintegy alternatív „küszöbként” megjelenik a konkrét számban kifejezett legkevesebb 5000 lakos, mely esetben kell a törvényben előírtak szerint az adott nemzeti kisebbségi nyelvet ismerő szakembereket alkalmazni.

A két törvénynek az eredeti rendelkezése lényegében nem tett mást, mint az Alkotmány 128. cikke (2) bekezdésének előírását ültette életbe az egészségügy és a szociális

³⁷ Megjelent a Hivatalos Közlöny 2017. évi 424-es számában.

³⁸ 2006. évi 95. törvény, megjelent a Hivatalos Közlöny 2006. évi 372-es számában, majd újra-közölve a 2015. évi 652-es számban.

³⁹ 2011. évi 292. törvény, megjelent a Hivatalos Közlöny 2011. évi 905-ös számában.

gondozás területein. Az alkotmányos jog a nemzeti kisebbségek anyanyelvhasználatára e területen, azáltal, hogy az érintett intézményeknek az adott nyelvet ismerő szakembereket kell alkalmazniuk.

Az alkotmányos rendelkezés a jog feltételeként szabta meg – tekintettel, hogy e jog érvényesítése nem lehetséges és nem is szükséges az ország egész területén –, hogy mindazon közigazgatási egységekben kell alkalmazni, ahol egy adott nemzeti kisebbséghez tartozó személyek részaránya jelentős.

Az alkotmányossági óvást benyújtó 124 képviselő azt kifogásolta – miközben a törvényt egyetlen tartózkodással fogadta el a tisztelt ház –, hogy az alternatív küszöb sérti a jogegyenlőséget és diszkriminációhoz vezet, másrészt pedig a kifogásolt törvényszöveg nem kellőképpen világos, pontos és előrelátható, mivel nem lehet tudni, hogy az ilyen módon alkalmazottaknak esetleg több kisebbség nyelvét is kell-e ismerniük.

Az Alkotmány rendelkezése a „*jelentős részarány*” kifejezés konkrét (arányokban, számokban kifejezhető) tartalmának megállapítását a törvényhozóra bízta, amely általában 20%-os arányban határozta ezt meg. Ez a 2017-ben elfogadott törvény több mint tíz- és közel hatéves törvényeket egészített ki azáltal, hogy a 20%-os arány mellé rendelte alternatív lehetőségként a jog alkalmazására az 5000 főt. Következésképpen az anyanyelvhasználat alkotmányosan rögzített jogát semmiben nem módosította, még kevésbé sértette meg, hiszen még csak nem is a jogot bővítette, hanem annak alkalmazási lehetőségét, éppen azon helyzetekre nézve, ahol ez korábban érvényesült, mert megvolt a 20%-os kisebbségi lakosságarány, de bizonyos természetes demográfiai folyamatok eredményeképpen ez az arány 20% alá csökkent, bár még mindig jelentős arányban (több mint 5000 fő) él a nemzeti kisebbség az adott közigazgatási egységben. Valójában a törvénykiegészítés azokban a helységekből érvényesül, ahol még mindig jelentős számban élnek nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek, de arányuk 20% alá csökkent, tehát egy gyakorolt jog „megmentéséről”, továbbéléséről van szó azokban a közigazgatási egységekben.

Következésképpen, ha egy területi közigazgatási egységben élő nemzeti kisebbség részaránya meghaladja a két küszöb valamelyikét, meg kell tegyenek mindent az érintett egészségügyi és szociális intézmények, hogy a megfelelő, szükséges, hatékony kommunikáció érdekében alkalmazzanak a nemzeti kisebbség anyanyelvét ismerő szakembereket. Ezáltal pedig nemcsak az anyanyelvhasználati jog érvényesül, hanem ennek révén az egészségvédelemhez való alapjog is, melyet az Alkotmány 34. cikke ír elő. Ilyen módon a két alapjog nem versenyben, nem konfliktusban van egymással, abban az értelemben, hogy esetleg egyiket csak a másik rovására lehetne alkalmazni, hanem éppen ellenkezőleg, egymást kiegészítő, feltételező komplementáris jellegű viszonyban vannak, hiszen az egészségvédelemhez való jog éppen azáltal érvényesülhet hatékonyabban, ha az érintett rászoruló, nemzeti kisebbséghez tartozó személy anyanyelvén kommunikálhat az egészségügyi dolgozóval, szociális gondozóval.

Az Alkotmánybíróság azt is megállapította, hogy nyilvánvalóan valamennyi nemzeti kisebbség számára érvényes és alkalmazandó a rendelkezés, amennyiben az előírt feltételek a részarányra vagy a lakosságszámra vonatkozólag adottak. Természetesen az alkalmazás feltétele nem az, hogy adott körülmények között az alkalmazott mondjuk magyarul, németül és szerbül is tudjon beszélni, például egy bánsági településen, miközben

nem zárható ki annak lehetősége sem, hogy létezhet olyan személy, aki a román mellett a másik hármat is beszéli. A törvényi előírás arra vonatkozik, hogy az érintett intézmény tegyen meg mindent, lehetőség szerint, hogy akár több olyan személyt is alkalmazzon, aki egyik vagy másik nemzeti kisebbség anyanyelvét ismeri.

Az Alkotmánybíróság arra is felhívta a figyelmet, hogy a kifogásolt törvényi rendelkezés nemcsak a román alaptörvény rendelkezéseivel, de a Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájával is összhangban van, mely utóbbit Románia a 2007. évi 282. törvénnyel ratifikált, következésképpen ez szerves részét képezi a román belső jogrendszernek.

Az Alkotmánybíróság az alkotmányellenességi óvást mint megalapozatlant elutasította, és megállapította, hogy a kifogásolt törvényi rendelkezések alkotmányosak.

2.2. Iskola a törvényességi (látó)határon – a 2018. évi 118-as alkotmánybírósági határozat⁴⁰

Előzetes normakontroll keretében a Parlament tagjai megtámadták azt a törvényt, amely létre kívánta hozni a marosvásárhelyi II. Rákóczi Ferenc Római Katolikus Főgimnáziumot.

Anélkül, hogy elemeznénk a marosvásárhelyi római katolikus főgimnázium létrehozásával kapcsolatos önkormányzati, helyhatósági történéseket, illetve azokat az okokat, melyek következményeként képtelenek voltak saját hatáskörben megoldani, helyi önkormányzati határozatot meghozni ebben a kérdésben, jelezzük, hogy éppen ez a körülmény vezetett oda, hogy a Parlament a maga eszközeivel alkotott törvényt az iskola létrehozására.

Az alapprobléma az, hogy Marosvásárhelyen (nem Craiován, Galacon vagy Suceaván) helyi tanácsi határozat alapján létrehozni egy magyar tannyelvű, felekezeti, római katolikus iskolát nehezen kezelhető, érzékeny, nemzeti kisebbségjogi és politikai kérdés. Ez az önmagában etnikai feszültséget is hordozó kérdés némileg enyhült a törvényhozásban, ahol sikerült az iskolát létrehozó törvényt elfogadtatni, de a Nemzeti Liberális Párt és a Népi Mozgalom Pártja, felszítva ezt a potenciális konfliktusos helyzetet, alkotmánybírósági óvást nyújtott be. Természetesen az Alkotmánybíróság előtt is a kérdésnek ez az etnikai, feszültséggeneráló tartalma megmaradt, de alapvetően az eredeti probléma egy alkotmányjogi szempontból rendkívül érdekes hatásköri konfliktussá alakult. A megkeresést megfogalmazó politikai erők nem kérdőjelezhették meg az Alkotmányban is szavatolt azon jogát a nemzeti kisebbségeknek (ebben ez esetben a magyar nemzeti közösségnek), hogy magyar nyelvű, felekezeti (római katolikus) középiskolát hozzon létre, hiszen ezt a jogot az alaptörvény 32. cikkének (3) és (5) bekezdései tételesen is biztosítják.

Ugyanakkor a kereset szerzői, kihasználva a helyi szinten elkövetett hibákat és tehetetlenséget, azt nevezetesen, hogy tanügyi törvényben⁴¹ a helyi hatóságok számára biztosított kizárólagos hatáskörrel nem tudtak élni, illetve a jogot érvényesíteni, azt

⁴⁰ Megjelent a Hivatalos Közlöny 2018. évi 367-es számában.

⁴¹ A 2011. évi 1. számú tanügyi törvény, megjelent a Hivatalos Közlöny 2011. évi 18-as számában.

kifogásolták, hogy a Parlament, azáltal, hogy saját hatáskörbe vette az ügyet, megsértette, mi több: elorozta a helyi önkormányzat kizárólagos törvényi kompetenciáját ebben az ügyben, és ezáltal az elfogadott, az iskolát létrehozó törvény szerintük alkotmányos eljárásjogi problémákat vet fel.

Azáltal pedig, hogy a Parlament helyhatósági hatáskört vont el azzal, hogy törvényt alkotott egy helyi önkormányzati kérdésben, megsértette a helyi autonómia alkotmányos elvét is, melyet az alaptörvény 120. cikkének (1) és a 121. cikkének (2) bekezdése biztosít.

Az Alkotmánybíróság elemzésében abból indult ki, hogy a Parlament törvényhozó hatásköre arra jogosítja fel, hogy általános jellegű társadalmi viszonyokat szabályozzon, melyek általános alkalmazással rendelkeznek.

A konkrét esetben azonban a Parlament egyedi ügyben, konkrét esetre vonatkozólag alkotott törvényt, aminek következtében a jogszabály normatív jellege is kétségesse válik. Az elfogadott törvény egyéni/individuális jellegénél fogva nem alkalmas, hogy meghatározatlan számú konkrét esetekre, tehát általánosan alkalmazható legyen, hanem csak egyetlen előre megállapított esetre, az adott iskola létrehozására alkalmazandó. Mindezek okán az Alkotmánybíróság azt állapította meg, hogy a Parlament megsértette a hatalommegosztás elvét, mi több, diszkriminatív módon járt el, hiszen nem minden iskola létrehozása történik törvénnyel.

A továbbiakban egy másik szempontból az Alkotmánybíróság az elemzés és vizsgálat során arra a következtetésre jutott, hogy a Parlament nem helyezheti be magát egy másik közhatalóság, a helyi közigazgatási hatóság egyébként törvényben biztosított hatáskörébe, és nem alkothat helyette jogszabályt. A Parlament hatásköre az oktatás megszervezésére vonatkozó törvényes keret megteremtése, és nem valamely állami, felekezeti vagy magániskola létrehozása, esetleg megszüntetése, mivel ezeket ugyancsak a törvényhozó a helyi hatóságok hatáskörébe utalta. Következésképpen, ismételten hivatkozva a hatalommegosztás alkotmányos elvének megsértésére [1. cikk (4) bekezdés], az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a helyi autonómiára vonatkozó alkotmányi rendelkezések [120. cikk (1), valamint a 121. cikk (1) és (2) bekezdések] is sérültek.

A törvény visszamenő hatályára vonatkozó kritikákat az Alkotmánybíróság mint megalapozatlant elutasította.

Összességében tehát az Alkotmánybíróság helyt ad az alkotmányellenességi óvásnak, és a II. Rákóczi Ferenc Római Katolikus Teológiai Főgimnázium létrehozásáról szóló törvényt alkotmányellenesnek minősítette.

Az Alkotmánybíróság határozatát a 9 fős testület 5-4 arányban hozta meg, és a határozattal, a határozat megoldásával, végkövetkeztetésével egyet nem értő négy alkotmánybíró különvéleményt fogalmazott meg.

A különvélemény rendre kitér valamennyi kritikára, amit az alkotmányellenességi óvásban megfogalmaztak, és annak alapos elemzése után ellenkező következtetésre jut, mint maga a határozat.

A helyi autonómia, illetve annak megsértésére vonatkozólag a különvélemény magának a helyi autonómiának az alkotmánybírósági meghatározásából indul ki, mely szerint ez a helyi közigazgatási hatóságok azon jogát és tényleges képességét jelenti, hogy a helyi közösségek nevében és érdekében megoldják és igazgassák a közügyeket, közfeladatokat

a törvény feltételei szerint. A helyi autonómia tehát nem jelent teljes függetlenséget és kizárólagos hatáskört sem, hiszen döntéseik meg kell feleljenek az ország törvényeinek és alkotmányának. Mindezt az alkotmánybíróági esetgyakorlat fogalmazta meg nagy következetességgel. Mindebből az is következik, hogy nincsen és nem is lehet szó a helyi autonómia elvének kapcsán egyfajta versenyhelyzetről a törvényhozó és végrehajtó hatalom között, hanem éppenséggel egyfajta hatásköri megosztásról a központi és a helyi igazgatási hatóságok között. Tehát túlzás lenne a hatalmi ágak elvének megsértéséről beszélni ez ügy kapcsán és a helyi autonómia sérelme okán. A tanügyi törvény valóban bővítette/szélesítette a helyi autonómia tartalmát azáltal, hogy a helyi hatóságok hatáskörébe utalta az iskolai hálózat megszervezését, ami azonban nem jelenti, hogy bármilyen központi hatóság által hozott, az iskolai hálózat megszervezésére vonatkozó jogszabályi rendelkezés, beleértve egy iskola létrehozását, automatikusan törvénytelen, illetve alkotmányellenes lenne. Éppen az Alkotmánybíróság korábbi határozata mutatott rá, hogy központi hatóságok, eltérve a főszabálytól, hozhatnak törvényi szintű szabályozásokat e vonatkozásban, akár konkrét esetben is, különösen, ha ez alkotmányossági szempontból indokolt.

Ebben a konkrét esetben nemcsak egy egyszerű adminisztratív intézkedésről, illetve annak elmulasztásáról van szó a helyi hatóságok részéről, hanem ezen túlmenően egy alkotmányos alapjog érvényesítéséről is, nevezetesen arról, amelyet az Alkotmány 32. cikke (3) bekezdése fogalmaz meg: *„Garantált a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek joga anyanyelvük tanulásához, illetve az ahhoz való jog, hogy ezen a nyelven oktassák őket: e jogok gyakorlásának módozatait törvény révén állapítják meg.”* Következésképpen a Parlament éppenséggel rendelkezik törvényhozói jogkörének teljességével e kérdésben, különösen, ha észleli a helyi hatóságok sorozatos hibáit és mulasztását, melynek következtében alapvető emberi jog sérülhet.

Amennyiben a helyi vs. központi dichotómia alapján vizsgáljuk a kérdést, bizonyos közfeladatok és hatáskörök decentralizációja nem tilthatja meg a Parlament számára, hogy a maga teljességében gyakorolja törvényhozói hatáskörét, csak azért, mert egy adott szabályozási tárgykörben hozandó döntés a helyi közigazgatás „kizárólagos” hatáskörébe került volna. Az az esetünkben fennálló körülmény, hogy a helyi hatóságok nem hozták meg a szükséges intézkedéseket, döntéseket, vagy azok nem elégségesek, éppenséggel indokolttá teszi (különösen, hogy a mulasztás révén egy alapjog tényleges gyakorlása kerülhet veszélybe) a törvényhozási intézkedést, a törvény megalkotását. Ha ezt nem fogadnánk el, akkor példánk alapján a nemzeti kisebbségek jogainak tiszteletben tartása, érvényesíthetősége kizárólagosan helyi érdekű kérdéssé válna, a Parlament pedig (mintegy „mosná kezét”) elhárítaná egyébként azon alkotmányos köteletségét, hogy törvényi intézkedéssel avatkozzon közbe, ha ez szükséges egy országos érdekű ügyben. Márpedig bármelyik alapjog érvényesülése, beleértve egy adott nemzeti kisebbség anyanyelvű/felekezeti oktatásának jogát is, nem helyi, hanem országos/nemzeti jelentőségű ügy. Egyébként maga az idézett alkotmányi rendelkezés is kifejezetten utal arra, hogy *„[...] e jogok gyakorlásának módozatait a törvény révén állapítják meg”*.

Ezen túlmenően, akkor, amikor egy törvényi rendelkezés, mint amilyen a helyi közigazgatási hatóságok joga az iskolai (közoktatási) hálózat megszervezésére, ütközik/konfliktusba kerül egy alkotmányos alapjoggal, nyilvánvalóan ez utóbbinak kell

elsőbbsége legyen, és a Parlament kell meghozza mindazokat a szükséges intézkedéseket, akár törvényalkotással, hogy a kérdéses alapjog érvényesüljön. Következésképpen a különvélemény megfogalmazói szerint sem a hatalommegosztás, sem a helyi autonómia elvét nem sértette meg a Parlament által elfogadott törvény.

Ami azon bírálatot illeti, miszerint a törvény nem normatív, hanem individuális, egyedi jellegű, megállapítható, hogy a Parlament számtalan esetben hozott létre állami intézményt és közhatóságot, beleértve oktatási intézményeket is, és ezek mindegyike normatív jellegű jogszabálynak minősült, hiszen meghatározatlan számú jogviszony létrejöttére, teljesítésére, megszűnésére vonatkozott. Mint esetünkben is, egy oktatási intézmény, iskola létrehozása megteremti egy sor jogviszony létrejöttének lehetőségét és törvényi feltételeit, tehát a szabályozott körben általános érvénnyel bír. A törvényhozó kizárólagos hatásköre egyetemek, tehát felsőoktatási intézmények létrehozása, és ezek esetében nem merült fel, hogy esetleg normatív jellegűek lennének. Ezekhez képest, ezen megközelítésben, az a körülmény, hogy éppen egy főgimnázium törvényi létrehozásáról beszélünk, a normativitás megléte szempontjából a két helyzet nem különbözik. Mindezek okán a különvélemény szerzői szerint nem fogadható el azon kritika sem, mely szerint a törvény tartalmát tekintve, akárcsak azért is, mert a szabályozásának egyetlen tárgya van, az iskola létrehozása, ezért egyedi, individuális lenne és nem normatív, ahogyan egy Parlament által elfogadott törvény esetében ez elvárható.

A különvéleményben kifejtett érvek alapján ennek megfogalmazói úgy vélik, hogy az alkotmányellenességi óvást mint megalapozatlant el kellett volna utasítania az Alkotmánybíróságnak.

2.3. Kinek áll a zászló? – A 2019. évi 819-es alkotmánybíróági határozat⁴²

Előzetes normakontroll keretében vizsgálta az Alkotmánybíróság az 1994. évi 75-ös számú törvény, Románia zászlajának kitűzése, a nemzeti himnusz éneklése és Románia országcímeres pecsétjeinek a használata a közhatóságok és közintézmények részéről rendelkezéseit.⁴³ A megkereséssel Sepsiszentgyörgy polgármestere fordult a taláros testülethez, minekutána egy 2018. március 15-i ünnepségen a magyar nemzeti zászló használata miatt a megye prefektusa pénzbírságot rótt ki a városvezetőre, és ennek bíróági megfellebbezése során vetette fel, kérelmezte az alkotmányellenességi kifogást, majd ezután került sor az említett törvény alkotmányossági normakontrolljára.

A város polgármestere az említett törvény 7-es cikkét kifogásolta, mely előírja, hogy *„más államok zászlaját Románia területén csak a nemzeti zászlóval együtt lehet kitűzni, hivatalos jellegű állami látogatások, nemzetközi találkozók és fesztiválok alkalmával hivatalos épületekre, és a jelen törvényben megállapított közterületeken”*.

Az alkotmányellenességi keresetben megfogalmazott kifogásokat a következőkben lehet összefoglalni:

a) A törvényben nincsen indokolva más államok zászlóhasználatának korlátozása, és nyilvánvalóan valamely állam (nemzeti kisebbség) zászlójának kitűzése nem

⁴² Megjelent a Hivatalos Közlöny 2019. évi 254-es számában.

⁴³ A törvény megjelent a Hivatalos Közlöny 1994. évi 237-es számában.

veszélyezteti a nemzetbiztonságot, a közrendet és mindazokat az alapjog-korlátozást lehetővé tevő eseteket, melyeket az Alkotmány 53-as cikke ír elő.⁴⁴

b) Számtalan esetben egy zászló nemcsak egy állam szimbóluma, hanem egy nemzeté, melynek részei az adott állam határain kívül élnek, következésképpen a kifogásolt törvényi rendelkezés nemcsak más államok, de a Románia területén élő nemzeti kisebbségek zászlóhasználatát is korlátozza.

c) A törvényi szabályozás sérti az Alkotmány 6-os cikkét, mely biztosítja a nemzeti kisebbségek identitáshoz való jogát, amelynek eleme, szerves része a nemzeti zászló is.

d) A törvény sérti a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Európai Keretegyezmény 5-ös cikkét, amit Románia az 1995. évi 33-as törvénnyel ratifikált, és amely éppen a nemzeti kisebbségek identitáshoz való jogának különböző alkotóelemeit szabályozza európai szinten.

e) A megkeresés szerzője továbbá hivatkozott az Alkotmány 11. cikke (1) bekezdésének, valamint az 53-as cikkének a megsértésére, melyek részint a nemzetközi egyezmények tiszteletben tartására és jóhiszemű alkalmazására, részint az alapvető emberi jogok gyakorlásának korlátozására vonatkoznak.

Az Alkotmánybíróság a kifogásolt jogszabályi rendelkezést és a megfogalmazott kritikákat elemezve arra a következtetésre jutott, hogy a törvény, érvényt szerezve az Alkotmány 12. cikkének, lényegében más államok zászlaja kifüggesztésének három feltételét szabályozza, nevezetesen: a) a román állami zászlóval együtt, b) hivatalos jellegű állami látogatáskor nemzetközi találkozóknál, fesztiválok alkalmával, c) hivatalos épületeken és a törvényben megszabott helyeken, közterületeken.

Az Alkotmány 53-as cikkének a megkereső által vélelmezett sérelmével kapcsolatosan az Alkotmánybíróság arra a korábbi esetjogára is hivatkozva fogalmazta meg következtetését, miszerint az Alkotmány 53-as cikke az alapjogok korlátozásáról szól, melyek az alapvető jogok és szabadságok fejezetben szerepelnek. Más államok zászlajának kitűzése pedig nem minősül alkotmányos alapjognak, tehát az alkotmányos előírás nincsen összefüggésben a tárgyalt ügygel. Ami pedig az identitáshoz való jogot illeti és ezzel kapcsolatosan a kisebbségvédelmi keretegyezmény vonatkozó rendelkezését, illetve ezek megsértését, az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy a kifogásolt törvény idegen államok zászlajának kitűzéséről szól Románia területén, tehát ezek tartalma nincsen kapcsolatban az Alkotmány 6-os cikkével, mely a nemzeti kisebbségek identitáshoz való jogát, és az említett európai egyezmény 5-ös cikkével, mely ugyancsak a kisebbségi jogokat szabályozza. Végezetül megjegyzi az Alkotmánybíróság, hogy a 2001. évi 1157. (éppen a törvény alkalmazásáról szóló) kormányhatározat 23. cikke jóváhagyja a nemzeti kisebbségek számára, melyek országos szintű szervezetekbe, szövetségekbe vagy egyesületekbe szerveződtek, hogy „*sajátos rendezvényeiken használhatják saját jelképeiket*”.

⁴⁴ Az Alkotmány 53. cikkének (1) bekezdése előírja: „Egyes jogok vagy szabadságok gyakorlása kizárólag törvénnyel korlátozható, ha ezt, az eseteknek megfelelően, a nemzetbiztonságnak, a közrendnek, a közegészségnek vagy a közérdekségnek, az állampolgárok jogainak és szabadságjogainak a védelme; a bűnügyi eljárás lebonyolítása; valamely természeti csapás vagy valamely rendkívül súlyos katasztrófa következményeinek megelőzése megköveteli.”

Egyébként pedig az ügy túllépi az alkotmányossági normakontroll kereteit, mivel lényegében jogértelmezési és jogalkalmazási problémákat vet fel, melyeket a rendes bíróságoknak a hatásköre megoldani.

Az Alkotmánybíróság határozatában az alkotmányossági kifogást mint megalapozatlant elutasította, és az 1994. évi 75. törvény kifogásolt 7. cikkét alkotmányosnak minősítette.

A megfogalmazott, terjedelmében a határozatnál részletesebb elemzést magába foglaló különvélemény ismertetése előtt szükségesnek tartok egy elvi jellegű megjegyzést, amire a különvéleményben még visszatérek.

Meglátásom szerint hibás az Alkotmánybíróság azon szemlélete, hogy alapjogok csak az alapjogokról szóló fejezetben jelenhetnek meg, hiszen ez esetben a nemzeti kisebbségek identitásához való, egyébként rendkívül összetett joga az alapjogokon kívül kerülne, ennek esetleges korlátozása nem állna az 53. cikk védelme alatt. Könnyebben és nemcsak törvénnyel a megjelölt esetekben lehetne korlátozni. Valójában a legnagyobb gond, hogy sem az Alkotmány (bár nem is az alaptörvény elsődleges feladata lenne), sem egy átfogó (kisebbségvédelmi) keretszabályozás nem határozza meg az identitáshoz való jog tartalmát, hiszen az nem merülhet ki anyanyelvhasználati jogokban, szerves része kell legyen többek között a nemzeti identitást kifejező nemzeti zászlónak mint szimbólumnak a használata is, amit csak alapjogként lehetne minősíteni.

A különvéleményben e sorok írója az ügy megoldásaként egy értelmező határozatot javasolt, mely szerint a törvénytörvényalkotmányos, amennyiben nem vonatkozik a nemzeti kisebbségek hivatalos épületeken és köztereken történő szimbólumhasználatára.

Megítélésem szerint a kifogásolt törvény a konkrét esetre és tényállásra nem alkalmazható, hiszen a törvényi rendelkezés hipotézise két (vagy több) állam hivatalos viszonyaira, kapcsolataira utal, és ebben a keretben a román állami és a más állami zászlók használatának, kifüggesztésének szabályait nem lehetne vizsgálni. Egyébként maga a törvény egésze az államközi kapcsolatok során, a kölcsönösség és a nemzetközi gyakorlat alkalmazásával állapította meg a zászlóhasználatot, a himnusz felcsendülésének és az országcímerrel ellátott pecséteteknek a használatát. A kérdéses törvény nem a nemzeti kisebbségek jogairól, tételesen nem a kisebbségek nemzeti jelképeinek és szimbólumainak a használatáról szól.

Az a mondhatni közismert és elterjedtté vált probléma állt elő, hogy miközben a jogszabály, különösen a Parlament által elfogadott törvény, a szabályozás, akár alkotmányjogi szempontból is rendben van, a jogalkalmazás során az adott rendelkezéseket olyan módon értelmezik, hogy nem segíti, vagy éppen megnehezíti, ellehetetleníti a kisebbségi jogok érvényesülését.

Ez esetben is az történt, hogy miközben a törvény normatív tartalma nem engedi meg, a közigazgatási hatóságok és/vagy a bíróságok a törvény normatív hatályát kiterjesztették a nemzeti kisebbségek szimbólumaira, így a történeti, kulturális, etnikai/nemzeti identitást is kifejező zászlóra. Csakhogy ez a kiterjesztés éppenséggel korlátozza és hátrányosan érinti a nemzeti kisebbségek szimbólumhasználati jogát. Ezt a jogértelmezést pedig a korábbi Alkotmánybíróság esetgyakorlata sem támasztja alá, hiszen még a jogértelmezés, beleértve az alkotmányértelmezést, sem lehet a törvény ellen, *contra legem* alkalmazni, mint ahogyan hozzá sem adhatnak a törvény szövegéhez, hiszen

nem a törvényi normát kell alárendelni a jogértelmezésnek, hanem éppen fordítva, a jogértelmezés kell megfeleljen a törvény betűjének és szellemének. Ellenkező esetben a jogalkalmazó (hatóság vagy bíróság) jogalkotóvá válik, ami jogállami körülmények között megengedhetetlen.

Ugyanakkor, ha áttekintjük a hatályos jogrendszert, megállapítható, hogy a Parlament nem hozott semmilyen jogszabályt a nemzeti kisebbségek szimbólumaira vonatkozólag, amiképpen nem fogadta el – bár erre az Alkotmány is kötelezi és több törvénytervezet is elkészült e tárgykörben – a nemzeti kisebbségek státusára, jogállására vonatkozó átfogó szabályozást, amely többek között jogilag rendezhette volna ezt a kérdést is.

Egy ilyen, magának a jogszabálynak a normatív tartalmát átalakító jogértelmezés a nemzeti kisebbségek identitáshoz való jogát sérti, amit az Alkotmány az első, az általános rész alkotmányos alapelvek fejezetébe helyezett. Az említett jogértelmezés kiszámíthatatlanná teszi a nemzeti kisebbségek szimbólumhasználatának jogát, és adott esetben számolni kell az állam büntető hatalmának érvényesítésével. Ebből kifolyólag a törvény ezen kiterjesztő értelmezése nemcsak jogszerűtlen (ebben a formájában megítélésem szerint alkotmányellenes is), hanem súlyosan igazságtalan is, hiszen ilyen értelmű alkalmazása esetleges, önkényes. Évek óta, mondhatni Erdély-szerte a magyar nemzeti kisebbség megünnepelte 1848. március 15-e évfordulóját, használva a magyarságot (bárhol is éljen) identitásában meghatározó piros-fehér-zöld színű zászlót, különböző helyekre, közterületeken és középületekre is kifüggesztve, de ez csak a jogalkalmazótól függ, hogy hol, mikor és kire nézve tekinti kihágásnak és alkalmaz bírságot. Esetünkben a többségében magyarok lakta Sepsiszentgyörgy magyar polgármesterét találták vétkesnek és büntették meg egy olyan vétségért, mely az adott tényállás szerint és formájában a törvényben nem is létezik. Megállapítható egyfajta paradox törvény/alkotmányi helyzet, mert miközben maga az Alkotmánybíróság korábbi határozataiban is kijelentette, miszerint a nemzeti kisebbségek jogai éppen az alaptörvény 6. cikkébe foglalt, a nemzeti kisebbségek identitáshoz való jogának kifejezése, mely több törvényi szintű szabályozásban jelenik meg, ugyancsak az Alkotmány 73. cikke (3) bekezdésének r) betűje tételesen is előírta, miszerint a nemzeti kisebbségek jogállásáról szóló törvény az organikus (szerves) törvények körébe tartozik, de ami mind a mai napig nem született meg, amelyre pedig éppen az ilyen helyzetek, anomáliák orvoslására, illetve elkerülése végett volna szükség (lásd a Veress Emőd vitaindító tanulmányába foglaltakat). E törvény hiányában pedig a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Európai Keretegyezmény alapján elfogadhatatlan és alkotmányellenes a közigazgatási hatóság (esetünkben a prefektus) jogértelmezése.

Következésképpen a különvélemény szerzője szerint az ügyben a helyes megoldás az lett volna, ha a keresetnek helyet ad, és megállapítja, hogy az 1994. évi 75. törvény 7. cikkének (1) bekezdése alkotmányos, amennyiben nem vonatkozik a nemzeti kisebbségek szimbólumainak hivatalos épületeken és köztereken történő használatára.

2.4. Törvény egy történelmi dátumról? A norma hiánya a törvényben – a 2020. évi 592-es számú alkotmánybírósági határozat⁴⁵

A köztársasági elnök előzetes eljárás keretében alkotmányossági normakontrollt kért egy, a Parlament által elfogadott törvénnyel kapcsolatban.

Történt ugyanis, hogy a törvényhozás elfogadott egy olyan jogszabályt, melynek címe: *törvény június 4-e, a trianoni szerződés napjának kinyilatkozásáról*.⁴⁶

A mindössze három cikkből álló törvénynek meglehetősen nehéz megállapítani, pontosabban felfedezni a normatív tartalmát. Az első cikk lényegében megismétli magában a címben foglalt nyilvánvaló történelmi tény, miszerint június 4-e a trianoni szerződés napja.⁴⁷

Azért tartom fontosnak a pontos román szöveget is idézni, hogy a magyar fordítás (ami egyébként meglehetősen magyartalanul hangzik, de románul sem mond sok mindent) ne legyen félreérthető vagy -magyarázható.

A második és harmadik cikkek a helyi közigazgatási hatóságok, közintézmények és a kormány számára teszi lehetővé bizonyos saját költségvetési források felhasználását az e napon megszervezendő rendezvények alkalmából. Azt is megengedi a törvény, hogy nem kormányzati szervezetek, a civil társadalom képviselői támogassák ezeket a rendezvényeket. A hatóságok Románia zászlóját kitűzhetik ez alkalomból, illetve elénekelhető a nemzeti himnusz. A közszolgálati televízióknak és rádióknak pedig be kell iktatniuk programjaikba a rendezvényekről készült felvételeket.

A köztársasági elnök, megkeresésében alapvetően azt kifogásolta, hogy a jogszabálynak nincsen meghatározott, illetve meghatározható normatív tartalma, hanem mindössze egy nyilatkozat egy nyilvánvaló történelmi tényről, nevezetesen, hogy a történelemben, és most Romániában is június 4-e a trianoni szerződés napja. Ez pedig nem igényel semmilyen jogi szabályozást, és jogviszonyokat sem generál.

Az államfő a hatalommegosztás elvéről, a Parlament törvényhozó funkciójáról, a jogszabályok érthető, világos szabályozásának követelményéről szóló alkotmányi rendelkezések megsértését kifogásolta.

Az Alkotmánybíróság 5-4-es arányban alkotmányosnak minősítette a jogszabályt, miközben maga az előadó bíró az alkotmányellenesség megállapítását javasolta.

Végül két különböző különvélemény készült el, melyet három bíró jegyez, egymástól is eltérő szempontokat és érveket állítva szembe a többségi döntéssel.

Megítélésem szerint a jogszabály legnagyobb problémája jogalkotás-technikai jellegű, ugyanis nem tekinthető jogszabálynak (még ha a Parlament is fogadja el), ha az adott szövegnek nincsen normatív tartalma, azaz nem tartalmaz jogi normákat, magatartásszabályokat. A törvényhozási technika szabályairól szóló 2000. évi 24-es törvény⁴⁸ előír egy sor olyan technikai jellegű szabályt, amit a jogalkotónak és különösen a

⁴⁵ Megjelent a Hivatalos Közlöny 2020. évi 824-es számában.

⁴⁶ Román nyelven: *Lege pentru declararea de 4 iunie Ziua Tratatului de la Trianon*.

⁴⁷ Román nyelven: *„Se declară ziua de 4 iunie Ziua Tratatului de la Trianon.”*

⁴⁸ A törvényhozási technika normáiról szóló 2000. évi 24. törvény, megjelent a Hivatalos Közlöny 2000. évi 260-as számában.

Parlamentnek tiszteletben kell tartania a törvényhozás során. Ezek jó része az Alkotmánybíróság esetgyakorlatában hivatkozási alapként szolgálnak az alkotmányellenesség megállapításában, annak ellenére, hogy értelemszerűen az említett jogszabály nem alkotmányos szintű norma. Ugyanakkor, ha a törvényhozó nem tartja ezeket tiszteletben, akkor sérti a törvény minőségére vonatkozó alkotmányos követelményeket, melyeket a taláros testület az alaptörvény 1. cikkének (5) bekezdéséből vezetett le.

A törvényalkotási technika normáiról szóló törvény [41. cikk (1) bekezdése] szerint a jogszabály címe is kell jelezze összefoglalóan, szintetikusán azt, hogy mi a törvény szabályozási tárgya, amit meg is erősít az alkotmánybírósági esetgyakorlat.⁴⁹ A kifogásolt törvénynek sem a címe, sem az első cikke nem fogalmazza meg a jogszabály tárgyát, következésképpen a következő rendelkezéseknek sincsen tényleges normatív tartalmuk.

Való igaz, hogy a román hatályos jogrendszerben a nemzeti, vallási ünnepnapokon kívül a Parlament, törvényekben, több mint 60 különböző naphoz köt valamilyen társadalmi, szakmai, történelmi jelentőséget, amit adott körben az érintettek megünnepelek. Példaként említek néhányat: az Alkotmány napja (december 8.), Románia nemzeti himnuszának napja (július 29.), a könyv napja (január 23.), a rákbetegség elleni harc napja (február 4.), a magyar nyelv napja (november 13.), a nemzeti kisebbségek napja (december 18.) stb.

Az önkényes felsorolásból is látható, hogy minden esetben, legyen az egy történelmi esemény, szimbolikus jellegű érték, a társadalom számára fontos kérdés, meg van határozva ennek jelentése, jelentősége, és egyetlen esetben sem maga a történelmi esemény időpontja mint tény hordozza önmagában a jelentést.

Lényegében a törvény híján van bármiféle normativitásnak, konkrét szabályozásnak. Azok az előírások, amelyek a második és harmadik cikkekben megfogalmazásra kerültek, valójában ajánlások, amiket parlamenti, tehát törvényi rendelkezés nélkül is megtehetnek helyi önkormányzatok, közintézmények, nemkormányzati szervezetek, a civil társadalom. Az pedig, hogy a közszolgálati média mit tesz be a programjaiba, szintén nem törvényi szabályozás kérdése.

Az Alkotmánybíróság által némi felületességgel elfogadott határozat végül is azon a gondolaton alapszik, hogy ha már úgyis van több mint félszáz különböző jelentőségű/jelentőségű nap, amit valamilyen konkrét vagy elvont eszmének szentelt a törvényhozó, még egy pluszban bőven elfér ezek sorában.

Egyébként fontos megállapítani a taláros testület azon következtetését, hogy miközben a 2018. évi 118-as határozatában a marosvásárhelyi római katolikus felekezetű főgimnázium törvényi létrehozatala esetében az alkotmányellenesség oka, hogy a jogszabály nem normatív jellegű, addig ebben az esetben adott (tehát minden kétséget kizáró, nyilvánvaló) történelmi tény, amit egy nemzetközi békeszerződés aláírásának az időpontja jelent, felfedezni vélte a normatív tartalmat.

⁴⁹ Az Alkotmánybíróság 2014. évi 1-es számú határozata, megjelent a Hivatalos Közlöny 2014. évi 123-as számában vagy a 2015. évi 1-es határozat, megjelent a Hivatalos Közlöny 2015. évi 85-ös számában.

3. Összegző gondolatok

Az, amit a bevezető részben állítottam, miszerint nem bővelkedik az alkotmánybíróági esetgyakorlat a nemzeti kisebbségek jogaira vonatkozó határozatokban, elvi értékű és jelentőségű megállapításokban, a következőkkel magyarázható:

- Nincsen különösebben sok, a nemzeti kisebbségek jogaira vonatkozó törvény, tehát nincsen, ami alkotmányossági normakontroll alá kerülhet.

- A megszületett jogszabályok, amelyek például az anyanyelvhasználatra vonatkoznak, többnyire más keretszabályozásokban lelhetők fel, mint amilyen a tanügyi törvény, a helyi közigazgatásról, az igazságszolgáltatásról szóló törvények, amelyeket előzetes normakontrollban vagy meg sem támadtak, vagy ha meg is támadtak ezen rendelkezéseket kifogásolva, az Alkotmánybíróóság rendre elutasította mint megalapozatlant, hiszen többnyire ez már a parlamenti, törvényhozási eljárásban olyan kompromisszumok eredménye volt, hogy semmiképpen nem sérthette az Alkotmány vonatkozó rendelkezéseit.

- Az Alkotmánynak a nemzeti kisebbségek jogaira vonatkozó rendelkezései, a Parlament politikai szövegértelmezései mindig a szűkítés irányában jelentek meg, a törvények vonatkozó rendelkezései a jogok minimális, alsó határán cikkelyezték be ezen alkotmányos jogokat. Az Alkotmánybíróáságnak lehetősége lett volna (és itt az eltelt közel három évtizedes esetgyakorlatra gondolok), hogy ezen alapjogoknak kreatívabb alkotmányértelmezést adjon, olyan módon meghatározva a jogalkalmazó mozgásterét, hogy az ne korlátozza e jogok gyakorlását, hanem tartsa tiszteletben bár a törvény szellemét, és ami még ennél is több lehetett volna, hogy olyan alkotmányértelmezést adjon bizonyos törvényes rendelkezéseknek, anélkül, hogy jottányit is változtatná az Alkotmány szövegét, amely mégis kiszélesíti e jogok gyakorlását. Ehelyett a taláros testület merev, szigorú textualizmusba burkolózott.

- Amennyiben igaznak fogadjuk el azt az állítást, hogy a nemzeti kisebbségi jogok érvényesülése vonatkozásában (a fentebb jelzett szűklátókörűségen kívül) nem annyira az elfogadott törvényi szövegekkel van gond, hanem sokkal inkább ezek alkalmazásával, akkor elvileg sokkal nagyobb számban kellene megjelenjenek az utólagos normakontroll keretében elfogadott alkotmánybíróági határozatok.

- Ugyanakkor az tapasztalható, hogy az alkalmazás, hatósági jogértelmezés nyilvánvaló jogszerűtlensége és igazságtalansága ellenére ezek az ügyek nem jutnak el a rendes bíróságok szintjéig, akár csak azért is, hogy alkotmányellenességi kifogást, keresetet lehessen felvetni, illetve benyújtani.

- Természetesen a jogsérelmek egy része nem vet fel alkotmányossági problémát, de minden bizonnyal vannak olyan ügyek, olyan hatósági/bíróági törvényi szövegértelmezések, melyek még az alkotmányos előírások amúgy sem túlságosan széles körű keretei alá szeretnék nyomni e jogok alkalmazása gyakorlásának lehetőségeit.

Ez esetben viszont volna lehetőség (egy próbát meg kellene érjen) arra, hogy az Alkotmánybíróóság elé kerüljenek bizonyos ügyek, amit a taláros testület köteles megvizsgálni, elemezni és valamilyen döntést meghozni. Az alkotmánybíróági esetgyakorlat csak az elébe vitt és megoldott ügyeken keresztül alakulhat és fejlődhet.

Felhasznált irodalom

1. MURARU Ioan, TĂNĂSESCU Elena Simina: *Drept constituțional și instituții politice*, Ediția 12. Vol I, Editura All Beck, București, 2005.

Fejezetek Erdély huszadik századi jogtörténetéből

Chapters of the Transylvanian Legal History of the 20th Century

Abstract: On 20 November 2018, the Hungarian Museum Association of Transylvania and Sapientia Hungarian University of Transylvania organized a round table discussion on the legal history of Transylvania. The event took place as part of a series of events on the Hungarian Science Day in Transylvania, at the Sapientia building on Calea Turzii Cluj-Napoca. The participants were Dr Gyula Fábán (minority law), Dr Zsolt Fegyveresi (constitutional history), Dr László Nánási (history of criminal law), Dr Zsolt Kokoly (history of legal education), Dr János Székely (history of civil procedure law), and Dr Emőd Veress (history of civil law). The event was moderated by Előd Pál. The participants presented their research studies related to the legal history of Transylvania and explored the legal and social situations of the past hundred years.

Keywords: Transylvania, legal history, Trianon, Gyulafehérvár Resolutions, Second Vienna Award, minority law, constitutional law, criminal law, civil law, civil procedure law, legal education, communism, discussion

Összefoglaló: 2018. november 20-án, az Erdélyi Múzeum-Egyesület és a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem kerekasztal-beszélgetést szervezett Erdély jogtörténetéről. A rendezvényre a Magyar Tudomány Napja Erdélyben eseménysorozat keretében került sor, a Sapientia EMTE kolozsvári, Tordai úti épületében. A résztvevők dr. Fábán Gyula (kisebbségi jog), dr. Fegyveresi Zsolt (alkotmánytörténet), dr. Nánási László (büntetőjog története),¹ dr. Kokoly Zsolt (jogi oktatás története), dr. Székely János (polgári perjog története) és dr. Veress Emőd (polgári jog története) voltak. Az eseményt Pál Előd moderálta. A továbbiakban ennek a beszélgetésnek az átiratát közöljük.²

Kulcsszavak: Erdély, jogtörténet, Trianon, gyulafehérvári határozatok, második bécsi döntés, kisebbségi törvény, alkotmányjog, büntetőjog, polgári jog, polgári eljárásjog, jogi oktatás, kommunizmus, vita

Pál Előd: Nagy örömmel köszöntöm a hallgatóságot és a beszélgetés meghívottait. Erdély jogtörténete érdekes és fontos téma, ezzel a témával foglalkozni nem a múltba fordulás jele, hanem az erdélyi jogtörténet aktuális kérdéseinkre is válaszokat adhat, és a jövő számára is nyújthat támpontokat. A nagy számban megjelent érdeklődő hallgatóság is jelzi, hogy Erdély jogtörténete aktuális kérdés. Annak érdekében, hogy a beszélgetésnek keretet adjunk, meg szeretném kérni a résztvevőket, hogy három fordulóban beszéljük át a XX. századi Erdély jogtörténeti szempontból legmeghatározóbb eseményeit, nevezzük őket jogtörténeti fordulópontoknak. Vagyis minden meghívottat arra kérek, gondolja végig, melyek a saját szakterülete szempontjából a legfontosabb,

¹ Dr. Nánási László (1960–2020) kollégánkat 2020-ban elvesztettük. A Sapientia EMTE Jogtudományi Intézetének rendszeres vendége, előadója, kutatója volt: a veszteség felmérhetetlen.

² Az átiratot készítették Balla Bulcsú, Miklós Izabella és Petri Anna joghallgatók.

meghatározó kérdések, és erről beszéljünk. Annak érdekében, hogy a beszélgetést megfelelő ritmusban tartsuk, minden meghívottunknak háromszor öt perc fog rendelkezésére állni, hogy kifejthesse álláspontját. Kezdjük az alkotmánytörténettel. Melyik az első kulcskérdés Fegyveresi Zsolt szerint?

Fegyveresi Zsolt: Köszönöm a szót. A felkérésnek megfelelően három kérdést próbálok körbejárni. Az első körben az impériumváltás(ok)ról, a másodikban diktatúráról vagy diktatúrákról, a harmadikban pedig a rendszerváltásról lesz szó.

Először, amiről röviden beszélnék Erdély jogtörténete kapcsán, az a XX. század első felében lezajló három impériumváltás.

Mit is jelent az impériumváltás? Hatalom- vagy főhatalomváltást. Erdély történetében, jogtörténetében az első impériumváltás 1918–1920 között zajlott le, amikor Erdélyt az I. világháborút követően és az Osztrák–Magyar Monarchia szétesése után Romániához csatolták. Ha fogalmazhatok így, az impériumváltás egyik mérőföldköve, szimbolikus pontja a Romániával való uniót kimondó nyilatkozat, amelyet a gyulafehérvári Román Nemzetgyűlés 1918. december 1-jén fogadott el. A gyulafehérvári határozatokban foglalt területekre vonatkozóan Ferdinánd román király törvényerejű rendeletben mondta ki, hogy ezek a területek örökre egyesültek a román királysággal, aztán később a román törvényhozás alsóháza ezt ratifikálta és be is cikkelyezte.

A kialakult történelmi, politikai helyzetet aztán a párizsi és Párizs környéki békeszerződések jogilag is rögzítették, és ennek megfelelően alakították ki az első világháborút lezáró békerendet. Magyarország és Erdély tekintetében – mint tudjuk – az első világháború után kialakult *status quó*t az 1920. június 4-én a versailles-i Nagy-Trianon kastélyban aláírt békeszerződés rögzítette. Tulajdonképpen az impériumváltással elkezdődött Erdély közjogi integrálásának folyamata, és itt elsősorban a Romániához csatolt területek román polgári közigazgatásának a megszervezésére kell gondolnunk. A Romániához csatolt területeket több jogszabályon keresztül kívánták közjogi szempontból integrálni, elsőként az 1923-ban elfogadott Alkotmányt említeném meg, amely csak formálisan új Alkotmány, mert tulajdonképpen az 1866. évi román Alkotmány átdolgozott változata. Felmerült természetesen az alkotmánymódosítás lehetősége is, azonban a román politikum úgy vélte, hogy az 1866-os Alkotmány csak az Ókirályságban élő emberek akarátát jelképezte, ezért nem lehet ezt csak úgy egyszerűen kiterjeszteni a kiegészült ország teljes lakosságára. Így került elfogadásra 1923-ban Nagy-Románia első Alkotmánya, amely formálisan proklamálta az állampolgári jogegyenlőséget, hangsúlyozva azonban az országnak az oszthatatlan és egységes, nemzetállam jellegét is. Ez az 1866-os Alkotmányban még nem szerepelt. Szintén fontos – az Alkotmányon kívül – közjogi szempontból az 1925. évi törvény a közigazgatás egységesítéséről, amely tulajdonképpen az óromániai közigazgatást terjesztette ki Erdélyre, de nemcsak Erdélyre, hanem Bukovinára és Besszarábiára is.

A második impériumváltásra a II. bécsi döntést követően került sor, amikor Erdély északi és keleti részét visszacsatolták Magyarországhoz. Ekkor az 1940. évi XXVI. törvény-cikk – pontosabban ennek a 3. §-a – felhatalmazta a Magyar Királyi Minisztériumot, hogy a visszacsatolt területekkel kapcsolatban a törvényhozás további rendezéséig tegye meg mindazokat a szükséges intézkedéseket, amelyek a visszacsatolt területek és az országban

fennálló jogrendszerbe való beillesztéséhez szükségesek. Ezt követően a törvény felhatalmazása alapján készült el az a miniszterelnöki rendelet, amely Észak-Erdély közigazgatási berendezkedését volt hivatott rendezni. A rendelet lehetővé tette, hogy a három hónapon át tartó átmeneti katonai közigazgatást a polgári közigazgatás váltsa fel.

A harmadik impériumváltáskor már a II. világháború végén járunk, amikor a szovjet katonai közigazgatás alatt álló Észak-Erdélybe Sztálin engedélyével visszatér a román közigazgatás. Habár csak a román adminisztráció bevezetését engedélyezték és nem a teljes állami jogok gyakorlását, ekkortól a román politikum Észak-Erdélyre már Románia szerves részeként tekint, és úgy is kezeli a kialakult helyzetet. A harmadik impériumváltás az 1947. február 10-én aláírt párizsi békeszerződéssel zárult le. Tudjuk azt, hogy a magyar békeszerződés értelmében Magyarország és Románia között az 1938. január 1-jén fennálló határt állították vissza.

Pál Előd: A kisebbségi jogok vonatkozásában mi az első legfontosabb jogtörténeti mozzanat?

Fábián Gyula: Álláspontom szerint ez az 1918-as gyulafehérvári határozat. A gyulafehérvári román nemzetgyűlés határozata a románok lakta területek egyesítéséről, 1918. december 1-jén az új román állam szervezése érdekében a következő alapelveket proklamálta: *„teljes nemzeti szabadság az együtt lakó népek számára. Mindenik nép oktatása, közigazgatása és igazságszolgáltatása saját nyelvén, saját kebeléből választott egyének által fog történni, és minden nép népességének számarányában nyer jogot a törvényhozó testületekben és az ország kormányzásában való részvételre.”*

Ezeket a gyulafehérvári ígéreteket megerősítette és nemzetközi jogi alapra helyezte a háborút megnyerő hatalmak és a Románia között megkötött szerződés a kisebbségek védelméről, amelyet 1919. december 9-én írtak alá Párizsban, 1920-ban ratifikáltak és 1920. szeptember 4-én lépett hatályba. A szerződés 1–12. cikkei 1921. augusztus 30-a óta a Nemzetek Szövetségének védelme alatt álltak. Ez a szerződés tiltja a nemzetiségi alapon történő megkülönböztetést, és expressis verbis kimondja, hogy *a szászok és a székelyek helyi autonómiának* fognak örvedeni, ami az oktatási és vallási ügyeiket illeti. Konkrétan a párizsi szerződés 11. cikke szerint: *„Románia hozzájárul ahhoz, hogy az erdélyi székely és szász közületeknek a román állam ellenőrzése mellett, vallási és tanügyi kérdésekben helyi önkormányzatot engedélyezzen.”* A 7. cikk kimondja: *„Románia kötelezi magát, hogy román állampolgároknak ismeri el jogérvényesen és minden alakiság nélkül mindazokat a zsidókat, akik Románia területén laknak és akiket valamely más állampolgárság nem illet meg.”*

1979-ben D. V. Firoiu professzor a gyulafehérvári határozatok jogi természetéről azt fejtette ki, hogy az jogok kinyilatkoztatása, amely, szemben a magyar állam kisebbségi jogfosztó és elnemzettségtelenítő törvényeivel, a román nemzettel egyenlő státust biztosított minden népnek.

Válaszként a románok gyulafehérvári kezdeményezésére, az erdélyi magyarság küldöttei 1918. december 22-én Kolozsváron nemzetgyűlést rögtönöztek, ahol kijelentették, hogy ellenségeink „annyira nem győztek le, hogy a körülöttünk lakó bármely nemzetnek joga volna rendelkezni felettünk”.

Habár a szászok püspöke és történetírója, Friedrich Teutsch (1852–1933) már a háború alatt megállapította népéről, hogy *„ha Magyarország tönkremegy, mi is elpusztulunk, s elvész népünk és egyházunk; ha országunkat elszakítják Magyarországtól, vége évszázados történetünknek és jövőnknek”*, 1919. január 8-án a szász népszervezet választmánya Medgyesen mégis kimondta az egyesülést Romániával. 1919-ben a bánsági németek is elismerték Bánság Romániához csatolását, kijelentve, hogy *„a gyulafehérvári rezolúciókból azt vették ki, hogy egy szabad nép életét fogják élni”*. A zsidó közösség Fischer Teodor által fejezi ki az uniós határozathoz való csatlakozását, és a magyarok részéről Tóthfalusi József református lelkész nevét említik a román források, mint aki püspökét kéri, hogy vegye fel a kapcsolatot a nagyszebeni kormányzótanáccsal.

Száz év alatt Románia lakosságából elfogyott: 709 379 német, 724 844 zsidó, 359 048 bolgár, 14 193 örmény és 197 878 magyar nemzetiségű személy. Közben a románok száma 3 811 544 személlyel nőtt.

1990-ben, amikor a „forradalom” szellemében újra felmerült a gyulafehérvári határozat betartásának számonkérése, Tudor Drăganu jogtudós egy hosszú tanulmányban cáfolta az autonómia jogosságát a magyarok esetében, kijelentvén, hogy Domokos Géza RMDSZ-elnök autonómiaindítványa készítette erre a lépésre, amelyet rögtön franciául írt meg, hogy a nyugati szövetségesek is megértsék. A professzor a határozat előírásait csak az egyénekre vonatkozóknak tekinti, annak a független Erdélynek a területén, amely 1918. december 1. és 1919. december 13. között létesült. A kisebbségi szerződés autonómiára utaló előírásait egyszerűen a székelyek vallási sokfélesége által bagatelizálja. A határozatot az 1776-os virginiai Emberi Jogi Nyilatkozatához vagy az 1789-es francia állampolgárok jogainak a nyilatkozatához hasonlította.

Véleményem szerint ez a határozat továbbra is megőrzi a nemzetközi jogban elismert egyoldalú nyilatkozat jogi természetét, amelynek betartását nemzetközi szinten kell számonkérni. Olyan egyoldalú nyilatkozat, amelyet a szászok, svábok, zsidók elfogadtak meghozatala után, és amelyet a kibővült román állam születési bizonyítványként kezel 100 év után is.

Pál Előd: A közjogi témakörnél maradva, a büntetőjogban melyik a kronologikusan első kulcsfontosságú mozzanat?

Nánási László: Kapcsolódva a Fegyveresi Zsolt által elmondottakhoz, az impériumváltásról mint az egységes jogot megteremtő tényezőről fogok ebben a néhány percben beszélni.

Már elhangzott, hogy a jelenlegi Románia az 1920-as trianoni, valamint az Ausztriával Saint-Germain-ben és a Bulgáriával Neuilly-ben kötött békeszerződésekkel jött létre. Ezek eredményeként Románia olyan államterületeknek a birtokába jutott, amelyek korábban soha nem tartoztak az impériuma alá. Ezek sajátossága volt, hogy Ó-Románia, a Regát területén kívül itt párhuzamos jogrendszerek léteztek. Ez mit jelentett?

A hajdani Magyar Királysághoz tartozott területeken – Erdélyben, Kelet-Magyarországon, a Bánátban – az 1878-ban megalkotott, a büntettekről szóló és vétségekről szóló törvénykönyv, a jogtörténet által Csemegi-kódex néven ismert 1878. évi V. tc. volt hatályban. A Romániához került Bukovinában az 1852-ben megalkotott ausztriai

birodalmi törvénykönyv volt a hatályos számos módosítással, míg Dobrudzsának a Romániának juttatott részén, Dél-Dobrudzsában az 1896-ban a magyar Csemegi-kódex mintájára készült bolgár büntető törvénykönyv. Nem szabad megfeleledkezni a Románia által birtokba vett Besszarábiáról sem, amely korábban Oroszország részét képezte, orosz jogi elemekkel.

Így a de facto már 1918–1919-ben létrejött román állam területén öt büntető törvénykönyv vagy büntető jogszabályi rendszer volt hatályban. 1919-ben annyiban egyszerűsödött a helyzet, hogy Besszarábiára kiterjesztették a román, még 1861-ben megalkotott, úgynevezett Cuza-féle törvénykönyvnek a hatályát. Az erdélyi Consilium Dirigent kimondta, hogy a Magyarországtól átkerült területeken az 1918. októberi hatályos jogszabályok élnek tovább, és ezt a királyi kormányzat is elfogadta. Amikor a békeszerződésekkel rendeződött Románia nemzetközi jogi helyzete, és megteremtődött a belső alkotmányjogi rendezés lehetősége, ez szükség szerint kiváltotta azt, hogy gondolkodni kellett, hogy egységes szabályozás létesüljön egy ilyen alapvető normarendszerben, mint a büntetőjog.

Engedtetsek meg egyetlen példát mondani az eltérő szabályozásokra: a büntetőjogi fiatalok határa hol kezdődött? A Cuza-féle törvénykönyv a gyermek 8. életévében húzta meg a büntethetőség határát, a magyar Csemegi-kódex a 12. évben, az ausztriai büntető törvénykönyv a 10. életévben. Nem kell mondani, hogy egy országban egy jogviszonyt kiváltó életkornak azonosnak kell lennie. Ez egy teljesen szélsőséges példa volt, és számos más vonatkozásban is eltértek egymástól ezek a törvénykönyvek.

Ez a szituáció eredményezte azt, hogy valamikor az 1920-as évek elejétől elkezdődött az egységes román büntető törvénykönyvről való gondolkodás. Ez 1936-ban jutott célba az akkori uralkodóról, II. Károly királyról elnevezett kódexszel, a Romániában egységessé vált a büntető törvénykönyvvel. A törvénykönyv a bűncselekmények hármas tagolását tartalmazta, vagyis a cselekmény súlyához mérten a büntett, vétség, illetve kihágás kategóriáit szabályozta. Ezekhez rendelte a szankciórendszert, és amivel kezdtem, az egységesítést illetően a büntethetőség alsó korhatárát a 14. életévben határozta meg. Végül is ez az olasz és a magyar büntető törvénykönyvek felhasználásával is létrehozott kódex volt az, amelyik formálisan 1968-ig hatályban volt.

Pál Előd: Térjünk rá, és nyilván ez a sorrend nem jelent semmiféle fontossági sorrendet, az igazságszolgáltatásra, ehhez kötődően pedig a polgári perjogra. Átadom a szót Székely Jánosnak.

Székely János: Nagyon röviden, az első ötperces lehetőséggel élve, be szeretném mutatni a romániai polgári per jog állását közvetlenül az országegyesítés, 1918, illetve közjogilag inkább 1920-ban bekövetkezett momentumaikor, illetve azt, hogy a polgári eljárás jog státusza, szabályozási rendszere milyen módon változott az államszocializmus beálltáig.

A kiinduló helyzet polgári eljárás jogban nem sokban különbözött az imént felsorolt büntetőjogi normák heterogenitásától. Polgári eljárás jogi szempontból abban a „szerencsés” helyzetben voltunk, hogy csupán négy különböző kódexet kellett összezsírozni, illetve közösen alkalmazni. Mégpedig Magyarországon az 1911. évi I. törvénycikket,

amely Erdélyben is, a Bánságban is hatályos volt, s amelyet a magyarországi szakirodalom általában a Plósz-féle polgári perrendtartás névvel illet. Plósz Sándor professzor úr volt a megalkotója, akinek a festménye a bejáratnál látható, és a kor talán legmodernebb polgári eljárásjogi törvénykönyvének minősült.

Tehát ez a törvénykönyv volt hatályban Erdélyben, a Bánság Romániához csatolt térségében, illetve a Partiumban, mely határ menti vidék gyakorlatilag külön régiónak számít. Külön Polgári eljárásjogi törvénykönyv volt hatályban, mégpedig az 1865. évi, az Ókirályságban, az úgynevezett Regátban. Szintén külön polgári eljárásjogi törvénykönyv volt hatályban, mégpedig az osztrák Polgári eljárásjogi törvénykönyv Bukovinában és az orosz (cári orosz) 1864. évi Eljárásjogi törvénykönyv Besszarábiában. Ezek az eljárásjogi törvények különböző heterogén koncepciókon alapultak a polgári per szerepével, a résztvevőivel, illetve az állam szerepével kapcsolatosan a polgári per során. A Plósz-féle kódex egy úgynevezett szociális polgári permodellt honosított meg, amelyben a bíró nem sok aktivitással rendelkezett a polgári perben, de amit aktivált, az általában az ügy hatékony, időben való elintézése szempontjából volt jelentős. Ezt kiegészítette az ügyvédkényszer intézménye, ami az osztrák jogot általánosan jellemezte annak érdekében, hogy a professzionális pervitelt biztosítani lehessen. A Plósz-féle kódex mellett osztott perszerkezetet határozott meg, vagyis volt egy per-előkészítő szakasz, illetve a tulajdonképpeni per. A közöttük lévő percezúrával (permetszéssel) együtt, az osztott szerkezet lényege az lévén, hogy elsőként a felek döntsék el, hogy miről akarnak vitázni, és aztán a bíróság majd ezt a jogvitát oldja meg. Ne folyjon a jogvita arról, hogy a felek álláspontjai folytonosan változnak. A romániai Polgári eljárásjogi törvénykönyv egy, a szóbeliséget kevésbé szem előtt tartó francia modellen alapult, ahol a bizonyítás kiterjedt a teljes eljárásra, és a felek vitája szintén a teljes eljárás során alakult, ami azt jelentette, hogy a felek közötti viszonyok állandó fluxusa miatt bizonytalan volt, hogy a per lezárására pontosan mennyi időn belül lehet sort keríteni. Az ügyvédkényszer az a rendszer teljességgel elvetette. A bukovinai eljárásjogi rendszer legnagyobb mértékben a Plósz-féle kódexhez hasonlított – ennek az elődje tulajdonképpen –, a Plósz-féle kódex annál valamennyivel fejlettebb volt, szintén egy viszonylag hatékony pervezetés és szóbeli per, szóbeli eljárás elvén alapult. Végezetül a cári orosz rendszer nagymértékben hasonlított az ókirálysági perjogra, bár ettől eltérően elismerte az ügyvédkényszer, és egy írásos, elsősorban formális eljárást támogatott.

E három vagy e négy rendszert valahogyan össze kellett csiszolni. E rendszerek összezsírozására elsőként a romániai jogalkotó úgy gondolta, hogy egy későbbi kódex lesz majd alkalmas, viszont mivel polgári perek e kódex megalkotásáig is voltak, szükség volt valamilyen ideiglenes megoldás létrehozására, hogy pereskedni a továbbiakban is legyen lehetőség. E szükségmegoldás az 1925. évi, majd később az 1929. évi úgynevezett pergyorsító jogszabályokban, pergyorsító törvényekben nyilvánult meg. E szükségmegoldás következménye lett az, hogy a romániai területi perjog heterogenitása alig csökkent, de sikeresen előreláthatatlanná váltak a különböző perjogi megoldások alkalmazásai konkrét esetekben, amikor a jogegységesítő törvény párhuzamosan volt alkalmazandó, illetve rátevődött különböző regionális perjogokra. Ez tulajdonképpen egy kaotikus helyzetet eredményezett, amikor különböző országrészekben egyes jogegységesítő normákat másféleképpen kellett alkalmazni.

Pál Előd: Fogadni mernék, hogy mint mindig, a magánjog mutatta a legbonyolultabb képet. Veress Emődöt szeretném megkérdezni, hogy a magánjogban mi az első kiemelendő fordulópon?

Veress Emőd: Valóban, a polgári jogban minden még ennél is bonyolultabb. Bukarestből nézve 1920-ban hat polgári jogi rendszer létezett egyidejűleg. Volt az Ókirályságnak a rendszere – az 1864-es Polgári törvénykönyv, az 1887-es Kereskedelmi törvénykönyv –, de ezen kívül még öt másik magánjogi rendszer. A mai tág értelemben vett Erdélyen belül a történeti erdélyi részben az osztrák Polgári törvénykönyv volt hatályban, de annak az 1867 után elfogadott magyar módosításaival, és az új magyar magánjogi törvényekkel, beleértve az 1875. évi magyar kereskedelmi törvényt is. A partiumi részen és a bánsági részen viszont nem az osztrák Polgári törvénykönyv, hanem a régi magyar szokásjog volt hatályban (pontosabban egy szokásjogi alapú rendszer), amelynek a bírói gyakorlat alakította tulajdonképpen a tartalmát. Harmadikként ott volt a bukovinai rész, amely Ausztriától került Romániához: itt is osztrák Polgári törvénykönyv volt hatályban, de nem ugyanaz a forma, mint amelyet Erdélyben alkalmaztak, mert mint ahogy mondtam, Erdélyben 1867-től magyar módosításokkal, a bukovinai osztrák Polgári törvénykönyv viszont 1918-ig azonos forma az ausztriai változattal, az ausztriai módosításokkal, nem beszélve arról, hogy itt az osztrák kereskedelmi jog van hatályban és nem a magyar kereskedelmi törvény. A két világháború közötti időszakban Bukovina volt például az egyetlen olyan országrész, ahol lehetséges volt korlátolt felelősségű társaságot alapítani, mert ezt a társasági formát az osztrák jog ismerte, a magyar kereskedelmi jogi szabályozás viszont 1918-ban még nem. A két világháború közötti időszakban alkotta meg a kft.-ről szóló törvényt az a Kuncz Ödön, akinek a portréja a szomszéd teremben látható. Tehát ez az erdélyi rész, a bukovinai rész.

Mehetünk tovább Bessarábiának a Romániához csatolt részére, ahol az orosz jog van hatályban, ráadásul az orosz magánjognak a modernizációja még nem is történt meg ebben az időszakban. Ez azt jelenti, hogy például olyan bizánci törvényeket kellett még alkalmazni, mint a *Hexabyblosz*, középkori eredetű jogot.

Ehhez társult a legutolsó, különálló, sajátos jogrend, a dobrudzsai terület, a Fekete-tengernek a partvidéke, ahol muszlim vallású többség volt, ami azt jelentette, hogy a családjogi, öröklési jogi kérdésekben a muszlim jogot is alkalmazni kellett.

Tehát így nézett ki Nagy-Románia – amely 1920-ban közjogilag létrejött – magánjogi szempontból. Ezt nyilván – szintén a bukaresti szemszöveget próbálva szemléltetni – minél gyorsabban egységesíteni akarták, és ennek különféle módszerei léteznek. A leggyorsabb módszer az lett volna, hogyha egyszerűen kiterjesztették volna az Ókirályságnak a jogát az egész országhatárra, és bizonyos vonatkozásban ezt Dobrudzsa és Bessarábia vonatkozásában meg is tették, viszont nagyon érdekes, hogy Erdélyben az itteni román jogászok fellázadt és azt mondta, hogy nem kérjük az Ókirályságnak a törvényeit, mert ez a hatályos jog, ez az, amelyet ismerünk, megszoktunk, és az Ókirályság jogának az alkalmazása számos területen visszalépést jelentene az Erdélyben hatályos joghoz képest (túlélő házastársnak a jogai, általában a nőnek a státusa és más hasonló kérdésekben). Ezért ez a terv, hogy kiterjesszék a trianoni szerződés után az Ókirályság jogát Erdélybe, gyakorlatilag az erdélyi román ellenálláson megbukott, legalábbis egyelőre.

Ezért a jogegységesítésnek a technikáját úgy képzeltek el, hogy teljesen új magánjogot fognak alkotni. Új Polgári törvénykönyv és új Kereskedelmi törvénykönyv készült el a harmincas években, amelyek a tervek szerint az ország teljes egészén hatályosak lettek volna. Ezek egyébként nem is rossz minőségben készülnek el, de amire ez a folyamat lezárulna – ez 1940, a II. világháború kora –, e joganyagok, amelyeket az egységesítés céljából elkészítettek, valójában már nem léptek hatályba. Ennek akadálya volt először a háború és a Románia által 1940-ben elszenvedett területi veszteségek. Majd a világháború után már nem ezek a kapitalista szellemű jogszabályok jelentettek prioritást, hanem egy teljesen más rend fog kiépülni.

Pál Előd: És mi a helyzet a jogi oktatás területén?

Kokoly Zsolt: Az általam választott első periódus szintén az 1918 utáni időszak, a két világháború közötti periódus.

Erről az időszakról mindenképp az mondható el – gondolok itt a romániai magyar jogtudományra, jogi oktatástörténetre, illetve a hivatásrend történetére –, hogy a teljes intézményes átalakulás jellemző rá. A három hagyományos erdélyi jogi képzőhely: a Kolozsvári Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara, a Nagyvárad-i Római Katolikus Jogakadémia, illetve a Máramaros-szigeti Református Jogakadémia közül rövid időn belül csak a kolozsvári marad fenn mint román nyelvű egyetem. Hozzá kell tennem azt is, hogy a Marosvásárhelyi Ítéltábla mellett működő ügyvédvizsgáló bizottság tevékenységét szintén áthelyezték Kolozsvárra. Továbbá ki kell emelnem, hogy a jogtudományok elméleti művelői, oktatók, kutatók, mellette gyakorló jogászok döntő többsége is a román állam melletti hivatali eskületével ellenében döntött. Ez pedig a kiutasításoknak, repatriálásoknak azt a hullámát indítja el, aminek egyenes következménye lesz a magyarság számarányának a súlyos és máig visszafordíthatatlan csökkenése a gyakorló jogászi pályákon. Bírák, ügyészek és egyéb igazságügyi tisztviselők nemzetiségi megoszlásában a magyarság számaránya rohamosan csökkenni kezd 6-8% köré, míg egyes területeken központi igazságügyi szervek – minisztérium, semmitőszék – gyakorlatilag itt már a mérhetetlen 0% köré esik rövid időn belül.

Azonban azt is hangsúlyozni kell, hogy a két világháború közötti időszakban a jogászképzésnek az újonnan létrejött Nagy-Romániában kiemelten fontos szerep jut, hiszen az országegyesítés után jogegységesítés és jogi kodifikáció összetett feladatára magasan képzett jogász szakemberek kellenek – itt az előttem felszólalók kitértek a különböző területeken fennálló különbségekre.

Másrészt a román közigazgatás bevezetése garantálta a jogászi pályákon a jogvéggzetek elhelyezkedésének a lehetőségét. Ennek következtében növekedni kezd a joghallgatók száma, beleértve a magyar joghallgatók számát is. Egyes becslések szerint a kolozsvári egyetemre beiratkozó magyar hallgatók körülbelül fele jogra iratkozik be. 1930-tól néhány pozitívum is tetten érhető a romániai magyar jogtudományt illetően, például újramezdi tevékenységét az Erdélyi Múzeum-Egyesület jog- és társadalomtudományi szakosztálya, amely a mai rendezvénynek is a társszervezője, emellett különböző főiskolai, egyetemi hallgatói csoportosulások hoznak létre jogi szekciókat, önképzőköroket. Elkezdődik egyfajta alulról szerveződő tevékenység, illetve az új jogszabályi környezet

magyar terminológiájának az adaptációja: törvényfordítások, értelmezések, ismertetések jelennek meg magyar nyelven. Ez a periódus egy ellenséges politikai feszült közegben zajlik, de kétségtelenül az egyik legjelentősebb eredménye az, hogy mégiscsak kinevelődik, kialakul a romániai magyar anyanyelvű kisebbségi jogászok első generációja, tehát román tannyelvű tudományegyetemen diplomát szerző, de például magyar diák-szövetségekben, magyar szervezetekben tevékenykedő jogászok köre.

Pál Előd: Az első fordulót lezárva a második kört nyitom meg. Melyik a második kulcsfontosságú alkotmánytörténeti esemény?

Fegyveresi Zsolt: Említettem, hogy a második esemény, inkább kérdéskör, amiről röviden beszélnék, az a diktatúrának az időszaka. Három időszakról szeretnék emléttést tenni.

Az első a királyi diktatúra időszaka, amely II. Károly nevéhez fűződik. A tekintély uralmi monarchia és a királyi diktatúra bevezetéséhez az 1938 februárjában, népszavazáson elfogadott új Alkotmány adott lehetőséget. Az új Alkotmány elfogadásának elsőprő sikeréhez hozzájárult az is, hogy a kormány az egyik első rendeletével az ország teljes területére kiterjesztette a már részlegesen létező ostromállapotot, és a közrend védelmét a katonaságra bízta. Azt is tudnunk kell erről a népszavazásról, hogy nem volt titkos, és az új Alkotmány ellen szavazó személyekről a hatóságok jegyzőkönyvet készítettek. Ilyen körülmények között fogadják el 1938 februárjában elsőprő sikerrel az új Alkotmányt.

Az új Alkotmány a végrehajtó hatalom erősítését és a királyi jogkörök kibővítését tűzte ki célul, tulajdonképpen a király személyében összpontosítva a végrehajtó és a törvényhozó hatalmat. A királyi jogkörök szemléltetésére megemlíteném azt, hogy az Alkotmány rendelkezésének az értelmében a király évente csak egyszer volt köteles összehívni az országgyűlést, és a két ülésszak között a király bármire vonatkozóan törvényerejű rendeleteket hozhatott, azokat utólag a Parlamentnek csak ratifikálnia kellett. Az 1938. évi Alkotmány által felállított új rendet összhangba kellett hozni az ország törvényeivel, éppen ezért az 1938–39-es éveket a törvényhozási dömping jellemezte. Talán a legfontosabb momentuma ennek az időszaknak az, hogy 1938 decemberében II. Károly megalapította a Nemzeti Újjászületési Frontot, Románia első tömegpártját és egyben az egyetlen engedélyezett pártot. Az új közigazgatási és választási törvény elfogadása után, 1939 júniusában választásokat szerveznek. A választási listán csak azok a személyek szerepelhettek, akik erre a Nemzeti Újjászületési Front vezetésétől felhatalmazást kaptak.

A királyi diktatúrát egy másik diktatúra váltja fel, és pedig a Ion Antonescu nevéhez fűződő totalitárius rendszer. Romániát 1940 nyarán több területi veszteség is éri: Besszarábiát, Észak-Bukovinát, aztán Észak-Erdélyt is elvesztette. Ekkor II. Károly király felfüggesztette az 1938. évi Alkotmányt, majd miniszterelnöknek Ion Antonescu tábornokot nevezte ki. Ezt követően Antonescu – a vasgárda és egyben Németország támogatását élvezve – elérte azt, hogy II. Károly király lemondjon fia, I. Mihály javára. Az ifjú király pedig Antonescunak teljhatalmat adott az állam vezetésében, ami tulajdonképpen kizárta a Parlament működését is.

A diktatúra első szakaszában Antonescu a fasiszta vasgárdával együtt kormányzott, aztán különböző nézeteltérések következtében az államvezető fegyverrel oldotta meg a

dolgot, és leverte a vasgárdisták lázadását, felszámolta és feloszlatta a mozgalmat. Ezt követően a diktatúra második szakaszát katonai diktatúrának nevezzük.

A diktatúrák harmadik időszaka, a XX. századi Románia és egyben Erdély történetének, jogtörténetének negatív szempontból legmeghatározóbb időszaka a szovjet típusú diktatúra.

Ebben az időszakban három fázist különböztetünk meg. Ezek a változó alkotmányokhoz köthetőek, azonban most részletesen nem fogok tudni beszélni a három alkotmányról, de megemlítem azt, hogy 1948-ban, 1952-ben és 1965-ben fogadnak el alkotmányt. Az 1948. évi az az alkotmány, amelyik megszakította a történelmi román alkotmányfejlődést, az 1952. évi Alkotmány tulajdonképpen a szovjet típusú diktatúrának a konszolidációját jelenti, majd az 1965. évi Alkotmány pedig – amely egyben az utolsó szovjet típusú alkotmány Romániában – megmagyarázza, hogy miért nem jött létre a kommunizmus, és lényegében csak a valamiféle köztes állapotot, a szocializmus elérését rögzíti.

Pál Előd: És a kisebbségi jogi vonatkozásában melyik lehet a második kérdéskör?

Fábián Gyula: Én az 1948–1968 közötti területi autonómiát sorolnám ide. 1944. augusztus 23. után, a Iuliu Maniu-féle Nemzeti Parasztpárt és Nemzeti Liberális Párt részéről többen a romániai magyarok kollektív felelősségre vonását és kitelepítését szorgalmazták. Iuliu Maniut viszont súlyosan, majd véglegesen kompromittálta a nevét viselő gárdáknak a front mögötti területeken elkövetett, a magyarságot sújtó atrocitásai, a gyilkosságok és leszámolások sorozata. A felszabadulás után a Maniu-gárdisták terrorja miatt Észak-Erdélyben a szovjet katonai parancsnokság irányítása alatt közös román–magyar kormányzást vezettek be, és ennek a régiónak a bekapcsolását a román közigazgatásba ahhoz a feltételhez kötötték, hogy ott „*a rendet, a demokráciát és a nemzetiségek egyenjogúságát biztosító kormány alakuljon*”.

1945-ben a Nemzetiségi Statútum megszavazásával a kisebbségi jogok messzemenő, mondhatni ideális szabályozásra leltek. Ez a statútum többek között ilyen előírásokat tartalmazott: „*Minden román állampolgárnak joga van arra, hogy anyanyelvét és nemzetiségét saját maga határozza meg*” (5. szakasz). „*A bírók és tisztviselők, akik a 9-es és 11-es szakasz által előírt bíróságokon és közigazgatási hivatalokban tevékenykednek (vagyis a kisebbségek által lakott területeken), kötelesek beszélni a megfelelő kisebbség nyelvét*” (12. szakasz). „*A diákok arányának a figyelembevételével igény szerint a kolozsvári egyetemen létesíthetőek jogtudományi, nyelvészeti és filozófiai tanszékek, amelyeken német vagy magyar nyelven adjanak elő*” (22. szakasz). A statútum egyúttal konkrét jogvédelmi lehetőségeket is biztosított a kisebbségeknek a Nemzeti Kisebbségek Minisztériumához intézhető panaszjog szabályozásával.

A szakirodalomban Nagy Csongor István jegyezte meg, hogy „*Románia alapvető érdeke volt, hogy a párizsi békeszerződés (1947. február 10.) aláírásáig semmilyen kisebbségi konfliktus ne zavarhassa meg területi követeléseinek érvényesítését. Mindamellettt fontosnak tartotta azt is, hogy egy olyan országgént jelenjen meg a béketárgyalásokon, amely figyel nemzeti kisebbségeire, sőt maguk a nemzetiségek is szívesen választják az ő fennhatóságát.*”

1950-ben létrejött a Magyar Autonóm Tartomány (MAT), amely azonban a Románia területén élő magyarság alig egyharmadát foglalta magába, és ezt 1952-ben szentesítette

az új, 1952-es román Alkotmány is (19–21. szakasz). A MAT területén élő lakosság 77%-ban volt magyar nemzetiségű. Moszkva álláspontja egy memorandumban volt összefoglalva, amelyet P. Arhipov és P. Tumanov szakértők állítottak össze, és amelynek címe: *Feljegyzés egy Erdélyben létrehozandó magyar autonóm tartományról.*

Az 1952-es Alkotmány 19. szakasza konkrétan a következő szabályozást hozta:

„A Román Népköztársaság Magyar Autonóm Területe a székely magyar kompakt lakosság által lakott területből áll, amelynek önálló kormányzatát az autonóm régió lakossága választja meg.

A Magyar Autonóm Régió a következő rajonokat foglalja magában: Csík, Gyergyó, Székelyudvarhely, Régen, Erdőszentgyörgy, Sepsiszentgyörgy, Marosvásárhely, Kézdivásárhely, Maroshévíz.

A Magyar Autonóm Terület közigazgatási központja Marosvásárhely.”

Az autonómiastatútumnak három tervezete készült el 1956-ig. Az utolsót Fábián Zoltán mérnök készítette el 1956-ban, 120 oldalas volt, és a gyulafehérvári határozatok, valamint a grúziai abház autonómia példája szolgált mintájául, ahol háromnyelvűség volt biztosítva. 1958-ban, miután Románia kiállta a szovjetek iránti hűség 1956-os próbáját, az ország területén állomásozó 25 000 orosz katona kivonult, és ezáltal a kormány szabad kezet kapott kisebbségi kérdésekben is.

Az 1960-ban bekövetkezett közigazgatási reform területileg módosította a Magyar Autonóm Tartományt. Emiatt a tartomány területén a magyarok aránya lényegesen csökkent a románokéval szemben. A tartományt átkeresztelték „Maros-Magyar Autonóm Tartománnyá”, és igyekeztek előbb-utóbb elhagyni a „magyar” és „autonóm” szavakat. Itt a magyar elem már csak 62%-ot tett ki.

1968-ban következett be az autonóm tartományok rövid történetének vége, az ún. második közigazgatási reform befejezésével Románia területét újra felosztották a „megyézésítés” során, és a volt autonóm tartományok helyét három megye vette át: Kovászna, Hargita és Maros. Ezeket a megyéket úgy hozták létre, hogy románok által lakott területeket ragasztottak a tömbben magyarok által lakott területek mellé (például Kovászna megye esetében Bodzafordulót és környékét, Maros megye esetében Segesvárt és környékét), habár az 1968. évi 7. törvény a területi közigazgatás beosztásáról elméletileg úgy rendelkezett, hogy a megyék területének kiépítése „a földrajzi, gazdasági és társadalom-politikai, etnikai feltételekre és a lakosság kulturális és hagyományos kapcsolataira tekintettel” történik.

Ennek a területi autonómiának a szerepe a magyar kisebbség történetében vitatott, egyesek pozitív átmenetként fogták fel, mások gettónak minősítették, amelyen kívül nincs élet, mások üvegháznak nevezték mesterségesége miatt, amelyet az állam mint természetellenes fejlődést megszüntetett.

Ezek ellenére precedensként kell rá hivatkoznunk az autonómiáért vívott küzdelemben, amely egyidejűleg erősítette a román állam egységét és adott reményt a magyar kisebbségnek a fennmaradáshoz.

Pál Előd: Átadom a szót Nánási Lászlónak, hogy a büntetőjogi tematikával egészítse ki az eddig elhangzottakat.

Nánási László: A büntetőjogban a második blokk a korábban említett második impériumváltáshoz kapcsolódik. Az 1940. augusztus 30-i második bécsi döntés, a német–olasz döntőbíráskodás Magyarországnak juttatja vissza Észak-Erdélyt, illetve a székely területeket.

A magyar hadsereg 1940. szeptember 3-a és 13-a között vette birtokba a visszacsatolt területet. Ennek büntetőjogi relevanciája volt, hogy vezérkari főnöki utasításra, nyilvánvalóan a kormány felhatalmazásával a honvédség által birtokba vett területeken azonnal a magyar Büntető törvénykönyv és más büntető jogszabályok léptek hatályba. A visszacsatolt területeken katonai közigazgatás létesült, ami annyit jelentett, hogy a polgári szerveket mindenhol a bevonuló honvéd csapatok jogi részlegei veszik uralmuk alá, így a büntető igazságszolgáltatást is.

Észak-Erdélynek a polgárosítása nagyon rövid idő alatt megtörténik. 1940. november végén rendelkezik a magyar kormány arról, hogy 26-ával megszűnik a katonai közigazgatás, és az akkorra nagyon gyorsan felállított magyar polgári igazságügyi szervek fognak a továbbiakban eljárni. Nem volt nehéz az igazságszolgáltatási szervek helyreállítása, mert részint a viszonylag csekély számban helyben maradt egykori magyar királyi bírák, ügyészek, illetve a szabad pályán mozgó ügyvédek lettek aktiválva és nyertek el kinevezéseket. Jelentős részben visszatértek Magyarországról a korábban odamenekült hajdani tisztségviselők, akik már korábban is esetleg itt dolgoztak. Így e körből rekrutálódott az új igazságszolgáltatási állomány. A szervezeti rész biztosított volt, teljes egészében helyreállt a korábbi magyar igazságszolgáltatási struktúra, vagyis a járásbírók, törvényszékek, ítélőtáblák rendszere.

A büntetőjog anyagi jogi részét illetően a Csemegi-kódex maradt az alap, azzal a számos módosítással, ami Magyarországon az 1920-as és 1930-as években bekövetkezett. Ekkor vagy politikai, vagy gazdasági, vagy nemzetközi okokból számos külön törvény született a magyar büntetőjog modernizálására, illetőleg a megváltoztatására. Ezek közül az 1921. évi államvédelmi törvény nagy fontosságú volt, hiszen 1940-et követően Erdélyben több pert folytattak le kommunisták ellen. A legnagyobb éppen Kolozsváron volt, körülbelül 500 embert állítottak bíróság elé. Ezen kívül a nemzetközi szerződésekből fakadt például a kábítószereknek az üldözése, a prostitúciónak a felszámolása, a nőkereskedelem gátolása, a szeméremsértő közlemények megtiltásával kapcsolatos szabályok.

A bevonulást követően rendezni kellett a román uralom alatt elkövetett bűncselekményeknek és büntetéseknek a helyzetét. Horthy Miklós kormányzó 1940. szeptember közepén széles ívű közkegyelmet hirdetett ki, amely jelentős részben eltörölte a korábbi büntetéseket. Ezen túl eljárásjogilag az anyaországban nem ismert módon lehetővé tette az opportunitás alkalmazását, vagyis célszerűségi okokból nem kellett büntetőeljárást folytatni a tárgyilag csekély jelentőségű és kedvező személyiségű elkövetők esetén.

Ez a büntetőjog érvényesült a magyar csapatoknak az Erdélyből való kivonulásáig a vesztes világháború végén. 1944 októberétől megtörtént a korábban visszacsatolt területek kiürítése, majd ezt követően a szovjet katonai közigazgatás bevezetése.

Érdekes kérdés – és ha esetleg van Önök között érdeklődő személy ennek kutatására –, mivel abszolút hiányzik a jogtörténetírásból annak a feltárása, hogy vajon a szovjet katonai közigazgatás alatt lévő területeken egyáltalán milyen jog érvényesült. Felteszem

azt, hogy alapvetően a magyar, de ezeket meg kellene erősíteni irattári, levéltári adatokkal, amelyek alapján kiváló, hézagpótló publikációkat lehetne készíteni.

Pál Előd: Igen, volt már szó arról, hogy sokszor az 1918 előtti Erdélyről részletesebb jogtörténeti információk állnak rendelkezésünkre, mint az 1918 utániról... Folytassuk a polgári perjoggal, Székely Jánosé a szó.

Székely János: Az első ciklus végén ott maradtunk el, hogy a polgári eljárásjogi normákat valamilyen módon egységesíteni kell. Ezt a jogegységesítést megkísérelték először elodázni egy új kódex megalkotásáig. Az új kódex meg is született 1940-ben, az egyedüli gond az volt vele, hogy nem tudott hatályba lépni, ugyanis a történelmi események megakadályozták az úgynevezett II. Károly-féle Polgári eljárásjogi törvénykönyv hatályba lépését. Utólag 1943-ban még született egy eljárásjog-egységesítő törvény, ami szintén egy újabb kodifikációt előkészítő mozzanatnak volt tekintve, viszont a kodifikáció már nem következhetett be, legalábbis nem abban a formában, ahogyan az még az 1943. évi törvény bevezetőjében említésre került, mégpedig Antonescu marsall „bölcshetiránymutatásainak” megfelelően. A „bölcshetiránymutatások” és a marsall is idejét múlttá váltak a háború végére, és ennek megfelelően a polgári eljárásjog bizonyos fokig egyfajta felfüggesztett élettani állapotban maradt: minden országrészben a megfelelő jogszabályokat alkalmazták, egészen addig, ameddig egy új kódex hatályba nem kerül.

Végül 1945-ben bekövetkezett egy kiterjesztési hullám, az Ókirályság jogszabályait kiterjesztették Erdélyre, úgyhogy ezzel rövidre zárták a jogegységesítést, a romániai jog lépett hatályba, viszont a romániai jog még mindig hurcolta a hátán a három darab jogegységesítő, illetve eljárásjog-egységesítő külön törvény sebhelyeit, és emiatt végül egy újabb kodifikáció során, 1948-ban kerül megalkotásra a maradandó román Polgári eljárásjogi törvénykönyv, ami – az Ókirályság nyomán – az eljárásjogot tartotta szem előtt, hozzáadva a legfelső semmitó- és ítélőszéki törvényt, illetve a pergyorsító törvények ismert tanulságait. A kérdés az, hogy miért nem élesztették újra az 1940-es kódexet? A rövid válasz pedig: azért, mert az 1940. évi kódex – amely nem lépett hatályba – az úgynevezett Mussolini-kódex alapján készült, akinek a neve szintén nem csengett valami jól a háború után. És ilyen körülmények között gyakorlatilag újraélesztésre került az ókirálysági román perjog, amely 2013-ig a romániai perjog meghatározó forrásává vált. Gyakorlatilag az átmenet ilyen módon zajlott le, véleményem szerint máskülönből egy rosszabb minőségű jogalkotási eredménnyel, mint amilyen a II. Károly-féle kódex lett volna.

A jogalkotási munkálatok eredményét nagymértékben befolyásolta a szovjet meg szállás, illetve az ország ideológiai átállítása. Érdekes módon nem olyan mértékben, mint ahogy gondolnánk, ugyanis a Polgári eljárásjogi törvénykönyv nem sokkal, de azért hamarabb került megalkotásra, mint az Alkotmány, mint Románia államszocialista alkotmánya, következésképpen az államszocialista elveket, illetve a szovjet típusú diktatúra működési elemeit még nem foglalta magába. Tulajdonképpen egy szintézise volt az elmúlt száz év romániai eljárásjogi jogalkotásának. Ilyen típusú szintézis viszont egy államszocialista, diktatórikus rendszerben nem maradhatott érintetlenül. 1952-re nyilvánvalóvá vált, hogy az osztályharc szellemének nem igazán felel meg ez

a jogszabály, és miután a bírói szervezet szovjet mintára átszervezésre került, rövidesen bekövetkezett a Polgári eljárásjogi törvénykönyv átalakítása is, mégpedig néhány mozzanat szempontjából – az egészet nem lehetett átalakítani, sem idő nem volt rá, sem túlzott politikai akarát. Egyrészt az államszocialista elveket bele akarták érteni, tulajdonképpen implicit „értelmeztetni” ebbe a törvénykönyvbe azáltal, hogy a bíró számára lehetőséget biztosítottak a per tulajdonképpen szolgáltatott peranyagától eltérő elemeinek a megvizsgálására is, „a felek valódi viszonyának a vizsgálatára” (bármit is értsünk ez alatt); ez általában azt jelentette, hogy az osztályharcnak a polgári perben is érvényesülni kellett. Ha az egyik fél polgári származású volt, akkor nyilván a bíróságnak az ő ellenére kellett határoznia, vagy legalábbis úgymond mindent meg kellett tennie, hogy az életét megnehezítse.

Az 1952. évi módosítás másik nagy hozadéka a vádhatóság szerepének a fokozása volt a polgári eljárásban, mégpedig azáltal, hogy az ügyészi keresetindítást megkönnyítette. Máskülönben viszont az átalakítás érdekes módon a polgári pernek más elemeit nem érintette olyan markánsan, hogy egy valódi szocialista polgári perről beszélhetnénk a következő évtizedekben. Utóbbi és egyben utolsó módosítás volt az ülnöki rendszer kiterjesztése, mely már a 40-es években bevezetésre került. Ennek kiteljesedése az 50-es évekre tehető, melyben a jogképzett vagy akár gyorsított oktatásban tanult bírók mellett egy vagy több, a nép köréből választott személy is részt vett a tanácsban annak érdekében, hogy a bíró absztrakt jogalkalmazására kiterjessze a kor politikai elvárásainak a kereteit. Köszönöm a szót.

Pál Előd: Folytassuk a polgári joggal.

Veress Emőd: Ott hagytuk el a fonalat a polgárjog magánjog vonatkozásában, hogy nem sikerül a jogegységesítés, maradt a jogi partikularizmus, mert mire megszületnek ezek az új kódexek, a II. Károly-féle polgári és a II. Károly-féle kereskedelmi törvénykönyv, arra kitör a háború, és Észak-Erdélyt 1940-ben visszacsatolták Magyarországhoz. Erre való reakcióként, a jogegységesítés magasztos elveit félretolva, Románia úgy dönt, hogy Dél-Erdélyre csak kiterjesztik az okiráltsági jogot, tehát ez meg is történt 1943-ban. Észak-Erdélyben pedig a zűrzavaros jogi helyzetet a magyar állam is úgy kívánja megoldani, hogy a magyar jogot terjeszti ki. A magyar magánjog jog a XX. század első felében szokásjogi alapokon maradt. Elkészült ugyan több teljes polgári törvénykönyv-tervezet is, viszont ezt nem fogadták el, többek között azért sem, mert azt szerették volna, hogy ne fejlődjön teljesen szét azoknak a területeknek a joga és a magyar államnak a joga, amelyek kapcsán akkor még revízióban reménykedtek.

A magyar magánjogi szokásjognak a kiterjesztése Erdélyre itt megint ellenállást vált ki. Most viszont a magyar jogászok lázadtak fel és mondták azt, hogy ez nem lesz jó, mert itt van egy írott jog: az osztrák Polgári törvénykönyv lassan már majdnem egy évszázada hatályos, beépült a népnek a jogérzetébe. Továbbá kérdés volt, hogy a szokásjogot hogyan lehet egy rendelettel kiterjeszteni, hiszen annak pont az a lényege, hogy az azonos ismétlődő esetek és az azonos bírósági döntések sokasága révén válik jogszabállyá. Tehát logikailag lehetetlen a szokásjognak a rendeleti úton történő kiterjesztése.

Ez a magyar államot különösebben nem térítette el, hiszen az egységesítést alapvető politikai célként értékelték, ezért a szokásjogot rendeleti úton kiterjesztették. Itt is a tervek szerint majd megszületik a nagy kodifikációs projekt, a Magánjogi törvénykönyv. A világháború végével ennek a lehetősége megszűnik, hiszen jött a szovjet hadsereg, „felszabadította” Erdélyt, Észak-Erdélyt is, s azt visszaadták Romániának. A román állam végül 1945-ben Észak-Erdélyre is kiterjesztette az Ókirályság jogát. Ez az állapot, ami magánjogilag így kialakult, ez képezi a valóságot egészen a 2011. évig, vagyis az új Polgári törvénykönyv hatálybalépésének az időpontjáig.

Ami viszont úgy történik, hogy a Polgári törvénykönyvhöz hozzá kellene nyúlni, az egy olyan radikális magánjogi átalakítás, amelyet – egyébként ezt semmilyen más rendszer sem kísérelte meg a szovjet típusú diktatúrákon kívül – a magántulajdon radikális, lényegében felszámolásig menő korlátozásával valósítanak meg.

Ennek az elvi alapja az volt, hogy mindent a köz tulajdonába kell venni, minden termelési eszköz kerüljön köztulajdonba, és akkor megszűnik az az áldatlan állapot (a marxista ideológia szerint), hogy van a tőkésosztály, amely a széles munkásrétegeket kizsákmányolja. Tehát az volt az elvi kiindulópont, hogy így létrejön egy csodálatos, ideális társadalom, amelyben az ember által történő kizsákmányolás megszűnik. Ez azonban államosítással járt, a magyar kisebbség szempontjából pedig különösen fájó államosítással, mert a két világháború közötti periódusban számos olyan közösségi jellegű egyházi, közbirtokossági vagy egyéb struktúráknak a vagyoni fennálltak még, amelyek a kisebbségnek és szellemi túlélésének a gazdasági hátteret megadták. Ezt a szovjet típusú diktatúra felszámolta, és ezeket mindmáig nem sikerült pótolni.

Tehát ez a lényeg: államosítás, az államosítás révén pedig megszüntetni a tőkésosztályt. A tőkésosztály megszüntetése egyébként fizikai megszüntetéssel is járt, nem egy esetben börtön, kényszermunkatáborok voltak az átnevelésnek az eszközei. Ami ennek az átalakulásnak az eredményeképpen létrejött, az teljesen más, mint az ideálképzet. Olyan társadalom jön létre, amelyet oligarchiaként írhatunk le: létezik a nagyon szűk vezető elit, amely az állam tulajdonában lévő vagyonból profitál. Erről a társadalmi berendezkedésről magánjogi szempontból is az derül ki, hogy a kapitalista rendszer valóban mindenféle problémákkal jár, mind működési szempontból, mind pedig gazdasági szempontból igazságtalan; de ehhez képest a megoldásként felkínált szovjet modell sokkal, de sokkal rosszabb.

Pál Előd: A második forduló utolsó elemeként a jogi oktatásra is térjünk ki.

Kokoly Zsolt: Második témaként én is az 1945 és 1989 közötti periódust választotam, ezen belül pedig a Bolyai egyetem keretében zajló jogászképzésre fókuszálnék.

A romániai magyar jogászképzésben és jogtudományban ugyanis megkerülhetetlen a Bolyai Tudományegyetem szerepe, amely 1945-ben jött létre Kolozsváron, állami fenntartású magyar nyelvű, magyar tannyelvű felsőoktatási intézményként. Fennállása teljes időszaka alatt párhuzamosan működött a román tannyelvű kolozsvári Babeş Tudományegyetemmel. Az együttműködést a két intézmény között kiegyensúlyozott, inkább semleges viszony jellemzi. A Bolyain szerepet nyernek azok a már romániai oktatás és

joggyakorló környezetben szocializálódott fiatalok, akiket korábban is említettem, akik a két világháború között tanulták a szakmát.

Míg a két világháború közötti periódusban alternatív intézménystruktúrában zajlott a romániai magyar jogi tudományművelés, 1945 után ennek a gazdája is a Bolyai Jog- és Közgazdaságtudományi Kara lett. Fennállásának másfél évtizede nagyrészt a kommunista diktatúra romániai kiépülésével egyezik meg. Ez természetesen rányomja a bélyegét az intézményre, ezért az intézmény működését állandó hányadtatás, újrakezdés, átalakulás határozza meg. Legalább három szakaszát tudjuk megkülönböztetni a Bolyai-jogászképzés történetének (erre most természetesen nincs idő kitérni, de például aki a kedves hallgatók közül is látta a szeptemberi vetítéskor a filmet, nagyon szépen kiderül a visszaemlékezésekből ez a három periódus). Itt meg szeretném jegyezni, hogy a Bolyain zajló jogászképzés és a törvényszékek mellett működő úgynevezett jogi iskolák, melyek 1948–1950 között kétéves gyorsfalpaló tanfolyam formájában működtek, két különböző jelenséget fednek le, de egyébként a kolozsvári jogi iskoláknak is párhuzamos, román és magyar oktatási nyelvvel működő tagozatai voltak. Magának a Bolyainak, a Bolyain zajló jogi oktatásnak a kétnyelvű, román–magyar funkcionalitásra építő anyanyelvű képzés az egyik legfontosabb hozadéka. Ennek a stratégiának a következtében számos jegyzet, tankönyv látott napvilágot. Most csak a polgárjogi, polgári eljárásjogi, büntetőjogi jegyzeteket említem meg, de nagyon fontos volt a tudomány-népszerűsítésben a Jogi Kis Könyvtár nevű sorozatuk, most is számos könyvtárban elérhetőek ezek a könyvecskék.

A megelőző korszakhoz hasonlóan itt is fontos szerepet játszottak a jogszabályfordítások, törvényfordítások, itt is az Alkotmány fordítását emelném ki.

Azt fontosnak tartom megjegyezni, hogy a Bolyain zajló magas szintű anyanyelvi oktatás olyan körülmények között valósult meg, hogy az itt oktatók nagy része a két világháború között román tannyelvű gimnáziumban végezte a tanulmányait, de ha például kézbe vesszük, elolvassuk Fekete György polgári jogi írásait, ezek magas színvonalú magyar szaknyelven íródtak. Ők gyakorlatilag teljes előző, úgymond jogi életüket román nyelven folytatták le – nem lehetett kis erőfeszítés részükről ez a színvonalas munka.

A Bolyai kineveli azt az oktatói közösséget, amely az egyetem 1959-es sajnálatos megszüntetése után bekövetkező magyar nyelvű jogi tudományosság elsorvasztása idején is próbálta folytatni tevékenységét – ez román nyelvű szakcikkek jelentett, illetve szélesebb közönségnek íródott, például újságokban megjelent magyar nyelvű jogi tematikájú írásokat.

A '89-es változás után ezek az oktatók, legalábbis egy részük, a Bolyai saját végzettjei megkísérlik a romániai magyar jogi oktatás, kutatás revitalizációját. Ha egyetlen példát emelnék ki, akkor azt a teremnek nevet adó Mócsy Lászlót említeném, aki bolyais hallgató, majd oktatói tevékenységét a körülmények derékba törték. Az egyik legkiválóbb, a román tudományosság által is elismert kriminalisztikai szakértő volt, 1989–90 után tulajdonképpen újrakezdte a magyar tudományosság művelését és bekapcsolódott az Erdélyi Múzeum-Egyesület tevékenységébe is, nekem is egyetemi hallgatóként szerencsém volt előadásait hallgatni. Sőt a Mikó Imre Szakkollégium megindításában, az első évben részt vett.

Végezetül azt mondanám el, hogy a Bolyai totalitárius korban működött, és emiatt számos végzettje otthagya az egyetemet, illetve viszonylag nagy arányban fordult elő pályaelhagyás azok körében, akik jogot végeztek, de végül más pályán dolgoztak. Az oktatók is rákényszerültek erre, viszont az oktatás minőségét, szellemiségét jellemzi, hogy többen közülük – bár nem lehettek jogászok – ismert romániai magyar történészek, levéltárosok, sportedzők, fordítók, szerkesztők, akár teológusok, költők, újságírók lettek, tehát tudták alkalmazni, kamatoztatni az ott szerzett tudásukat. Ha más pályán is, de úgy gondolom, hogy ezek az évek meghatározták az életüket.

Pál Előd: A harmadik, utolsó körhöz érkeztünk el. Még egyszer mindenkinek szót adok, hogy a szakterületük időrendben harmadik alapvető fontosságúnak ítélt jogtörténeti jelentőségű eseményét mutassa be. Újra az alkotmánytörténettel kezdjük.

Fegyveresi Zsolt: Utolsó hozzászólásomban az 1989-es rendszerváltásra és annak közjogi következményeire szeretnék röviden fókuszálni.

A rendszerváltás folyamatának elindításában a Temesváron elkezdődő és az ország nagyobb városaira kiterjedő rendszerellenes utcai mozgalmak mellett legalább ennyire fontos szerepet játszottak a külpolitikai változások is, amelyek következtében a szovjet típusú diktatúra megbukott. Az 1989 decemberében Romániában lezajlott események máig vitatottak, az egyik felmerülő legfontosabb kérdés az, hogy forradalomról vagy államcsínyről, vagy pedig ezek keverékéről beszélhetünk. Az új román állami hatalom legelső szerve, a Nemzeti Megmentési Front Tanácsa 1989. december 22-én alakult meg, és első közleményében feloszlatta az addig regnáló hatalom struktúráit, leváltotta a kormányt, és átvette tulajdonképpen a teljes államhatalmat. 1989. december 27-én fogadták el a második törvényrendeletet, amelynek értelmében a Nemzeti Megmentési Front lett az államhatalom legfőbb szerve. E törvényrendelet ideiglenesen az alkotmány szerepét is betöltötte, ugyanakkor kimondta, hogy az ország neve Románia, államformája pedig köztársaság. A Tanács feladatai között szerepelt egy olyan bizottság felállítása is, amely kidolgozza az alkotmányt.

Két törvényrendeletet szeretnék még kiemelni: az egyik az 1989. évi 8. törvényrendelet, amely alapján létrejöhetek, illetve újraalakulhattak a politikai pártok, másik az 1990. évi 92. törvényrendelet, amely a Parlament és Románia elnökének a megválasztását és különböző államszervezeti kérdéseket szabályozott. 1990. május 20-án szervezik meg a választásokat, amelyen a Nemzeti Megmentési Front szerzett többséget 67%-kal, illetve az államfő jelöltje, Ion Iliescu nyeri meg az államelnöki választásokat. 1990 júliusában a két ház együttes ülésén elfogadta az alkotmányozó gyűlésnek a szabályozását, és ugyanakkor megválasztották az alkotmánytervezetet kidolgozó bizottság tagjait is. Az Alkotmány 1991 novemberére készült el, november 21-én ezt elfogadta az alkotmányozó gyűlés, majd 1991. december 8-án népszavazás is jóváhagyta azt. Természetesen az Alkotmány elfogadása nem jelentette a romániai rendszerváltás folyamatának a lezárását, sőt inkább azt kell mondanunk, hogy az Alkotmány elfogadása a diktatúrából a demokráciába való átmenetnek az egyik jelentős politikai teljesítménye.

Pál Előd: A kisebbségi jog témaköre következik.

Fábián Gyula: A harmadik és egyben az utolsó téma az anyaország helyzetéről szól, a cím ez lenne: *Szerződés a Magyar Köztársaság és Románia között a megértésről, az együttműködésről és a jó szomszédságról*. Ezt a szerződést 1996-ban írta alá Horn Gyula Magyarország részéről, valamint Nicolae Văcăroiu Románia részéről, Temesváron. E barátsági szerződés az 1972. évi egyetértési szerződést váltotta fel, amelynek a lényege az, hogy ebben a román állam bebiztosította magát mindenféle magyar követeléssel szemben. Ugyanakkor a magyar állam próbálta kicsikarni azokat a kisebbségi jogokat, amelyeket jelenleg élvezünk – gondolok itt az anyanyelvhasználatra, a névhasználat lehetőségére, a helységnevek kifüggesztésére, az oktatási, vallási intézmények, szervezetek létrehozására. A negyedik cikk azt mondja, hogy: *„a szerződő felek a nemzetközi jog elveivel és normáival, valamint a Helsinki záróokmány alapelveivel összhangban megerősítik, hogy tiszteletben tartják közös határaik sérthetetlenségét és a másik fél területi integritását.”* És most figyeljenek: *„űgyszintén megerősítik, hogy egymással szemben területi követelésük nincsen, és ilyet a jövőben sem támasztanak”*. Egy másik ilyen biztosíték a román fél részéről az volt, hogy a függelékben a szerződő felek kijelentették, hogy az Európa Tanács 1201. ajánlását nem szabad úgy értelmezni, mint kollektív jogokra vonatkozó előírást, és elfogadták, hogy ez nem kötelezi a feleket arra, hogy a kisebbségekhez tartozóknak különleges státútumú területi autonómiát biztosítsanak etnikai alapon.

Ezt a szerződést 10 évre kötötték, hatálya 5 évente hallgatólagosan meghosszabbodik, amennyiben az egyik fél sem kéri a megszüntetését. Nemrég, pontosabban ezelőtt két évvel volt egy olyan kezdeményezés Magyarországon, hogy a szerződést mondják fel a felek, ami végül is nem történt meg, mert Magyarország úgy döntött, hogy egy ilyen vitába, ilyen bonyodalomba nem kíván belemenni. Az én véleményem is e szerződésről az, hogy jó, hogy ez továbbra is hatályban van, hiszen van benne egy olyan előírás, amitől Románia nagyon fél, és amikor arra gondolnak, hogy Minority Safe Pack, akkor a 15. cikk (11) bekezdését olvassák, amelyik így szól: *„[a] szerződő felek együttműködnek a nemzeti kisebbségek védelme nemzetközi jogi kereteinek továbbfejlesztésében”* – ezt Románia nem teszi –, *„egyetértenek abban, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogainak továbbfejlesztésével kapcsolatos azon nemzetközi dokumentumok rendelkezéseit, amelyekre nézve a jövőben köztelelezettséget vállalnak, e szerződés részeként fogják alkalmazni”*. Tehát hogyha nemzetközi szinten például az autonómia vonatkozásában kedvezőbb rendelkezések látnak majd napvilágot, amennyiben mindkét fél elfogadja ezeket, úgy e rendelkezések az említett szerződésbe is automatikusan beépülnek, annak részét fogják képezni.

Pál Előd: A büntetőjogi területen mi lenne e hármas súlypontozás következő egysége?

Nánási László: A harmadik téma részemről az említett harmadik impériumváltáshoz kapcsolódik, amely nem csak Észak-Erdélyt, hanem egész Romániát, illetőleg egész Kelet-Közép-Európát érintette. Az 1944–45-ben a szovjet csapatok által megszállt és a továbbiakban évtizedeken keresztül a szovjet befolyási övezetbe tartozó országoknak közös lett a sorsa. Mi volt ennek a büntetőjogi levetülése?

Mindegyik szovjeturalom alá került ország rendelkezett önálló büntetőjogi szabályozással, szuverén jogrendszerrel, amelyik alapvetően vagy a francia, vagy a német

jogrendszernek a megoldásait alkalmazta. Jött a szovjeturalom, jött a szovjet megszállás, és Veress professzor már említette magánjogi vonatkozásokban, hogy kezdett kialakulni egy úgynevezett kommunista tulajdon, „népi tulajdon”, mindegy, hogyan nevezzük. Egy a lényeg, hogy az impériumváltás nemcsak jogi értelemben hozott egy teljes törést, szakadást a korábbi évtizedek állapotához képest, hanem ismeretlen módon egy teljes rendszerváltást is jelentett, egy teljesen új politikai, gazdasági és társadalmi rendszernek a kialakítását. Ennek a büntetőjogi vetülete volt az, hogy valamennyi szocialista országban belekerült a büntetőjogi szabályozásba a szovjet-országi Büntető törvénykönyvben 1927-ben megfogalmazott, társadalomra veszélyességnek a kategóriája, mint a bűncselekmény alapfogalmi eleme.

Ezzel önmagában nincs probléma, hiszen a társadalomra veszélyesség, vagyis az, hogy milyen cselekményeket tekint a jogalkotó bűncselekményeknek, ez mindig is a büntetőjognak a ki nem mondott elemét képezte. Erre épült a felelősségi rendszernek, a szankciórendszernek és az egyes tényállásoknak a meghatározása.

Ez a fogalom a magyar jogtudományban már a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem hajdani jeles professzorának, Finkey Ferencnek az írásaiban felbukkant, aki rögzítette, hogy az állam azért büntet valamilyen tettet, mert valamilyen vonatkozásban veszélyes a társadalomra, illetve annak tagjaira. Viszont e fogalom a polgári jogelvek szerint felépült büntető kódexekben nem szerepelt, azok megmaradtak a *nullum crimen sine lege* klasszikus elvénél.

Mit jelent a társadalomra veszélyességnek a büntetőjog fogalomrendszerébe való bekerülése? Ezt Romániában az 1949-ben létrejött egykamarás parlament, a Nagy Nemzetgyűlés tette meg az 1936-ban létrehozott egységes Büntető törvénykönyv generális módosításával. Ez több vonatkozásban megváltoztatta az addigi kódexet, de a létező legalapvetőbb módosítása az volt, hogy a bűncselekmény fogalmának az elemévé tette a társadalomra veszélyességet, mind tárgyi, mind személyi oldalról. Tárgyát tekintve veszélyes volt mindaz a cselekmény, amely a Román Népköztársaság állami, társadalmi, gazdasági rendjét veszélyeztette, személyi oldalról pedig veszélyesek voltak mindazok a személyek, akikre a politika azt mondta, hogy veszélyes.

Ez a változtatás mindegyik szocialista országban lezajlott. Romániában volt még egy sajátosság a szovjet minta alapján, nevezetesen az analógia bevezetése a büntetőjogba, vagyis nemcsak a kódexben konkrétan megfogalmazott magatartások minősültek bűncselekménynek, hanem mindazok, amelyek úgy általában veszélyesek, és hasonlítottak valamelyik büntetőjogi tényállásra. Erre adott esetben felelősséget lehetett megállapítani és a kódexben egyébként megállapított büntetést kiszabni.

A szovjet minta alapján készült Magyarországon is a Csemegi-kódexet modernizálni kívánó 1949-es elképzelés, amely ugyancsak tartalmazta volna az analógia felhasználását, azonban ez 1950-ben, a Büntető törvénykönyv új általános része megalkotásába nem került bele.

A társadalomra veszélyesség fogalma a mindenkor politikai hatalomnak az eszköz-ként funkcionált, hiszen mind a tárgyi, mind a személyi oldalát tekintve bárkit, bármiért veszélyesnek lehetett mondani. Ennek a lecsapódása volt, hogy az új gazdasági rend keretében az elkobzások, államosítások, kisajátítások révén létrejött a „népi tulajdon”.

Ezt védeni kellett azoktól a politika által társadalomra veszélyesnek nyilvánított elemektől, akik a volt uralkodó osztálynak a tagjai voltak, az értelmiségiektől. Ez oda

vezetett, amit szintén Veress professzor már említett, hogy a kulák, népellenesség és más hasonló elnevezéssel említett személyekkel feltöltődtek Kelet-Európának és benne Romániának a börtönei.

A társadalomra veszélyesség későbbiekben civilizáltabb felhasználhatósággal Magyarországon az 1961-ben született az új szocialista kódex alapfogalmát is alkotta. Romániában az 1968-as Büntető törvénykönyv volt, ami teljes egészében felváltotta az 1936-os jogi szabályozást. Nálunk a rendszerváltás után is megmaradt a társadalomra veszélyesség fogalma, politikai tartalom nélkül. Így ennek következtében visszatértünk ahhoz a klasszikus elképzeléshez, amelyet annak idején Finkey kolozsvári professzor felvázolt.

Pál Előd: A polgári perjog tekintetében Székely Jánosé a szó.

Székely János: Az utolsó körben négy fontos dologra szeretnék reflektálni. Az első fontos dolog az, hogy mi történt az eljárásjoggal 1948, illetve 1952 és 1993 között? Nem sok minden. Mégis történt néhány olyan dolog, ami jelentős.

Az egyik, hogy 1968-ban a rendes polgári perből kivezetésre került a laikus elem, vagyis a népi ülnök. A térség szocialista országai közül ez egészen egyedülálló volt, Magyarországon még 1974-ben, az akkor zajló vitákon került megemlítésre az, hogy esetleg a román példát kéne követni és az ülnök-rendszert kicsit visszább kellene szorítani, mert árt a polgári igazságszolgáltatásnak.

A következő dolog, ami történt, ugyebár 1989, és az ezzel beálló fordulat. És itt szeretnék Veress professzor úr álláspontjára reflektálni, mégpedig a szocializmus, tulajdon és a polgári per kontextusában. Az olyan rendszer, ami nem ismeri a magántulajdont, a kereskedelmet, a jó értelemben vett spekulációt, nem igazán kompatibilis a polgári eljárásjoggal, mert a polgári eljárásjogi úton megoldható jogviták jelentős részét a szabad áruforgalom adja, a tőke szabad mozgása, a szabad vállalkozás és a tulajdonviszonyok körül keletkező viták. Éppen ezért, mikor 1989-ben a gazdasági berendezkedés megváltozott, implicit a polgári per szempontjából is beállt egy változás, amit a jogalkotó nem tudott észrevenni, és amit utána több mint másfél évtizeden keresztül igyekezett különböző módon ignorálni. Azáltal, hogy a magántulajdon helyreállt, helyreálltak a gazdasági viszonyok, hirtelen a gazdasági viszonyok tekintetében az ország lakossága újra aktívvá vált. Amíg az ország lakosságának nincs magántulajdona, nincs aminek kapcsán pereskednie. Amikor van tulajdona, van minek a kapcsán pereskednie, emiatt pedig megugrott a polgári perek száma. A perszám növekedése nem abból eredt, hogy a lakosság szeret pereskedni, hanem abból, hogy van miért pereskednie, jóval tágabb körben, mint korábban, és éppen ezért a perszámnövekedés mint egyfajta rejtett áramlat a 90-es éveket végigkövette. Ezzel együtt növekedett a per időtartama is. 1993-ban a jogalkotó ezt még nem látta előre. Először politikai módosítások következtek be a perjogban, mégpedig azáltal, hogy a bírói szervezet újra négyszintessé alakult, és ezért a fellebbezési utakat is reformálták, a felfolyamodás visszavezetésével, helyretételével – ez volt addig ugyanis az egyedüli perorvoslat, amelyet másodfokú perorvoslattá alakítottak. A romániai jogalkotó a polgári eljárásjog rendbetételének az első hullámát mintegy le is zavarta.

A második megújítási hullám a 2000. évben következett be a 138. sürgősségi kormányrendelettel. Ennek célja a pertartam csökkentése volt különböző bizarr megoldásokkal,

többek között azért, hogy a bíróságokat mentesítették a határozatok indoklása alól, abban az esetben, ha a felek nem szeretnék perorvoslással élni az illető határozattal szemben. Más megoldások voltak az idézési eljárás átalakítására, és hasonló, elsősorban „kozmetikai” korrekciók, amelyek a pertartam szempontjából jelentéktelennek bizonyultak.

A harmadik fontos mozzanat az úgynevezett igazságszolgáltatási kisreform volt, ez a 2010. esztendőben következett be, és célja az új Polgári eljárási törvénykönyv hatálybalépésének megelőlegezése volt. Érdekes módon koncepcionális szempontból nem igazán tért el a 2000. évi reformtól, illetve a polgári per nyavalyáinak megoldását továbbra is a felek kapacitálásában látta, anélkül viszont, hogy a felek anyagi jogaira, a perbe vitt jogaira nézve bármilyen negatív hatást írt volna elő abban az esetben, ha a felek nem a per lezárását követő magatartást tanúsítanak.

A negyedik fontos elem ebben az eljárásjogi fejlődésben az új Polgári eljárásjogi törvénykönyv volt. Nagyon röviden az új Polgári eljárásjogi törvénykönyv visszatért a Plósz-féle polgári perrendtartás egyik ötletéhez, mégpedig az osztott perszerkezethez, amelyben a per egyfajta előkészítési szakaszon megy keresztül, és a peranyag ilyen jellegű előkészítése után a bíróság az ügyben határoz. Természetesen ez nem az a szépen kidolgozott, jogdogmatikailag megalapozott perszerkezet, mint ami a Plósz-féle perrendtartás volt, még csak nem is annak árnyéka, amilyen a mostani magyarországi polgári perrendtartás, hanem egy különös rendszer, amely az írásbeliségre helyez hangsúlyt; viszont ennek keretén belül a felek kapacitálása végre elérte azt a pontot, amikor abban az esetben, ha bizonyos bizonyítékokat nem terjesztenek elő időben, bizonyos anyagi jogi következményekkel kell szembenéznük. Az, ami meg volt előlegezve már a 2010-es kisreform folyamán is, a perelőkészítés különböző semmisségi szankciókkal és más hasonlókkal való megtámogatása az új polgári eljárásjogban következett be. Az új polgári eljárásjog továbbá heterogén jogforrás, már nem egy inspirációs forrásra vezethető vissza, hanem a romániai belső jog különböző megoldásait és egyes külföldről importált megoldásokat egyaránt ötvözt.

Pál Előd: Ezt a kérdéskört nagyon sokáig lehetne vitatni, és amikor a régi és az új jogszabályokat versenyeztetjük, van, amikor a reform előtti megoldások győznek. De az időkeretek kényszerítenek továbblépni, és a polgári jogi kört is zárunk kell.

Veress Emőd: A rendszerváltás után volt egy pillanat, amikor a rendszerváltást lehetett volna magánjogi szempontból jó irányba terelni, azonban ez a pillanat nagyon rövid ideig tartott és el is múlt. Alapvető problémaként felmerül a reprivatizáció kérdése: minthogy korábban minden tulajdont elvont az állam, ezt valamilyen szinten, erkölcsi elvek alapján legalább részben vissza kellene állítani. Az a csodálatos, ideális pillanat, amikor a *restitutio in integrum*, a teljes visszaállítás, vagyis az 1945-ös állapotok helyreállítása megvalósulhatott volna, nagyon hamar elmúlt, rögtön a rendszerváltás után, még 1990-ben. A valóság ugyanis teljesen más irányba mozdult el. A restitúciós törvények a mezőgazdasági földterületeknél azzal szabotálták el a restitúciónak a jelentős kiteljesedését, hogy meghatároztak egy minimális területet, amit első körben visszaadnak a földreformmal karöltve, és az eredeti birtoktestek elhelyezkedését felülírva elkezdték kimérni ezeket a földterületeket. Ettől a perctől kezdve a *restitutio in integrum* az eredeti

hely vonatkozásában – ahol ténylegesen elhelyezkedett a földjük az egyes családoknak 1945 előtt – már nagyon sok esetben nem érvényesülhetett. Hiába született meg később az ilyen szempontból pozitív jogszabály 1997-ben és leginkább 2000-ben a Lupu-féle törvény. Tehát ahogy elkezdődött a mezőgazdasági terület restitúciója, már eleve nagyon rossz irányba ment, és ennek köszönhetően perek százezrei indultak, aminek egy ma sem lezárult restitúciós folyamat lett a vége, minden forgalmi bizonytalansággal, amit ez maga után vonhatott.

A városi, urbánus ingatlanokkal kapcsolatban hasonlóképpen rossz a helyzet. E körben azt kell jelezni, hogy az állam elvette a volt tulajdonosoktól az ingatlanokat, nem fizetett kárpótlást, mert ha kárpótlást fizetett volna, azzal a tőkesosztályt továbbra is fenntartja, tehát kárpótlás nélkül elvette az államosítás keretében. Mi történt a rendszerváltás után? A rendszerváltás után olyan törvényt fogadott el az állam, amely nagyon vitatható módon az államosított házakban lakó bérlőknek lehetővé tette 1995-től, hogy megvásárolják ezeket a házakat, a piaci ár alatti pénzüsszegért cserébe. A bérlők igen jelentős része boldogan élt is ezzel a lehetőséggel, és nagyon sok ingatlannak a sorsa így megpecsételődött, ugyanis az állam egyszer elvette (első számú nyereség az állam számára), utána pedig eladta valaki másnak (második nyereség az államnak). Ennek köszönhetően pedig most abban a rettenetes csapdahelyzetben vagyunk, hogy az urbánus ingatlanoknak a restitúciója sincs lezárulva, és az így eladott ingatlanok kérdése, amelyekről két bőrt lehúzott az állam, most az adófizetők pénzéből hosszas, bonyolult kárpótlási, kárrendezési mechanizmus keretében – nem tudom, meddig, de valószínűleg még nagyon sokáig elhúzódó módon – sem lesz rendezve.

Ehhez képest az, hogy 2011-ben sikerült hatályba léptetni egy új Polgári törvénykönyvet, az szinte másodlagos. Én amúgy az 1864-es régi román Polgári törvénykönyv reformjával is teljesen megelégedtem volna, sokkal szebben mutatna a folytonosság. Az 1864-es Ptk. a francia polgári törvénykönyvnek, a Code Napóleonnak az átvétele volt, ezért folyamatos jogi kisebbségi érzéssel járt a polgári jogászok körében, hogy „nem voltunk képesek egy saját szellemi terméket létrehozni”. Pedig ennek a fordításnak volt egy hihetetlen előnye: a francia jogtudomány vívmányainak közvetlen hasznosulása, hasznosíthatósága, a francia bírósági gyakorlat alkalmazhatósága. De ez nem tetszett, így 2009-ben megszületett az új Ptk. Ez lehet saját szellemi termék, de nem lehet azért mindenben újat kitalálni, a polgári jog a folytonosságot szereti. Így az új Ptk. is jelentős modellekre épít... Még egyszer a francia Ptk.-t nem lehetett átültetni, ha új kódex megalkotásáról van szó, de akkor milyen modellt lehetett használni? A román polgári jogász vezető réteg a francia kultúrkörhöz tartozik, és ezért találták meg a Napóleoni Kódexnek egy modernizált változatát, amelyik francia nyelvű, ez a kanadai Québec tartománynak a polgári törvénykönyve. Ez egy igen fontos inspirációs forrás; az olasz Polgári törvénykönyv, vagyis az 1942. évi olasz Ptk. is egy fontos inspirációs forrás, s a harmadik inspirációs forrás pedig – amit külön ki lehet emelni –, az egy tudományos előtervezet, amely az európai jogegységesítés céljából készült, az Európai Közös Referenciakeret, amely egy európai polgári törvénykönyv ábrándját kergetve készült el. Realitása nem volt és egyelőre nem is lesz, hogy ilyen szabály hatályba lépjen, de mint inspirációs forrást, modellt a román Ptk. ezt is felhasználta.

Tehát a rendszerváltás első, átmeneti periódusában elrontott dolgok – és ezeknek az elrontásoknak is megvannak a viszonylag precízen azonosítható politikai okai

– végigkísérik most, 2018-ban is és még nagyon hosszú ideig a magánjognak az alkalmazását, nem is beszélve az olyan restitúciós problémákról, amikor az állam a kisebbségi közösségnek, egyháznak való restitúciós folyamatot gyakorlatilag szintén politikai érdek alapján most már néhány éve gyakorlatilag le is állította.

Pál Előd: És az utolsó hozzászólás kapcsán beszéljünk újra a jogi oktatásról.

Kokoly Zsolt: Zárómozzanatként én is az 1989 utáni periódusról beszélnék. Mindekelőtt néhány gondolatot a körülményekről: '45 és '89 között az erdélyi jogtudomány kizárólagos központja Kolozsvár volt, a nagyszebeni jogi kar mindössze rövid ideig áll fenn a '70-es években. Az 1989. decemberi változások után viszont nagymértékben megnőtt a jogi diplomát kibocsátó állami és magánintézmények száma Erdélyben, a számszerű növekedést azonban nem feltétlenül követte minőségbeli növekedés is. A tudományos kutatás módszertana viszont immár a korábbi kor ideológiai meghatározottságától mentesen, az egyetemes tudományosság határvonalain belül kezdte meg fejlődésének új szakaszát. Azonban a romániai szakmai fórumok nyelve a román, ebben a közegben ugyanakkor nagyon korán jelentkezett az igény a romániai magyar közösség részéről, hogy a gyakorló jogi pályákon mutatkozó, a magyarság számarányához képest jelentős hiány felszámolódjék, és a magyar jogi szakirodalom revitalizációja is megtörténjen.

Néhány többé-kevésbé intézményes próbálkozásra is sor került, az egykori bolyais, immár nyugdíjas vagy nyugdíjközeli oktatók megpróbálták elképzelni és gyakorlatba ültetni a romániai magyar jogászképzés jövőjét. Erre az egyik kísérlet a nagyváradi Sulyok István Református Főiskolán néhány tanév erejéig működő jogász-vallástanár képzés volt.

A kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Jogi Karára bejutott magyar anyanyelvű hallgatók is megkezdtek önszerveződő tevékenységüket. (Erről viszont a legtöbbet szerintem Fábián Gyula tanár úr tudna beszélni, mint a Jurátus kör egyik alapító tagja; sokat tudna mondani arról, hogy milyen nehéz volt ezekben a kezdeti években, de főként a Jurátus kör és más tevékenységek révén bekapcsolódni valamilyen szinten a nemzetközi körforgásba is, főként magyarországi kapcsolatokat építve.)

Meg kell említeni természetesen néhány, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Jogi Karán választható vagy fakultatív magyar nyelvű tantárgyat, ami nagy lehetőség volt a hallgatók számára. Itt elsősorban a román–magyar jogi terminológia tantárgyat említeném meg, ez volt az első, amit lehetséges volt magyar nyelven tanulni.

Újabb fontos lépés volt a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Jogi Karán a nemzeti-ségiak számára – itt főként a magyar közösségnek nyújtott nagy segítséget – az önálló helyek elkülönítése, ezekre a helyekre tudtak felvételezni a jogot tanulni vágyók, illetve szintén fontos mérföldkő a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Jogi Kara és a Pécsi Tudományegyetem közötti együttműködés, amelynek keretében egy közös mesterképzést indítottak, ami a mai napig működik. Ez nagyon fontos volt abból a szempontból is, hogy több fiatal jogot végző számára megnyílt a lehetőség doktori fokozatot szerezni.

A Jurátus kör tevékenysége mellett, ami szerencsére a mai napig zajlik, meg kell említenem a Mikó Imre Szakkollégium tevékenységét, amely szintén töretlen a 2000-es évek elejétől. Ha egyetlen oktató nevét emelném ki, akkor az dr. Sipos István lenne, aki tulajdonképpen 1990 után elsőként oktatta a román–magyar terminológia tantárgyat,

de nemcsak oktató volt, hanem tudományszervező is, igyekezett számos magyarországi műhellyel kapcsolatot kialakítani, de a Sapientia EMTE jog szakának beindításában is szerepet vállalt. Sajnos 2004-ben elhunyt.

Az utolsó mérföldkő a Sapientia egyetem 2010-ben indított jogászképzése, de úgy gondolom, erről most nem az én tisztem részletesen beszélni, itt a tényeket kell igazából megfigyelnünk: egyre több szakmai kiadványunk születik, szakmai rendezvények kerülnek megszervezésre, zajlik a tehetséggondozás, a múlt héten felavattuk a Collegium Iuridicum Szakkollégiumot,³ zökkenőmentes a román, magyar és egyetemes jogtudományi kutatómunkába való bekapcsolódás.

Pál Előd: Köszönöm szépen a meghívottaknak a véleményük megfogalmazását, a hallgatóságnak az érdeklődő figyelmet. Nehéz szintetizálni az elmondottakat, de azt a következtetést mindenképpen le lehet vonni, hogy ennek a múltnak a megismerése, feldolgozása hihetetlenül fontos, nem csak elméleti, hanem a jog minden területe számára gyakorlati jelentőségű. Minden meghívottunknak kívánom, hogy folytassa a megkezdett kutatómunkát.

³ 2018-ban.

| KOKOLY ZSOLT

Koltay András: Az új média és a szólásszabadság. A nyilvánosság alkotmányos alapjainak újragondolása¹

Az internetes nyilvánosság kérdése napjaink aktuális témája, mely nemcsak gyakorló jogászokat, a szabályozással foglalkozó szakembereket, hanem a téma iránt érdeklődő szélesebb közönséget is élénken foglalkoztatja, annál is inkább, mivel a mindennapi életet egy mélyebben átszövő, ugyanakkor állandó mozgásban levő és változó jelenségről van szó. Erre a nagymértékű személyes érintettségre vezethető vissza az a tény is, hogy a szólásszabadságról, illetve az új médiák által biztosított „korlátlan lehetőségekről” számtalan mítosz, félígazság, egykor helytálló, azonban mára már megcáfolt vagy meghaladott tézis kering.

Koltay András új monográfiája, mely a szólásszabadság gazdag múltra visszatekintő alapjogának, illetve az interneten alapuló új média néven fémjelezhető modern technológiák nyilvánosságának kölcsönhatásait, jogi szabályozását és gyakorlati alkalmazásának problémáit tárgyalja, arra az egyszerre hálás és ugyanakkor hálátlan feladatra is vállalkozik, hogy összegezze az eddigi kutatásokat (ideértve az internethez kapcsolódó „vad, romantikus” elképzeléseket is), felvázolja a szabályozási keretet, a szakirodalmi háttér eredményeit, és a joggyakorlatból vett bőséges példaanyaggal illusztrálja téziseit. Ugyanakkor, a téma dinamizmusából fakadóan, már a kötet angol és magyar anyagának megjelenése közben eltelt fél év is jelentős újdonságokkal szolgál, ami azt eredményezi, hogy a szerzőnek saját anyagához is bővítést és kiegészítést kell fűznie.

A mű ugyanis első ízben a Hart (angol–amerikai) kiadónál jelent meg angol nyelven,² a recenzió tárgyát képező kötet pedig ennek a munkának Addendummal kiegészített magyar fordítása.

A kötet a demokratikus nyilvánosság szabályozásának kérdéseiről szól az internetes kapuőrök (közvetítők – internetszolgáltatók, keresőmotorok, videómegosztó és *social media* platformok) tevékenységének tükrében. A szerzői ajánló szerint ugyanis a

¹ Wolters Kluwer, Budapest, 2019. 325 oldal (ISBN: 978 963 295 879 8).

² KOLTAY András: *New Media and Freedom of Expression. Rethinking the Constitutional Foundations of the Public Sphere*, Hart, Oxford–Chicago, 2019.

XXI. században a nyilvános viták egyre inkább az interneten keresztül zajlanak, a legnagyobb platformok és vállalatok pedig annyi felhasználóval és olyan gazdasági erővel, továbbá a nyilvánosság alakítására alkalmasakkor hatalmas hatalommal rendelkeznek, hogy az példa nélküli a média korábbi történetében, amely a XXI. század nyilvánosságát a Google keresőrendszerével és a Facebook hálózatával nagymértékben kongruenssé teszi – ezekre a szolgáltatásokra utal a címben szereplő „új média” kifejezés.

A szerzőnek a szólás- és sajtószabadság, a médiajog, személyiségi jogok, az új technológiák, illetve az alkotmányos rend iránti érdeklődése és feltáró munkája számos, az illető területeken tevékenykedő jogász, kutató számára alapvető jelentőségű munka megjelenését eredményezte. Új kötetében az online kommunikáció egyik sajátos jelenségét, a kapuőröknek a nyilvánosság működésére gyakorolt befolyását veszi górcső alá. Az alkotmányjogi szempontú megközelítés remek alkalmat nyújt a szerzőnek arra, hogy az „új média” fogalomköréhez gyakran kapcsolódó, túlságosan technikus részletekkel ne kelljen a szöveget terhelnie, és rávilágíthasson azokra az alapjogokból eredeztethető struktúrákra, amelyek a technikai környezettől függetlenül megőrzik érvényességüket.

A szerzői ajánlóban megfogalmazott tézis szerint az eddigi kapuőrök mellett a nyilvánosan használt internet nemcsak újakat hozott lére, hanem jelentősen erősítette is befolyásukat a nyilvánosságra – ugyanakkor, ezzel párhuzamosan, a nyilvánosság minden korábbihoz képest robbanásszerű bővülésének vagyunk tanúi.

A bevezetőben a szerző kitér arra is, hogy az internet által létrejött új szolgáltatások hatására számottevő változás következett be a mindennapi életben, melynek egyenes következménye, hogy a nyilvános diskurzus is más lett, és a „tudás” vagy „információ” fogalma is más értelmezést nyer. A nyugati civilizáció és demokratikus társadalmi rend alapkövének tekinthető szólásszabadság alaptételeit az internet megjelenése új kihívásokkal szembesítette – ugyanakkor ma már megdöntött mítosznak tekinthető az olyan elképzelés, mely szerint az internet jogi beavatkozás nélküli médiumként, mindössze technológiai sajátosságaiból eredően fogja uralni a nyilvánosságot.

A könyv hét fejezetben vezeti végig olvasóját a tárgyalt témakörön, melyek közül az első fejezet történeti kontextusba helyezve mutatja be a szólás- és sajtószabadság történetét. Ez a bevezető fejezet rögzíti azt a kiindulópontul szolgáló alkotmányos fogalmi keretrendszert, amelyben az új szolgáltatások és az új kapuőrök szólásszabadságra gyakorolt hatását is értékelni kell. A második fejezet témája az internet mint sajátos médium, illetve a nyilvánosság saját terepe, melyet a szólásszabadság összefüggésében felvetett általános kérdésekkel együtt tárgyal. Az ezt követő három fejezet a három talán legfontosabb, a nyilvánosságra legnagyobb hatást gyakorolni képes kapuőr (az infrastruktúrát biztosító internetszolgáltatók, a tartalmakban való eligazodást segítő keresőmotorok és az egyéni véleménynyilvánítás legtömegesebb eszközeként vált *social media* platformok) tevékenysége során felmerülő jogi kérdéseket mutatja be. A hatodik fejezet szól a névtelen kommentek által felvetett jogi problémákról, a hetedik fejezet pedig összefoglalja a lehetséges jövőbeli szabályozási, médiapolitikai irányokat, és értékeli az eddigiekben felvetett javaslatokat.

A kötetet egy, a magyar nyelvű kiadáshoz készített Addendum egészíti ki, mivel egyrészt az angol kiadás kéziratának lezárása óta az egyes jogrendszerek és a kapcsolódó

joggyakorlat tovább formálódottak, másrészt pedig az eredeti kiadásból szinte teljesen hiányoztak a magyar hivatkozások, melyek ebben a kiegészítésben röviden bemutatásra kerülnek.

A szintézis igényével íródott fejezetek a nemzetközi (elsősorban angol nyelvű) szakirodalom eddigi eredményeit hasznosítják. A jogirodalom eddigi következtetéseit a szerző saját téziseinek alátámasztására is használja, ilyenképpen a kötet egyik alapkérdésének megválaszolására is, amely csak látszólag tűnik egyszerű kérdésfeltevésnek: mi tekinthető médiának? Tekinthetjük-e médiának az internetes kapuőröket, annak ellenére, hogy nem állítanak elő és nem tesznek közzé önálló saját tartalmat, csupán helyet biztosítanak ezek számára vagy elérhetővé teszik őket? A szerző kutatásai abba az irányba mutatnak, hogy a kapuőrök tevékenységének egy része egyfajta szerkesztésnek is tekinthető. A releváns judikatúra részletezése nemcsak a mérföldkönek számító jogesetek kötelező tárgyalása miatt történik, hanem a szerző által megfogalmazottak alátámasztására is. A joggyakorlati válogatás kiterjedt szempontrendszer szerint történt, a szerző az egymásnak ellentmondó ítéletek bemutatásával is érzékelteti a tárgyalat terület tapogatózásait.

A média fogalmának definiálása mellett a kötet fő kérdése a szólásszabadság privatizálásának kérdése. Ez a szólásszabadság határainak magánszereplők általi meghatározását feltételezi, amely a nagy online platformok és infrastruktúra-szolgáltatók tevékenységének részét képezi, következésképpen pedig alapvető paradigmaváltást jelent a szólásszabadság alkotmányos védelmében, illetve a demokratikus nyilvánosság fenntartásához és védelméhez fűződő állami szerepvállalás tartalmát tekintve. Ugyanakkor a szerző érvelésében kétségtelen tény, hogy az államok nem adhatják fel az online kapuőrök tevékenységét befolyásoló szerepüket, mert a technológia gyorsan változhat ugyan, azonban a szabályozás fő elvei és célkitűzései – a cenzúra tilalma, az észszerű korlátok meghatározása a beszéd okozta károk elkerülése érdekében, valamint a sokszínű véleménynyilvánítás lehetőségeinek biztosítása – e változások által érintetlenek, így érvényesek maradnak.

Koltay András könyve nem törekszik az exhausztivitásra, egyes kapcsolódó témaköröket tudatosan csak érintőleges formában tárgyal (mint például az adatvédelmi kérdések, vagy a területtel szintén kapcsolatban álló szerzői jogi és védjegyjogi kérdések, sem a médiapiaci koncentráció jogi problémája), ez a fókuszáltság pedig javára válik a szövegnek. A kötet ugyanakkor részletesen tárgyalja a bírói esetjog és hatósági gyakorlat releváns eseteit, kitérve nemcsak a nemzetközi példákra, hanem – az Addendum részben – a magyarországi judikatúrára is.

Noha a kötet saját meghatározása szerint egy pillanatképet rögzít, a benne foglalt szintézisjelleggel tárgyalat témakörök jogi megközelítése aktuális marad, és ezáltal hasznos rendszerező elméleti útmutatót és akár munkaeszközt is biztosíthat minden érdeklődő számára.

E lapszám szerzői

Bányai József

ügyvéd, a Kolozs Megyei Ügyvédi Kamara tagja
e-mail: jacobatyo@yahoo.com

Bethlendi András

PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Doktori Iskola
e-mail: andras.bethlendi@gmail.com

Fazakas Zoltán József

egyetemi tanársegéd, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest
kutató, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Budapest
e-mail: jozsef.zoltan.fazakas@mfi.gov.hu

Fábián Gyula

PhD, egyetemi docens, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Jogi Kar
ügyész, Kolozsvári Ítéltábla melletti Ügyészség
e-mail: fabian_gy@yahoo.com

Fegyveresi Zsolt

PhD, egyetemi adjunktus, Sapientia EMTE JTI, Kolozsvár
kutató, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Budapest
e-mail: zsolt.fegyveresi@mfi.gov.hu

Kokoly Zsolt

PhD, egyetemi adjunktus, Sapientia EMTE JTI, Kolozsvár
e-mail: kokolyzsolt@sapientia.ro

Nagy Csongor István

PhD, egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar
e-mail: nagycs@juris.u-szeged.hu

Nánási László (1960–2020)

PhD, jogtörténész

Pál Előd

egyetemi tanársegéd, Sapientia EMTE JTI, Kolozsvár
PhD-hallgató, Debreceni Egyetem, Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola
Collegium Iuridicum Jogász Szakkollégium, Kolozsvár, igazgató
e-mail: elod.pal@gmail.com

Székely János

PhD, egyetemi adjunktus, Sapientia EMTE JTI, Kolozsvár
ügyvéd, a Szatmár megyei Ügyvédi Kamara tagja
e-mail: szekely-janos@yahoo.com

Szőcs Sándor Attila

PhD-hallgató, Debreceni Egyetem, Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola
ügyvéd, a Kolozs Megyei Ügyvédi Kamara tagja
e-mail: szocsmajoran@yahoo.com

Varga Attila

PhD, egyetemi docens, Sapientia EMTE JTI, Kolozsvár
alkotmánybíró, Románia Alkotmánybírósága
e-mail: vargaat@yahoo.com

Veress Emőd

PhD, egyetemi tanár, Sapientia EMTE JTI, Kolozsvár
kutatóprofesszor, főosztályvezető, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Budapest
e-mail: emod.veress@sapientia.ro

TARTALOM

VITA

Veress Emőd 3

Vitaindító javaslatok a román–magyar viszony rövid távú javítása és hosszú távú fejlesztése kapcsán: a kisebbségi törvény aktualitása és egyéb problémák

Bányai József 11

Egy-két gondolat a vitaindító nyomán

Bethlendi András 13

Az „otthonossághoz való jog” mint a kisebbségi létparadoxon jogi feloldása

Fazakas Zoltán József 31

A simile... A román–magyar viszony és tanulságai az alkotmányjog-történet tükrében

Nagy Csongor István 65

A kisebbségi jogvédelem nyelvezete: „az igazat mondd, ne csak a valódit”

Szőcs Sándor Attila 71

A Kolozsvár-tábla ügye

Varga Attila 83

„Többségvédelmi” szempontok érvényesülése a nemzeti kisebbségi jogok alkalmazásában

FÓRUM

Fejezetek Erdély huszadik századi jogtörténetéből 101

SZEMLE

Kokoly Zsolt 125

Koltay András: Az új média és a szólásszabadság.
A nyilvánosság alkotmányos alapjainak újragondolása

CONTENTS

DEBATE

Veress Emőd 3

Proposals for the short-term improvement and long-term development of the Romanian-Hungarian relationship: topicality of the Minority Act and other problems

Bányai József 11

Some thoughts regarding the keynote article

Bethlendi András 13

Right to homeliness: the dissolution of the existential paradox of minorities

Fazakas Zoltán József 31

A simile... The Romanian-Hungarian relationship and its lessons in the light of the history of constitutional law

Nagy Csongor István 65

The language of minority rights protection: „tell the full truth, not only that which is”

Szócs Sándor Attila 71

The case of „Kolozsvár” place name table

Varga Attila 83

Enforcement of “majority protection” aspects in the application of national minority rights. Interpretations and attitudes in the practice of the Constitutional Court of Romania

FORUM

Chapters of the 20th Century Transylvanian Legal History **101**

REVIEWS

Kokoly Zsolt 125

András Koltay: New Media and Freedom of Expression.
Rethinking the Constitutional Foundations of the Public Sphere

SZERZŐI ÚTMUTATÓ

- Az Erdélyi Jogélet lektorált jogtudományi folyóirat. Az itt megjelenő írások kizárólag elsőközlésűek. A publikálásra kerülő kéziratok kategóriái: tanulmány, recenzió, jogeset-kommentár.
- A kézirat benyújtása előtt kérjük, tanulmányozza a jogi feltételeinket is tartalmazó szerzői útmutatót. A szerző az alábbi feltételeket a mű benyújtásával tudomásul veszi és elfogadja.
- A tanulmányokat Microsoft Word .doc vagy .docx formátumban, körülbelül 40 000 leütés terjedelemben, a recenziókat, jogesetek kommentárjait körülbelül 15 000 leütés terjedelemben kell leadni a szerkesztőbizottság e-mail címére. A szerkesztőbizottság fenntartja a jogot, hogy indokolt esetben hosszabb anyagot is megjelentessen vagy a hosszabb anyagot két részben közölje.
- A tanulmányokhoz kötelező rövid angol nyelvű összefoglalót kell mellékelni, és meg kell jelölni 5-6 kulcsszót, amelyek a tanulmány tartalmát a leginkább jellemzik. Az összefoglalóban nem szerepelhetnek hivatkozások.
- A szerző adatait a tanulmány vagy jogeset-kommentár címe alatt, a következőképpen kell megadni: Kovács István egyetemi tanár, ELTE ÁJK, Budapest, e-mail: istvan.kovacs@emalcim.hu. Recenziók esetén ugyanezeket az adatokat a recenzió végén kell feltüntetni.
- A szó szerinti idézetekhez használjon **idézőjelet**, idézeteken belüli idézetekhez pedig **félidézőjelet** (a ' jelet, billentyűkombinációja: shift + 1).
- pl. Szász-Schwarz Gusztáv szerint *„az ő jogalapja nem többé pusztán készpénznek kölcsönadása, hanem bármi kötelmi jogalap lehet, nem kell más, mint hogy az alperes ezen tartozását 'kölcsön címen' elismerte legyen, ami legtöbbször oly alakban történik, hogy 'kölcsönlevelet' vagy 'adóslevelet' állít ki róla”*.
- A címekhez, alcímekhez használjon **címsorokat**. A tanulmányon belül két alárendelt címsor használható, ezeket arab számokkal kell jelölni (1. Áttekintés, 1.1. Jogtörténeti előzmények, 1.2. A hatályos jog stb.).

Különböztesse meg egymástól:

- **a kiskötőjeleket** (szavak között használandó, pl. szóösszetételeknél: ítélet-végrehajtó),
- **nagykötőjeleket** (pl. évszámok, helységnevek között használandó -tól -ig jelentésben, pl. 1918–1920, Kolozsvár–Budapest útvonal),
- **gondolatjelet** – mondatokon belüli közbeékelés esetében,
- **kiemeléshez dőlt** betűt használjon, a **félkövér** betűk használata kerülendő,
- **idézetekhez dőlt** betűt használjon: az idézett részt dőlt betűvel írja és tegye idézőjelbe is,
- idézetek esetén a **kihagyást** a következőképpen jelölje: [...]

Hivatkozások:

A tanulmányban idézett valamennyi forrást – akár szó szerinti, akár tartalmi idézésről van szó – **lábjegyzetben** kell lehivatkozni.

Az első lábjegyzetben kérjük minden esetben feltüntetni **az idézett mű valamennyi bibliográfiai adatát**: szerző(k) neve(i), mű címe, kiadó, kiadás helye, évszám, oldalszám. **Ismételt hivatkozás esetében** elegendő csak a szerző családneve, majd *i. m.* és az oldalszám feltüntetése, pl. BECK: *i. m.*, 11. Ugyanattól a szerzőtől több mű hivatkozása esetén a szerző neve után a mű címének első szavát (hasonló című művek esetében, első szavait) is fel kell tüntetni: BECK: *A köteles...*, *i. m.*, 11.

A lábjegyzetekben hivatkozott műveket kérjük a tanulmány végén az irodalomjegyzékben is feltüntetni, ábécésorrendben, sorszámozással.

A hivatkozási szabályok összefoglalása:

1. az első hivatkozás teljes bibliográfiai adatokkal történik;
2. hivatkozás ugyanarra a műre a soron következő lábjegyzetben: *Uo.* megjelöléssel történik;
3. rövidített lábjegyzet használatos, ha ugyanattól a szerzőtől csak egy művet hivatkozunk a tanulmányban;
4. rövidített lábjegyzet használatos, ha ugyanannak a szerzőnek több művét is hivatkozunk;
5. a szerző által felhasznált szakirodalmat irodalomjegyzék összegzi.

Általános példa:

1. CSALÁDNÉV (KISKAPITÁLIS) Keresztnév: *Mű címe (dőlttel)*, Kiadó, Kiadás helye, Kiadás éve, oldalszám.
2. *Uo. (dőlttel)*, oldalszám.
3. CSALÁDNÉV (KISKAPITÁLIS): *i. m.*, oldalszám.
4. CSALÁDNÉV (KISKAPITÁLIS): *Rövidített cím...*, *i. m.*, oldalszám.
5. CSALÁDNÉV (KISKAPITÁLIS) Keresztnév: *Mű címe (dőlttel)*, Kiadó, Kiadás helye, Kiadás éve.

Példák:

Egyszerűs művek hivatkozása:

1. BECK Salamon: *A köteles részes jogállása*, Athenaeum, Budapest, 1913, 11.
2. *Uo.*, 17.
3. BECK: *i. m.*, 11.
4. BECK: *A köteles...*, *i. m.*, 11.

Két- vagy többszerzős művek hivatkozása:

1. KOZMA Anna, LŐRINCZ György, PÁL Lajos: *A Munka Törvénykönyvének magyarázata*, HVG Orac, Budapest, 2020, 43.
2. *Uo.*, 57–63.
3. KOZMA, LŐRINCZ, PÁL: *i. m.*, 57–63.
4. KOZMA, LŐRINCZ, PÁL: *A Munka...*, *i. m.*, 57–63.

Szerkesztett műben megjelent tanulmányokra, fejezetekre való hivatkozás:

1. VERESS Emőd: *Gondolatok a szerződés egyoldalú jognyilatkozattal történő megszüntetéséről* = *Lábady Tamás emlékkönyv*, szerk. KOLTAY András, MENYHÁRD Attila, LANDI Balázs, Wolters Kluwer, Budapest, 2019, 311.
2. *Uo.*, 312.
3. VERESS: *i. m.*, 312.
4. VERESS: *Gondolatok...*, *i. m.*, 312.

Folyóiratcikkekre történő hivatkozás:

1. VÉKÁS Lajos: *Szladits Károly és magánjogi iskolája*, Jogtudományi Közlöny, 2018/2, 72–77, 75.
2. *Uo.*, 76.
3. VÉKÁS: *i. m.*, 76.
4. VÉKÁS: *Szladits...*, *i. m.*, 76.

Interneten hozzáférhető elektronikus forrás hivatkozása (zárójelben a letöltés dátumának megadásával):
www.alkotmánybíróság.hu (letöltés ideje: 2020. 01. 23.)

Jogi kérdések, lektorálás és etikai alapelvek:

A szerző a kézirat beküldésével szavatolja, hogy a tanulmány saját, eredeti szellemi alkotása, illetve amennyiben felhasználta mások munkáit, azokat megfelelő módon idézte és szakszerűen hivatkozott rájuk.

A szerző szavatol azért, hogy a művön nem áll fenn harmadik személynek olyan kizárólagos szerzői joga, amely az Erdélyi Jogélet kiadója felhasználását akadályozná vagy korlátozná.

Az Erdélyi Jogélet szerkesztőbizottsága fenntartja magának a kizárólagos jogot arra, hogy a kiadói célok figyelembevételével meghatározza, mely művek felelnek meg a kiadás kritériumainak és kerülnek ténylegesen publikálásra.

A mű szerzőjének álláspontja nem feltétlenül tükrözi az Erdélyi Jogélet szerkesztőbizottságának és kiadójának álláspontját.

Az Erdélyi Jogélet a publikációt ingyenesen teszi hozzáférhetővé.

Az Erdélyi Jogélet kiadója általános szabályként nem fizet díjat a szerzőnek. A szerző a díjazásról a kézirat beküldésével kifejezetten lemond.

A szerző visszavonhatatlan engedélyt ad a mű címének felhasználásához, a mű nyilvánosságra hozatalához nyomtatott és elektronikus formában, a folyóirat honlapján és adatbázisokban. A szerző engedélyt ad a mű sokszorosítására, terjesztésére és a szükséges korrektúra elvégzésére.

A szerző a mű fentiekben felsorolt felhasználására területi korlátozás nélkül, határozatlan időtartamra, azaz a mű teljes védelmi idejére kizárólagos, harmadik személynek átengedhető felhasználási jogot enged az Erdélyi Jogélet kiadójának.

Az Erdélyi Jogélet szerkesztőbizottságának tagjai, illetőleg külső, tudományos minősítéssel rendelkező, erre felkért személy által lektorált cikkeket közöl. A kézirat elbírálása kettős vak lektorálással történik. A kettős vak lektorálás módszerének lényege, hogy a lektor számára a szerző, a szerző számára a lektor ismeretlen marad.

A beérkező kéziratokat először a szakterületi felelős szerkesztő vizsgálja felül, és amennyiben a beküldött dokumentum illeszkedik a lap profiljához és teljesíti a formai és szakmai alapvető feltételeket, felkéri a megfelelő szakértőt a lektori vélemény elkészítésére.

A lektorálási kritériumok a következők: formai, hivatkozási és terjedelmi előírásoknak való megfelelés; témaválasztás indokoltsága, időszerűsége, egyedisége; a kézirat szerkezete: arányosság, belső logika, áttekinthetőség; a jogtudományok elvárásrendszerének megfelelő, következetes fogalomhasználat és nyelvhelyesség; szakirodalmi és elméleti megalapozottság; hivatkozások pontossága és teljessége; módszertan; újszerűség, a kutatói kérdésfelvetés minősége és a kutatói erőfeszítés mértéke; összegző megállapítások és következtetések minősége.

A lektori véleményeket a szerkesztőbizottság továbbítja a szerzőnek. A lektori véleményben foglaltakat a szerzőnek követnie kell. Amennyiben a szerző nem ért egyet a lektori véleménnyel, azt külön meg kell indokolnia és jeleznie kell a tudományterületi felelős szerkesztőnek, aki mérlegeli a véleményeltérés okát és dönt annak elfogadásáról. Ha a lektor jelentősebb átdolgozást kér, úgy a módosított kézirat, megküldése után, újbóli lektorálásra kerül.

A lektori vélemény alapján módosított kéziratot a tudományterületi felelős szerkesztő vizsgálja felül, és amennyiben megfelel a lektori kéréseknek, illetve a szerzői útmutatóban foglaltaknak, úgy szerkesztésre küldi a kéziratot és megjelenteti a lapban.

Az Erdélyi Jogélet szerkesztőbizottsága minden, a kézirat benyújtásával, lektorálással kapcsolatos információt bizalmasan kezel.

Az Erdélyi Jogélet szerkesztőbizottsága szigorúan követi a COPE (Committee on Publication Ethics) által kiadott iránymutatásokat és ajánlásokat. A COPE által kiadott iránymutatások és ajánlások angol nyelven elérhetőek a következő linken: <https://publicationethics.org/resources>.

Scientia Kiadó

400112 Kolozsvár (Cluj-Napoca)
Mátyás király (Matei Corvin) u. 4. sz.
Tel./fax: +40-364-401454
E-mail: scientia@kpi.sapientia.ro
www.scientiakiado.ro

Korrektúra:

Szenkovics Enikő

Műszaki szerkesztés:

Metaforma Kft.

Tipográfia:

Fazakas Botond

Nyomdai munkálatok:

F&F INTERNATIONAL Kft.
Felelős vezető: Ambrus Enikő igazgató